असा. क्र. ७ रजिस्टर्ड नं. टीईसीएच/४७-३०३/एमबीआय/२००३-०५

महाराष्ट्र शासन राजपत्र

असाधारण

प्राधिकृत प्रकाशन

मंगळवार, जानेवारी ४, २००५/पौष १४, शके १९२६

स्वतंत्र संकलन म्हणून फाईल करण्यासाठी या भागाला वेगळे पृष्ठ क्रमांक दिले आहेत.

भाग चार

महाराष्ट्र विधानमंडळाचे अधिनियम व राज्यपालांनी प्रख्यापित केलेले अध्यादेश व केलेले विनियम.

अनुक्रमणिका

	पृष्ठे
सन २००५ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ७.—राज्य विधानसभेच्या आगामी सार्वत्रिक निवडणुका आणि विवक्षित इतर निवडणुका यांच्यामुळे विवक्षित जिल्हा परिषदांचे अध्यक्ष, उपाध्यक्ष आणि त्यांच्या विषय समित्यांचे सभापती आणि विवक्षित पंचायत समित्यांचे सभापती व उप सभापती या पदांसाठीच्या निवडणुका तात्पुरत्या लांबणीवर टाकण्यासाठी तरतूद करण्याकरिता अधिनियम.	२१-२४

दिनांक ४ जानेवारी २००५ रोजी राज्यपालांनी संमती दिलेल्या महाराष्ट्र विधानमंडळाचा पुढील अधिनियम माहितीसाठी याद्वारे प्रसिद्ध करण्यात येत आहे.

अ. मा. शिंदेकर,
सचिव,
महाराष्ट्र शासन,
विधी व न्याय विभाग.

सन २००५ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ७.

(मा. राज्यपालांची संमती मिळाल्यानंतर **"महाराष्ट्र शासन राजपत्रात"** दिनांक ४ जानेवारी २००५ रोजी प्रथम प्रसिद्ध केलेला अधिनियम.)

राज्य विधानसभेच्या आगामी सार्वत्रिक निवडणुका आणि विवक्षित इतर निवडणुका यांच्यामुळे विवक्षित जिल्हा परिषदांचे अध्यक्ष, उपाध्यक्ष आणि त्यांच्या विषय समित्यांचे सभापती आणि विवक्षित पंचायत समित्यांचे सभापती व उप सभापती या पदांसाठीच्या निवडणुका तात्पुरत्या लांबणीवर टाकण्यासाठी तरतूद करण्याकरिता अधिनियम.

ज्याअर्थी, राज्य विधानमंडळाच्या दोन्ही सभागृहांचे अधिवेशन चालू नव्हते ;

आणि ज्याअर्थी, राज्य विधानसभेच्या सार्वत्रिक निवडणुकांमुळे, विवक्षित जिल्हा परिषदांचे अध्यक्ष, उपाध्यक्ष आणि त्यांच्या विषय समित्यांचे सभापती आणि विवक्षित

पंचायत समित्यांचे सभापती व उप सभापती या पदांसाठी होणाऱ्या निवडणुका, तीन महिन्यांच्या कालावधीकरिता तात्पुरत्या लांबणीवर टाकण्याची तरतूद करण्याकरिता, महाराष्ट्राच्या राज्यपालांनी, दिनांक २१ ऑगस्ट २००४ रोजी महाराष्ट्र जिल्हा परिषद व पंचायत समिती (राज्य विधानसभेच्या आगामी सार्वत्रिक निवडणुकांमुळे विवक्षित जिल्हा परिषदांचे अध्यक्ष, उपाध्यक्ष आणि त्यांच्या विषय समित्यांचे सभापती आणि विवक्षित पंचायत समित्यांचे सभापती व उप सभापती या पदांसाठीच्या) निवडणुका तात्पुरत्या लांबणीवर टाकणे अध्यादेश, २००४ (यात यानंतर ज्याचा निर्देश " उक्त अध्यादेश " असा केला आहे) प्रख्यापित केला होता ; २००४ चा महा. अध्या. २४.

आणि ज्याअर्थी, विवक्षित जिल्हा परिषदांचे अध्यक्ष, उपाध्यक्ष आणि त्यांच्या विषय समित्यांचे सभापती आणि विवक्षित पंचायत समित्यांचे सभापती व उप सभापती यांचा वाढीव पदावधी हा दिनांक १८ नोव्हेंबर २००४ रोजी संपणार होता ;

आणि ज्याअर्थी, विवक्षित पंचायत समित्यांच्या सार्वत्रिक निवडणुका व विवक्षित जिल्हा परिषदांच्या परिषद सदस्यांची आणि विवक्षित पंचायत समित्यांच्या सदस्यांची रिक्त पदे भरण्यासाठीच्या पोट-निवडणुका, तसेच स्थानिक स्वराज्य संस्था मतदारसंघातील सहा जागांसह, महाराष्ट्र विधानपरिषदेच्या अकरा जागांसाठीच्या निवडणुका यांच्यामुळे विवक्षित जिल्हा परिषदांचे अध्यक्ष, उपाध्यक्ष आणि त्यांच्या विषय समित्यांचे सभापती आणि विवक्षित पंचायत समित्यांचे सभापती व उप सभापती यांचा पदावधी आणखी तीन महिन्यांच्या कालावधीसाठी वाढविण्याच्या हेतूने, महाराष्ट्राच्या राज्यपालांनी दिनांक ११ नोव्हेंबर २००४ रोजी, महाराष्ट्र जिल्हा परिषद व पंचायत समिती (राज्य विधानसभेच्या आगामी सार्वत्रिक निवडणुकांमुळे विवक्षित जिल्हा परिषदांचे अध्यक्ष, उपाध्यक्ष आणि त्यांच्या विषय समित्यांचे सभापती आणि विवक्षित पंचायत समित्यांचे सभापती व उप सभापती या पदांसाठीच्या) निवडणुका तात्पुरत्या लांबणीवर टाकणे (सुधारणा) अध्यादेश, २००४ प्रख्यापित केला होता ; २००४ चा महा. अध्या. ३२.

आणि ज्याअर्थी, महाराष्ट्र जिल्हा परिषद व पंचायत समिती (राज्य विधानसभेच्या आगामी सार्वत्रिक निवडणुकांमुळे विवक्षित जिल्हा परिषदांचे अध्यक्ष, उपाध्यक्ष आणि त्यांच्या विषय समित्यांचे सभापती आणि विवक्षित पंचायत समित्यांचे सभापती व उप सभापती या पदांसाठीच्या) निवडणुका तात्पुरत्या लांबणीवर टाकणे (सुधारणा) अध्यादेश, २००४ याद्वारे सुधारित केलेल्या उक्त अध्यादेशाचे, राज्य विधानमंडळाच्या अधिनियमात रुपांतर करणे इष्ट आहे ; **त्याअर्थी,** भारतीय गणराज्याच्या पंचावन्नाव्या वर्षी, याद्वारे, पुढीलप्रमाणे अधिनियम करण्यात येत आहे :- २००४ चा महा. अध्या. ३२.

संक्षिप्त नाव, प्रारंभ व कालावधी. **१.** (१) या अधिनियमास, महाराष्ट्र जिल्हा परिषद व पंचायत समिती (राज्य विधानसभेच्या आगामी सार्वत्रिक निवडणुका आणि इतर विवक्षित निवडणुका यांच्यामुळे विवक्षित जिल्हा परिषदांचे अध्यक्ष, उपाध्यक्ष आणि त्यांच्या विषय समित्यांचे सभापती आणि विवक्षित पंचायत समित्यांचे सभापती व उप सभापती या पदांसाठीच्या) निवडणुका तात्पुरत्या लांबणीवर टाकणे अधिनियम, २००४ असे म्हणावे.

(२) तो, दिनांक २१ ऑगस्ट २००४ रोजी अंमलात आला असल्याचे मानण्यात येईल.

(३) हा अधिनियम अंमलात आल्याच्या दिनांकापासून सहा महिन्यांच्या कालावधीकरिता, किंवा राज्यशासन, **राजपत्रात,** अधिसूचना काढून अधिसूचित करेल अशा, त्या आधीच्या दिनांकापर्यंत अंमलात असेल, आणि त्यानंतर समाप्त होईल. या अधिनियमाच्या समाप्तीनंतर तो जणू काही महाराष्ट्र अधिनियमाद्वारे निरसित करण्यात आला असल्याप्रमाणे, मुंबई सर्वसाधारण परिभाषा अधिनियम, १९०४ याचे कलम ७ लागू होईल. १९०४ चा मुंबई १.

२. या अधिनियमात, संदर्भानुसार दुसरा अर्थ अपेक्षित नसेल तर,— व्याख्या.

(क) " पंचायत समिती " याचा अर्थ, जिल्हा परिषद अधिनियमाअन्वये घटित केलेली पंचायत समिती, असा आहे ;

(ख) " जिल्हा परिषद " याचा अर्थ, जिल्हा परिषद अधिनियमाअन्वये घटित केलेली जिल्हा परिषद, असा आहे ;

(ग) " जिल्हा परिषद अधिनियम " याचा अर्थ, महाराष्ट्र जिल्हा परिषद व पंचायत समिती अधिनियम, १९६१, असा आहे ;

(घ) या अधिनियमात वापरलेले आणि यामध्ये व्याख्या न केलेले शब्द व शब्दप्रयोग यांना, कोणत्याही जिल्हा परिषदेच्या किंवा पंचायत समितीच्या संबंधात, जिल्हा परिषद अधिनियमामध्ये जो अर्थ नेमून दिलेला असेल तोच अर्थ असेल.

३. (१) जिल्हा परिषद अधिनियम किंवा त्याखाली करण्यात आलेले नियम किंवा कोणत्याही न्यायालयाचा कोणताही न्यायनिर्णय, हुकूमनामा किंवा आदेश यामध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी,— अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, सभापती, उप सभापती व विषय समित्यांचे सभापती या पदांसाठीच्या निवडणुका लांबणीवर टाकणे आणि त्यांचा पदावधी वाढविणे.

(क) हा अधिनियम अंमलात आल्याच्या दिनांकापासून सहा महिन्यांच्या किंवा राज्य शासन, कलम १ च्या पोट-कलम (३) अन्वये राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे विनिर्दिष्ट करील अशा, त्याआधीच्या दिनांकापर्यंतच्या कालावधीत (यानंतर या अधिनियमात ज्याचा निर्देश " उक्त कालावधी " असा करण्यात आला आहे) जिल्हा परिषदांचे अध्यक्ष, उपाध्यक्ष आणि त्यांच्या विषय समित्यांचे सभापती आणि पंचायत समित्यांचे सभापती व उप सभापती यांच्या पदांसाठी कोणतीही निवडणूक घेण्यात येणार नाही ;

(ख) उक्त कालावधीनंतर निवडून आलेले जिल्हा परिषदांचे अध्यक्ष, उपाध्यक्ष आणि त्यांच्या विषय समित्यांचे सभापती आणि पंचायत समित्यांचे सभापती व उप सभापती यांचा पदावधी, निवडून आलेल्या परिषद सदस्यांच्या किंवा यथास्थिति, सदस्यांच्या पदावधीबरोबरच समाप्त होईल.

(२) पोट कलम (१) मध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, जिल्हा परिषदांचे अध्यक्ष, उपाध्यक्ष आणि त्यांच्या विषय समित्यांचे सभापती आणि पंचायत समित्यांचे सभापती व उप सभापती, यांचा या अधिनियमाद्वारे वाढविलेला पदावधी समाप्त झाल्यानंतरही, ते जिल्हा परिषद अधिनियमाखाली नवीन अध्यक्ष, उपाध्यक्ष आणि त्यांच्या विषय समित्यांचे सभापती आणि पंचायत समित्यांचे सभापती आणि उप सभापती जिल्हा परिषद अधिनियमान्वये, निवडून येईपर्यंत, पद धारण करण्याचे चालू ठेवतील.

४. ज्यांचा कालावधी कलम ३ अन्वये वाढविण्यात आला असेल किंवा, यथास्थिति, वाढविण्यात आला असल्याचे मानण्यात आले असेल, असे जिल्हा परिषदांचे सर्व अध्यक्ष, उपाध्यक्ष आणि त्यांच्या विषय समित्यांचे सभापती आणि पंचायत समित्यांचे सभापती व उप सभापती, संपूर्ण वाढीव कालावधीत, जिल्हा परिषदांचे असे अध्यक्ष, उपाध्यक्ष आणि त्यांच्या विषय समित्यांचे सभापती आणि पंचायत समित्यांचे सभापती व उप सभापती म्हणून सर्व अधिकारांचा वापर करण्यास, सर्व कर्तव्यांचे पालन करण्यास व सर्व कार्ये पार पाडण्यास सक्षम असल्याचे मानण्यात येईल व ते सक्षम असतील ; आणि उक्त कालावधीमध्ये त्यांच्यापैकी कोणीही केलेली कोणतीही कृती, ही वाढीव कालावधीत, अध्यक्षांना, उपाध्यक्षांना आणि त्यांच्या विषय समित्यांच्या सभापतींना आणि पंचायत समित्यांचे सभापती व उप सभापती यांना अध्यक्ष, उपाध्यक्ष आणि त्यांच्या विषय समित्यांचे सभापती व पंचायत समित्यांचे सभापती व उप सभापती यांच्या सर्व किंवा कोणत्याही अधिकारांचा वापर करता आला नव्हता, सर्व किंवा कोणत्याही कर्तव्याचे पालन करता आले नव्हते किंवा सर्व किंवा कोणतीही कार्ये पार पाडता आली नव्हती, याच केवळ कारणावरून अवैध ठरणार नाही किंवा त्या कृतीस कोणत्याही न्यायालयात आव्हान देण्यात येणार नाही. ज्यांचा पदावधी वाढविण्यात आला असेल असे अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, सभापती, उप सभापती आणि विषय समित्यांचे सभापती यांचे अधिकार आणि विवक्षित कृतींचे विधिग्राह्यीकरण.

अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, सभापती, उप सभापती आणि विषय समित्यांचे सभापती यांच्या निवडणुका घेण्याची व्यवस्था.

५. या अधिनियमात काहीही अंतर्भूत असले तरी, जिल्हा परिषदांचे अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, विषय समित्यांचे सभापती आणि पंचायत समित्यांचे सभापती व उप सभापती यांचा वाढीव पदावधी संपण्यापूर्वी किंवा संपल्यानंतर शक्य तितक्या लवकर, जिल्हाधिकाऱ्यांकडून किंवा इतर संबंधित अधिकाऱ्यांकडून, जिल्हा परिषद अधिनियमाच्या किंवा त्याखाली केलेल्या नियमांच्या तरतुदींनुसार, जिल्हा परिषदांचे अध्यक्ष, उपाध्यक्ष आणि विषय समित्यांचे सभापती आणि पंचायत समित्यांचे सभापती व उप सभापती यांच्या निवडणुका घेण्याची व्यवस्था करण्यात येईल.

अडचण दूर करणे.

६. या अधिनियमाच्या तरतुदी अंमलात आणताना किंवा त्यात अंतर्भूत असलेल्या कोणत्याही गोष्टीमुळे किंवा या अधिनियमात अंतर्भूत असलेल्या कोणत्याही गोष्टीच्या बाबतीत, जिल्हा परिषद अधिनियम अंमलात आणताना कोणतीही अडचण उद्भवल्यास, राज्य शासनास, प्रसंगानुरूप, ती अडचण दूर करण्यासाठी, आदेशाद्वारे, त्यास आवश्यक वाटेल अशी कोणतीही गोष्ट करता येईल.

२००४ चा महाराष्ट्र अध्यादेश क्रमांक २४ याचे निरसन व व्यावृत्ती.

७. (१) महाराष्ट्र जिल्हा परिषद व पंचायत समिती (राज्य विधानसभेच्या आगामी सार्वत्रिक निवडणुका आणि इतर विवक्षित निवडणुका यांच्यामुळे विवक्षित जिल्हा परिषदांचे अध्यक्ष, उपाध्यक्ष आणि त्यांच्या विषय समित्यांचे सभापती आणि विवक्षित पंचायत समित्यांचे सभापती व उप सभापती या पदांसाठीच्या) निवडणुका तात्पुरत्या लांबणीवर टाकणे अध्यादेश, २००४, हा याद्वारे निरसित करण्यात येत आहे.

(२) असे निरसन झाले असले तरीही, उक्त अध्यादेशान्वये केलेली कोणतीही गोष्ट किंवा कारवाई ही या अधिनियमाच्या तरतुदींन्वये केलेली गोष्ट किंवा कारवाई असल्याचे मानण्यात येईल.

शासकीय मध्यवर्ती मुद्रणालय, मुंबई

असा. क्र. ८ 　　　　　　　　　　　　रजिस्टर्ड नं. टीईसीएच/४७-३०३/एमबीआय/२००३-०५

महाराष्ट्र शासन राजपत्र

असाधारण

प्राधिकृत प्रकाशन

बुधवार, जानेवारी १९, २००५ / पौष २९, शके १९२६

स्वतंत्र संकलन म्हणून फाईल करण्यासाठी या भागाला वेगळे पृष्ठ क्रमांक दिले आहेत.

भाग चार

महाराष्ट्र विधानमंडळाचे अधिनियम व राज्यपालांनी प्रख्यापित केलेले अध्यादेश व केलेले विनियम.

अनुक्रमणिका

पृष्ठे

सन २००५ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ८.——फौजदारी प्रक्रिया संहिता, १९७३ महाराष्ट्र राज्यास लागू असताना, त्यात आणखी सुधारणा करण्याकरिता अधिनियम २५-२७

दिनांक १७ जानेवारी २००५ रोजी मा. राष्ट्रपतींनी संमती दिलेला महाराष्ट्र राज्य विधानमंडळाचा पुढील अधिनियम माहितीसाठी याद्वारे प्रसिद्ध करण्यात येत आहे.

सचिव,
महाराष्ट्र शासन,
विधी व न्याय विभाग.

सन २००५ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ८.

(मा. राष्ट्रपतींची संमती मिळाल्यानंतर " **महाराष्ट्र शासन राजपत्रात** " दिनांक १९ जानेवारी २००५ रोजी प्रथम प्रसिद्ध केलेला अधिनियम.)

फौजदारी प्रक्रिया संहिता, १९७३ महाराष्ट्र राज्यास लागू असताना, त्यात आणखी सुधारणा करण्याकरिता अधिनियम.

१९७४ चा २. **ज्याअर्थी,** फौजदारी प्रक्रिया संहिता, १९७३ च्या कलम १६७ च्या पोट-कलम (२) च्या तरतुदींअन्वये, अटक केलेल्या आणि तपास पूर्ण होईपर्यंत, चोवीस तासांपेक्षा अधिक काळ कोठडीत ठेवण्यात आलेल्या आरोपी व्यक्तीस, कोठडीतील आरोपी व्यक्तीची स्थानबद्धता प्राधिकृत करण्याची अधिकारिता असणाऱ्या दंडाधिकाऱ्यासमोर हजर करावे लागते ;

आणि ज्याअर्थी, एकतर उक्त पोट-कलम (२) किंवा त्याचे परंतुक यानुसार अभिप्रेत असल्याप्रमाणे कोठडीत ठेवण्याच्या मुदतीत वाढ मिळविण्यासाठी आरोपी व्यक्तींना राज्यातील निरनिराळ्या मध्यवर्ती तुरुंगांमधून किंवा जिल्हा तुरुंगांमधून संबंधित न्यायालयांकडे नेताना आणि तेथून परत आणताना संरक्षक म्हणून सोबत करण्यासाठी फार मोठ्या संख्येतील पोलिसांच्या सेवा घ्याव्या लागतात ;

आणि ज्याअर्थी, या प्रयोजनासाठी पोलिसांची मोठ्या प्रमाणात नियुक्ती करूनदेखील, न्यायालयात दंडाधिकाऱ्यासमोर हजर करावयाच्या आरोपी व्यक्तींच्या संख्येत सतत वाढ होत असल्यामुळे अनेक कैदी तुरुंगात ठेवण्याच्या मुदतीत आणखी वाढ मिळविण्यासाठी दंडाधिकाऱ्यासमोर हजर न केले जाता तुरुंगातच राहतात ;

आणि ज्याअर्थी, यामुळे पोलीस विभागाच्या दैनंदिन प्रशासनाच्या कामात गैरसोय आणि विस्कळीतपणा देखील निर्माण होतो ;

आणि ज्याअर्थी, पोलीस कोठडीमध्ये असलेल्यांहून अन्य आरोपी व्यक्तींना न्यायालयीन कोठडीत ठेवण्याच्या मुदतीत वाढ मिळविण्याच्या प्रयोजनासाठी, इलेक्ट्रॉनिक व्हिडिओ संपर्क यंत्रणेमार्फत संबंधित दंडाधिकाऱ्यांसमोर हजर करणे हाच, ही सततची समस्या सोडविण्यासाठी प्रभावी पर्याय असल्याचे ठरविण्यात आले होते ;

आणि ज्याअर्थी, राज्य विधानमंडळाच्या दोन्ही सभागृहांचे अधिवेशन चालू नव्हते ;

आणि ज्याअर्थी, फौजदारी प्रक्रिया संहिता, १९७३, महाराष्ट्र राज्यास लागू असताना, यात यापुढे दिलेल्या प्रयोजनांकरिता, त्यात आणखी सुधारणा करण्यासाठी तात्काळ कार्यवाही करणे जीमुळे आवश्यक व्हावे अशी परिस्थिती अस्तित्वात असल्याबद्दल महाराष्ट्राच्या राज्यपालांची खात्री पटली होती आणि म्हणून, त्यांनी दिनांक २५ नोव्हेंबर २००४ रोजी फौजदारी प्रक्रिया संहिता (महाराष्ट्र सुधारणा) अध्यादेश, २००४ हा प्रख्यापित केला होता.

(१९७४ चा २.) (२००४ चा महा. अध्या. ३४.)

आणि ज्याअर्थी, उक्त अध्यादेशाचे राज्य विधानमंडळाच्या अधिनियमात रुपांतर करणे इष्ट आहे ; **त्याअर्थी,** भारतीय गणराज्याच्या पंचावन्नाव्या वर्षी, याद्वारे, पुढील अधिनियम करण्यात येत आहे :—

संक्षिप्त नाव व प्रारंभ.

१. (१) या अधिनियमास, फौजदारी प्रक्रिया संहिता (महाराष्ट्र सुधारणा) अधिनियम, २००४ असे म्हणावे.

(२) तो, दिनांक २५ नोव्हेंबर २००४ रोजी अंमलात आला असल्याचे मानण्यात येईल.

सन १९७४ चा अधिनियम क्रमांक २ याच्या कलम १६७ ची सुधारणा. (१९७४ चा २.)

२. फौजदारी प्रक्रिया संहिता, १९७३ हा अधिनियम महाराष्ट्र राज्यास लागू असताना, त्याच्या कलम १६७ मध्ये,—

(क) पोट-कलम (२) मध्ये, परंतुकामधील परिच्छेद (ख) ऐवजी पुढील परिच्छेद दाखल करण्यात येईल :—

" (ख) कोणताही दंडाधिकारी, आरोपी व्यक्तीची कोणत्याही कोठडीतील स्थानबद्धता, अशा व्यक्तीला त्याच्यासमोर प्रत्यक्ष हजर केल्याशिवाय, या कलमाखाली प्राधिकृत करणार नाही आणि पोलीस कोठडीशिवाय अन्य कोणत्याही कोठडीत ठेवण्याच्या मुदतीत वाढ मिळविण्याकरिता त्या आरोपी व्यक्तीला एकतर प्रत्यक्ष किंवा इलेक्ट्रॉनिक व्हिडिओ संपर्क यंत्रणेमार्फत हजर करता येईल. ";

(ख) स्पष्टीकरण दोन मध्ये, " आरोपी व्यक्तीला दंडाधिकाऱ्यासमोर हजर केले होते " या मजकुराऐवजी " आरोपी व्यक्तीला प्रत्यक्ष किंवा यथास्थिति, इलेक्ट्रॉनिक व्हिडिओ संपर्क यंत्रणेमार्फत, दंडाधिकाऱ्यांसमोर हजर केले होते " हा मजकूर दाखल करण्यात येईल.

२००४ चा महा. अध्या. ३४. **३.** (१) फौजदारी प्रक्रिया संहिता (महाराष्ट्र सुधारणा) अध्यादेश, २००४ हा याद्वारे निरसित करण्यात येत आहे. २००४ चा महा. अध्यादेश क्रमांक ३४ चे निरसन व व्यावृत्ती.

१९७४ चा २. (२) अशा प्रकारे निरसन झाले असले तरीही, उक्त अध्यादेशान्वये सुधारणा करण्यात आलेल्या फौजदारी प्रक्रिया संहिता, १९७३ नुसार करण्यात आलेली कोणतीही कृती किंवा कारवाई ही, या अधिनियमाद्वारे सुधारणा करण्यात आलेल्या उक्त संहितेच्या तरतुदीन्वये करण्यात आलेली कृती किंवा यथास्थिती कारवाई असल्याचे मानण्यात येईल.

शासकीय मध्यवर्ती मुद्रणालय, मुंबई

असा. क्र. १०

रजिस्टर्ड नं. टीईसीएच/४७-३०३/एमबीआय/२००३-०५ ३५

सत्यमेव जयते

महाराष्ट्र शासन राजपत्र

असाधारण

प्राधिकृत प्रकाशन

बुधवार, मार्च ९, २००५ / फाल्गुन १८, शके १९२६

स्वतंत्र संकलन म्हणून फाईल करण्यासाठी या भागाला वेगळे पृष्ठ क्रमांक दिले आहेत.

भाग चार

महाराष्ट्र विधानमंडळाचे अधिनियम व राज्यपालांनी प्रख्यापित केलेले अध्यादेश व केलेले विनियम.

अनुक्रमणिका

पृष्ठे

सन २००५ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ९.—महाराष्ट्र राज्यातील विवक्षित मालाची विक्री किंवा खरेदी यांवर कर बसविण्यासंबंधीचे व वसूल करण्यासंबंधीचे कायदे एकत्रित करून ते सुधारण्यासाठी अधिनियम २९–१३८

दिनांक १ मार्च २००५ रोजी माननीय राष्ट्रपतींनी संमती दिलेला महाराष्ट्र विधानमंडळाचा पुढील अधिनियम माहितीसाठी, याद्वारे, प्रसिद्ध करण्यात येत आहे :—

अ. मा. शिंदेकर,
सचिव,
महाराष्ट्र शासन,
विधी व न्याय विभाग.

सन २००५ चा अधिनियम क्रमांक ९

(माननीय राष्ट्रपतींची संमती मिळाल्यानंतर "**महाराष्ट्र शासन राजपत्रात**" दिनांक ९ मार्च २००५ रोजी प्रथम प्रसिद्ध केलेला अधिनियम.)

महाराष्ट्र राज्यातील विवक्षित मालाची विक्री किंवा खरेदी यांवर कर बसविण्यासंबंधीचे व वसूल करण्यासंबंधीचे कायदे एकत्रित करून ते सुधारण्यासाठी अधिनियम.

ज्याअर्थी, महाराष्ट्र राज्यातील विवक्षित मालाची विक्री किंवा खरेदी यांवर कर बसविण्यासंबंधीचे व वसूल करण्यासंबंधीचे कायदे एकत्रित करून ते सुधारणे इष्ट आहे ;

त्याअर्थी, भारतीय गणराज्याच्या त्रेपन्नाव्या वर्षी, याद्वारे, पुढीलप्रमाणे अधिनियम करण्यात येत आहे :—

[किंमत : रुपये ९.००]

प्रकरण एक

प्रारंभिक

संक्षिप्त नाव, व्याप्ती व प्रारंभ.

१. (१) या अधिनियमास, महाराष्ट्र मूल्यवर्धित कर अधिनियम, २००२ असे म्हणावे.

(२) तो, संपूर्ण महाराष्ट्र राज्यास लागू असेल.

(३) तो दिनांक १ एप्रिल २००३ रोजी अंमलात येईल.

व्याख्या.

२. या अधिनियमात, संदर्भानुसार दुसरा अर्थ अपेक्षित नसेल तर,—

(१) '' कृषि '' या शब्दप्रयोगाचे सर्व व्याकरणिक फेरफार व तत्सम शब्दप्रयोग यासह, त्यामध्ये पुष्पसंवर्धन, फलोत्पादन, पिके, गवत किंवा बागायती उत्पादन काढणे, आणि तसेच, गुरे चारणे, यांचा समावेश आहे ; परंतु त्यात, दुग्धव्यवसाय, कुक्कुटपालन, पशुपैदास आणि केवळ लाकडे तोडणे किंवा गवत कापणे, फळे गोळा करणे, मनुष्यनिर्मित वने वाढवणे किंवा बीजरोपे किंवा रोपे वाढविणे यांचा समावेश होत नाही ;

स्पष्टीकरण.—हा खंड व खंड (४) यांच्या प्रयोजनार्थ, '' वन '' या शब्दप्रयोगाचा अर्थ, भारतीय वन अधिनियम, १९२७ हा महाराष्ट्र राज्याला लागू असताना तो ज्या वनाच्या संबंधात लागू असेल, ते वन, असा आहे ; १९२७ चा १६.

(२) '' शेतकरी '' याचा अर्थ, शेतीच्या प्रयोजनाकरिता व्यक्तिशः जमीन कसणारी व्यक्ती, असा आहे ;

(३) '' नियत दिवस '' याचा अर्थ, दिनांक १ एप्रिल, २००३, असा आहे ;

(४) '' धंदा '' यामध्ये,—

(क) कोणतीही सेवा ;

(ख) कोणताही व्यापार, वाणिज्य किंवा निर्मितीकार्य ;

(ग) सेवा, व्यापार, वाणिज्य, किंवा निर्मितीकार्य यांच्या स्वरुपातील कोणताही उपक्रम किंवा संस्था,

यांचा समावेश होतो,—मग अशी सेवा, व्यापार, वाणिज्य, निर्मितीकार्य, उपक्रम किंवा संस्था यातील कामधंदा लाभ किंवा नफा मिळण्याच्या उद्देशाने करण्यात आलेला असो वा नसो आणि अशी सेवा, व्यापार, वाणिज्य, निर्मितीकार्य, उपक्रम किंवा संस्था यांपासून कोणताही लाभ किंवा नफा उपार्जित होत असो किंवा नसो.

स्पष्टीकरण.—या खंडाच्या प्रयोजनार्थ,—

(एक) मनुष्यनिर्मित वने वाढवणे किंवा बीजरोपे किंवा रोपे वाढविणे, ही कामे धंदा असल्याचे मानण्यात येतील ;

(दोन) अशी सेवा, व्यापार, वाणिज्य, निर्मितीकार्य, उपक्रम किंवा संस्था यांच्या संबंधातील भांडवली मत्तेच्या विक्रीचा किंवा खरेदीचा कोणताही व्यवहार हा, धंद्यामध्ये समाविष्ट असलेला व्यवहार असल्याचे मानण्यात येईल ;

(तीन) ज्याची किंमत लेखांकनाच्या दुहेरी नोंद पद्धतीनुसार धंद्याच्या नफा व तोटा खात्याच्या जमा खाती किंवा, यथास्थिति, खर्चखाती टाकण्यात येते अशा कोणत्याही मालाची विक्री किंवा खरेदी हे धंद्यामध्ये समाविष्ट असलेले व्यवहार असल्याचे मानण्यात येईल ;

(चार) धंद्याचा प्रारंभ किंवा समाप्ती यासंबंधातील कोणताही व्यवहार हा, धंद्यामध्ये समाविष्ट असलेला व्यवहार असल्याचे मानण्यात येईल ;

१९६१ चा ४३. (५) " भांडवली मत्ता " याला, आयकर अधिनियम, १९६१ मध्ये वेळोवेळी, जो नेमून देण्यात आला असेल, तोच अर्थ असेल परंतु उक्त शब्दप्रयोगात, व्यक्तिगत वापरासाठी घेतलेले दागदागिने किंवा धंद्याशी संबंधित नसलेली मालमत्ता यांचा समावेश असणार नाही ;

(६) " आयुक्त " याचा अर्थ, या अधिनियमाच्या प्रयोजनाकरिता विक्रीकर आयुक्त म्हणून नेमलेली व्यक्ती, असा आहे ;

(७) " व्यक्तिशः जमीन कसणे " याचा, त्याचे व्याकरणिक फेरफार व तत्सम शब्दप्रयोग यासह अर्थ, एखाद्याने स्वतःहून,—

(क) त्याच्या स्वतःच्या अंगमेहनतीने, किंवा

(ख) त्याच्या स्वतःच्या कुटुंबातील व्यक्तीच्या अंगमेहनतीने, किंवा

२७ चा (ग) त्याच्या स्वतःच्या अथवा स्वतःच्या कुटुंबातील कोणत्याही व्यक्तीच्या प्रत्यक्ष देखरेखीखाली, रोख रकमेत किंवा मालाच्या स्वरूपात (परंतु पिकाच्या हिश्श्याच्या स्वरूपात नव्हे) द्यावयाच्या मजुरीवर ठेवलेल्या नोकरांकरवी किंवा भाड्याने लावलेल्या मजुरांकरवी जमीन कसणे, असा आहे.

स्पष्टीकरण एक.—विधवा स्त्री किंवा अज्ञान व्यक्ती किंवा कोणतेही शारीरिक किंवा मानसिक दौर्बल्य जडलेली व्यक्ती, किंवा संघराज्याच्या सशस्त्र दलात नोकरी करणारी व्यक्ती ही, आपली जमीन आपल्या नोकरांकरवी किंवा भाड्याने लावलेल्या मजुरांकरवी कसत असेल तर, ती, अशी जमीन व्यक्तिशः कसते असे मानले जाईल ;

स्पष्टीकरण दोन.—अविभक्त हिंदू कुटुंबाच्या बाबतीत, जर जमीन अशा कुटुंबातील कोणतीही व्यक्ती व्यक्तिशः कसत असेल तर, ती जमीन व्यक्तिशः कसण्यात येते, असे मानले जाईल ;

(८) " व्यापारी " याचा अर्थ, जी व्यक्ती आपल्या धंद्याच्या प्रयोजनार्थ, किंवा त्यातील त्याच्या कामधंद्याच्या परिणामी किंवा त्यासंबंधात किंवा त्याअनुषंगाने किंवा धंदा करीत असताना, अडतीवर, पारिश्रमिक घेऊन किंवा इतर रीतीने राज्यात माल विकत घेत असेल किंवा विकत असेल, अशी कोणतीही व्यक्ती, असा आहे आणि त्यात,—

(क) धंद्याच्या प्रयोजनार्थ किंवा त्यातील त्याच्या कामधंद्याच्या परिणामी किंवा धंद्याच्या ओघात जो एखाद्या प्रकर्त्याच्या किंवा प्रकर्त्यांच्या वतीने जाहीर केलेला किंवा न केलेला कोणताही माल विकत घेतो, विकतो, असा वखारिया (फॅक्टर), दलाल, अडत्या, आश्वासक अभिकर्ता किंवा अन्य कोणत्याही नावाने ओळखला जाणारा इतर कोणताही व्यापारी अभिकर्ता ;

(ख) जो लिलावकर्ता, अभिकर्ता म्हणून किंवा अन्य रीतीने काम करीत असताना कोणत्याही प्रकर्त्याच्या मालकीच्या, जाहीर केलेल्या वा न केलेल्या मालाच्या विक्रीची व्यवस्था किंवा लिलाव करतो–मग इच्छुक खरेदीदाराने देऊ केलेली किंमत स्वतः त्या लिलावकर्त्याने स्वीकारलेली असो वा प्रकर्त्याने स्वीकारलेली असो अथवा प्रकर्त्याच्या नामनिर्देशित व्यक्तीने स्वीकारलेली असो, असा लिलावकर्ता ;

(ग) जो धंद्याच्या प्रयोजनार्थ किंवा त्यातील त्याच्या कामधंद्याच्या परिणामी किंवा धंद्याच्या ओघात, राज्यात माल विकत घेतो किंवा विकतो, असा अनिवासी व्यापारी, किंवा, यथास्थिति, अशा अनिवासी व्यापाऱ्याचा राज्यात राहणारा अभिकर्ता ;

(घ) आपल्या सदस्यांकडून माल विकत घेणारी किंवा सदस्यांना माल विकणारी कोणतीही सोसायटी, क्लब किंवा व्यक्तींचा अन्य संघ ;

यांचा समावेश होतो.

स्पष्टीकरण.—या खंडाच्या प्रयोजनार्थ, पुढीलपैकी जी प्रत्येक व्यक्ती, जे प्रत्येक मंडळ जी प्रत्येक संस्था, लिलावाद्वारे असो किंवा अन्य रीतीने असो, थेट किंवा एखाद्या अभिकर्त्यामार्फत रोख रकमेच्या बदल्यात किंवा विलंबित प्रदानाच्या बदल्यात किंवा इतर कोणत्याही मौल्यवान मोबदल्यासाठी, मागणी न केलेला किंवा सरकारजमा केलेला किंवा निकामी झालेला किंवा मोडीत काढलेला, अतिरिक्त, जुना, वापरात नसलेला किंवा टाकून दिलेला माल, अथवा फुकट गेलेली उत्पादने यांसह कोणताही माल निकालात काढील, ती व्यक्ती, ते मंडळ आणि ती संस्था खंड (४) मध्ये किंवा या अधिनियमाच्या इतर कोणत्याही तरतुदींमध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी,—

(एक) सीमाशुल्क अधिनियम, १९६२ याचे प्रशासन करणारा भारत सरकारचा सीमाशुल्क विभाग ; १९६२ चा ५२.

(दोन) केंद्र सरकारचे विभाग आणि कोणत्याही राज्य शासनाचा कोणताही विभाग ;

(तीन) स्थानिक प्राधिकरणे ;

(चार) पोर्ट ट्रस्ट ;

(पाच) भारतीय रेल्वे अधिनियम, १९८९ आणि कोकण रेल्वे महामंडळ मर्यादित यांअन्वये व्याख्या केल्याप्रमाणे रेल्वे प्रशासन ; १९८९ चा २४.

(सहा) विधिसंस्थापित केलेली किंवा विधिसंस्थापित न केलेली सोसायटी, क्लब किंवा व्यक्तींचा इतर संघ ;

(सात) विमा व वित्तीय महामंडळे, संस्था किंवा कंपन्या आणि भारतीय रिझर्व बँक अधिनियम, १९३४ याच्या दुसऱ्या अनुसूचीत समाविष्ट केलेल्या बँका ; १९३४ चा २.

(आठ) मार्ग परिवहन महामंडळ अधिनियम, १९५० अन्वये स्थापन करण्यात आलेले महाराष्ट्र राज्य मार्ग परिवहन महामंडळ ; १९५० चा ६४.

(नऊ) नौभरण आणि बांधकाम कंपन्या, हवाई वाहतूक कंपन्या, हवाई मार्ग आणि जाहिराती संस्था ;

(दहा) केंद्र सरकारच्या, कोणत्याही राज्य शासनाच्या किंवा कोणत्याही स्थानिक प्राधिकरणाच्या मालकीचे किंवा त्यांच्याकडून स्थापन करण्यात आलेले, किंवा त्याच्या प्रशासकीय नियंत्रणाधीन असलेले अन्य कोणतेही महामंडळ, कंपनी, निकाय किंवा प्राधिकरण, व्यापारी असल्याचे मानण्यात येईल :

परंतु, नोंदी (एक) ते (पाच) खाली येणाऱ्या व्यक्ती, मंडळ किंवा संस्था यांचे व्यापारी म्हणून असलेले दायित्त्व, फक्त अशा निकालात काढण्यापुरतेच मर्यादित असेल.

अपवाद एक.—जो शेतकरी केवळ त्याने स्वतः कसलेल्या जमिनीत पिकवलेला माल विकतो, तो या खंडाच्या अर्थानुसार व्यापारी असल्याचे मानले जाणार नाही.

अपवाद दोन.——एखादी शैक्षणिक संस्था, आपली उद्दिष्टे साध्य करण्याच्या दृष्टीने, आपली कामे पार पाडताना, निर्मिती करण्याचे, माल खरेदीचे किंवा विक्रीचे कार्य करीत असेल तर, त्याबाबतीत तिला या खंडाच्या अर्थान्तर्गत व्यापारी मानण्यात येणार नाही.

१९८८ चा ५९. **अपवाद तीन.**——मोटार वाहन अधिनियम, १९८८ अन्वये भाड्यासाठी किंवा बक्षिस देण्यासाठी (for hire or reward) वापरला जातो किंवा वापर करण्यासाठी वाहनांच्या (वारींसह) बाबतीत अशा वाहतूकदाराला, अशा परिवहन वाहनांची किंवा त्यांच्या भागांची, घटकांची किंवा त्यातील उपसाधनांची विक्री किंवा खरेदी यांच्या संबंधात या खंडाच्या अर्थांतर्गत, व्यापारी म्हणून मानण्यात येणार नाही;

१९५६ चा ७४. (९) '' घोषित केलेला माल '' याचा अर्थ, केंद्रीय विक्रीकर अधिनियम, १९५६ यात व्याख्या केल्याप्रमाणे, वेळोवेळी, घोषित केलेला माल, असा आहे ;

(१०) '' दस्तऐवज '' यामध्ये, कोणत्याही प्रकारचे हस्तलिखित किंवा मुद्रित अभिलेख, हक्कविलेख आणि कोणत्याही स्वरूपात इलेक्ट्रॉनिक स्वरूपात साठवलेली आधारसामग्री यांचा समावेश होतो;

(११) '' पूर्वीचा कायदा '' याचा अर्थ, पुढील कायद्यांपैकी कोणताही कायदा असा आहे,——

१९५८ चा ६६. (एक) मुंबई मोटार स्पिरिट विक्री कराधान अधिनियम, १९५८,

१९५९ चा मुंबई ५१. (दोन) मुंबई विक्रीकर अधिनियम, १९५९,

१९६२ चा महा. ९. (तीन) महाराष्ट्र ऊस खरेदी कर अधिनियम, १९६२,

१९८५ चा महा. १८. (चार) महाराष्ट्र कोणताही माल कोणत्याही प्रयोजनासाठी वापरण्याच्या हक्काच्या हस्तांतरणावरील विक्रीकर अधिनियम, १९८५, आणि

१९८९ चा महा. ३६. (पाच) महाराष्ट्र कार्य-कंत्राटांच्या अंमलबजावणीत अंतर्भूत असलेल्या मालातील मालमत्तेच्या हस्तांतरणावरील विक्रीकर (पुनरधिनियमित) अधिनियम, १९८९,

यांपैकी प्रत्येकात वेळोवेळी सुधारणा करण्यात आली असून त्यात, वर नमूद केलेल्या कोणत्याही कायद्यान्वये केलेली किंवा करण्याचे वर्जिलेली कोणतीही गोष्ट ज्या अधिनियमांन्वये विधिग्राह्य करण्यात आली असेल त्या अधिनियमांचा समावेश होतो ;

(१२) '' माल '' याचा अर्थ, वृत्तपत्रे, कारवाईयोग्य दावे, पैसा, रोखे, शेअर, कर्जरोखे किंवा लॉटरीची तिकिटे नसणारी प्रत्येक प्रकारची जंगम मालमत्ता, असा आहे आणि त्यात, पशुधन, विक्रीपूर्वी किंवा विक्रीच्या संविदेनुसार जी तोडण्याबाबत संमती दिली असेल अशी लागवड केलेली पिके, गवत आणि झाडे व झुडपे त्यांच्या उत्पादनासह जमिनीशी संलग्न असलेल्या किंवा तिचा भाग असणाऱ्या अशा मालातील मालमत्तेचा समावेश होतो;

(१३) '' आयातकर्ता '' याचा अर्थ, जो व्यापारी राज्यात कोणताही माल आणतो किंवा ज्याच्याकडे राज्याबाहेरील कोणत्याही ठिकाणाहून माल पाठवण्यात येतो, असा व्यापारी, असा आहे ;

(१४) '' विधिविषयक प्रतिनिधी '' यास, दिवाणी प्रक्रिया संहिता, १९०८ याच्या कलम २ च्या खंड (१) मध्ये जो अर्थ नेमून दिलेला असेल, तोच अर्थ असेल ; १९०८ चा ५.

(१५) '' निर्मितीकार्य '' या शब्दप्रयोगाचे व्याकरणिक फेरफार व तत्सम शब्दप्रयोग यात, कोणत्याही मालाचे उत्पादन करणे, तो तयार करणे, त्याचा अर्क काढणे, त्यात फेरफार करणे, तो सुशोभित करणे, त्याचे परिष्करण करणे, किंवा अन्य प्रकारे संस्करण करणे, प्रक्रिया करणे, किंवा तो अनुकूल करून घेणे यांचा समावेश होतो;

(१६) '' अनिवासी व्यापारी '' याचा अर्थ, जो राज्यामध्ये कोणत्याही मालाची खरेदी किंवा विक्री घडवून आणतो, परंतु ज्याचे राज्यामध्ये धंद्याचे किंवा निवासाचे निश्चित असे ठिकाण नाही, असा व्यापारी, असा आहे ;

(१७) '' व्यक्ती '' यात, कोणत्याही व्यक्तीचा, कोणत्याही राज्य शासनाचा, केंद्र सरकारचा कोणत्याही कंपनीचा किंवा सोसायटीचा किंवा क्लबचा किंवा संघाचा किंवा व्यक्तींच्या संघाचा–मग तो कायद्याने संस्थापित असो वा नसो-आणि तसेच अविभक्त हिंदू कुटुंबाचा, भागीदारी संस्थेचा आणि स्थानिक प्राधिकरणाचा आणि कोणत्याही पूर्ववर्ती वर्णनात न बसणाऱ्या प्रत्येक विधिकल्पित व्यक्तीचा समावेश होतो ;

(१८) '' धंद्याचे ठिकाण '' यात, वखार, गोदाम किंवा ज्या ठिकाणी व्यापारी आपला माल साठवून ठेवतो असे इतर ठिकाण आणि जेथे व्यापारी आपली लेखापुस्तके ठेवतो असे कोणतेही ठिकाण, यांचा समावेश होतो ;

(१९) '' विहित '' याचा अर्थ, नियमांद्वारे किंवा कोणत्याही अधिसूचनेद्वारे विहित केलेला, असा आहे ;

(२०) '' खरेदी किंमत '' याचा अर्थ, मालाच्या वाहतुकीसाठी उतरवलेल्या विम्याचा खर्च किंवा उभारण्याचा खर्च जेव्हा वेगळा आकारण्यात येत असेल तेव्हा अशा खर्चाव्यतिरिक्त तो माल स्वाधीन करताना किंवा त्यापूर्वी, त्या मालाच्या संबंधात विक्रेत्याने केलेल्या कोणत्याही गोष्टीबद्दल जी कोणतीही रक्कम आकारण्यात आली असेल ती रक्कम धरून, मालाच्या केलेल्या कोणत्याही खरेदीबद्दल एखाद्या व्यक्तीने दिलेली किंवा तिच्याकडून देय असलेली मौल्यवान मोबदल्याची रक्कम, असा आहे.

स्पष्टीकरण एक:––केंद्रीय उत्पादन शुल्क अधिनियम, १९४४ किंवा सीमाशुल्क अधिनियम, १९६२ किंवा मुंबई दारूबंदी अधिनियम, १९४९ या अन्वये मालावर आकारण्यात आलेली किंवा आकारणीयोग्य असलेली शुल्काची रक्कम ही, अशा मालाच्या खरेदीचा एक भाग असल्याचे मानण्यात येईल–मग अशी शुल्काची रक्कम विक्रेत्याकडून किंवा खरेदीदाराकडून किंवा इतर कोणत्याही व्यक्तीकडून अथवा त्यांच्यावतीने भरलेली असो किंवा देय असो. १९४४ चा १. १९६२ चा ५२. १९४९ चा मुंबई २५.

स्पष्टीकरण दोन.––खरेदी किमतीत, अशा कोणत्याही खरेदीच्या संबंधात एखाद्या व्यक्तीकडून देण्यात आलेल्या किंवा देय असलेल्या कराचा समावेश होणार नाही ;

स्पष्टीकरण तीन.––खरेदी किमतीत, उक्त मालाच्या खरेदीशी संबंधित असलेली किंवा आनुषंगिक किंवा सहाय्यकारी असलेली जी रक्कम ठेवीच्या रुपाने–मग ती परतावायोग्य असो वा नसो–खरेदीदाराने दिलेली आहे व जी रक्कम–मग ती वेगळ्या कराराच्या रुपाने असो किंवा नसो–देण्यात आलेली असेल, यांचा समावेश होईल;

(२१) '' नोंदणीकृत व्यापारी '' याचा अर्थ, या अधिनियमान्वये नोंदणी केलेला व्यापारी, असा आहे ;

(२२) '' फेरविक्री '' याचा अर्थ, खरेदी केलेल्या मालाची,––

(एक) ज्या स्वरूपात माल खरेदी करण्यात आला असेल त्याच स्वरूपात, किंवा

(दोन) अशा मालावर ज्यामुळे, ती निर्मिती ठरेल किंवा त्याची परिणती निर्मितीमध्ये होईल असे काहीही न करता,

अशा खरेदी केलेल्या मालाची विक्री करणे असा आहे ; आणि '' फेरविक्री करणे '' या शब्दाचा त्याप्रमाणेच अर्थ लावण्यात येईल ;

(२३) '' नियम '' याचा अर्थ, या अधिनियमान्वये केलेले नियम, असा आहे ;

(२४) '' विक्री '' याचा अर्थ, रोख रकमेच्या किंवा विलंबित प्रदानाच्या बदल्यात किंवा इतर कोणताही मौल्यवान मोबदला घेऊन राज्यात केलेली मालाची विक्री, असा आहे ; परंतु त्यात, गहाण, तारणगहाण, भार किंवा तारण यांचा समावेश होत नाही ; आणि '' विकणे '', '' विकत घेणे '' व '' खरेदी करणे '' या शब्दांचा व्याकरणिकदृष्ट्या त्यात होणारे सर्व फेरफार व तत्सम संज्ञा धरून, त्याप्रमाणेच अर्थ लावण्यात येईल.

स्पष्टीकरण.––या खंडांच्या प्रयोजनार्थ,––

१९५६ चा ७४. (क) राज्यातील विक्रीत, केंद्रीय विक्रीकर अधिनियम, १९५६ याचे कलम ४, यात निर्दिष्ट केलेल्या तत्त्वांप्रमाणे, जी विक्री राज्यात झालेली विक्री आहे असे ठरविण्यात आले असेल, त्या विक्रीचा समावेश होतो ;

(ख) (एक) रोख रक्कम, विलंबित प्रदान किंवा इतर मौल्यवान मोबदला यांसाठी कोणत्याही मालातील मालमत्तेचे, कंत्राटाला अनुलक्षून असेल ते खेरीजकरून, हस्तांतरण ;

(दोन) कार्यकंत्राटाच्या अंमलबजावणीत अंतर्भूत असलेल्या मालातील (मालाच्या स्वरुपातील असो किंवा अन्य स्वरुपातील असो) मालमत्तेचे हस्तांतरण ;

(तीन) भाडेखरेदी तत्त्वावर किंवा हप्त्यांनी रक्कम देण्याच्या कोणत्याही पद्धतीने केलेला मालाचा बटवडा ;

१९४४ चा १. १९६२ चा ५२. १९४९ चा मुंबई २५.

(चार) रोख रक्कम, विलंबित प्रदान किंवा इतर मौल्यवान मोबदला यांसाठी (विनिर्दिष्ट कालावधीसाठी असो अथवा नसो) कोणत्याही प्रयोजनाकरिता कोणत्याही मालाच्या वापराच्या हक्काचे हस्तांतरण ;

(पाच) रोख रक्कम, विलंबित प्रदान किंवा इतर मौल्यवान मोबदला यांसाठी, कोणत्याही संघटनेने किंवा विधिसंस्थापित असलेल्या वा नसलेल्या, व्यक्तींच्या निकायाने तिच्या सदस्याला केलेला मालाचा पुरवठा ;

(सहा) कोणत्याही सेवेच्या स्वरूपात किंवा कोणत्याही सेवेचा भाग म्हणून किंवा इतर कोणत्याही रीतीने अन्नपदार्थ किंवा मानवी वापरासाठी असलेली इतर कोणतीही वस्तू किंवा कोणतेही पेय (मग ते मादक असो अथवा नसो) असलेल्या वस्तूंचा केलेला पुरवठा किंवा दिलेली सेवा, जेव्हा रोख रकमेसाठी, विलंबित प्रदानासाठी किंवा इतर मौल्यवान मोबदल्यासाठी दिलेली असेल तेव्हा असा पुरवठा ;

(सात) खंड (८) च्या स्पष्टीकरणात निर्दिष्ट केलेल्या मालाची रोख रकमेसाठी, विलंबित प्रदानासाठी किंवा इतर मौल्यवान मोबदल्यासाठी केलेली प्रत्येक प्रकारची विल्हेवाट,

या बाबी विक्री असल्याचे मानण्यात येईल.

(२५) " विक्री किंमत " याचा अर्थ, मालाच्या वाहतुकीसाठी उतरवलेल्या विम्याचा खर्च किंवा मांडणी खर्च जेव्हा वेगळा आकारण्यात येत असेल तेव्हा अशा खर्चाव्यतिरिक्त, तो माल स्वाधीन करण्याच्या वेळी किंवा त्यापूर्वी त्या मालाच्या संबंधात विक्रेत्याने केलेल्या कोणत्याही गोष्टीबद्दल जी कोणतीही रक्कम आकारण्यात आली असेल ती रक्कम धरून, मालाच्या केलेल्या कोणत्याही विक्रीबद्दल व्यापाऱ्यास दिलेली किंवा देय असलेली मौल्यवान मोबदल्याची रक्कम, असा आहे.

स्पष्टीकरण एक.——केंद्रीय उत्पादन शुल्क अधिनियम, १९४४ किंवा सीमाशुल्क अधिनियम, १९६२ किंवा मुंबई दारूबंदी अधिनियम, १९४९ यांअन्वये मालावर आकारण्यात आलेली किंवा आकारणीयोग्य असलेली शुल्काची रक्कम ही अशा मालाच्या विक्रीच्या किंमतीचा एक भाग असल्याचे मानण्यात येईल–मग अशी शुल्काची रक्कम विक्रेत्याने किंवा खरेदीदाराने किंवा इतर कोणत्याही व्यक्तीने अथवा त्यांच्यावतीने भरलेली असो किंवा त्यांच्याकडून देय असो.

१९४४ चा १. १९६२ चा ५२. १९४९ चा मुंबई २५.

स्पष्टीकरण दोन.——विक्री किमतीत, त्या विक्रीच्या संबंधात व्यापाऱ्याला दिलेल्या किंवा देय असलेल्या विक्रीकराचा समावेश होणार नाही.

स्पष्टीकरण तीन.——विक्री किमतीमध्ये, विक्रेत्याला ठेव म्हणून मिळालेल्या रकमेचा,——मग ती परतावायोग्य असो किंवा नसो–जी रक्कम मालाच्या उक्त विक्रीच्या संबंधात, अनुषंगाने किंवा सहाय्यभूत म्हणून मिळालेली असेल–मग ती स्वतंत्र कराराच्या मार्गाने मिळालेली असो वा नसो–त्या रकमेचा समावेश असेल;

(२६) " अनुसूची " याचा अर्थ, या अधिनियमास जोडलेली अनुसूची, असा आहे ;

(२७) " सेवा " याचा अर्थ, राज्य शासन, **राजपत्रात** वेळोवेळी अधिसूचित करील अशी कोणतीही सेवा, असा आहे ;

(२८) " राज्य " याचा अर्थ, महाराष्ट्र राज्य असा आहे ;

(२९) " कर " याचा अर्थ, या अधिनियमान्वये बसविण्याजोगा किंवा यथास्थिति, देय असलेला विक्रीकर किंवा खरेदीकर, असा आहे आणि यात आपसमेळाच्या स्वरुपात देय असलेल्या कोणत्याही रकमेचा समावेश होतो ;

(३०) " करमुक्त माल " याचा अर्थ, अनुसूचीमध्ये ज्या मालाच्या समोर विक्रीकराचा दर " काहीही नाही " असा दर्शविलेला असतो असा माल आणि " करपात्र माल " याचा अर्थ, करमुक्त मालाव्यतिरिक्त इतर माल, असा आहे ;

(३१) " न्यायाधिकरण " याचा अर्थ, कलम ११ अन्वये घटित केलेले महाराष्ट्र विक्रीकर न्यायाधिकरण, असा आहे ;

(३२) " खरेदीची उलाढाल " याचा अर्थ, दिलेल्या मुदतीत व्यापाऱ्याने केलेल्या मालाच्या कोणत्याही खरेदीच्या संबंधात त्याने दिलेल्या व देय असलेल्या खरेदी किंमतीच्या एकूण रकमेतून——

(क) विक्रेत्याकडून खरेदी केलेल्या व विहित मुदतीत त्यास परत केलेल्या कोणत्याही मालाच्या बाबतीत, विक्रेत्याने व्यापाऱ्यास परत केलेली, कोणतीही असल्यास, खरेदीची किंमत ; आणि

(ख) व्यापाऱ्याकडून खरेदी केलेल्या कोणत्याही मालाच्या बाबतीत, विक्रेत्याने व्यापाऱ्याला विहित मुदतीत परत केलेली, कोणतीही असल्यास, ठेवीची रक्कम ;

वजा करून शिल्लक राहिलेली रक्कम असा आहे.

स्पष्टीकरण एक.––भाडे-खरेदी पद्धतीने किंवा हप्त्याने भरणा करावयाच्या कोणत्याही पद्धतीने बटवडा केलेल्या मालाच्या बाबतीत किंवा कोणताही माल कोणत्याही प्रयोजनासाठी वापरण्याच्या अधिकाराचे हस्तांतरण करण्याच्या बाबतीत, (विनिर्दिष्ट कालावधीसाठी असो अगर नसो) दिलेल्या कालावधीत चुकती केलेली किंवा देय असलेली खरेदीच्या किमतीची रक्कम याचा अर्थ, उक्त कालावधीमध्ये चुकती केलेली किंवा; यथास्थिति, देणे असलेली व देय रक्कम, असा आहे.

स्पष्टीकरण दोन.––विहित कालावधीत परत केलेल्या मालाच्या व परतावा केलेल्या ठेवींच्या संबंधात खरेदीच्या किमतीची रक्कम, ज्या कालावधीमध्ये संबंधित खरेदी करण्यात आली असेल, त्या कालावधीतील खरेदीच्या उलाढालीतून वजा करण्यात येईल.

(३३) '' विक्रीची उलाढाल '' याचा अर्थ, दिलेल्या मुदतीत, केलेल्या मालाच्या कोणत्याही विक्रीच्या संबंधात व्यापाऱ्याला मिळालेल्या व मिळावयाच्या विक्रीच्या किमतीच्या एकूण रकमेतून,––

(क) खरेदीदाराने खरेदी केलेल्या व विहित मुदतीत परत केलेल्या कोणत्याही मालाच्या बाबतीत विक्रेत्याने खरेदीदारास परत केलेली, कोणतीही असल्यास, विक्रीची किंमत ; आणि

(ख) व्यापाऱ्याने विकलेल्या कोणत्याही मालाच्या बाबतीत, विक्रेत्याने खरेदीदाराला विहित मुदतीत परत केलेली, कोणतीही असल्यास, ठेवीची रक्कम,

वजा करून शिल्लक राहिलेली रक्कम ; असा आहे.

स्पष्टीकरण एक.––भाडे-खरेदी पद्धतीने किंवा हप्त्याने भरणा करावयाच्या कोणत्याही पद्धतीने बटवडा केलेल्या मालाच्या बाबतीत किंवा कोणताही माल कोणत्याही प्रयोजनासाठी (विनिर्दिष्ट कालावधीसाठी असो किंवा नसो) वापर करण्याच्या अधिकाराचे हस्तांतरण करण्याच्या बाबतीत, दिलेल्या कालावधीत मिळालेली किंवा देय असलेली, विक्रीच्या किमतीची रक्कम याचा अर्थ, उक्त कालावधीमध्ये मिळालेली किंवा, यथास्थिति, देणे असलेली व देय असलेली रक्कम, असा आहे.

स्पष्टीकरण दोन.––विहित कालावधीत परत केलेल्या मालाच्या व परतावा केलेल्या ठेवींच्या बाबतीतील विक्रीच्या किमतीची रक्कम, ज्या कालावधीमध्ये संबंधित खरेदी करण्यात आली असेल, त्या कालावधीतील विक्रीच्या उलाढालीतून ती वजा करण्यात येईल.

स्पष्टीकरण तीन.––नोंदणी प्रमाणपत्र रद्द झाले असेल त्याबाबतीत, रद्द करण्याच्या तारखेपूर्वी केलेल्या विक्रीबाबत, त्या तारखेनंतर मिळालेल्या किंवा मिळावयाच्या विक्रीच्या किंमतीच्या रकमा, दिलेल्या कालावधीतील विक्रीच्या उलाढालीमध्ये अंतर्भूत करण्यात येतील;

(३४) '' वाहन '' यामध्ये, मोटार वाहन अधिनियम, १९८८ यात व्याख्या करण्यात आल्याप्रमाणे असलेल्या माल वाहनाचा समावेश होतो; आणि

(३५) '' वर्ष '' याचा अर्थ, वित्तीय वर्ष, असा आहे.

प्रकरण दोन

कराचा भार व कर बसवणे.

कराचा भार.

३. (१) नियत दिवसाच्या लगतपूर्वी पूर्वीच्या कोणत्याही कायद्यान्वये वैध किंवा परिणामकारक नोंदणी प्रमाणपत्र वा लायसन धारण करणारा अथवा नियत दिवसाच्या लगतपूर्वी समाप्त होणाऱ्या वर्षात, पूर्वीच्या कोणत्याही कायद्यान्वये कर भरण्यास पात्र असलेला प्रत्येक व्यापारी, उक्त वर्षातील त्याच्या खरेदी विक्रीची उलाढाल अशा कोणत्याही पूर्वीच्या कायद्यानुसार १० लाख रुपयांहून अधिक होत असेल किंवा यथास्थिती, उक्त वर्षात जो आयातकर्ता असताना उक्त वर्षातील त्याची विक्रीची उलाढाल १ लाख रुपयांहून अधिक झाली असेल तर, असा व्यापारी नियत दिवसापासून त्या अधिनियमाखाली, प्रमाणपत्र किंवा लायसन रीतसर रद्द करण्यात येईपर्यंत, या अधिनियमाच्या तरतुदींनुसार कर भरण्यास पात्र असेल.

स्पष्टीकरण.—या पोट-कलमाच्या प्रयोजनार्थ, " विक्रीची उलाढाल " " खरेदीची उलाढाल " व " आयातकर्ता " या शब्दप्रयोगांना, पूर्वीच्या संबद्ध कायद्यांन्वये नेमून दिलेले ते ते अर्थ असतील.

(२) ज्या व्यापाऱ्यास पोट-कलम (१) लागू होत नाही आणि ज्याची नियत दिनांकास सुरू होणाऱ्या वर्षात किंवा त्याच्या नंतरच्या कोणत्याही वर्षात सर्व विक्रीची उलाढाल किंवा सर्व खरेदींची उलाढाल, पोट-कलम (३) अन्वये असे दायित्व बंद होईपर्यंत, पोट-कलम (४) मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या संबंधित मर्यादेपेक्षा प्रथमतः अधिक होईल तो व्यापारी, उक्त त्या त्या वर्षाच्या १ एप्रिलपासून या अधिनियमान्वये कर भरण्यास पात्र असेल :

परंतु, उक्त त्या त्या वर्षाच्या १ एप्रिलपासून सुरू होणाऱ्या आणि उक्त त्या त्या वर्षाच्या १ एप्रिलपासून संगणना केल्यानुसार एखाद्या व्यापाऱ्याची विक्रीची उलाढाल किंवा खरेदीची उलाढाल ही, त्यास पोट-कलम (४) अन्वये लागू असलेल्या संबंधित मर्यादेपेक्षा जोपर्यंत अधिक होणार नाही तोपर्यंतच्या मुदतीत झालेल्या विक्रीच्या आणि खरेदीच्या संबंधात, असा व्यापारी कर भरण्यास पात्र असणार नाही.

(३) या अधिनियमान्वये कर भरण्यास पात्र झालेला प्रत्येक व्यापारी, त्याची नोंदणी रीतसर रद्द करण्यात येईपर्यंत, अशा रीतीने कर भरण्यास पात्र असण्याचे चालू राहील ; आणि अशा रीतीने नोंदणी रद्द झाल्यावर, जो कोणताही कर अगोदरच आकारण्यात आला असेल किंवा आकारणीयोग्य असेल अशा कराव्यतिरिक्त इतर कर भरण्याचे त्याचे दायित्व, जोपर्यंत त्याची विक्रीची उलाढाल किंवा खरेदीची उलाढाल पोट-कलम (४) मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या संबंधित मर्यादेपेक्षा पुन्हा प्रथम अधिक होत नाही तोपर्यंत किंवा, यथास्थिति, पोट-कलम (७), (८) किंवा (९) अन्वये तो कर भरण्यास पात्र होईपर्यंत बंद राहील.

(४) या कलमाच्या प्रयोजनाकरिता उलाढालीच्या मर्यादा पुढीलप्रमाणे असतील :—

(क) उलाढालीची मर्यादा १,००,००० रुपये.—जो आयातकर्ता आहे आणि वर्षभरात त्याने विकलेल्या किंवा खरेदी केलेल्या करपात्र मालाचे मूल्य १०,००० रुपयांपेक्षा कमी नाही, अशा व्यापाऱ्याच्या बाबतीत.

(ख) **उलाढालीची मर्यादा १०,००,००० रुपये.**—अन्य कोणत्याही बाबतीत त्या वर्षात विक्री केलेल्या किंवा खरेदी केलेल्या करपात्र मालाचे मूल्य रु. १०,००० हून कमी नसेल अशा व्यापाऱ्याच्या बाबतीत.

(५) कराच्या दायित्वासाठी उलाढालीच्या मर्यादेची परिगणना करण्याच्या प्रयोजनाकरिता—

(क) अन्यथा स्पष्टपणे तरतूद केली असेल त्याव्यतिरिक्त, यथास्थिति, सर्व विक्रीची उलाढाल किंवा सर्व खरेदीची उलाढाल मोजण्यात येईल—मग अशी विक्री किंवा अशी खरेदी, करपात्र मालाची असो किंवा नसो ;

(ख) अशा उलाढालीत व्यापाऱ्याने स्वतःहून केलेल्या आणि तसेच, त्याच्या प्रकर्त्यांच्या वतीने मग तो प्रकर्ता उघड केलेला असो वा नसो, केलेल्या सर्व विक्रीचा व खरेदीचा समावेश असेल;

(ग) लिलाव करणाऱ्याच्या बाबतीत, खंड (क) आणि (ख) मध्ये निर्दिष्ट केलेल्या उलाढालीशिवाय, असल्यास, आणखी, त्या उलाढालीमध्ये, त्याने त्याच्या प्रकर्त्यासाठी लिलाव केलेल्या मालाच्या किंमतीचा जर अशा मालाची किंमत त्या प्रकर्त्याच्या वतीने त्याला प्राप्त झाली असेल तर, देखील, समावेश असेल,—मग इच्छुक खरेदीदाराची बोली त्याने स्वीकारलेली असो किंवा प्रकर्त्याने अथवा प्रकर्त्याच्या नामनिर्देशित व्यक्तीने स्वीकारलेली असो ;

(घ) अनिवासी व्यापाऱ्याच्या अभिकर्त्याच्या बाबतीत, खंड (क), (ख) किंवा (ग) मध्ये निर्दिष्ट केलेल्या उलाढालीशिवाय, काही असल्यास, आणखी, त्या उलाढालीमध्ये अनिवासी व्यापाऱ्याने राज्यात केलेल्या विक्रीचा किंवा खरेदीचा देखील समावेश असेल.

(६) त्या त्या वेळी अंमलात असलेल्या कोणत्याही करारात किंवा कोणत्याही कायद्यात काहीही अंतर्भूत असले तरी, परंतु या अधिनियमाच्या तरतुदींना अधीन राहून, कलम २ च्या खंड (८) चे उपखंड (क), (ख) आणि (ग) यांच्या कक्षेत येत असलेली कोणतीही व्यक्ती—मग प्रकर्ता हा व्यापारी असो किंवा नसो—आणि असा प्रकर्ता या अधिनियमान्वये कर भरण्यास पात्र असो वा नसो—आणि प्रकर्ते उघड करण्यात आलेले असोत वा नसोत—या अधिनियमाखाली कर भरण्यास पात्र असेल.

१९५६ चा ७४. (७) केंद्रीय विक्रीकर अधिनियम, १९५६ अन्वये नियत दिवसानंतर कोणत्याही वेळी कर भरण्यास पात्र होणारी परंतु या कलमाच्या इतर तरतुदींन्वये कर भरण्यास पात्र नसलेली कोणतीही व्यक्ती, ज्या वर्षी ती केंद्रीय विक्रीकर अधिनियम, १९५६ अन्वये कर भरण्यास अशाप्रकारे पात्र होईल, त्या दिनांकाला व तेव्हापासून तिच्याकडून करण्यात आलेल्या विक्रीवर आणि खरेदीवर ती कर भरण्यास पात्र होईल आणि तदनुसार पोट-कलम (२) च्या परंतुकामधील कोणतीही गोष्ट, कोणत्याही वर्षात तिला लागू होणार नाही. (१९५६ चा ७४.)

(८) या अधिनियमान्वये कर भरण्यास पात्र असलेला व्यापारी कलम ४३ च्या पोट-कलम (१) च्या खंड (क) मध्ये किंवा पोट-कलम (४) मध्ये वर्णन केलेल्या रीतीने, कोणत्याही व्यक्तीकडून व्यवसायामध्ये उत्तराधिकारी म्हणून आला असेल तर, अशी व्यक्ती, या कलमात काहीही अंतर्भूत असले तरी, असे उत्तराधिकारी होण्याच्या दिनांकाला किंवा त्यानंतर तिच्याकडून झालेली मालाची विक्री किंवा खरेदी यावरील कर भरण्यास ती पात्र असेल आणि त्यानुसार पोट-कलम (२) च्या परंतुकामधील कोणतीही गोष्ट तिला कोणत्याही वर्षात लागू होणार नाही.

(९) जी, या कलमाच्या पूर्वगामी तरतुदींन्वये कर भरण्यास पात्र नसेल, परंतु जिने या अधिनियमाच्या तरतुदींन्वये स्वेच्छेने नोंदणी केलेली असेल, अशी कोणतीही व्यक्ती, तिला रीतसर दिलेले नोंदणी प्रमाणपत्र अंमलात आल्याच्या दिनांकापासून कर भरण्यास पात्र असेल आणि त्यानुसार पोट-कलम (२) च्या परंतुकामधील कोणतीही गोष्ट तिला कोणत्याही वर्षात लागू होणार नाही.

देय असलेले कर.

४. या अधिनियमाच्या, आणि नियमांच्या तरतुदींना अधीन राहून, जो या अधिनियमांन्वये कर भरण्यास पात्र आहे अशा प्रत्येक व्यापाऱ्यांकडून किंवा, यथास्थिति, प्रत्येक व्यक्तीकडून, या अधिनियमाच्या तरतुदींनुसार बसवण्यायोग्य असलेला कर किंवा असलेले कर भरण्यात येईल किंवा येतील.

अनुसूचीमध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या मालावर मूल्यवर्धित विक्रीकर आकारणे.

५. हा अधिनियम आणि नियम यांच्या तरतुदींना अधीन राहून, अनुसूचीमध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या मालाच्या विक्रीच्या उलाढालीवर, उक्त अनुसूचीमध्ये त्या त्या प्रत्येक मालासमोर नमूद केलेल्या दराने विक्रीकर आकारण्यात येईल :

परंतु, अनुसूचीच्या भाग " च " खाली येणाऱ्या मालाचा जेथवर संबंध असेल तेथवर, कराचा दर हा, शासनाने अधिसूचित केल्याप्रमाणे असेल आणि अशी अधिसूचना ही उक्त अनुसूचीचा भाग असल्याचे मानण्यात येईल:

परंतु, आणखी असे की, असा कराचा दर हा कोणत्याही वेळी अशा मालाच्या मूल्याच्या १५ टक्क्याहून अधिक असणार नाही.

मालाच्या विवक्षित खरेदीवर देय असलेला खरेदीकर.

६. (१) जेव्हा एखादा व्यापारी, व्यापारी नसलेल्या एखाद्या व्यक्तीकडून किंवा जो नोंदणी केलेला व्यापारी नाही अशा व्यापाऱ्याकडून अनुसूचीमध्ये विनिर्दिष्ट केलेला कोणताही माल खरेदी करील तेव्हा अशा खरेदीच्या उलाढालीवर अनुसूचीमध्ये अशा प्रत्येक मालासमोर नमूद केलेल्या दराने खरेदीकर आकारण्यात येईल.

(२) " कोणत्याही व्यक्तीने किंवा व्यापाऱ्याने, नियत दिवसाच्या पूर्वी किंवा नंतर, पूर्वीच्या कोणत्याही कायद्यांच्या किंवा या अधिनियमाच्या, किंवा पूर्वीच्या कोणत्याही कायद्यांच्या किंवा या अधिनियमाच्या संबंधातील नियमांच्या किंवा अधिसूचनांच्या कोणत्याही तरतुदीअन्वये दिलेल्या प्रमाणपत्रावर किंवा प्रतिज्ञापत्रावर कोणताही माल खरेदी केला असेल आणि अशा प्रमाणपत्राच्या किंवा प्रतिज्ञापत्राच्या शर्तीचे, कथनाचे किंवा हमीचे अनुपालन करण्यात आले नसेल त्या बाबतीत, पूर्वीच्या उक्त अधिनयमांचे निरसन झाले असेल तरीही."; अशी व्यक्ती किंवा असा व्यापारी त्या मालाच्या खरेदी किमतीवर खरेदी कर भरण्यास पात्र होईल आणि हा खरेदी कर अनुसूचीमध्ये अशा प्रत्येक मालाच्या समोर दर्शविलेल्या दराने आकारण्यात येईल :

परंतु, पूर्वोक्तप्रमाणे प्रमाणपत्र किंवा प्रतिज्ञापत्रान्वये खरेदी केलेल्या मालाच्या खरेदीची किंमत एखाद्या व्यक्तीच्या किंवा व्यापाऱ्याच्या या कलमाखालील खरेदीच्या उलाढालीमध्ये समाविष्ट करण्यास पात्र आहे किंवा नाही, यासंबंधी कोणताही प्रश्न उद्‌भवल्यास, ती अशा रीतीने समाविष्ट करण्यास पात्र नाही, हे सिद्ध करण्याची जबाबदारी अशा व्यक्तीवर किंवा, यथास्थिति, व्यापाऱ्यावर राहील.

(३) या अधिनियमान्वये कर देण्यास पात्र असलेला एखादा व्यापारी,—

(एक) (क) मरण पावला असेल, किंवा

(ख) त्याने आपल्या धंद्याचे संपूर्णतः किंवा अंशतः हस्तांतरण केले असेल, किंवा आपल्या धंद्याची अन्य प्रकारे विल्हेवाट केली असेल, किंवा धंद्याच्या मालकी हक्कात कोणताही बदल केला असेल, किंवा

(ग) ही एखादी भागीदारी संस्था, कंपनी, सोसायटी किंवा व्यक्तींचा इतर संघ किंवा विश्वस्त-व्यवस्था असून ती विसर्जित करण्यात आली असेल, तिचे दिवाळे निघाले असेल, तिचे समापन करण्यात आले असेल किंवा ती रद्द करण्यात आली असेल, किंवा

(घ) अविभक्त हिंदू कुटुंब असेल, आणि अशा कुटुंबाचे आंशिक विभाजन किंवा विभाजन झाले असेल, किंवा

(ङ) त्याने आपला धंदा बंद केला असेल ;

(दोन) तो कर भरण्यास पात्र नाही, या कारणावरून जर त्याने आपले नोंदणी प्रमाणपत्र रद्द केले असेल ;

आणि, पूर्वोक्तपैकी कोणतीही घटना घडण्याच्या निकटपूर्वी, अशा व्यापाऱ्याने धारण केलेल्या मालाच्या साठ्यात, पूर्वीच्या कोणत्याही कायद्याच्या किंवा या अधिनियमाच्या, किंवा पूर्वीच्या कोणत्याही कायद्याशी किंवा या अधिनियमाशी संबंधित नियमांच्या किंवा अधिसूचनांच्या कोणत्याही तरतुदीअन्वये त्याने दिलेल्या प्रमाणपत्रांवर किंवा प्रतिज्ञापत्रावर मग त्याला असे प्रमाणपत्र किंवा प्रतिज्ञापत्र देण्याचा हक्क असो वा नसो–त्याने खरेदी केलेल्या करपात्र मालाचा समावेश असेल तर, जणू काही तो व्यापारी, पोट-कलम (२) अन्वये अशा मालावर खरेदीकर देण्यास पात्र झाला आहे असे समजून, अशा करपात्र मालाच्या खरेदी किमतीवर अशा मालास लागू असलेल्या संबंधित खरेदीकराच्या दराने खरेदीकर आकारण्यात येईल.

७. जेव्हा कोणत्याही मालाची विक्री किंवा खरेदी करण्यात आली असेल आणि तसा माल कोणत्याही सामग्रीत आवेष्टित केला असेल तेव्हा, अशाप्रकारे आवेष्टित करण्याच्या मालाच्या विक्रीवर किंवा यथास्थिति, खरेदीवर, ज्या दराने कर देय आहे त्याच दराने, कोणताही असल्यास, अशा आवेष्टनासाठी वापरण्यात आलेल्या सामग्रीच्या विक्रीवर किंवा खरेदीवर–मग अशा सामग्रीबद्दल निराळा आकार घेण्यात आलेला असो किंवा नसो–कर वसुलीयोग्य असेल. आवेष्टनासाठी वापरण्यात येणाऱ्या सामग्रीवरील कराचा दर.

८. (१) जेव्हा कोणत्याही मालाची विक्री किंवा खरेदी— विवक्षित विक्री व खरेदी करासाठी पात्र नसणे.

(क) (एक) राज्याबाहेर ; किंवा

(दोन) भारताच्या राज्यक्षेत्रात माल आयात करण्याच्या ओघात किंवा अशा राज्यक्षेत्राबाहेर माल निर्यात करण्याच्या ओघात, किंवा

(ख) आंतरराज्य व्यापार अथवा वाणिज्य व्यवहार यांच्या ओघात, करण्यात आली असेल तेव्हा,

कोणत्याही मालाच्या अशा विक्रीवर किंवा खरेदीवर या अधिनियमातील किंवा त्या अन्वये केलेल्या नियमांतील किंवा अधिसूचनेतील कोणत्याही गोष्टीमुळे मुळातच कर लादण्यात येतो किंवा लादण्यास प्राधिकृत केले जाते, असे मानले जाणार नाही ;

आणि त्याप्रमाणे या अधिनियमाच्या व उक्त नियमांच्या व अधिसूचनांच्या तरतुदी वाचल्या जातील व त्यांचा अर्थ लावला जाईल.

स्पष्टीकरण.—या कलमाच्या प्रयोजनासाठी, एखादी विक्री किंवा खरेदी—

(एक) राज्याबाहेर, किंवा

(दोन) भारताच्या राज्यक्षेत्रात माल आयात करण्याच्या ओघात किंवा अशा राज्यक्षेत्राबाहेर माल निर्यात करण्याच्या ओघात, किंवा

(तीन) आंतरराज्य व्यापार किंवा वाणिज्य व्यवहार करण्याच्या ओघात,

झाली आहे किंवा नाही हे, केंद्रीय विक्रीकर अधिनियम, १९५६ याची कलमे ३, ४ व ५ मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या तत्त्वानुसार ठरविण्यात येईल. १९५६ चा ७४.

(२) परदेशी विमान (इंधनावरील कर आणि शुल्क यामधून सवलत) अधिनियम, २००२ च्या कलम ३ अन्वये प्रदान करण्यात आलेल्या अधिकारांचा वापर करून केंद्र शासनाने काढलेल्या अधिसूचनेनुसार, भारताशिवाय अन्य देशात नोंदणी झालेल्या कोणत्याही विमानाचा भाग असणाऱ्या पात्रामध्ये भरल्या जाणाऱ्या इंधनाच्या किंवा वंगणाच्या विक्रीवर, जर— २००२ चा ३६.

(क) उक्त देश हा आंतरराष्ट्रीय आणि मुलकी विमान चालन अभिसंधी १९४४ मधील पक्षकार असेल, आणि

(ख) उक्त देशाने भारताशी विमान सेवा करार केलेला असेल, आणि

(ग) हे विमान भारताकडे आणि भारताकडून जाताना पूर्व नियोजित असलेल्या वा नसलेल्या सेवानुसार कार्यरत असेल,

तर, कोणताही कर बसविला जाणार नाही.

(३) राज्य शासनाला, सर्वसाधारण किंवा विशेष आदेशाद्वारे आणि त्यामध्ये विनिर्दिष्ट केल्या असतील, अशा कोणत्याही असल्यास, शर्तींना अधीन राहून, विशेष आर्थिक क्षेत्रातील कोणत्याही युनिटाने किंवा निर्यातलक्षी विशेष आर्थिक क्षेत्रातील कोणत्याही युनिटाने कोणत्याही विशेष आर्थिक क्षेत्रातील अन्य युनिटाला किंवा यथास्थिति, दुसऱ्या निर्यातलक्षी युनिटाला केलेल्या मालाच्या विक्रीवर सूट देण्याची तरतूद करता येईल.

(४) कोणत्याही नोंदणीकृत व्यापाऱ्याने, भारताच्या क्षेत्राबाहेर करावयाच्या निर्याती ओघात किंवा कोणत्याही नोंदणीकृत व्यापाऱ्याने कोणत्याही विशेष आर्थिक क्षेत्रातील कोणत्याही युनिटाला किंवा कोणत्याही निर्यातलक्षी युनिटाला कोणत्याही मालाची विक्री केली असेल तेव्हा, उक्त नोंदणीकृत व्यापारी, त्या त्या मालाच्या खरेदीवर प्रदान केलेल्या कराचा, कोणताही असल्यास, परतावा मागण्यास हक्कदार असेल आणि असा परतावा अशा व्यापाऱ्याने ज्या कालावधीसंबंधात विवरण दाखल करणे आवश्यक असेल असा कालावधी संपल्यापासून ९० दिवसांच्या आत विहित पद्धतीने प्रदान केला जाईल.

अनुसूचीमध्ये सुधारणा.

९. (१) राज्य शासनास, वेळोवेळी राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे,—

(क) अनुसूचीमध्ये कोणतीही नोंद जादा दाखल करून, किंवा फेरबदल करून किंवा वगळून अनुसूचीमध्ये सुधारणा करता येईल आणि त्यानंतर ती अनुसूची, कर बसविण्याच्या प्रयोजनासाठी त्यानुसार सुधारणा केल्याप्रमाणे लागू असेल.

(ख) कराचा दर कमी करण्याची किंवा वाढविण्याची अथवा जेथे कराचा दर विनिर्दिष्ट केलेला नाही तेथे दर विनिर्दिष्ट करण्याची तरतूद करता येईल आणि त्यानंतर ती अनुसूची, या अधिनियमाच्या प्रयोजनार्थ, सुधारणा केल्याप्रमाणे लागू असेल :

परंतु, कराच्या दरामध्ये वाढ करण्याची तरतूद करणारी कोणतीही अधिसूचना, कोणत्याही कराच्या दरामध्ये एक टक्क्याहून अधिक वाढ करण्यासाठी तरतूद करणार नाही :

परंतु आणखी असे की, कराचा दर वाढवण्यासाठी तरतूद करणारी कोणतीही अधिसूचना नियत दिनांकापासून दोन वर्षांचा कालावधी समाप्त झाल्यानंतर काढण्यात येणार नाही आणि अशा कालावधीत अशा एकाहून अधिक अधिसूचना काढण्यात येणार नाहीत.

(२) कलम ८३ च्या पोट-कलम (५) मधील राज्य शासनाने केलेल्या नियमांसंबंधीच्या तरतुदी, जशा त्या राज्य शासनाने केलेल्या नियमांना लागू होतात, त्याचप्रमाणे, पोट-कलम (१) खाली काढलेल्या कोणत्याही अधिसूचनेला, योग्य त्या फेरफारांसह, लागू होतील.

प्रकरण तीन

विक्रीकर प्राधिकारी व न्यायाधिकरण

१०. (१) या अधिनियमाची प्रयोजने पार पाडण्यासाठी, राज्य शासन, विक्रीकर आयुक्त या नावाने संबोधावयाच्या एका अधिकाऱ्याची नियुक्ती करील. विक्रीकर प्राधिकारी.

(२) त्याचप्रमाणे, राज्य शासनाला त्यास आवश्यक वाटतील इतक्या संख्येत अपर विक्रीकर आयुक्त, आणि—

(क) सह आयुक्त,

(ख) वरिष्ठ उप आयुक्त,

(ग) उप आयुक्त,

(घ) सहायक आयुक्त,

(ङ) विक्रीकर अधिकारी, व

(च) इतर अधिकारी व व्यक्ती,

नियुक्त करता येतील व त्यांना, शासनास आवश्यक वाटतील अशी पदनामे देता येतील.

(३) आयुक्तास संपूर्ण महाराष्ट्र राज्यभर अधिकारिता असेल ; आणि जर कोणत्याही अपर विक्रीकर आयुक्ताची किंवा अपर विक्रीकर आयुक्तांची नेमणूक करण्यात आली असेल, तर त्यास/त्यांना, संपूर्ण राज्यभर किंवा राज्य शासनास, राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे विनिर्दिष्ट करता येईल अशा क्षेत्रात किंवा क्षेत्रांत, अधिकारिता असेल. इतर सर्व अधिकाऱ्यांना संपूर्ण राज्यभर किंवा आयुक्त, राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे विनिर्दिष्ट करील अशा स्थानिक क्षेत्रात, अधिकारिता असेल.

(४) आयुक्ताला, या अधिनियमाद्वारे किंवा त्याअन्वये त्याला प्रदान करण्यात आले असतील ते सर्व अधिकार असतील व तो अशा अधिकारांचा वापर करील व त्याच्यावर लादण्यात आली असतील ती सर्व कर्तव्ये पार पाडील आणि कोणत्याही अपर विक्रीकर आयुक्ताची किंवा अपर विक्रीकर आयुक्तांची नेमणूक करण्यात आली असेल तर, त्याला राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे राज्य शासनाने अन्यथा निदेश दिला असेल त्याव्यतिरिक्त, त्याच्या किंवा त्यांच्या अधिकारितेत, या अधिनियमाद्वारे किंवा त्याअन्वये आयुक्ताला प्रदान केलेले सर्व अधिकार असतील व तो किंवा ते अशा सर्व अधिकारांचा वापर करील किंवा करतील व लादलेली, अशी सर्व कर्तव्ये पार पाडील किंवा पाडतील.

(५) सह आयुक्त आपल्या अधिकारितेत, राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे, आयुक्ताने अन्यथा निदेश दिला असेल त्याव्यतिरिक्त, या अधिनियमाद्वारे किंवा त्याअन्वये आयुक्तास जे अधिकार देण्यात आले असतील त्या सर्व अधिकारांचा वापर करील आणि लादलेली सर्व कर्तव्ये पार पाडील.

(६) वरिष्ठ उप आयुक्त, उप आयुक्त, सहायक आयुक्त, विक्रीकर अधिकारी, इतर अधिकारी व व्यक्ती या आपल्या अधिकारितेत, आयुक्त, सर्वसाधारण किंवा विशेष आदेशांद्वारे लादील अशा शर्तींना व निर्बंधांना अधीन राहून, आयुक्ताचे या अधिनियमाखालील जे अधिकार व जी कर्तव्ये, तो, एकतर सर्वसाधारणपणे किंवा कोणत्याही विशिष्ट बाबीच्या किंवा बाबींच्या वर्गाच्या संबंधात राजपत्रात अधिसूचित केलेल्या आदेशाद्वारे सोपवील, अशा अधिकारांचे पालन करील व अशी कर्तव्ये पार पाडील.

(७) राज्य शासनाला, ते लादील अशा निर्बंधांना व शर्तींना, कोणत्याही असल्यास, अधीन राहून, राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे, शासनाकडे पोट-कलम (२) अन्वये प्रदान करण्यात आलेले (अपर आयुक्त किंवा सह आयुक्त यांच्या नेमणुकीचे अधिकार नसतील असे) अधिकार आयुक्ताकडे प्रत्यायोजित करता येतील.

(८) कोणत्याही व्यक्तीला, पोट-कलम (२) अन्वये नेमलेल्या कोणत्याही अधिकाऱ्याने किंवा व्यक्तीने या अधिनियमान्वये किंवा आधीच्या कोणत्याही कायद्यान्वये दिलेला कोणताही पत्रव्यवहार, सूचना, आदेश किंवा काढलेली कोणतीही नोटीस अशा व्यक्तीस मिळाल्याच्या दिनांकापासून तीस दिवसांचा कालावधी समाप्त झाल्यानंतर, अशा अधिकाऱ्याच्या किंवा व्यक्तीच्या प्रादेशिक अधिकारितेसह, अधिकाराचा कोणताही वापर कोणत्याही कार्यवाहीमध्ये, प्रश्नास्पद करण्याचा हक्क असणार नाही. उपरोक्त कालावधीच्या आत अशा कोणत्याही अधिकाऱ्याकडे किंवा व्यक्तीकडे त्या अधिकाऱ्याच्या किंवा व्यक्तीच्या अधिकाराच्या वापरास आक्षेप घेणारा विहित नमुन्यातील लेखी अर्ज सादर करण्यात आला असेल तर, तो अधिकारी किंवा ती व्यक्ती तो प्रश्न विचारार्थ आयुक्ताकडे पाठवील आणि आयुक्त, आक्षेप घेणाऱ्या व्यक्तीस आपली बाजू मांडण्याची वाजवी संधी दिल्यानंतर, त्या प्रश्नांचा निर्णय करणारा आदेश देईल. आयुक्ताने दिलेला आदेश अंतिम असेल.

(९) पोट-कलम (२) अन्वये नेमलेले सर्व अधिकारी व सर्व व्यक्ती आयुक्ताला दुय्यम असतील ; आणि आयुक्ताव्यतिरिक्त इतर अधिकारी व व्यक्ती यांची आपापसातील दुय्यमता ही विहित करण्यात येईल अशी असेल.

(१०) आयुक्ताला, या अधिनियमाची प्रयोजने पार पाडण्यासाठी, त्याला दुय्यम असणाऱ्या प्राधिकाऱ्यांना, आणि अधिकाऱ्यांना, त्यास योग्य वाटतील अशा सूचना व निदेश, वेळोवेळी, देता येतील, आणि असे प्राधिकारी आणि अधिकारी आयुक्ताच्या अशा सूचना व निदेश यांचे पालन आणि अनुसरण करतील :

परंतु,—

(एक) कोणत्याही प्राधिकाऱ्यास विशिष्ट आदेश काढण्यास किंवा विशिष्ट प्रकरणे विशिष्ट रीतीने निकालात काढण्यास भाग पाडण्यात येईल ; किंवा

(दोन) कोणत्याही विशिष्ट प्रकरणामध्ये, अपील प्राधिकाऱ्याच्या स्वेच्छानिर्णयात हस्तक्षेप करावा लागेल,

अशा कोणत्याही सूचना किंवा निदेश दिले जाणार नाहीत :

परंतु आणखी असे की, जनहिताच्या दृष्टीने तसे करणे आवश्यक आहे, असे आयुक्ताचे मत असेल तर, त्यास अशा सूचना व निदेश सर्वसाधारण माहितीसाठी प्रसिद्ध करण्याची व वितरित करण्याची व्यवस्था करता येईल.

११. (१) " महाराष्ट्र विक्रीकर न्यायाधिकरण " या नावाचे एक न्यायाधिकरण असेल. हे न्यायाधिकरण, या अधिनियमाद्वारे किंवा त्या अन्वये न्यायाधिकरणास प्रदान करण्यात आलेली कामे योग्य रीतीने पार पाडण्यासाठी राज्य शासनाला वेळोवेळी आवश्यक वाटेल अशा संख्येतील, राज्य शासनाने नेमलेल्या सदस्यांचे मिळून बनलेले असेल. न्यायाधिकरण.

(२) राज्य शासन न्यायाधिकरणाच्या सदस्यांपैकी एका सदस्याची, न्यायिक सेवेतील त्याच्या सेवाज्येष्ठतेच्या आधारावर, त्या न्यायाधिकरणाचा अध्यक्ष म्हणून नेमणूक करील.

(३) न्यायाधिकरणाच्या सदस्यपदांची अर्हता आणि शर्ती विहित करण्यात येतील त्याप्रमाणे असतील, आणि विहित करण्यात येईल अशा किंवा राज्य शासन, त्यांच्या बाबतीत, विशेष आदेशाद्वारे, विनिर्दिष्ट करील अशा कालावधीसाठी तो सदस्य पद धारण करील.

(४) न्यायाधिकरणाच्या सदस्यांपैकी कोणत्याही सदस्याची रिकामी झालेली जागा राज्य शासन, व्यवहार्य असेल तितक्या लवकर भरील.

(५) न्यायाधिकरणाची कामे, अध्यक्ष ठरवील त्याप्रमाणे, कोणत्याही सदस्यांकडून, एकतर एकट्याने किंवा दोन वा अधिक सदस्यांच्या न्यायपीठामार्फत पार पाडता येतील.

(६) न्यायपीठाच्या सदस्यांत मतभिन्नता असेल त्याबाबतीत, बहुमत असल्यास, असा बहुमताने दिलेला निर्णय हा न्यायाधिकरणाचा किंवा न्यायमंडळाचा निर्णय असेल ; परंतु सदस्यांची समप्रमाणात विभागणी झाली असेल तर, ज्या मुद्यावर किंवा मुद्यांवर त्यांचे मतैक्य झाले नसेल तो मुद्दा किंवा ते मुद्दे, ते नमूद करतील आणि न्यायाधिकरणाचा अध्यक्ष, ते प्रकरण अशा मुद्यावर किंवा मुद्यांवर सुनावणी करण्यासाठी त्याच्या स्वतःसह, न्यायाधिकरणाच्या अन्य एका किंवा अधिक सदस्यांकडे पाठवील ; आणि ज्यांनी त्या प्रकरणाची प्रथम सुनावणी केली असेल अशा सदस्यांसह, ज्यांनी त्याची सुनावणी केली असेल त्या न्यायाधिकरणाच्या सदस्यांच्या बहुमताप्रमाणे त्या मुद्यावर किंवा मुद्यांवर निर्णय करण्यात येईल.

(७) कोणत्याही न्यायपीठाने कोणत्याही मुद्यावर किंवा वादप्रश्नावर अगोदर घेतलेल्या कोणत्याही निर्णयाचा फेरविचार करण्याची आवश्यकता आहे, असे कोणत्याही कारवाईच्या ओघात न्यायपीठाचे मत असेल तर, किंवा न्यायाधिकरणाच्या कोणत्याही न्यायपीठाने कोणत्याही मुद्यावर किंवा वादप्रश्नावर घेतलेल्या अगोदरच्या निर्णयापेक्षा भिन्न निर्णय घेण्याचा अशा न्यायपीठाचा विचार असेल तर, ते न्यायपीठ मोठ्या न्यायपीठाची रचना करण्यासाठी अध्यक्षाकडे तो मुद्दा किंवा वादप्रश्न विचारार्थ पाठवील. त्यानंतर अध्यक्ष, तो ठरवील अशा न्यायाधिकरणाच्या सदस्यांचे एक मोठे न्यायपीठ बनवील. अशा मोठ्या न्यायपीठाचे अध्यक्षपद, जेथवर व्यवहार्य असेल तेथवर, अध्यक्ष स्वीकारील. अशा मोठ्या न्यायपीठाच्या सदस्यांनी बहुमताने घेतलेल्या निर्णयानुसार त्या मुद्याबाबत किंवा वादप्रश्नाबाबत निर्णय करण्यात येईल. जेव्हा कोणताही सदस्य, अध्यक्षसुद्धा, एकटा असेल त्यावेळी त्याला ; अशाच प्रकारच्या परिस्थितीमध्ये मोठे न्यायपीठ घटित करण्यासाठी अध्यक्षाकडे ते प्रकरण विचारार्थ पाठवता येईल.

(८) न्यायाधिकरणास, व्यापाऱ्याला किंवा, यथास्थिति, व्यक्तीला आपले म्हणणे मांडण्याची वाजवी संधी दिल्यानंतर, खर्च (Costs) देण्यासंबंधी निवाडा देण्याचा अधिकार असेल, आणि

अशा खर्चाची रक्कम, ती देण्याविषयी ज्यास आदेश देण्यात आला असेल अशा व्यापाऱ्याकडून किंवा व्यक्तीकडून कराच्या थकबाकीच्या वसुलीसाठी या अधिनियमात तरतूद केलेल्या रीतीने वसुलीयोग्य असेल.

(९) राज्य शासनाच्या पूर्व मंजुरीने न्यायाधिकरण आपल्या कार्यपद्धतीचे तसेच ज्या ठिकाणी न्यायाधिकरणाची, त्याच्या न्यायपीठांची किंवा सदस्यांची बैठक घेण्यात येईल ते ठिकाण किंवा ती ठिकाणे आणि त्यांचे कामकाज यांचे, नियमन करण्याच्या प्रयोजनासाठी या अधिनियमाच्या, नियमांच्या व अधिसूचनांच्या तरतुदींशी, सुसंगत असे विनियम करील.

(१०) पोट-कलम (९) अन्वये केलेले विनियम राजपत्रात प्रसिद्ध करण्यात येतील.

तापदायक आदेश किंवा बुद्धिपुरस्सर न्यून निर्धारण, इत्यादी याबद्दल एखाद्या प्राधिकाऱ्या-विरुद्ध कारवाई.

१२. (१) आयुक्तास,—

(एक) या अधिनियमानुसार कर देण्यास पात्र असलेल्या कोणत्याही व्यापाऱ्याकडून किंवा व्यक्तीकडून, किंवा कलम १० खाली नियुक्त केलेल्या कोणत्याही प्राधिकाऱ्याकडून कोणत्याही विशिष्ट प्राधिकाऱ्याने अशा व्यापाऱ्याच्या किंवा व्यक्तीच्या संबंधातील कार्यवाहीत खोटा किंवा तापदायक आदेश काढलेला आहे किंवा या अधिनियमान्वये सूडबुध्दीने कोणतीही कारवाई केलेली आहे अथवा या अधिनियमान्वये किंवा त्याद्वारे तरतूद करण्यात आलेल्या कोणत्याही अर्जावर वाजवी वेळात कार्यवाही करण्याचे सूडबुद्धीने टाळले आहे, अशा अर्थाची विहित नमुन्यामधील कोणतीही तक्रार आल्यावर, किंवा

(दोन) एखाद्या विशिष्ट प्राधिकाऱ्याने कोणत्याही व्यापाऱ्याच्या किंवा व्यक्तीच्या बाबतीत जाणूनबुजून किंवा बुद्धिपुरस्सर न्यून निर्धारण केले आहे किंवा खोटा अथवा तापदायक आदेश काढला आहे किंवा या अधिनियमान्वये सूडबुद्धीने कोणतीही कारवाई केलेली आहे, अथवा या अधिनियमान्वये किंवा त्याद्वारे तरतूद करण्यात आलेल्या कोणत्याही अर्जावर वाजवी वेळात कारवाई करण्याचे सूडबुद्धीने टाळले आहे अशा अर्थाचा अहवाल न्यायाधिकरणाकडून मिळाल्यावर ; किंवा

(तीन) कोणत्याही प्राधिकाऱ्याने असा आदेश काढला आहे किंवा अशी कारवाई केली आहे, किंवा असे न्यून निर्धारण केले आहे किंवा कोणत्याही अर्जावर अशा रीतीने कार्यवाही केलेली नाही असे त्यास सकारण वाटेल, तर त्यास स्वतः होऊन,

त्या बाबतीत अहवाल मिळाल्यापासून तीन महिन्यांच्या आत रीतसर चौकशी किंवा कारवाई सुरू करता येईल आणि त्याच्या मते अशा विशिष्ट प्राधिकाऱ्याविरुद्धच्या किंवा अधिकाऱ्याविरुद्धच्या प्रकरणात सकृतदर्शनी तथ्य दिसत असेल तर त्यास, अशा प्राधिकाऱ्याविरुद्ध, महाराष्ट्र नागरी सेवा (वर्तणूक) नियम, १९७९ किंवा महाराष्ट्र नागरी सेवा (शिस्त व अपील) नियम, १९७९ किंवा त्या त्या वेळी अंमलात असलेले इतर संबद्ध नियम याअन्वये यथोचित कारवाई सुरू करता येईल. आयुक्त, खंड (एक) मध्ये नमूद केलेली तक्रार किंवा खंड (दोन) मध्ये नमूद केलेला अहवाल प्राप्त झाल्यापासून एक वर्षाच्या आत, उक्त तक्रार करणाऱ्या व्यक्तीला किंवा व्यापाऱ्याला अथवा न्यायाधिकरणाला, संबंधित प्राधिकाऱ्याविरुद्ध किंवा अधिकाऱ्याविरुद्ध त्याने एखादी कारवाई सुरू करण्याचे ठरविले आहे किंवा नाही अथवा सुरू केली आहे किंवा नाही याविषयीची सूचना पाठवील.

(२) आयुक्ताला जर एखाद्या व्यापाऱ्याने किंवा व्यक्तीने केलेली तक्रार खोटी किंवा खोडसाळ असल्याचे आणि या अधिनियमाच्या प्रयुक्तीला किंवा प्रयोजनांना निष्फळ करण्याच्या दृष्टीने केलेली आहे, असे दिसून आले तर, ती तक्रार मिळाल्यापासून एक वर्षाच्या आत, त्या व्यक्तीला

किंवा त्या व्यापाऱ्याला आपले म्हणणे मांडण्याची वाजवी संधी दिल्यानंतर, तो, त्याला योग्य वाटेल त्याप्रमाणे, पाच हजारांहून अधिक नसेल इतका दंड त्याच्यावर बसवील आणि असा बसवलेला दंड, कराच्या थकबाकीच्या वसुलीसाठी या अधिनियमात तरतूद केलेल्या रीतीने वसूल करण्यात येईल.

१८६० चा ४५. १३. कलम १० अन्वये नेमलेले आयुक्त आणि सर्व अधिकारी व व्यक्ती आणि न्यायाधिकरणाचे सर्व सदस्य हे, भारतीय दंड संहिता, कलम २१ च्या अर्थानुसार लोकसेवक असल्याचे मानण्यात येईल. कलम १० अन्वये नेमलेल्या व्यक्ती व न्यायाधिकरणाचे सदस्य लोकसेवक असणे.

१४. (१) या अधिनियमाद्वारे किंवा त्याअन्वये त्यांची कार्ये पार पाडताना न्यायाधिकरणास आणि आयुक्तास खालील प्रयोजनांसाठी, दिवाणी न्यायालयाचे सर्व अधिकार असतील :— न्यायाधिकरणाचे व आयुक्ताचे अधिकार.

(क) शपथपत्रावर वस्तुस्थितीचे पुरावे घेणे ;

(ख) कोणत्याही व्यक्तीस समन्स काढून बोलावणे व तिला हजर राहण्यास भाग पाडणे आणि शपथेवर किंवा प्रतिज्ञेवर तिची तपासणी करणे ;

(ग) कागदपत्रे सादर करण्यास भाग पाडणे ; आणि

(घ) साक्षीदारांच्या तपासणीसाठी आयोगपत्रे काढणे.

(२) या अधिनियमाच्या प्रयोजनासाठी करावयाच्या कोणत्याही शपथपत्राच्या बाबतीत, न्यायाधिकरणाने किंवा आयुक्ताने नेमलेल्या कोणत्याही अधिकाऱ्यास जबानीदाराला शपथ देता येईल.

(३) त्या त्या वेळी अंमलात असलेल्या इतर कोणत्याही कायद्याच्या तरतुदींना बाध न येता, जेव्हा, विवक्षित ठिकाणी व वेळी एकतर साक्ष देण्यासाठी उपस्थित राहण्यासाठी किंवा लेखापुस्तके, नोंदवह्या किंवा इतर कागदपत्रे सादर करण्यासाठी न्यायाधिकरणाने किंवा आयुक्ताने जिच्या नावे समन्स काढले असेल अशी व्यक्ती त्या ठिकाणी व त्या वेळी, उपस्थित राहण्याचे किंवा लेखापुस्तके, नोंदवह्या किंवा कागदपत्रे सादर करण्याचे हेतूपूर्वक टाळील त्याबाबतीत न्यायाधिकरणाला, किंवा, यथास्थिति, आयुक्ताला, त्यास योग्य वाटेल असा पाच हजार रुपयांपेक्षा अधिक नसेल इतका दंड त्या व्यक्तीवर लादता येईल ; व अशा रीतीने आकारण्यात आलेला दंड कराच्या थकबाकीच्या वसुलीसाठी या अधिनियमात तरतूद केलेल्या रीतीने वसूल करता येईल :

परंतु, असा कोणताही दंड लादण्यापूर्वी, संबंधित व्यक्तीस आपले म्हणणे मांडण्याची वाजवी संधी देण्यात येईल.

(४) आयुक्ताने, जिच्या नावे समन्स काढले होते अशा व्यक्तीने किंवा व्यापाऱ्याने कोणतीही कागदपत्रे सादर केली असतील आणि अशा व्यापाऱ्याने अथवा अन्य कोणत्याही व्यापाऱ्याने, त्याच्याकडून येणे असलेला कोणताही कर देण्याची टाळाटाळ केली आहे किंवा तो असा कोणताही कर देण्यात टाळाटाळ करण्याचा प्रयत्न करीत आहे व अशा व्यापाऱ्याकडून किंवा व्यक्तीकडून सादर करण्यात आलेली कागदपत्रे अशा व्यापाऱ्याविरुद्ध दावा दाखल करण्यासाठी आवश्यक आहेत, असे आयुक्ताचे मत असेल त्याबाबतीत, आयुक्तास त्याबद्दलची कारणे लेखी नमूद करून, ती कागदपत्रे ताब्यात घेता येतील व तो त्याबाबतची पावती देईल आणि या अधिनियमाखालील कामकाजाच्या संदर्भात किंवा कोणत्याही कायद्यान्वये खटला भरण्यासाठी आवश्यक असतील तोपर्यंत तो ती ठेवून घेईल :

परंतु, कोणत्याही अधिकृत प्रयोजनार्थ, कोणत्याही सांविधिक प्राधिकाऱ्याने मूळ दस्तऐवज देण्याबाबत फर्मावल्यास उक्त दस्तऐवज आवश्यक असेल, अशा प्राधिकाऱ्याला अशा प्रयोजनांसाठी व अशा कालावधीसाठी उपलब्ध करून देण्यात येईल.

क्षतिपूर्ती. १५. या अधिनियमान्वये किंवा नियमांन्वये किंवा अधिसूचनांन्वये सद्‌भावनेने केलेल्या किंवा करण्याचे प्रस्तावित केलेल्या कोणत्याही कृत्याबद्दल कोणत्याही शासकीय कर्मचाऱ्याविरुद्ध कोणताही दावा, खटला किंवा इतर कायदेशीर कार्यवाही दाखल करण्यात येणार नाही.

प्रकरण चार

नोंदणी

नोंदणी. १६. (१) कोणताही व्यापारी, या अधिनियमान्वये कर देण्यास पात्र असताना, या अधिनियमात तरतूद केल्याप्रमाणे वैध नोंदणी प्रमाणपत्र बाळगत नसेल, तर तो व्यापारी म्हणून धंदा चालवणार नाही :

परंतु, असा व्यापारी या कलमात तरतूद केल्याप्रमाणे विहित मुदतीत नोंदणीसाठी अर्ज करून असा धंदा चालवत असेल तर, या पोट-कलमाच्या तरतुदींचे उल्लंघन झालेले नाही, असे मानले जाईल :

परंतु आणखी असे की, जर कोणताही व्यापारी, मुंबई विक्रीकर अधिनियम, १९५९ अन्वये दिलेले नियत दिनांकाच्या लगतपूर्वी परिणामक अथवा वैध असलेले नोंदणी प्रमाणपत्र धारण करीत असेल तर, त्याने, उक्त प्रमाणपत्र या अधिनियमान्वये यथोचितरीत्या रद्द होत नाही तोपर्यंत, या कलमान्वये नवीन प्रमाणपत्रासाठी अर्ज करणे आवश्यक असणार नाही : १९५९ चा. मुंबई ५१.

परंतु तसेच मुंबई विक्रीकर अधिनियम, १९५९ याव्यतिरिक्त इतर कोणत्याही कायद्यान्वये, नियत दिनांकापूर्वी दिलेले परिणामक असलेले नोंदणी प्रमाणपत्र किंवा यथास्थिति, लायसन धारण करणाऱ्या व्यापाऱ्याने— तो असे परिणामक प्रमाणपत्र धारण करीत असला तरीही—या कलमान्वये नोंदणी प्रमाणपत्र प्राप्त करण्यासाठी अर्ज करणे आवश्यक असेल.

(२) पोट-कलम (१) अन्वये ज्याने नोंदणी प्रमाणपत्र बाळगणे आवश्यक असेल असा किंवा नोंदणी करवून घेण्यास स्वेच्छेने इच्छुक असेल असा प्रत्येक व्यापारी विहित रीतीने प्राधिकाऱ्याकडे अर्ज करील.

(३) विहित प्राधिकारी, अर्जाची छाननी केल्यानंतर या कलमाखाली केलेला नोंदणीसाठीचा अर्ज नियमानुसार आहे, अशी त्याची खात्री पटल्यावर, तो अर्जदाराची नोंद करील व त्याला विहित नमुन्यातील नोंदणी प्रमाणपत्र देईल :

परंतु, अर्ज पूर्ण नाही अथवा अर्जदाराने, नोंदणी प्रमाणपत्र देण्यासाठी विहित केलेली माहिती किंवा दस्तऐवज सादर केलेले नाहीत किंवा अर्ज स्वेचछेने सादर करण्यात आला असेल अशा बाबतीत विहित शर्ती पूर्ण केलेल्या नाहीत असे विहित प्राधिकाऱ्यास आढळून आले तर त्याला, अर्जदाराला आपले म्हणणे मांडण्याची वाजवी संधी दिल्यानंतर, अर्ज नाकारण्याची कारणे लेखी नमूद करून अर्ज फेटाळता येईल.

(४) या अधिनियमाच्या तरतुदींपैकी कोणत्याही तरतुदीअन्वये पुरवण्यात आलेली किंवा अन्यथा मिळालेली कोणतीही माहिती विचारात घेतल्यानंतर, आयुक्तास कोणत्याही नोंदणी प्रमाणपत्रात वेळोवेळी सुधारणा करता येईल.

(५) स्वतःची नोंदणी करवून घेतलेली कोणतीही व्यक्ती किंवा व्यापारी, त्याच्या प्रकरणामध्ये नोंदणी प्रमाणपत्र आवश्यक नव्हते असे मागाहून आढळून आले असले तरी, त्याचे नोंदणी प्रमाणपत्र परिणामक असेपर्यंतच्या कालावधीत कर भरण्यास पात्र असेल.

(६) जेव्हा---

(क) ज्याच्या बाबतीत या कलमान्वये नोंदणी प्रमाणपत्र देण्यात आले असेल असा कोणताही धंदा बंद करण्यात आला असेल किंवा अन्यथा तो निकालात काढण्यात आला असेल, किंवा हस्तांतरित करण्यात आला असेल किंवा अशा धंद्याची जागा वेगळ्या स्थानिक क्षेत्रामध्ये बदलण्यात आली असेल, किंवा

(ख) कलम ३ अन्वये कर भरण्यास पात्र झाला आहे अशा एखाद्या नोंदणीकृत व्यापाऱ्याच्या विक्रीची उलाढाल किंवा खरेदीची उलाढाल कोणत्याही वर्षात कलम ३ च्या पोट-कलम (४) मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या मर्यादेपेक्षा अधिक झालेली नसेल,

तेव्हा खंड (क) खाली येणाऱ्या प्रकरणाच्या बाबतीत, तो व्यापारी त्याची नोंदणी रद्द करण्यासाठी विहित रीतीने आणि विहित मुदतीत आयुक्ताकडे अर्ज करील व खंड (ख) खाली येणाऱ्या प्रकरणाच्या बाबतीत, त्या व्यापाऱ्यास त्याची नोंदणी रद्द करण्यासाठी विहित रीतीने आयुक्ताकडे अर्ज करता येईल ; आणि त्यानंतर आयुक्तास, त्यास योग्य वाटेल अशी चौकशी केल्यानंतर आणि नियमांस अधीन राहून, त्या प्रकरणाची परिस्थिती विचारात घेता, रद्द केल्याच्या आदेशाच्या दिनांकापूर्वीच्या कोणत्याही दिनांकासह त्यास योग्य वाटेल अशा दिनांकापासून नोंदणी रद्द करता येईल. या पोट-कलमान्वये रद्द केलेले नोंदणी प्रमाणपत्र विहित मुदतीत आयुक्ताकडे परत करण्यात येईल :

परंतु, या कलमान्वये ज्याच्याकरिता प्रमाणपत्र देण्यात आले असेल असा कोणताही धंदा बंद करण्यात आला आहे किंवा निकालात काढण्यात आला आहे किंवा अशा धंद्याची जागा वेगळ्या स्थानिक क्षेत्रामध्ये बदलण्यात आली आहे आणि व्यापाऱ्याने नोंदणी रद्द करण्यासाठी पूर्वी सांगितल्याप्रमाणे खंड (क) अन्वये अर्ज करण्यात कसूर केली आहे, अशी आयुक्ताची खात्री झाली तर, त्या व्यापाऱ्यास आपले म्हणणे मांडण्याची वाजवी संधी दिल्यानंतर, ज्या दिनांकापासून धंदा बंद करण्यात आला आहे किंवा, तो निकालात काढला आहे किंवा वेगळ्या स्थानिक क्षेत्रात बदलला आहे असा दिनांक म्हणून आयुक्त, नियमांनुसार कोणतेही असल्यास, जो दिनांक ठरवील, त्या दिनांकापासून त्यास नोंदणी रद्द करता येईल :

परंतु आणखी असे की, अर्ज केल्यावरुन किंवा अन्यप्रकारे नोंदणी प्रमाणपत्र रद्द केल्यामुळे, अशा रीतीने नोंदणी प्रमाणपत्र रद्द करण्याच्या दिनांकास किंवा त्या दिनांकापूर्वी संपणाऱ्या कोणत्याही कालावधीसाठी येणे असलेला कोणताही कर, तसेच शास्ती, समपहृत रक्कम व व्याज देण्याबद्दलच्या व्यापाऱ्याच्या दायित्वास बाध येणार नाही, मग असा कर तसेच शास्ती, समपहृत रक्कम व व्याज यांसह नोंदणी प्रमाणपत्र रद्द करण्याच्या दिनांकापूर्वी निर्धारित करण्यात आलेला परंतु न भरलेला असो, किंवा त्यानंतर निर्धारित करण्यात आलेला असो.

स्पष्टीकरण.---या कलमाच्या प्रयोजनासाठी, स्थानिक क्षेत्र याचा अर्थ, डाक व तार प्राधिकरणांनी ज्याला डाक निर्देशांक क्रमांक (पिन कोड) दिला आहे असे क्षेत्र, असा आहे.

(७) आयुक्त, राजपत्रामध्ये तो अधिसूचित करील अशा दिनांकापर्यंत सर्व नोंदणीकृत व्यापाऱ्यांची यादी तयार करील आणि त्याला वेळोवेळी त्या यादीमध्ये सुधारणा करता येतील.

कोणत्याही व्यक्तीस यादीमधील कोणत्याही उताऱ्याच्या प्रमाणित प्रतीसाठी, आयुक्ताकडे विहित नमुन्यात आणि विहित फीसह, असल्यास, अर्ज करता येईल आणि त्यानंतर, आयुक्त, अर्जदाराला त्या उताऱ्याची प्रत देईल.

(८) पोट-कलम (९) मध्ये अन्यथा तरतूद केली असेल त्याव्यतिरिक्त, या कलमाखाली दिलेले नोंदणी प्रमाणपत्र आणि या अधिनियमाच्या इतर तरतुदींखाली देण्यात येईल असे कोणतेही प्रमाणपत्र, ज्या व्यापाऱ्यास किंवा व्यक्तीस देण्यात येईल तिचे ते व्यक्तिगत प्रमाणपत्र असेल आणि ते हस्तांतरणीय असणार नाही.

(९) जेव्हा एखादा नोंदणीकृत व्यापारी,—

(क) त्याच्या धंद्याच्या नावात बदल करील, किंवा

(ख) ही भागीदारी संस्था असेल आणि तिचे विसर्जन न करता त्या भागीदारी संस्थेच्या घडणीत बदल करण्यात आला असेल, किंवा

(ग) हा विश्वस्त मंडळाचा विश्वस्त असेल आणि त्याच्या विश्वस्तांमध्ये बदल करण्यात आला असेल, किंवा

(घ) हा पाल्याचा पालक असेल आणि पालकामध्ये बदल झाला असेल किंवा पालकत्व समाप्त झाले असेल, किंवा

(ङ) हा हिंदू अविभक्त कुटुंब असेल आणि त्याचा कर्ता बदलला असेल, किंवा

(च) हा खाजगी मर्यादित कंपनी असेल, आणि तिचे सार्वजनिक मर्यादित कंपनीमध्ये रुपांतर झाले असेल,

तेव्हा केवळ पूर्वोक्त कोणताही बदल घडून आल्याच्या कारणावरून त्या व्यापाऱ्यास किंवा घडणीत बदल झालेल्या भागीदारी संस्थेस, किंवा नवीन विश्वस्तांस किंवा नवीन पालकास किंवा पाल्यास किंवा नवीन कर्त्यास किंवा सार्वजनिक मर्यादित कंपनीस, नवीन नोंदणी प्रमाणपत्र मिळविण्यासाठी अर्ज करण्याची आवश्यकता असणार नाही आणि कलम १८ अन्वये आवश्यक असलेल्या रीतीने माहिती पुरविल्यानंतर, नोंदणी प्रमाणपत्रात आवश्यक तेथे फेरबदल करण्यात येईल; आणि हा अधिनियम, नियम किंवा अधिसूचना याअन्वये दिलेले इतर कोणतेही प्रमाण्पत्र उचित दिनांकापासून विधिग्राह्य असण्याचे चालू राहील आणि त्यात आवश्यक तेथे सुधारणा करण्यात येईल.

नवीन नोंदणी. **१७.** (१) आयुक्त, राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे विनिर्दिष्ट करील अशा दिनांकास, उक्त दिनांकास वैध असलेले नोंदणी प्रमाणपत्र (यात यानंतर या कलमामध्ये याचा निर्देश " विद्यमान नोंदणी प्रमाणपत्र " असा करण्यात आला आहे) धारण करणारा प्रत्येक नोंदणीकृत व्यापारी, या कलमामध्ये तरतूद केल्याप्रमाणे, विद्यमान नोंदणी प्रमाणपत्राऐवजी नवीन नोंदणी प्रमाणपत्र मिळवील.

(२) पोट-कलम (१) अन्वये नवीन प्रमाणपत्र मिळवणे आवश्यक आहे असा प्रत्येक व्यापारी, विहित करण्यात येईल अशा प्राधिकरणाकडे, अशा नमुन्यात, अशा रीतीने आणि वेळेत अर्ज करील ; आणि अशा अर्जासोबत, त्याला दिलेले विद्यमान नोंदणी प्रमाणपत्र, त्याच्या सर्व अतिरिक्त प्रती, असल्यास, जोडण्यात येतील.

(३) असा अर्ज प्राप्त झाल्यानंतर, विहित प्राधिकरण, नियमांस अधीन राहून, अर्जदाराला विहित नमुन्यात नवीन नोंदणी प्रमाणपत्र देईल आणि त्यानंतर अशाप्रकारे दिलेले नवीन नोंदणी प्रमाणपत्र, या अधिनियमाच्या सर्व प्रयोजनार्थ, कलम १६ अन्वये नोंदणी प्रमाणपत्र असल्याचे मानले जाईल.

(४) या अधिनियमाच्या इतर तरतुदींना बाध न येता, आयुक्त, राजपत्रात अधिसूचित करील अशा दिनांकापासून सर्व विद्यमान नोंदणी प्रमाणपत्रे रद्द होतील.

(५) आयुक्तास, पोट-कलम (१) किंवा (४) अन्वये काढलेल्या अधिसूचनेद्वारे, अशी अधिसूचना, उक्त अधिसूचनेत आणि त्याच्याकडून वेळोवेळी काढण्यात येणाऱ्या अधिसूचनेत विनिर्दिष्ट, करण्यात आलेले असतील अशा नोंदणीकृत व्यापाऱ्याच्या वर्गालाच फक्त लागू होईल अशीही तरतूद करता येईल.

(६) या अधिनियमाच्या तरतुदी नोंदणी प्रमाणपत्राच्या संबंधात जशा लागू असतात तशाच त्या या अधिनियमाच्या तरतुदींद्वारे किंवा त्या अन्वये देण्यात आलेल्या इतर प्रमाणपत्रांच्या संबंधातही, योग्य त्या फेरफारांसह, लागू होतील.

धंद्यामधील बदल इत्यादींसंबंधी माहिती पुरविणे.

१८. (१) जो,---

(क) त्याचा धंदा किंवा त्यातील कोणताही भाग विक्रीच्या मार्गाने हस्तांतरित करील किंवा अन्यथा निकालात काढील, किंवा धंद्याच्या मालकीत इतर कोणताही बदल करील किंवा असा बदल झाल्याचे त्यास माहीत असेल, किंवा

(ख) त्याचा धंदा बंद करील, किंवा धंद्याची जागा बदलील, किंवा धंदा नवीन जागी सुरू करील, किंवा

(ग) त्याच्या धंद्याचे नाव बदलील, किंवा

(घ) त्याच्या धंद्याच्या संबंधात भागीदारी करील, किंवा

(ङ) नादारीसाठी किंवा परिसमापनासाठी अर्ज करील किंवा त्याच्याविरुद्ध अर्ज केलेला असेल, किंवा

(च) एक कंपनी म्हणून, कंपन्यांच्या विलीनीकरणामध्ये, विलगीकरणामध्ये किंवा एकत्रीकरणामध्ये सहभागी असेल,

असा या अधिनियमान्वये कर देण्यास पात्र असलेला व्यापारी,त्यानुसार विहित मुदतीत, विहित प्राधिकाऱ्याला त्याप्रमाणे कळवील.

(२) या अधिनियमान्वये, कर भरण्यास पात्र असलेला कोणताही व्यापारी,---

(क) मरण पावला तर, त्याचा मृत्युपत्र व्यवस्थापक, प्रबंधक किंवा अन्य कायदेशीर प्रतिनिधी, किंवा

(ख) हा भागीदारी संस्था, हिंदू अविभक्त कुटुंब किंवा व्यक्तींचा संघ असेल आणि अशा भागीदारी संस्थेच्या, हिंदू अविभक्त कुटुंबाच्या किंवा संघाच्या रचनेत विसर्जनामुळे, फाटाफुटीमुळे, आंशिक विभाजन किंवा विभाजन यामुळे किंवा अन्यथा बदल झाला असेल, तर अशा भागीदारी संस्थेचा, हिंदू अविभक्त कुटुंबाचा किंवा संघाचा अनुक्रमे भागीदार, कर्ता किंवा सदस्य होती अशी प्रत्येक व्यक्ती, किंवा

(ग) कलम ४४ च्या पोट-कलम (४) मध्ये नमूद केलेल्या परिस्थितीमध्ये, आपला धंदा हस्तांतरित करील किंवा अन्यथा निकालात काढील तर तो धंदा, ज्याच्याकडून हस्तांतरित झाला आहे आणि ज्याला हस्तांतरित केला आहे अशी प्रत्येक व्यक्ती,

असा मृत्यू, घटित करण्यातील बदल, विसर्जन, आंशिक विभाजन, विभाजन, फाटाफूट किंवा हस्तांतरण यासंबंधी विहित रीतीने उक्त विहित प्राधिकाऱ्याला कळवील.

व्यापाऱ्याने धंद्याच्या व्यवस्थापकाचे नाव आणि स्थायी खाते क्रमांक जाहीर करणे.

१९. (१) जो व्यापारी कर देण्यास पात्र असेल, आणि जो अविभक्त हिंदू कुटुंब किंवा व्यक्तींचा संघ, क्लब किंवा सोसायटी किंवा भागीदारी संस्था किंवा कंपनी असेल, किंवा जो पालक किंवा विश्वस्त किंवा अन्यथा, दुसऱ्या व्यक्तीच्या वतीने धंदा चालवत असेल, असा प्रत्येक व्यापारी, ज्या व्यक्तीस किंवा व्यक्तींना या अधिनियमाच्या प्रयोजनासाठी, अशा व्यापाऱ्याच्या धंद्याचा किंवा धंद्याचे व्यवस्थापक म्हणून मानण्यात येईल अशा व्यक्तीचे नाव किंवा व्यक्तींची नावे नमूद करणारे प्रतिज्ञापन, विहित कालावधीच्या आत, विहित रीतीने, विहित प्राधिकाऱ्याकडे पाठवील. असे प्रतिज्ञापन लागू असेल तेव्हा तेव्हा नोंदणीच्या वेळी सादर करण्यात येईल व ते विहित रीतीने वेळोवेळी सुधारता येईल.

(२) या अधिनियमान्वये कर भरण्यास पात्र असलेला आणि आयकर अधिनियम, १९६१ अन्वये स्थायी खाते क्रमांक (Permanent Account Number) प्राप्त करण्यास पात्र असलेला प्रत्येक व्यापारी, जर त्यास खाते क्रमांक मिळाला असेल तर तो क्रमांक आयुक्ताला विहित मुदतीत आणि विहित रीतीने कळवील आणि अन्य कोणत्याही प्रकरणी त्याने त्या क्रमांकासाठी अर्ज केलेला आहे किंवा कसे ते नमूद करील आणि अर्जाचा तपशील देईल.

१९६१ चा ४३.

प्रकरण पाच

विवरणे, निर्धारण इत्यादी

विवरणे.

२०. (१) (क) प्रत्येक नोंदणीकृत व्यापारी विहित करण्यात येईल अशा नमुन्यात, अशा दिनांकापर्यंत आणि अशा प्राधिकाऱ्याकडे बिनचूक आणि परिपूर्ण वार्षिक विवरण दाखल करील. कराचे योग्य प्रमाण निर्धारित करण्यासाठी आवश्यक असलेल्या कोणत्याही आधारसामग्री (data) बरोबरच हे विवरण या अधिनियमाद्वारे किंवा त्याच्या संबंधात, हाताळण्यात येणाऱ्या कोणत्याही बाबीच्या संबंधातील आकडेवारी गोळा करण्याच्या प्रयोजनार्थ, आधारसामग्री (data) पुरविण्याची तरतूद करील. व्यापाऱ्यांच्या निरनिराळ्या वर्गांसाठी वार्षिक विवरणांचे निरनिराळे नमुने विहित करता येतील ;

(ख) आयुक्ताला वार्षिक विवरण बिनचूक व परिपूर्ण आहे किंवा कसे याची खात्री करण्यासाठी त्या विवरणाची तपासणी करता येईल.

(ग) वार्षिक विवरण बिनचूक व परिपूर्ण नसेल तर, आयुक्ताला ते विवरण मिळाल्यापासून चार महिन्यांच्या आत त्या व्यापाऱ्यावर विहित नमुन्यातील, दोषाबाबतचे ज्ञापन बजावता येईल. उक्त नोंदणीकृत व्यापारी दोष दूर करील व दोषाबाबतचे ज्ञापन बजावण्यात आल्यापासून एक महिन्याच्या आत नवीन बिनचूक व परिपूर्ण असे वार्षिक विवरण सादर करील :

परंतु, नोंदणीकृत व्यापाऱ्याने, एक महिन्याच्या उक्त कालावधीत नवीन बिनचूक आणि परिपूर्ण विवरण सादर करण्यास कसूर केली तर, खंड (क) अन्वये फर्माविल्याप्रमाणे, त्याने विहित वेळेच्या आत, आपली वार्षिक विवरणे सादर केलेली नव्हती असे मानण्यात येईल.

(२) पोट-कलम (१) मध्ये अंतर्भूत असलेल्या तरतुदींना बाध न येता, प्रत्येक नोंदणीकृत व्यापाऱ्यास, विहित करण्यात येईल अशा नमुन्यात, अशा कालावधीसाठी, अशा दिनांकापर्यंत, आणि अशा प्राधिकाऱ्याला बिनचूक व परिपूर्ण विवरणे सादर करण्यासाठी फर्माविता येईल. पोट-कलम (१) च्या खंड (ग) मध्ये समाविष्ट असलेल्या तरतुदी, या पोट-कलमान्वये दाखल करण्याची आवश्यकता असलेल्या विवरणांना योग्य त्या फेरफारांसह लागू होतील.

(३) आयुक्तास, विहित करण्यात येतील अशा अटींना आणि शर्तींना कोणत्याही असल्यास, अधीन राहून, अशा कोणत्याही व्यापाऱ्यास,——

(क) अशी विवरणे तो निदेश देईल अशा निरनिराळ्या कालावधीसाठी सादर करण्याची, किंवा

(ख) राज्यातील त्या व्यापाऱ्याच्या धंद्याच्या सर्व किंवा कोणत्याही ठिकाणासंबंधीचे अशा कालावधीचे किंवा कालावधींचे एकत्रित विवरण, तो निदेश देईल अशा प्राधिकाऱ्यास सादर करण्याची,

परवानगी देता येईल.

(४) या अधिनियमाच्या अन्य कोणत्याही तरतुदीन्वये बिनचूक व परिपूर्ण विवरण दाखल करणे आवश्यक असेल अशी प्रत्येक व्यक्ती किंवा नोंदणीकृत नसलेला व्यापारी, ते विवरण विहित करण्यात येईल अशा कालावधीत, अशा नमुन्यात, अशा तारखेपर्यंत आणि अशा प्राधिकाऱ्याकडे दाखल करील.

(५) कोणत्याही व्यक्तीने किंवा व्यापाऱ्याने पोट-कलम (१), (२), (३) किंवा (४) अन्वये विवरण सादर केल्यानंतर त्यात कोणताही मजकूर वगळल्याचे किंवा चुकीचे विधान केले असल्याचे त्यास आढळून आले तर, उक्त विवरणात समाविष्ट केलेल्या कालावधीच्या संबंधातील निर्धारणाची नोटीस त्याच्यावर बजावण्यात येण्यापूर्वी किंवा ज्या वित्तीय वर्षात उक्त विवरण सादर केले असेल त्या वित्तीय वर्षाच्या समाप्तीपासून दोन वर्षांचा कालावधी संपण्यापूर्वी यांपैकी जे अगोदर घडेल, त्या कोणत्याही वेळी सुधारित विवरण सादर करता येईल.

(६) पोट-कलम (१) ते (५) मध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, कोणतेही विवरण, वार्षिक विवरण किंवा सुधारित विवरण यांसह विहित शर्तींची पूर्तता करीपर्यंत बिनचूक व परिपूर्ण असल्याचे मानण्यात येणार नाही :

परंतु, जेथे कलम २२ अन्वये लेखापरीक्षेचा परिणाम म्हणून सुधारित विवरण दाखल केले आहे तेथे ते उक्त दोन वर्षांचा कालावधी संपलेला आहे किंवा कलम २१ अन्वये सूचना दिलेली आहे किंवा विवरणात समाविष्ट केलेल्या कालावधीच्या संबंधात कलम २३ अन्वये व्यापाऱ्याचे करनिर्धारण केले आहे किंवा कसे हे लक्षात न घेता, लेखापरीक्षेचे निष्कर्ष किंवा निकाल कळविण्यात आल्यानंतर पंधरा दिवसांच्या आत दाखल करता येईल.

२१. (१) कलम २२ किंवा २३ मध्ये अंतर्भूत असलेल्या तरतुदींना बाध न येता, एखाद्या नोंदणीकृत व्यापाऱ्याने वार्षिक विवरण दाखल केले असेल त्याबाबतीत उक्त व्यापाऱ्याला,—— स्वयं-निर्धारण.

(क) उत्पन्नातून वजा केलेल्या कोणत्याही कराचे समायोजन केल्यानंतर आणि विवरण ज्या कालावधीच्या संबंधात आहे त्या कालावधीबाबत केलेल्या कोणत्याही प्रदानाचे व असल्यास, व्याजाच्या रकमेचे समायोजन केल्यानंतर उक्त वार्षिक विवरणाच्या आधारे देय असल्याचे आढळून आलेल्या देय कराची रक्कम विनिर्दिष्ट करणारी सूचना पाठविण्यात येईल ; आणि

(ख) जर उक्त वार्षिक विवरणाच्या आधारे उक्त व्यापाऱ्याला कोणताही परतावा किंवा जमा रक्कम देय असेल तर, परताव्यावर देय असणाऱ्या व्याजासह, कोणतेही असल्यास तो त्याला देण्यात येईल आणि तशा आशयाची सूचनादेखील त्याला पाठविण्यात येईल.

(२) पोट-कलम (१) च्या खंड (क) खाली पाठवलेली सूचना या अधिनियमाच्या सर्व प्रयोजनांसाठी कलम ३२ च्या पोट-कलम (४) च्या खंड (ख) अन्वये दिलेली नोटीस असल्याचे समजण्यात येईल आणि त्यानुसार या अधिनियमाच्या सर्व तरतुदी लागू होतील :

परंतु, पोट-कलम (१) खालील सूचना, व्यापाऱ्याकडून कोणतीही रक्कम देय नसली किंवा पोट-कलम (१) च्या खंड (क) किंवा (ख) मध्ये वर्णन केलेल्या परिस्थितीमध्ये त्याच्याकडून कोणताही परतावा देय नसला तर पाठविण्यात येणार नाही आणि विवरणाची पोच हीच सूचना असल्याचे समजले जाईल.

(३) या कलमाखालील कोणतीही सूचना, ज्या वित्तीय वर्षाशी ते वार्षिक विवरण संबंधित असेल त्याच्या समाप्तीपासून तीन वर्षे झाल्यानंतर पाठविण्यात येणार नाही.

(४) आयुक्तास, सूचना पाठविण्यासाठी सक्षम अधिकारी म्हणून राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे, एक किंवा अधिक अधिकारी पदनिर्देशित आणि प्राधिकृत करता येतील.

लेखापरीक्षा. २२. (१) आयुक्त, या अधिनियमाच्या तरतुदींचे पालन करणे सुकर होण्याच्या दृष्टीने, कोणत्याही नोंदणीकृत व्यापाऱ्याच्या व्यवसायाची लेखापरीक्षा करण्याची व्यवस्था करू शकेल. या कलमाच्या प्रयोजनासाठी, लेखापरीक्षेसाठी व्यापाऱ्यांची निवड ही,—

(क) ज्यांनी विहित तारखांपर्यंत विवरणे सादर केलेली नाहीत; किंवा

(ख) ज्यांनी कराच्या परताव्याची मागणी केलेली आहे; किंवा

(ग) जेथे व्यापाऱ्याने दाखल केलेल्या कोणत्याही विवरणाच्या बिनचूकपणाबद्दल आयुक्ताची सकृत दर्शनी खात्री पटली नसेल किंवा कोणत्याही व्यापाऱ्याने दाखल केलेल्या कोणत्याही विवरणामध्ये केलेली मागणी, मागितलेली वजात, किंवा दर्शविलेली उलाढाल याबाबत त्याची खात्री पटली नसेल; किंवा

(घ) ज्यांची कोणताही निकष लागू करण्याच्या आधारावर किंवा या यादृच्छिक निवडीच्या आधारावर आयुक्ताने निवड केलेली आहे; किंवा

(ङ) जेथे आयुक्तास, प्रकरणाची तपशीलवार छाननी करणे आवश्यक आहे असे मानण्यास संयुक्तिक कारण आहे,

अशा व्यापाऱ्यांमधून केली जाईल.

(२) उक्त व्यापाऱ्याचे कोणत्याही कालावधीच्या संबंधात निर्धारण करण्यात आले असले किंवा अशा कालावधीच्या संबंधात पुनरीक्षण किंवा अपील यामध्ये कोणताही आदेश काढलेला असला तरीही, आयुक्तास व्यापाऱ्यावर विहित नमुन्यात,—

(क) त्यामध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या दिनांकास आणि ठिकाणी उपस्थित होण्यास—आणि ती जागा म्हणजे व्यापाऱ्याच्या व्यवसायाची जागाही असू शकेल—आणि व्यापारी त्याच्या दाव्यांना पुष्टी देण्यासाठी ज्यावर अवलंबून असेल अशी हिशेबाची पुस्तके व इतर पुरावा हजर राहून सादर करण्यास किंवा सादर करण्याची व्यवस्था करण्यास फर्माविणारी, किंवा

(ख) ज्या महिन्यात व्यापाऱ्यावर नोटीस बजावण्यात आली असेल, त्या महिन्याच्या अखेरपासून चार महिन्यांच्या आत कोणत्याही वेळी, व्यापाऱ्याच्या व्यवसायाच्या ठिकाणी व्यवसायाची लेखापरीक्षा करण्यात येईल असे त्यात नमूद केलेली, नोटीस बजावता येईल.

(३) नियत दिवसाला किंवा यथास्थिति, पूर्वोक्त कालावधीत कोणत्याही वेळी, या कलमान्वये ज्या कोणत्याही अधिकाऱ्याकडे आयुक्ताने, अधिकार व कर्तव्ये लेखी सोपवली असतील, असा अधिकारी त्या व्यवसायाची लेखापरीक्षा करू शकेल.

(४) लेखापरीक्षेच्या दरम्यान, अधिकाऱ्यांना व्यवसायाच्या ठिकाणी प्रवेश करता येईल व झडती घेता येईल आणि,—

(एक) उक्त व्यवसायाच्या संबंधातील त्याला उपलब्ध करून दिलेले दस्तऐवज आणि त्याला उपलब्ध असलेली माहिती कोणतीही असल्यास त्या संदर्भात, व्यापाऱ्याच्या चालू वर्षाच्या किंवा लगतपूर्वीच्या दोन वर्षांच्या लेखापुस्तकांची पडताळणी करील ;

(दोन) उक्त व्यापाऱ्याने दाखल केलेल्या विवरणांच्या संदर्भात आवश्यक असेल तेथे, वजावटीचे दावे आणि कर परिगणना यांच्या संदर्भात किती अचूक आहे त्याची पडताळणी करील ;

(तीन) विक्री आणि खरेदीची बीजके, इतर दस्तऐवज आणि लेखापुस्तके यांच्या संदर्भातील मालाच्या साठ्याची पडताळणी करील.

(५) (क) लेखापरीक्षेच्या दरम्यान, अधिकारी,—

(एक) त्याला आवश्यक वाटतील आणि अशा ठिकाणी उपलब्ध असतील अशी लेखा-पुस्तके किंवा अन्य दस्तऐवज तपासण्यासाठी आवश्यक ती सुविधा देण्यास,

(दोन) तेथे आढळून येईल अशी रोकड किंवा साठा तपासण्यासाठी त्याला आवश्यक ती सुविधा देण्यास,

(तीन) या अधिनियमाखालील कोणत्याही कार्यवाहीसाठी उपयोगी पडेल किंवा तिच्याशी संबंधित असेल अशा कोणत्याही बाबींविषयी त्याला आवश्यक वाटेल अशी माहिती पुरविण्यास,

व्यापाऱ्यास फर्मावील.

(ख) लेखापरीक्षा करणारा अधिकारी कोणतीही लेखापुस्तके, अन्य दस्तऐवज किंवा कोणतीही रोकड किंवा साठा कोणत्याही कारणामुळे हलवणार नाही किंवा हलवण्याची व्यवस्था करणार नाही.

(६) लेखापरीक्षेच्या दिनांकापासून पंधरा दिवसांच्या आत, आयुक्त, उक्त व्यापाऱ्याला लेखापरीक्षेचे निष्कर्ष व परिणाम यासंबंधी विहित नमुन्यात माहिती कळवील आणि लेखापरीक्षेचे निष्कर्ष व परिणाम यांनुसार विवरण किंवा लेखापरीक्षेचे निष्कर्ष व परिणाम यांनुसार यथास्थिति, सुधारित विवरण दाखल करण्याची उक्त व्यापाऱ्याला विनंती करील.

(७) शंका निरसनार्थ, याद्वारे असे घोषित करण्यात येते की,—

(एक) व्यापारी, त्याच्या विकल्पानुसार, कलम ८२ अन्वये प्राधिकृत केलेल्या कोणत्याही व्यक्तीला कोणत्याही प्राधिकाऱ्यासमोर लेखापरीक्षेच्या वेळी उपस्थित रहाण्यास विनंती करू शकेल, आणि

(दोन) व्यापारी असे विवरण किंवा सुधारित विवरण लेखापरीक्षेचे निष्कर्ष अथवा परिणाम कळविण्यात आल्यापासून पंधरा दिवसांच्या आत दाखल करण्यास कसूर करील त्याबाबतीत, आयुक्तास, निर्धारणासाठी किंवा पुनरीक्षणासाठी ते प्रकरण हाती घेता येईल किंवा, यथास्थिती, जर संबंधित कालावधीबाबत कोणतेही अपील प्रलंबीत असेल अथवा त्यावर निर्णय देण्यात आला असेल तर, न्यायाधिकरणासह अपील प्राधिकरणाकडे त्याबाबतीत अहवाल देता येईल. आणि त्यानंतर न्यायाधिकरणासह अपील प्राधिकरण, आवश्यक असेल

तर, पुनरीक्षण करून कार्यवाही सुरू करील आणि उक्त व्यापाऱ्यास आपले म्हणणे मांडण्याची वाजवी संधी दिल्यानंतर, आवश्यक तो आदेश देईल ; आणि

(तीन) उक्त व्यापाऱ्यांला कळविण्यात आलेल्या, लेखापरीक्षेच्या निकर्षामधील कोणतीही गोष्ट लेखापरीक्षेच्या सर्व किंवा कोणत्याही निष्कर्षानुसार विवरण किंवा सुधारित विवरण दाखल करण्यास व्यापाऱ्याला भाग पाडणार नाही.

(८) नियत दिनांकापासून सहा महिन्यांचा कालावधी संपण्यापूर्वी या कलमान्वये कोणतीही लेखापरीक्षा करण्यात येणार नाही.

निर्धारण. २३. (१) कर देण्यास पात्र असलेल्या व्यापाऱ्याकडून येणे असलेल्या कराच्या रकमेचे निर्धारण तो अशा रीतीने कर देण्यास पात्र असेल त्या प्रत्येक वर्षासाठी स्वतंत्रपणे करता येईल :

परंतु,--

(क) आयुक्तास जेथ आवश्यक असेल तेथे, त्याच्या पराकाष्ठा निर्णयशक्तीनुसार कोणत्याही व्यापाऱ्याकडून एखाद्या वर्षाच्या भागामध्ये देय असणारी कराची रक्कम निर्धारित करता येईल आणि अशा प्रकरणात, निर्धारणाची नोटीस, उक्त वर्षाच्या सुरुवातीपासून तीन वर्षात कोणत्याही वेळी देता येईल आणि या पोट-कलमाअन्वये निर्धारणाचा कोणताही आदेश उक्त वर्षाच्या सुरुवातीपासून चार वर्षे संपल्यानंतर काढण्यात येणार नाही ; आणि

(ख) उक्त निर्धारण आदेशामध्ये समाविष्ट नसलेल्या, त्या वर्षाच्या कालावधीसाठी, पोट-कलम (२), (३) किंवा यथास्थिति, (४) अन्वये निर्धारण करता येईल.

(२) एखाद्या वर्षासंबंधीचे वार्षिक विवरण नोंदणीकृत व्यापाऱ्याने विहित दिनांकापर्यंत दाखल केलेले असेल त्याबाबतीत, विक्रीच्या आणि खरेदीच्या उलाढालींची योग्य रीतीने नोंद घेण्यात आली आहे. वजातीची अचूक मागणी करण्यात आली आहे, कर योग्य दराने परिगणित करण्यात आला आहे, वजावटीची चूकीची मागणी करण्यात आली आहे आणि उक्त वर्षाच्या बाबतीतील येणे असलेला कर देय असल्याचे स्वीकृत करण्यात आले आहे आणि तो भरण्यात आला आहे याची खात्री करणे आयुक्तास आवश्यक किंवा इष्ट वाटले तर, आणि त्या व्यापाऱ्याला हजर राहण्यास फर्मावणे किंवा त्याने आणखी दस्तऐवज सादर करणे आवश्यक आहे, असे त्यास वाटले तर, तो अशा व्यापाऱ्याला नोटीस देऊन, त्या नोटिशीत विनिर्दिष्ट केलेल्या दिनांकास व त्या ठिकाणी हजर राहण्यास व असा व्यापारी आपल्या वार्षिक विवरणाच्या पुष्ट्यर्थ ज्या दस्तऐवजावर अवलंबून असेल ते सर्व दस्तऐवज सादर करण्यास किंवा करविण्यास किंवा नोटिशीत विनिर्दिष्ट केलेले दस्तऐवज किंवा पुरावा सादर करण्यास फर्मावील.

नोटिशीत विनिर्दिष्ट केलेल्या दिनांकास किंवा त्यानंतर शक्य होईल तितक्या लवकर, आयुक्त, सादर करण्यात येतील असे सर्व दस्तऐवज किंवा पुरावा विचारात घेतल्यानंतर, त्या व्यापाऱ्याकडून येणे असलेल्या कराच्या रकमेचे निर्धारण करील :

परंतु, जर नोंदणीकृत व्यापाऱ्याने, या पोट-कलमान्वये देण्यात आलेल्या कोणत्याही नोटिशीच्या अटींचे अनुपालन करण्यात कसूर केली तर, आयुक्त, आपल्या सर्वोत्तम निर्णयशक्तीनुसार त्याच्याकडून येणे असलेल्या कराच्या रकमेचे निर्धारण करील :

परंतु आणखी असे की, उक्त व्यापाऱ्यावर ज्या वर्षाशी उक्त विवरण संबंधित असेल त्या वित्तीय वर्षाच्या समाप्तीपासून दोन वर्षे संपल्यानंतर या पोट-कलमान्वये कोणतीही नोटीस बजावण्यात येणार नाही आणि उक्त वित्तीय वर्षाच्या समाप्तीपासून तीन वर्षे संपल्यानंतर या पोट-कलमान्वये कोणताही निर्धारण आदेश देण्यात येणार नाही.

(३) नोंदणीकृत व्यापाऱ्याने, कोणत्याही वर्षासंबंधीचे वार्षिक विवरण, विहित दिनांकापर्यंत दाखल केलेले नसेल अशाबाबतीत, आयुक्तास, उक्त वर्ष संपल्यापासून तीन वर्षांच्या आत

कोणत्याही वेळी त्या व्यापाऱ्यावर नोटीस बजावता येईल व त्या नोटिशीत विनिर्दिष्ट केलेल्या दिनांकास व जागी त्याला हजर राहण्यास फर्माविता येईल आणि त्या व्यापाऱ्याला आपली बाजू मांडण्याची वाजवी संधी दिल्यानंतर, उक्त व्यापाऱ्याकडून कराची येणे असलेली रक्कम आपल्या सर्वोत्तम निर्णयशक्तीनुसार निर्धारित करण्याची कार्यवाही करता येईल :

परंतु, उक्त वित्तीय वर्षाच्या समाप्तीपासून चार वर्षे संपल्यानंतर, या पोट-कलमान्वये कोणताही निर्धारण आदेश देण्यात येणार नाही.

(४) एखादा व्यापारी कोणत्याही कालावधीसंबंधी कर देण्यास पात्र आहे, परंतु त्याने नोंदणीसाठी अर्ज करण्यात किंवा या अधिनियमान्वये किंवा तद्नुसार आवश्यक असलेल्या मुदतीच्या आत नोंदणीसाठी अर्ज करण्यात कसूर केली आहे, असे आयुक्तास सकारण वाटेल तर, आयुक्तास त्या व्यापाऱ्याला आपली बाजू मांडण्याची वाजवी संधी दिल्यानंतर, ज्या वर्षामध्ये असा कालावधी येत असेल ते वर्ष संपल्यापासून पाच वर्षांच्या आत कोणत्याही वेळी, त्या कालावधीसंबंधी आणि त्यानंतरच्या कोणत्याही एका वा अनेक कालावधींसंबंधी उक्त व्यापाऱ्याकडून कराची कोणतीही रक्कम येणे असल्यास, आवश्यक असेल तेथे, आपल्या सर्वोत्तम निर्णयशक्तीनुसार ती निर्धारित करण्याची कार्यवाही करता येईल :

परंतु, उक्त कालावधीत समाविष्ट असलेल्या उक्त वित्तीय वर्षाच्या समाप्तीपासून आठ वर्षे संपल्यानंतर या पोट-कलमान्वये कोणताही निर्धारण आदेश देण्यात येणार नाही.

(५) कलम २२ किंवा ६४ अन्वये, कोणत्याही व्यापाऱ्याबाबत किंवा व्यक्तीबाबत कोणतीही कार्यवाही चालू असताना, आयुक्ताचे, त्याला उपलब्ध झालेल्या पुराव्याच्या आधारावर, जर असे मत झाले की, कोणत्याही विक्रीच्या किंवा खरेदीच्या व्यवहारासंबंधीची नोंद न करता किंवा चुकीच्या रीतीने नोंद करून, कोणत्याही कालावधीच्या बाबतीतील देय कर भरण्यात आला नसेल किंवा कारण कोणत्याही व्यवहारात कोणत्याही वजातीची किंवा वजावटीची चुकीची मागणी केली गेली आहे, तर, या कलमाच्या इतर तरतुदींन्वये निर्धारणाची कोणतीही नोटीस दिलेली असली तरीही, आयुक्ताला व्यापाऱ्यावर विहित नमुन्यात नोटीस बजावून आणि त्याला आपले म्हणणे मांडण्याची वाजवी संधी दिल्यानंतर, या कलमाच्या इतर तरतुदींन्वये उक्त कालावधीच्या बाबतीत करण्यात येईल किंवा करण्यात आले असेल अशा कोणत्याही निर्धारणास बाध न येता, आपल्या सर्वोत्तम निर्णयशक्तीनुसार, अशा व्यवहारांबाबत, व्यापाऱ्याकडून येणे असलेल्या कराच्या रकमेचे किंवा त्याला अनुज्ञेय असलेल्या वजावटीच्या रकमेचे कोणतीही असल्यास, निर्धारण करण्यासाठी कार्यवाही करता येईल :

परंतु, याच कालावधीच्या बाबतीत या कलमाच्या इतर तरतुदींन्वये त्या व्यापाऱ्याच्या किंवा व्यक्तीच्या कराचे निर्धारण करण्यात आले असेल, त्यावेळी अशा व्यवहारावरील कर किंवा नामंजूर केलेल्या वजावटीची रक्कम आणि अशा कराचा किंवा नामंजूर केलेल्या वजावटीच्या परिणामी आकारण्यात येणारी शास्ती व व्याज कोणतेही असल्यास, आकारण्यात येणार नाही किंवा त्याची मागणी केली जाणार नाही :

परंतु आणखी असे की, उक्त व्यवहार केल्याचे वर्ष सुरू झाल्यापासून चार वर्षांच्या कालावधीनंतर त्या व्यापाऱ्यावर या पोट कलमाखालील कोणतीही नोटीस बजाविण्यात येणार नाही आणि उक्त वर्ष सुरू झाल्यापासून पाच वर्षांच्या कालावधीनंतर कोणताही आदेश काढण्यात येणार नाही.

(६) या कलमान्वये व्यापाऱ्याचे निर्धारण करण्यात आले असेल अशा बाबतीत आणि--

(क) करपात्र व्यक्तीने, कलम २१ चे पोट-कलम (१), खंड (क) अन्वये दिलेल्या सूचनेवरून काही रक्कम प्रदान केली असेल तर अशा प्रदानाची जमा नोंद निर्धारणात करण्यात येईल, आणि

(ख) निर्धारणावर देय असलेला कोणताही परतावा आढळला नाही किंवा कलम २१ अन्वये परत केलेली रक्कम ही निर्धारणावरील परतावायोग्य असलेल्या रकमेपेक्षा अधिक असेल तर, अशाप्रकारे परत करण्यात आलेली संपूर्ण किंवा अतिरिक्त रक्कम, त्यांच्याकडून परताव्याची रक्कम मिळाल्याच्या दिनांकापासून, व्यापाऱ्याकडून देय असलेली करपात्र रक्कम मानण्यात येईल आणि व्याजाच्या आकारणीसह, या अधिनियमाच्या सर्व तरतुदी त्यानुसार लागू होतील.

(७) न्यायाधिकरण किंवा उच्च न्यायालय किंवा सर्वोच्च न्यायालय यांनी दिलेल्या आदेशासह, या अधिनियमाखाली काढलेल्या कोणत्याही आदेशात समाविष्ट असलेला कोणताही निष्कर्ष किंवा निदेश अंमलात आणण्यासाठी या कलमाखाली नव्याने निर्धारण करायचे असेल अशा बाबतीत, या कलमात काहीही समाविष्ट असले तरी, असे निर्धारण हे, आदेशात समाविष्ट असलेल्या यथास्थिति, अशा निष्कर्षाची किंवा निदेशाची सूचना दिल्याच्या दिनांकापासून छत्तीस महिन्यांच्या कालावधीत, त्या प्रकरणाच्या प्रभारी निर्धारण अधिकाऱ्याकडे पाठवले जाईल :

परंतु अशा आदेशाची प्रमाणित प्रत, संबंधित व्यापाऱ्याने त्यास कळविण्यात आलेल्या उक्त तारखेच्या अगोदर उक्त निर्धारण अधिकाऱ्याला दिली असेल तर, उक्त प्रत सादर केल्याच्या दिनांकापासून छत्तीस महिन्यांचा कालावधी मोजण्यात येईल.

(८) आयुक्तास, पोट-कलम (२) मध्ये तरतूद केलेल्या रीतीने, कोणत्याही प्रकरणांच्या, जरी तशाच प्रकारच्या प्रकरणांमध्ये न्यायाधिकरणाने राज्य शासनाच्या किंवा आयुक्ताच्या विरुद्ध निर्णय दिला असला तरी, जर अशा प्रकरणामध्ये राज्य शासनाने किंवा आयुक्ताने समुचित न्यायसंस्थेपुढे न्यायाधिकरणाच्या आदेशाविरुद्ध अपील दाखल केलेले असेल व ते अपील त्या समुचित न्यायसंस्थेपुढे प्रलंबित असेल तर, अभिलेख मागविता येईल आणि त्याची तपासणी करता येईल, त्या प्रकरणातील लेखापुस्तके व अन्य पुरावा मागविता येईल आणि संबंधित व्यापाऱ्याचे म्हणणे ऐकून घेतल्यानंतर, त्या प्रकरणामध्ये कर निर्धारणाचा उचित आदेश संमत करता येईल :

परंतु, अशा प्रकरणात शास्ती किंवा व्याज किंवा समपहरण यांसह देय रकमांच्या वसुलीचा आदेश या प्रकरणात न्यायसंस्थेचा निर्णय होईपर्यंत, आयुक्तांकडून संमत करण्यात येणार नाही, आणि समुचित न्यायसंस्थेने निर्णय दिल्यावर आयुक्त, संबंधित व्यापाऱ्यास आपले म्हणणे मांडण्याची वाजवी संधी दिल्यानंतर अशा न्यायसंस्थेच्या आदेशाला अनुसरून, त्या आदेशामध्ये फेरबदल करील.

(९) आयुक्तास, कोणत्याही व्यापाऱ्याने विहित नमुन्यात केलेला अर्ज आल्यावर, ज्यामध्ये निर्धारण प्रलंबित आहे, अशा कोणत्याही कार्यवाहीच्या अभिलेखाची मागणी करता येईल व त्याची तपासणी करता येईल, आणि प्रकरणाचे स्वरूप किंवा त्यात अंतर्भूत असलेली रक्कम लक्षात घेता किंवा इतर कोणत्याही कारणासाठी, तसे करणे आवश्यक किंवा इष्ट आहे असे त्यास वाटेल तर, त्या प्रकरणाच्या प्रभारी असलेल्या निर्धारण प्राधिकाऱ्याला निर्धारण पूर्ण करणे शक्य व्हावे यासाठी, त्याच्या मार्गदर्शनाकरिता आयुक्तास, योग्य वाटतील असे निदेश, देता येतील आणि असे निदेश, निर्धारण प्राधिकाऱ्यावर बंधनकारक असतील :

परंतु, व्यापाऱ्याला बाधक ठरतील असे कोणतेही निदेश, त्या व्यापाऱ्याला आपले म्हणणे मांडण्याची वाजवी संधी दिल्याशिवाय, देण्यात येणार नाहीत. तथापि, निर्धारणाशी संबंधित तपासणी ज्या पद्धतीने करण्यात येईल त्याबाबतचा निदेश हा व्यापाऱ्याला बाधक निदेश असल्याचे समजले जाणार नाही.

२४. (१) आयुक्तास, त्याने दिलेला कोणताही आदेश बजावण्यात आल्याचे वित्तीय वर्ष संपल्यापासून दोन वर्षांच्या आत केव्हाही, अभिलेखावरून उघड दिसून येणारी कोणतीही चूक स्वतः होऊन दुरुस्त करता येईल आणि अशा आदेशामुळे बाधा पोचलेल्या कोणत्याही व्यक्तीने उक्त कालावधीत त्याच्या निदर्शनास आणलेली अशी कोणतीही चूक, उक्त कालावधीत किंवा त्यानंतर दुरुस्त करता येईल : चुकांची दुरुस्ती.

परंतु, अशा दुरुस्तीमुळे कर वाढत असेल किंवा परताव्याची रक्कम किंवा परताव्याच्या रकमेवरील देय असलेले व्याज कमी होत असेल तर, आयुक्ताने, अशा व्यक्तीस आपण दुरुस्ती करणार असल्याची विहित नमुन्यात, लेखी नोटीस दिलेली असल्याखेरीज आणि अशा व्यक्तीस आपले म्हणणे मांडण्याची वाजवी संधी दिलेली असल्याखेरीज, अशी कोणतीही दुरुस्ती करण्यात येणार नाही. संबंधित व्यक्तीस आपले म्हणणे मांडण्याची वाजवी संधी दिल्याखेरीज दुरुस्तीसाठीचा अर्ज, अभिलेखावरून चूक दिसून येत नाही या कारणास्तव फेटाळण्यात येणार नाही :

परंतु, आणखी असे की, उक्त आदेशातील चूक दुरुस्त करण्यासाठी, व्यापाऱ्याने विहित नमुन्यात उक्त दोन वर्षांच्या कालावधीत अर्ज केला असेल आणि त्या अर्जात उक्त आदेशानुसार देय असलेल्या रकमेमधून कमी करावयाच्या रकमेचे ठरीव प्रमाण विनिर्दिष्ट केले असेल तर, आयुक्त, या अधिनियमाच्या इतर तरतुदींना बाध न येता, व्याज बसविण्यासह दुरुस्तीसाठीचा अर्ज निकालात काढेपर्यंत अशा ठरीव रकमेच्या वसुलीस स्थगिती देईल.

(२) जेव्हा कोणत्याही व्यापाऱ्याने किंवा व्यक्तीने आपल्या लेखापुस्तकांमध्ये असे नमूद केले असेल किंवा, यथास्थिति, विवरणांमध्ये असा दावा केलेला असेल की, खरेदी करणाऱ्या व्यापाऱ्याकडून किंवा व्यक्तीकडून प्राप्त करावयाच्या प्रतिज्ञापनामुळे किंवा प्रमाणपत्रामुळे, कोणत्याही विक्री व्यवहारावर कोणताही कर देय नाही किंवा कमी केलेल्या दराने देय आहे आणि ज्या निर्धारण आदेशामध्ये दावा नामंजूर करण्यात आला असेल, असा कोणताही निर्धारणाचा आदेश कलम २३ अन्वये देण्यापूर्वी, त्याने असे प्रमाणपत्र किंवा प्रतिज्ञापन, कोणत्याही कारणास्तव का होईना, सादर केलेले नसेल, तेव्हा, उक्त आदेश बजावल्याचे वित्तीय वर्ष संपल्यापासून दोन वर्षांच्या आत केव्हाही त्या व्यापाऱ्याला किंवा व्यक्तीला उक्त आदेशाविरुद्ध अपील दाखल केले नसेल तर, तिने असे प्रतिज्ञापन किंवा प्रमाणपत्र प्राप्त केले आहे आणि ती ते सादर करण्याच्या स्थितीत आहे, या कारणावरून आदेशात दुरुस्ती करण्यासाठी, आयुक्ताकडे अर्ज करता येईल आणि त्यानंतर आयुक्त, त्यास योग्य वाटेल अशी चौकशी करील आणि अर्जदाराचे म्हणणे ऐकल्यानंतर, अर्ज नियमानुसार असल्यास, आदेशात दुरुस्ती करील :

परंतु, दुरुस्ती करावयाच्या कोणत्याही निर्धारण आदेशाच्या बाबतीत, या पोट-कलमान्वये दुरुस्तीसाठी केवळ एकच अर्ज विचारार्थ स्वीकारण्यात येईल.

(३) पोट-कलम (१) च्या तरतुदी, आयुक्ताने चुकीची दुरुस्ती करण्याच्या बाबतीत ज्याप्रमाणे लागू होतात त्याचप्रमाणे त्या योग्य त्या फेरफारांसह, न्यायाधिकरणाने किंवा अपील प्राधिकाऱ्याने चुकीची दुरुस्ती करण्याच्या बाबतीत लागू होतील :

परंतु, जेथे कोणतीही बाब, कोणत्याही आदेशाच्या संबंधातील किंवा आदेशाच्या भागासंबंधातील अपिलाच्या किंवा पुनर्विलोकनाच्या स्वरूपातील कोणत्याही कार्यवाहीत विचारात घेण्यात आली असेल आणि तिचा निर्णय करण्यात आला असेल तेथे, अपिलावर किंवा पुनर्विलोकनावर आदेश देणाऱ्या प्राधिकाऱ्यास, या अधिनियमात काहीही अंतर्भूत केलेले असले तरी, अशा रीतीने जी बाब विचारात घेण्यात आली असेल आणि जिचा निर्णय करण्यात आला असेल अशी बाब खेरीज करून इतर कोणत्याही बाबीसंबंधातील आदेश किंवा आदेशाचा भाग दुरुस्त करता येईल.

(४) जेव्हा अशा कोणत्याही दुरुस्तीमुळे कराची किंवा शास्तीची किंवा व्याजाची रक्कम, किंवा समपहृत रक्कम कमी होत असेल तेव्हा, आयुक्त, या अधिनियमाच्या तरतुदींनुसार अशा व्यक्तीस देय असलेली कोणतीही रक्कम परत करील.

(५) जेव्हा अशा कोणत्याही दुरुस्तीमुळे कराची किंवा शास्तीची किंवा व्याजाची रक्कम, किंवा समपहृत रक्कम वाढत असेल किंवा परताव्याची रक्कम कमी होत असेल तेव्हा आयुक्त, या अधिनियमाच्या तरतुदीनुसार अशा व्यक्तीकडून येणे असलेली रक्कम वसूल करील.

पुनर्विलोकन. २५. (१) कोणत्याही अधिकाऱ्याने किंवा त्याला दुय्यम असलेल्या व्यक्तीने किंवा, यथास्थिति, कलम २१ च्या पोट-कलम (४) अन्वये अधिसूचित केलेल्या कोणत्याही अधिकाऱ्याने हा अधिनियम, नियम किंवा अधिसूचना याअन्वये या कलमाखालील किंवा अपिलावर दिलेला कोणताही आदेश यांसह कोणताही आदेश दिल्यानंतर, आयुक्तास, स्वत: होऊन किंवा त्याला या अधिनियमान्वये नेमलेल्या किंवा घटित केलेल्या कोणत्याही प्राधिकरणाकडून प्राप्त झालेल्या कोणत्याही अहवालावरून किंवा त्याला मिळालेल्या कोणत्याही माहितीवरून, या कलमाखाली दिलेल्या आदेशासह किंवा अपिलावर दिलेल्या आदेशासह अशा आदेशाचा अभिलेख मागविता येईल, आणि,—

(क) विक्रीच्या किंवा खरेदीच्या कोणत्याही उलाढालीवर कर आकारण्यात आलेला नाही किंवा कमी दराने कर आकारण्यात आला आहे किंवा वर्गीकरण चुकले आहे किंवा कोणतीही वजात चुकीने करण्यात आली आहे किंवा कोणताही परतावा किंवा वजावट चुकीने करण्यात आली आहे किंवा करदायित्व कमी दाखविले आहे, किंवा,

(ख) कोणत्याही प्रकरणी, आदेश महसुलाच्या दृष्टीने जेथवर बाधक असेल तेथवर चुकीचा आहे का, याबाबत तपासणी करता येईल.

आणि अशी तपासणी पूर्ण झाल्यावर, तो आपले निष्कर्ष नोंदवील ;

परंतु, तपासणीच्या प्रयोजनासाठी आयुक्तास, व्यापाऱ्याला विहित नमुन्यातील नोटीस बजावून तपासणीच्या प्रयोजनार्थ त्यास आवश्यक वाटतील अशी लेखापुस्तके व इतर दस्तऐवज किंवा पुरावा त्याच्यासमोर सादर करण्यास किंवा सादर करविण्यास फर्माविता येईल.

(२) विहित नमुन्यातील नोटीस व्यापाऱ्यावर बजाविल्यानंतर, आयुक्तास, आवश्यक त्या बाबतीत आपल्या सर्वोत्तम निर्णयशक्तीनुसार तपासणी व निष्कर्ष यांच्या आधारे आणि पूर्वगामी तरतुदीला बाध न येता, त्याच्या निदर्शनास आले असतील अशा कोणत्याही इतर मुद्यांच्या

आधारे, या कलमान्वये आदेश देता येईल. पोट-कलम (१) मध्ये निर्दिष्ट केलेला आदेश ज्या वित्तीय वर्षामध्ये व्यापाऱ्यावर बजावण्यात आला असेल त्या वित्तीय वर्षाच्या समाप्तीपासून पाच वर्षे संपल्यानंतर, या कलमान्वये कोणताही आदेश देण्यात येणार नाही आणि या पोट-कलमात तरतूद केल्याप्रमाणे सुनावणीसाठी कोणतीही नोटीस वित्तीय वर्षाच्या समाप्तीपासून तीन वर्षांचा कालावधी समाप्त झाल्यानंतर बजावता येणार नाही ;

परंतु, पोट-कलम (१) मध्ये निर्दिष्ट केलेल्या आदेशाच्या कोणत्याही भागाच्या बाबतीत किंवा संपूर्ण आदेशाच्या बाबतीत, न्यायाधिकरणासह कोणत्याही प्राधिकरणाकडून कोणत्याही अपिलावरील आदेश आधीच देण्यात आला असेल, किंवा न्यायाधिकरणासह कोणत्याही टप्प्यावर अपिलावरील निर्णयासाठी असा आदेश प्रलंबित असेल तेव्हा, ज्याबाबतचा निष्कर्ष नोंदविण्यात आलेला असेल त्या मुद्याबाबत निर्णय झालेला असला किंवा नसला किंवा त्यावर अपील करण्यात आलेले असले किंवा नसले तरी, आयुक्त त्याच्या तपासणीचा, निष्कर्षाचा, तसेच त्याच्या निदर्शनास आला असेल अशा इतर कोणत्याही मुद्यासंबंधीचा किंवा, यथास्थिति, त्याला मिळालेला वृत्तांत किंवा माहिती याबाबतचा अहवाल पोट-कलम (१) मध्ये निर्दिष्ट केलेला आदेश व्यापाऱ्यावर बजावण्यात आल्याच्या वर्षाच्या समाप्तीपासून तीन वर्षांच्या आत, उक्त अपील न्यायाधिकरणासह प्राधिकाऱ्याला सादर करील आणि न्यायाधिकरणासह उक्त अपील प्राधिकारी, त्यानंतर व्यापाऱ्याला किंवा व्यक्तीला आपले म्हणणे मांडण्याची वाजवी संधी दिल्यानंतर, आवश्यक त्याबाबतीत त्याच्या सर्वोत्तम निर्णयशक्तीनुसार या कलमान्वये आदेश देईल. कलम २६ च्या प्रयोजनार्थ, असा आदेश हा, अपिलावर दिलेला आदेश असल्याचे मानण्यात येईल.

(३) न्यायाधिकरणाच्या न्यायनिर्णयानुसार राज्याविरुद्ध निर्णय दिलेल्या मुद्याविरुद्ध राज्य शासनाने किंवा आयुक्ताने समुचित न्यायसंस्थेसमोर कोणतेही प्रकरण सुरू केले असेल तर, आयुक्तास, न्यायनिर्णयाचा विषय असेल अशा आदेशाव्यतिरिक्त इतर कोणत्याही आदेशाच्या संबंधात अशा प्रकरणाचा अभिलेख मागविता येईल, पूर्वोक्तप्रमाणे त्याची तपासणी करता येईल, आपले निष्कर्ष नोंदविता येतील, उक्त लेखापुस्तके आणि इतर पुरावा मागविता येईल, व्यापाऱ्याचे म्हणणे ऐकून घेता येईल आणि जणू काही त्या मुद्यासंबंधात राज्याविरुद्ध असा निर्णय देण्यात आला नव्हता असे समजून, या कलमात तरतूद केल्यानुसार आदेश देता येईल. परंतु, समुचित न्यायसंस्थेकडून निर्णय देण्यात येईपर्यंत तो व्याज, शास्ती किंवा समपहृत रक्कम यांसह येणे रकमांची जेथवर त्या अशा मुद्यांशी संबंधित असतील तेथवर वसुली करण्यास स्थगिती देईल आणि त्याला अशा निर्णयानंतर, व्यापाऱ्याला आपले म्हणणे मांडण्याची वाजवी संधी दिल्यावर, आवश्यकता भासल्यास, पुनर्विलोकन आदेशात फेरबदल करता येईल.

(४) या कलमाखालील कोणतीही कार्यवाही व्यापाऱ्याने वा व्यक्तीने केलेल्या कोणत्याही अर्जावरून हाती घेतली जाणार नाही.

२६. (१) कलम ८५ च्या पोट-कलम (२) मध्ये उल्लेखलेला आदेश नसेल अशा, या अधिनियमान्वये किंवा नियमांन्वये किंवा अधिसूचनांन्वये दिलेल्या प्रत्येक मूळ आदेशाविरुद्धचे अपील,— अपिले.

(क) विक्रीकर अधिकाऱ्याने किंवा सहायक आयुक्ताने किंवा त्याच्या हाताखालील अन्य कोणत्याही दुय्यम अधिकाऱ्याने, आदेश दिला असेल तर उप आयुक्ताकडे

(ख) उप आयुक्ताने किंवा वरिष्ठ उप आयुक्ताने आदेश दिला असेल तर सह आयुक्तांकडे ;

(ग) सह आयुक्ताने, अपर आयुक्ताने, किंवा आयुक्ताने आदेश दिला असेल तर न्यायाधिकरणाकडे ;

करण्यात येईल.

(२) अपिलावर उप आयुक्ताने किंवा सह आयुक्ताने आदेश दिला असेल अशा बाबतीत, दुसरे अपील न्यायाधिकरणाकडे करता येईल.

(३) न्यायाधिकरणाने अपिलावर या कलमान्वये दिलेला प्रत्येक आदेश, कलम २४ आणि २७ च्या तरतुदींना अधीन राहून अंतिम असेल आणि इतर कोणत्याही न्यायाधिकरणाने अपिलावर दिलेला प्रत्येक आदेश, कलमे २४, २६ आणि २७ च्या तरतुदींना अधीन राहून अंतिम असेल.

(४) कलम ८० व ८१ यांच्या तरतुदींना अधीन राहून, ज्या आदेशाविरुद्ध अपील करावयाचे असेल तो आदेश कळवल्याच्या दिनांकापासून साठ दिवसांच्या आत अपील दाखल करण्यात आले नसेल तर, असे कोणतेही अपील व दुसरे अपील विचारात घेण्यात येणार नाही.

(५) विहित करण्यात येतील अशा कार्यपद्धतीविषयक नियमांना अधीन राहून, प्रत्येक अपील प्राधिकरणास (पहिले व दुसरे या दोन्ही अपिलांच्या बाबतीत) पुढील अधिकार असतील, ते असे :—

(क) निर्धारण आदेशाविरुद्ध केलेल्या अपिलाच्या बाबतीत, त्यास, निर्धारण कायम करता येईल, कमी करता येईल, वाढविता येईल किंवा विलोपित करता येईल :

परंतु, न्यायाधिकरणाकडे अपील केले असल्यास, न्यायाधिकरणास निर्धारण रद्द करता येईल व त्याने दिलेल्या निदेशानुसार आणि आवश्यक असेल अशी आणखी चौकशी केल्यानंतर, नव्याने निर्धारण करण्यासाठी ते प्रकरण निर्धारण प्राधिकाऱ्याकडे परत पाठविता येईल ; त्यानंतर निर्धारण प्राधिकारी, असे नवीन निर्धारण करण्याच्या कामास प्रारंभ करील व आवश्यक असेल त्याबाबतीत, अशा नवीन निर्धारणाच्या आधारे देय असलेल्या कराची रक्कम निश्चित करील ;

(ख) शास्ती लादण्याच्या आदेशाविरुद्ध केलेल्या अपिलामध्ये, अपील प्राधिकरणास, या अधिनियमाच्या तरतुदींनुसार असा आदेश कायम करता येईल किंवा तो रद्द करता येईल किंवा त्यात बदल करता येईल ;

(ग) व्याज आकारण्याच्या आदेशाविरुद्ध केलेल्या अपिलामध्ये, अपील प्राधिकरणास, या अधिनियमाच्या तरतुदींनुसार, असा आदेश कायम करता येईल किंवा तो रद्द करता येईल किंवा त्यात बदल करता येईल किंवा नियमांना, कोणतेही असल्यास, अधीन राहून, व्याजात पूर्णपणे किंवा अंशतः सूट देता येईल ;

(घ) अन्य कोणत्याही प्रकरणात, अपील प्राधिकरणास, त्यास न्याय्य व योग्य वाटेल असा आदेश अपिलामध्ये देता येईल ;

परंतु, अपीलकारास अशी वाढ किंवा घट याविरुद्ध कारणे दाखविण्याची वाजवी संधी दिलेली असल्याखेरीज अपील प्राधिकरण, निर्धारणात किंवा शास्तीत किंवा व्याजात किंवा समपहृत रकमेत वाढ करणार नाही किंवा वजावटीची किंवा कर परताव्याची रक्कम कमी करणार नाही.

स्पष्टीकरण.—अपील निकालात काढताना, अपील प्राधिकरणाला ज्याच्याविरुद्ध अपील करण्यात आले तो आदेश ज्या कार्यवाहीत देण्यात आला होता, अशा कार्यवाहीतून उद्‌भवणारे कोणतेही प्रकरण असे प्रकरण अपीलकाराने त्याच्या समोर उपस्थित केलेले नसले तरीही किंवा अशा प्रकरणासंबंधीच्या उक्त कार्यवाहीमध्ये तो आदेश दिलेला नसला तरीही, विचारात घेता येईल व त्यावर निर्णय देता येईल.

(६) अपील प्राधिकरण किंवा, यथास्थिति, न्यायाधिकरण, अपील दाखल करून घेताना, अपिलाचा निकाल होईपर्यंत, ज्याविरुद्ध अपील करण्यात आले त्या आदेशाला, अपीलकर्त्याने विवादग्रस्त रकमेचा काही भाग किंवा संपूर्ण रक्कम जमा करावी अशा निदेशासह त्यास आवश्यक वाटतील अशा शर्तींना व निर्बंधांना अधीन राहून पूर्णतः किंवा अंशतः स्थगिती देईल.

(७) न्यायाधिकरणासह प्रत्येक अपील प्राधिकरण, त्यास शक्य असेल तेथवर, त्याच्यासमोर प्रलंबित असलेल्या अपिलांवर, ती दाखल करण्यात आल्याचा कालक्रम आणि स्थगिती दिलेल्या रकमेचे ठरीव प्रमाण किंवा यथास्थिति, भागितलेल्या अनुतोषाच्या रकमेचे ठरीव प्रमाण यांना सारखेच महत्त्व देऊन, निर्णय देईल :

परंतु, एखाद्या व्यक्तीचे वय पंच्याहत्तर वर्षे किंवा त्याहून अधिक असेल आणि ती धंद्याची मालक, सहकारी संस्थेची भागीदार किंवा निगम निकाय असलेल्या कंपनीत महत्त्वाचे हितसंबंध असलेली संचालक असेल तर तिने यासंदर्भात, विहित नमुन्यात अर्ज केला असल्यास, संबंधित मालकीच्या संस्थेने, भागीदाराने किंवा कंपनीने केलेल्या कोणत्याही अपिलावर इतर सर्व अपिलांना बाजूला सारून अग्रक्रमाने निर्णय देण्यात येईल.

२७. (१) आगाऊ दिलेल्या अधिनिर्णयाद्वारे न्यायाधिकरणाने न्यायनिर्णयासह संमत केलेल्या प्रत्येक आदेशाविरुद्ध उच्च न्यायालयाकडे, त्या प्रकरणामध्ये विधिविषयक महत्त्वाचा प्रश्न अंतर्भूत आहे, अशी उच्च न्यायालयाची खात्री पटल्यास, अपील करता येईल. उच्च न्यायालयाकडे अपील करणे.

(२) आयुक्तास किंवा न्यायाधिकरणाने संमत केलेल्या कोणत्याही आदेशामुळे, बाधा पोहोचलेल्या, न्यायाधिकरणासमोरील अर्जदारास उच्च न्यायालयाकडे अपील दाखल करता येईल आणि या पोट-कलमान्वये केलेले असे अपील,—

(क) ज्यांच्याविरूद्ध अपील करण्यात आलेले आहे असा आदेश, अशा करपात्र व्यक्तीस किंवा आयुक्तास प्राप्त झाल्याच्या दिनांकापासून एकशेवीस दिवसांच्या आत दाखल करण्यात येईल ;

(ख) अपील अर्जाच्या नमुन्यात असेल व त्यात अंतर्भूत असलेला विधिविषयक महत्त्वाचा प्रश्न नेमका नमूद केलेला असेल.

(३) जेथे उच्च न्यायालयाची अशी खात्री पटलेली असेल की, कोणत्याही प्रकरणामध्ये विधिविषयक महत्त्वाचे प्रश्न अंतर्भूत आहे तेथे तो प्रश्न मांडण्यात येईल.

(४) अशा तऱ्हेने मांडण्यात आलेल्या प्रश्नावरच केवळ अपिलाची सुनावणी होईल, आणि अपिलाच्या सुनावणीच्या वेळी, उत्तरवादीस, या प्रकरणात असा प्रश्न अंतर्भूत नाही, असा युक्तिवाद करण्याची मुभा असेल :

परंतु, न्यायालयाने न मांडलेला अन्य एखादा विधिविषयक महत्त्वाचा प्रश्न त्या प्रकरणात अंतर्भूत आहे, याविषयी न्यायालयाची जर खात्री पटली असेल तर, अशा प्रश्नांवर अपिलाची सुनावणी, त्याची कारणे नोंदवून, करण्याचा न्यायालयाचा अधिकार, या पोट-कलमातील कोणत्याही गोष्टीमुळे काढून घेतला जात आहे किंवा त्याचा संक्षेप होत आहे असे मानण्यात येणार नाही.

(५) उच्च न्यायालय, अशा रीतीने मांडण्यात आलेल्या विधिविषयक प्रश्नावर निर्णय देईल आणि असा निर्णय ज्यावर आधारित आहे अशी कारणे अंतर्भूत करून त्यावरील न्यायनिर्णय देईल, आणि त्यास योग्य वाटेल असा खर्च देण्याचा निवाडा त्यास देता येईल.

(६) उच्च न्यायालयास,—

(क) ज्याबाबत न्यायाधिकरणाकडून निर्णय देण्यात आलेला नसेल किंवा

(ख) ज्याबाबत पोट-कलम (१) मध्ये निर्दिष्ट केलेल्या अशा विधिविषयक प्रश्नावरील एखाद्या निर्णयामुळे न्यायाधिकरणाकडून चुकीचा निर्णय देण्यात आलेला असेल,

अशा कोणत्याही वादप्रश्नावर निर्णय देता येईल.

(७) या कलमान्वये ज्याबाबत अपील करण्यात आलेले असेल त्या न्यायाधिकरणाच्या आदेशानुसार न्यायाधिकरणापुढील अर्जदाराने किंवा यथास्थिति, आयुक्ताने देय असलेल्या कोणत्याही रकमेच्या प्रदानास अशा अपिलावर अंतिम निकाल होईपर्यंत उच्च न्यायालय स्थगिती देणार नाही, परंतु अपिलाच्या अंतिम निकालाच्या परिणामी अशी रक्कम बदलण्यात आली असेल तर करातील फरकाची रक्कम, या अधिनियमाच्या तरतुदीनुसार वसूल करण्यात येईल किंवा यथास्थिति, परत करण्यात येईल.

(८) उच्च न्यायालय, त्याच्यासमोर दाखल केलेल्या अपिलाच्या बाबतीत निर्णय देईल तेव्हा अपिलावर देण्यात आलेला आदेश, न्यायाधिकरणाकडून न्यायनिर्णयाच्या प्रमाणित प्रतीच्या आधारे अंमलात आणला जाईल :

परंतु, या पोट-कलमाच्या प्रयोजनासाठी न्यायाधिकरणास आयुक्ताने किंवा यथास्थिति, व्यापाऱ्याने सादर केलेली न्यायनिर्णयाची प्रमाणित प्रत स्वीकारता येईल.

(९) या अधिनियमात अन्यथा तरतूद केली असेल त्याखेरीज, दिवाणी प्रक्रिया संहिता, १९०८ याच्या उच्च न्यायालयाच्या अपिलाच्या संबंधातील तरतुदी, शक्य असेल तेथवर, या कलमाखालील अपिलाच्या बाबतीत लागू असतील.

उलाढालीचे वर्गीकरण.

२८. कोणतेही न्यायालय किंवा न्यायाधिकरण किंवा दुसरे कोणतेही न्यायाधिकरण, या अधिनियमाखाली किंवा इतर कोणत्याही अधिनियमाखाली निर्धारित करण्यात आलेला कोणताही कर हा, तो ज्या कायद्याखाली निर्धारित करण्यात आला त्याहून अन्य कायद्याच्या तरतुदीखाली निर्धारित करावयास हवा होता अशा आशयाचा अपील किंवा पुनर्विलोकन आदेश संमत करील अशा बाबतीत, अशा निर्धारणाच्या कालावधीला मुदतमर्यादेची कोणतीही तरतूद लागू होत असली तरी, अशा आदेशाच्या परिणामी, अशा उलाढालीचे किंवा तिच्या भागाचे, अशा आदेशाच्या दिनांकापासून पाच वर्षांच्या आत कोणत्याही वेळी, कर निर्धारण करता येईल आणि कोणतेही निर्धारण हे अगोदरच केलेले असेल अशा बाबतीत, त्या व्यापाऱ्याला त्याचे म्हणणे मांडण्याची वाजवी संधी दिल्यानंतर त्या निर्धारणात फेरबदल करण्यात येतील.

प्रकरण सहा
शास्ती व व्याज

२९. (१) जेव्हा कोणतीही व्यक्ती किंवा व्यापारी, हा अधिनियम, नियम किंवा अधिसूचना याअन्वये त्याने दिलेल्या प्रमाणपत्रानुसार किंवा प्रतिज्ञापनानुसार, कोणताही करपात्र माल खरेदी करील आणि अशा प्रमाणपत्राच्या किंवा प्रतिज्ञापनाच्या शर्ती किंवा हमीचे अनुपालन करण्यात कसूर करील तेव्हा, आयुक्तास, अशा व्यक्तीला किंवा व्यापाऱ्याला आपले म्हणणे मांडण्याची वाजवी संधी दिल्यानंतर, लेखी आदेशाद्वारे, त्याच्यावर, कोणत्याही देय कराबरोबरच, अशा कराच्या निम्म्या रकमे इतकी शास्ती लादता येईल : विवक्षित प्रसंगी शास्ती लादणे.

परंतु, त्या व्यक्तीने किंवा व्यापाऱ्याने कलम ६ च्या पोट-कलम (२) अन्वये आवश्यक असल्याप्रमाणे, खरेदीच्या उलाढालीत अशा मालाच्या खरेदीची किंमत समाविष्ट केलेली असेल आणि त्याने त्यावरील कर भरलेला असेल तर, त्याच्यावर अशी कोणतीही शास्ती लादण्यात येणार नाही.

(२) जेव्हा या अधिनियमाच्या, नियमाच्या किंवा कोणत्याही अधिसूचनेच्या तरतुदींअन्वये, विहित केलेले कोणतेही प्रमाणपत्र किंवा प्रतिज्ञापन देण्यास हक्कदार नसलेल्या कोणत्याही व्यक्तीने किंवा व्यापाऱ्याने, असे प्रमाणपत्र किंवा प्रतिज्ञापन देऊन माल खरेदी केला असेल तेव्हा, आयुक्तास, अशा व्यक्तीला किंवा व्यापाऱ्याला आपले म्हणणे मांडण्याची वाजवी संधी दिल्यानंतर, लेखी आदेशाद्वारे, अशा व्यवहारावर अन्यथा देय झाला असता अशा कराच्या रकमेइतकी रक्कम शास्ती म्हणून लादता येईल.

(३) कोणत्याही व्यक्तीच्या किंवा व्यापाऱ्याच्या संबंधात, या अधिनियमान्वये कोणताही आदेश संमत केल्यानंतर, अशा व्यक्तीने किंवा व्यापाऱ्याने करपात्र असलेल्या कोणत्याही व्यवहाराचा तपशील लपवून ठेवला आहे किंवा जाणूनबुजून चुकीचा तपशील पुरविला आहे किंवा करपात्र असलेला कोणताही व्यवहार लपवून ठेवला आहे किंवा जाणूनबुजून त्याचे चुकीचे वर्गीकरण केले आहे किंवा त्याला देय असलेल्या वजावटीपेक्षा त्याने जाणूनबुजून अधिक वजावटीचा दावा केला आहे,असे आयुक्ताच्या निदर्शनास आले किंवा त्यांच्या निदर्शनास आणून देण्यात आले तर आयुक्त, अशा व्यक्तीला किंवा व्यापाऱ्याला आपले म्हणणे मांडण्याची वाजवी संधी दिल्यानंतर, लेखी आदेशाद्वारे, त्याच्यावर, त्याच्याकडून देय असलेल्या कोणत्याही कराबरोबरच, उपरोक्त कोणत्याही कृतीच्या किंवा अकृतीच्या परिणामी देय असल्याचे आढळून आलेल्या कराच्या रकमेइतकी रक्कम, शास्तीच्या रूपाने लादील.

(४) जेव्हा, कोणत्याही व्यक्तीने किंवा व्यापाऱ्याने, त्याने स्वतः किंवा इतर कोणत्याही व्यक्तीने किंवा व्यापाऱ्याने केलेल्या विक्रीचा किंवा खरेदीचा कोणताही व्यवहार, ज्यामुळे कर आकारणी करण्यास पात्र होत नसेल, किंवा कमी दराने कर आकारणी करण्यास पात्र होत असेल किंवा अशा व्यवहारावर चुकीची वजावट करण्याचा दावा करण्यास पात्र असेल असे खोटे देयक, रोख ज्ञापन, प्रमाणक, प्रतिज्ञापन किंवा प्रमाणपत्र यांसह कोणताही दस्तऐवज जाणूनबुजून दिला असेल किंवा सादर केला असेल; तेव्हा, आयुक्तास, अशा व्यक्तीस किंवा व्यापाऱ्यास आपले म्हणणे मांडण्याची वाजवी संधी दिल्यानंतर, लेखी आदेशाद्वारे, त्याच्यावर, त्याच्याकडून देय असलेल्या कोणत्याही कराबरोबरच, उपरोक्त कोणत्याही कृतीच्या किंवा अकृतीच्या परिणामी देय असल्याचे आढळून आलेल्या कराच्या रकमेइतकी शास्ती लादता येईल.

(५) जेथे, कलम २२ अन्वये केलेल्या लेखापरीक्षेच्या परिणामी, असे निदर्शनास आले की, लेखापरीक्षाधीन कालावधीच्या बाबतीत व्यापाऱ्याने देणे आवश्यक असलेली कराची रक्कम त्याने विवरणात स्वीकृत केलेल्या करापेक्षा किंवा यथास्थिति, लेखापुस्तकानुसार देय कराच्या रकमेपेक्षा अधिक आहे आणि व्यापाऱ्याने, विवरण किंवा यथास्थिति, सुधारित विवरण दाखल करून अशी जबाबदारी स्वीकारली आहे तेथे, आयुक्तास, व्यापाऱ्यास आपले म्हणणे मांडण्याची वाजवी संधी दिल्यानंतर, लेखी आदेशाद्वारे, त्याच्याकडून देय असलेल्या कोणत्याही कराबरोबरच, लेखापरीक्षेच्या परिणामी देय असल्याचे आढळून आलेल्या कराच्या वीस टक्क्यांइतक्या रकमेची, शास्ती त्याच्यावर लादता येईल.

(६) जेथे कोणत्याही व्यक्तीने किंवा व्यापाऱ्याने कलम ८६ च्या तरतुदींचे उल्लंघन केले असेल त्याच्याकडून देय असलेल्या कराच्या ठरीव रकमेचे न्यूननिर्धारण व्हावे म्हणून, तेथे आयुक्तास, अशा व्यक्तीस किंवा व्यापाऱ्यास आपले म्हणणे मांडण्याची वाजवी संधी दिल्यानंतर, लेखी आदेशाद्वारे, त्याच्याकडून देय असलेल्या कोणत्याही कराबरोबरच, कराच्या जेवढ्या रकमेचे न्यूननिर्धारण झाले असते त्या रकमेच्या निम्मी रक्कम किंवा शंभर रुपये, यांपैकी जी रक्कम अधिक असेल त्या रकमेइतकी शास्ती त्याच्यावर लादता येईल.

(७) जेथे कोणतीही व्यक्ती किंवा व्यापारी कोणत्याही कार्यवाहीच्या बाबतीतील, कोणत्याही नोटिशीचे अनुपालन करण्यात वाजवी कारणाविना कसूर करील तेथे, आयुक्ताला, त्या व्यक्तीस किंवा व्यापाऱ्यास आपले म्हणणे मांडण्याची वाजवी संधी दिल्यानंतर, लेखी आदेशाद्वारे, त्याच्याकडून देय असलेल्या कोणत्याही कराबरोबरच, एक हजार रुपये इतक्या रकमेची शास्ती त्याच्यावर लादता येईल.

(८) जेथे कोणत्याही व्यक्तीने किंवा व्यापाऱ्याने, विहित कालावधीत, कलम २० अन्वये तरतूद करण्यात आल्याप्रमाणे, कोणत्याही कालावधीचे विवरण वार्षिक विवरण खेरीज करून दाखल करण्यात वाजवी कारणाविना कसूर केली असेल तेथे आयुक्ताला, त्या व्यक्तीस किंवा व्यापाऱ्यास आपले म्हणणे मांडण्याची वाजवी संधी दिल्यानंतर, लेखी आदेशाद्वारे, त्याच्याकडून देय असलेल्या २००० रुपये इतक्या रकमेच्या कराबरोबर शास्ती लादता येईल. अशा शास्तीमुळे, या अधिनियमान्वये त्याच्यावर लादण्यात येणाऱ्या इतर कोणत्याही शास्तीस बाध येणार नाही.

परंतु, जर शास्ती लादण्याची कार्यवाही सुरू करण्यापूर्वी विवरण दाखल करण्यात आले तर एक हजार रुपये इतकी शास्ती बसवण्यात येईल आणि उक्त बजावणीपूर्वी विवरण दाखल करण्यात आले नाही तर, इतर कोणत्याही प्रकरणांत, रुपये दोन हजार इतकी शास्ती बसवण्यात येईल.

(९) (क) एखाद्या व्यापाऱ्याने विहित दिनांकापर्यंत वार्षिक विवरण दाखल केले नाही तर आयुक्तास, त्या व्यापाऱ्याला आपले म्हणणे मांडण्याची वाजवी संधी दिल्यानंतर, लेखी आदेशाद्वारे, त्याच्यावर शास्ती लादता येईल. ही शास्ती जर, वजावटीच्या समायोजनापूर्वी देय असलेला कर किंवा यथास्थिति, त्या वर्षाबाबतची वजावट ही एक लाख रुपयांहून अधिक असेल तर दहा हजार रुपये एवढी असेल आणि अन्य कोणत्याही बाबतीत, पाच हजार रुपये एवढी असेल. ही शास्ती, या अधिनियमाखाली लादता येईल अशा इतर कोणत्याही शास्तीला बाध न आणता, बसविण्यात येईल.

(ख) जेव्हा एखाद्या व्यापाऱ्याने कलम २० अन्वये तरतूद केल्याप्रमाणे वार्षिक विवरण दाखल केले असेल आणि ते चुकीचे व अपूर्ण असल्याचे आढळून आले असेल आणि तरतूद केल्याप्रमाणे व्यापाऱ्यावर दोष ज्ञाप बजावण्यात आला असेल परंतु, व्यापाऱ्याने विनिर्दिष्ट वेळेत चूक दूर करण्यात आणि नवीन अचूक व पूर्ण भरलेले विवरण दाखल करण्यात कसूर केली असेल तर आयुक्तास, त्या व्यापाऱ्याला आपले म्हणणे मांडण्याची वाजवी संधी दिल्यानंतर, लेखी आदेशाद्वारे, रुपये दोन हजार इतक्या रकमेची शास्ती त्याच्यावर लादता येईल. शास्तीच्या अशा आकारणीमुळे, या अधिनियमान्वये लादता येणाऱ्या इतर कोणत्याही शास्तीस बाध येणार नाही.

(ग) जेव्हा एखाद्या व्यापाऱ्याने वार्षिक विवरणाखेरीज इतर विवरण दाखल केले असेल आणि ते विवरण अचूक किंवा पूर्ण नसल्याचे आढळून आले असेल तेव्हा आयुक्तास, त्या व्यापाऱ्याला

आपले म्हणणे मांडण्याची वाजवी संधी दिल्यानंतर, लेखी आदेशाद्वारे, त्याच्यावर रुपये एक हजार इतकी शास्ती लादता येईल. शास्तीच्या अशा आकारणीमुळे, या अधिनियमान्वये लादता येणाऱ्या इतर कोणत्याही शास्तीस बाध येणार नाही.

(१०) पोट-कलमे (१) ते (९) च्या प्रयोजनांसाठी, शास्ती आकारण्यासाठी नोटीस बजावण्याची आणि शास्तीचा आदेश देण्याची वेळ आणि कालावधी हा कलम २३ च्या संबंधित तरतुदींअन्वये निर्धारणाची नोटीस बजावण्याच्या आणि निर्धारणाचा आदेश देण्याच्या संबंधित कालावधी इतकाच असेल.

(११) जेथे कोणत्याही व्यक्तीने किंवा व्यापाऱ्याने, कलम ६० च्या तरतुदींचे उल्लंघन करून कराच्या मार्गाने कोणतीही रक्कम गोळा केली असेल तेथे, तो जो कोणताही कर भरण्यास पात्र असेल त्याशिवाय आणखी दोन हजार रुपयांपेक्षा अधिक नसेल अशी शास्ती भरण्यास पात्र होईल आणि, त्यांबरोबरच, कलम ६० चे उल्लंघन करून त्या व्यक्तीने किंवा व्यापाऱ्याने गोळा केलेली कोणतीही रक्कम राज्य शासनाकडे समपहृत होईल, आणि त्यानुसार, या अधिनियमान्वये किंवा अन्यथा कोणतीही कार्यवाही करीत असताना आयुक्ताचे असे मत झाले की, कोणतीही व्यक्ती या पोट-कलमान्वये कोणत्याही रकमेच्या शास्तीस किंवा समपहरणास, किंवा शास्ती व समपहरण या दोहोंस पात्र झाली आहे तर तो, अशा व्यक्तीवर विहित नमुन्यात नोटीस बजावून, त्या नोटिशीत विनिर्दिष्ट करण्यात येईल अशा दिनांकास व अशा ठिकाणी त्या व्यक्तीला हजर राहण्यास आणि या पोट-कलमामध्ये तरतूद केल्याप्रमाणे तिच्यावर कोणत्याही रकमेची शास्ती किंवा रकमेचे समपहरण किंवा शास्ती व समपहरण दोन्ही का लादण्यात येऊ नये, याची कारणे दाखविण्यास, फर्मावील. आयुक्त, त्यानंतर चौकशी करून त्यास योग्य वाटेल असा आदेश देईल. जेव्हा समपहरणाचा कोणताही आदेश दिला असेल तेव्हा, आयुक्तास विहित करण्यात येईल असा तपशील देणारी नोटीस, विहित करण्यात येईल अशा रीतीने, संबंधित व्यक्तींच्या माहितीसाठी प्रसिद्ध करता येईल किंवा प्रसिद्ध करण्याची व्यवस्था करता येईल.

(१२) कोणत्याही पूर्वगामी पोट-कलमांन्वये शास्ती लादणारा कोणताही आदेश,—

(क) जेव्हा शास्तीची रक्कम पन्नास हजार रुपयांपेक्षा अधिक असेल तेव्हा विक्रीकर अधिकाऱ्याकडून किंवा सहायक आयुक्ताकडून, उप आयुक्ताच्या पूर्व मंजुरीखेरीज काढण्यात येणार नाही ;

(ख) जेव्हा शास्तीची रक्कम एक लाख रुपयांपेक्षा अधिक असेल तेव्हा सहायक आयुक्ताकडून, सह-आयुक्तांच्या पूर्व मंजुरीखेरीज काढण्यात येणार नाही :

परंतु, या पोट कलमातील कोणतीही तरतूद ही अपील प्राधिकरणाद्वारे लादण्यात येणाऱ्या शास्तीच्या बाबतीत लागू होणार नाही.

(१३) या कलमाच्या प्रयोजनार्थ, आयुक्त यामध्ये या अधिनियमान्वये नियुक्त केलेले किंवा घटित केलेले कोणतेही अपील प्राधिकरण, याचा समावेश आहे.

व्यापारी किंवा व्यक्तीकडून देय असलेले व्याज.

३०. (१) कोणत्याही वर्षाच्या संबंधात कर भरण्यास पात्र असलेल्या व्यापाऱ्याने या अधिनियमाखाली किंवा या अधिनियमानुसार आवश्यक असल्यानुसार त्या वेळेत नोंदणीसाठी अर्ज करण्यात कसूर केली असेल तर, तो, अशा प्रत्येक वर्षाच्या बाबतीत, अशा वर्षासाठी देय असलेल्या कराच्या रकमेबरोबरच, संबंधित वर्षाच्या, १ एप्रिल रोजी प्रारंभ होणाऱ्या व कर भरण्याच्या दिनांकाला संपणाऱ्या कालावधीसाठी प्रत्येक महिन्याकरिता किंवा त्याच्या भागाकरिता, अशा कराच्या रकमेवरील, विहित दराने परिगणित केलेली रक्कम सरळ व्याजाच्या रूपाने, भरण्यास पात्र असेल. अशा व्याजाच्या रकमेची परिगणना, अशी भरणा केलेली रक्कम व भरणा केल्याचा दिनांक वेगवेगळ्या तारखांना भरणा केला असल्यास किंवा अंशतः भरणा केला असल्यास किंवा भरणा केला नसल्यास या सर्व बाबी विचारात घेऊन करण्यात येईल. या अधिनियमान्वये

काढलेल्या कोणत्याही आदेशाच्या परिणामी, अशा कराची उक्त रक्कम जेव्हा कमी झाली असेल तेव्हा, तद्नुसार व्याज कमी होईल आणि अशी रक्कम वाढली असेल तेथे वाढलेल्या रकमेवरील व्याजाची परिगणना योग्य त्या फेरफारांसह, करण्यात येईल :

परंतु यापैकी कोणत्याही वर्षाच्या बाबतीत, या पोट-कलमाखाली बसवलेल्या व्याजाची रक्कम ही, त्या वर्षासाठी देय असलेल्या कराच्या रकमेहून अधिक असणार नाही.

(२) या अधिनियमान्वये किंवा अधिनियमाद्वारे विनिर्दिष्ट मुदतीत एखाद्या नोंदणीकृत व्यापाऱ्याने कर भरण्यास कसूर केली असल्यास त्याला कराच्या रकमेबरोबरच ज्या शेवटच्या दिनांकापर्यंत त्याने कर भरणे आवश्यक असेल त्या दिनांकानंतरच्या प्रत्येक महिन्याकरिता किंवा त्याच्या भागाकरिता, या कराच्या रकमेवरील विहित दराने परिगणित केलेली रक्कम सरळ व्याजाने भरावी लागेल :

परंतु, विवरणानुसार किंवा यथास्थिति, सुधारित विवरणानुसार देय असलेल्या कराच्या संबंधात, या अधिनियमाच्या इतर कोणत्याही तरतुदींमध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, उक्त व्यापाऱ्याने, असे विवरण सादर करण्यासाठी विहित केलेल्या शेवटच्या दिनांकास किंवा त्यापूर्वी अशा कराची संपूर्ण रक्कम भरली नसेल तर, या अधिनियमाच्या तरतुदींद्वारे किंवा त्याअन्वये आवश्यकता असल्याप्रमाणे त्याने ज्या कालावधीत अशी कराची रक्कम भरणे आवश्यक असेल, तेवढ्या कालावधीत ती भरलेली नाही, असे मानण्यात येईल आणि तद्नुसार, त्याने जर अशा दिनांकापर्यंत त्या कराची संपूर्ण रक्कम भरलेली नसेल किंवा फक्त तिचा काही भागच भरलेला असेल तर, अशा दिनांकापर्यंत भरण्यात न आलेल्या अशा कराच्या संपूर्ण रकमेवर किंवा तिच्या भागावर अशा दिनांकानंतर, व्याज भरण्यास तो या खंडान्वये पात्र ठरेल आणि जेथे व्यापाऱ्याने सुधारित विवरण दिले असेल आणि सुधारित विवरणानुसार देय असलेल्या कराची रक्कम ही मूळ विवरणानुसार देय असलेल्या कराच्या रकमेहून अधिक असेल तेथे या पोट-कलमाच्या प्रयोजनासाठी व्यापाऱ्याने, त्याला मूळ विवरणपत्रानुसार ज्यावेळी कर भरणे आवश्यक असेल त्यावेळी कराची जादा रक्कम भरण्याचे आवश्यक असल्याचे मानण्यात येईल आणि त्यानुसार तो, या पोट-कलमान्वये, कराच्या उक्त जादा रकमेवर व्याज देण्यास पात्र असेल.

(३) पोट-कलम (२) अन्वये ज्यावर व्याज आकारणी योग्य असेल अशा कराव्यतिरिक्त इतर कोणताही कर, कर निर्धारणाच्या कालावधीच्या अखेरीनंतर एका महिन्यापर्यंत, ज्याच्याकडून भरावयाचा राहिला असेल, अशा नोंदणीकृत व्यापाऱ्याच्या बाबतीत असा व्यापारी, निर्धारण आदेशामध्ये अंतर्भूत असलेल्या कालावधीच्या अखेरच्या दिनांकाच्या लगतनंतरच्या दिनांकापासून ते निर्धारणाच्या आदेशाच्या दिनांकापर्यंतच्या कालावधीकरिता प्रत्येक महिन्याकरिता किंवा त्याच्या भागाकरिता अशा कराच्या दोन टक्के इतकी रक्कम, सरळ व्याजाच्या रुपाने भरण्यास पात्र असेल आणि ज्याबाबतीत कर निर्धारणाच्या आदेशाच्या दिनांकास किंवा त्यापूर्वी कोणत्याही दिवशी असा न भरलेला संपूर्ण कर किंवा त्याचा काही भाग भरण्यात आला असेल त्याबाबतीत, अशा व्याजाची परिगणना, अशी भरणा केलेली रक्कम आणि असा भरणा केल्याचा दिनांक विचारात घेऊन करण्यात येईल. या अधिनियमान्वये काढलेल्या कोणत्याही आदेशाच्या परिणामी, जर, उक्त कराची रक्कम कमी झाली असेल तर व्याजही त्यानुसार कमी केले जाईल आणि जेथे रक्कम वाढविण्यात आली असेल तेथे, अशा वाढीव रकमेवरील व्याज हे अशा नंतरच्या दिनांकापासून अशा आदेशाच्या दिनांकापर्यंत योग्य त्या फेरफारांसह परिगणित केले जाईल.

(४) आयुक्तास, नियमांना अधीन राहून, आणि कारणे लेखी नमूद करून, या कलमाखाली आकारण्यात आलेले संपूर्ण व्याज किंवा त्याचा भाग माफ करता येईल.

प्रकरण सात

कराचे प्रदान आणि वसुली

३१. (१) (क) खंड (ख) मधील तरतुदींना अधीन राहून, आयुक्तास राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे, त्या अधिसूचनेत विनिर्दिष्ट करण्यात येतील अशा शर्तींना आणि निर्बंधांना अधीन राहून, कोणत्याही व्यापाऱ्यास किंवा व्यक्तीस किंवा व्यापाऱ्यांच्या वा व्यक्तींच्या वर्गास, (या कलमात यापुढे ज्याचा निर्देश "नियोक्ता" असा करण्यात आला आहे) उक्त अधिसूचनेत विनिर्दिष्ट केलेल्या कालावधीमध्ये किंवा कालावधींमध्ये त्याच्याकडून करण्यात आलेल्या कलम ८ लागू होते अशा खरेदी व्यतिरिक्त अन्य खरेदीवर देय असलेला, त्या अधिसूचनेत विनिर्दिष्ट करण्यात येईल असा कर किंवा अशी कराची रक्कम वजा करण्यास फर्मावता येईल. मूळ स्रोतातून कराची वजात.

स्पष्टीकरण.—या कलमाच्या प्रयोजनासाठी, खरेदीवर देय असलेला कर याचा अर्थ, उक्त कालावधींमध्ये किंवा कालावधींमध्ये पुरवठाकाराने केलेल्या संबंधित मालाच्या पुरवठ्यावर त्याने विक्रीकराच्या स्वरूपात, उक्त नियोक्त्याकडून स्वतंत्रपणे गोळा केलेली रक्कम, असा आहे आणि ही वजात उक्त पुरवठ्यासाठी पुरवठाकाराला देय असलेल्या रकमांमधून करावयाची आहे.

(ख) (एक) आयुक्तास, तशा अधिसूचनेद्वारे नियोक्त्याच्या, कोणत्याही वर्गाला, अशा नियोक्त्याने कार्य कंत्राट दिले आहे अशा व्यापाऱ्याला, उक्त कार्य कंत्राट पूर्ण करण्यासाठी देय असलेल्या रकमेमधून विनिर्दिष्ट केली असेल अशी कोणत्याही कराची (कंत्राटदाराने स्वतंत्रपणे आकारला असल्यास अशा कराची रक्कम वगळून) वजात करण्यास फर्मावता येईल :

परंतु, अशा वजातीची ठरीव रक्कम ही त्या कार्य कंत्राटासाठी देय असलेल्या कराच्या ठरीव रकमेहून अधिक असणार नाही :

परंतु आणखी असे की, जेव्हा मुख्य कंत्राटदाराने त्याचे कार्य कंत्राट पूर्णतः किंवा अंशतः पार पाडण्यासाठी उप कंत्राटदाराकडे सोपवले असेल तेव्हा मुख्य कंत्राटदाराने कोणत्याही उप कंत्राटदारास केलेल्या प्रदानामधून कोणतीही वजात केली जाणार नाही :

परंतु तसेच, कलम ८ ज्याला लागू होते अशा कोणत्याही विक्रीच्या किंवा खरेदीच्याबाबतीत, या खंडाखाली केलेल्या तरतुदीनुसार कोणतीही वजात केली जाणार नाही.

स्पष्टीकरण.—कार्य कंत्राट पूर्ण करण्यासंबंधीच्या अग्रिम प्रदानाच्या स्वरूपात जेव्हा नियोक्त्याकडून व्यापाऱ्याला कोणतेही प्रदान करण्यात येते आणि अशी रक्कम, उक्त व्यापाऱ्याला देय असलेल्या एकूण कंत्राट मूल्यामध्ये समायोजित करण्यासारखी असेल तर, या खंडाच्या प्रयोजनांसाठीचे अग्रिम प्रदान हे, जेव्हा कार्य कंत्राटामध्ये देय असलेल्या एकूण रकमेमध्ये अंशतः किंवा अन्य प्रकारे समायोजित केले जाईल तेव्हाच, ती कार्य कंत्राटाची अंमलबजावणी करण्यासाठी दिलेली रक्कम असल्याचे मानण्यात येईल.

(दोन) कोणत्याही कंत्राटदाराकडून या संबंधात अर्ज करण्यात येईल तेव्हा आयुक्ताला, संदर्भित कंत्राट हे विभाज्य आहे आणि त्यामध्ये कार्य कंत्राट आणि कामगार या दोहोंचा समावेश आहे किंवा ते कार्य कंत्राट नाही आणि म्हणून कोणत्याही कार्य कंत्राटाच्या संदर्भात देय असलेल्या रकमेचा फक्त भाग म्हणून कराची वजात करणे समर्थनीय आहे किंवा यथास्थिति, वजात करणे मुळीच समर्थनीय नाही, याबाबत आयुक्ताची खात्री पटली असेल तर तो, त्याला योग्य वाटेल असे प्रमाणपत्र देईल :

परंतु, आयुक्तास असा अर्ज नाकारता येईल किंवा कंत्राटदाराला, त्याची बाजू मांडण्याची वाजवी संधी दिल्यानंतर स्वतःहून असे प्रमाणपत्र रद्द करता येईल किंवा सुधारता येईल :

परंतु आणखी असे की, उक्त प्रमाणपत्रामधील कोणत्याही बाबीमुळे कंत्राटदाराच्या कर दायित्वावर परिणाम होणार नाही.

(तीन) असे प्रमाणपत्र कंत्राटदाराने नियोक्त्याकडे सादर केले असेल तर, नियोक्ता, आयुक्ताने प्रमाणपत्र रद्द वा सुधारित केले नसेल तर उक्त प्रमाणपत्रानुसार, करामध्ये वजात करील. तरतूद केल्यानुसार असे प्रमाणपत्र रद्द वा सुधारित केले असल्यास, नियोक्ता त्यानुसार वजात करील.

(२) या कलमाच्या प्रयोजनासाठी, जेथे, पोट-कलम (१) मध्ये निर्देशिलेली कोणतीही कराची रक्कम नियोक्त्याच्या लेखापुस्तकात कोणत्याही लेख्यामध्ये मग तो '' निलंबन लेखा '' म्हणून ओळखला जाणारा असो किंवा इतर कोणत्याही नावाने ओळखला जाणारा असो—जमा केली जाईल तेथे, अशी जमा रक्कम, नियोक्त्याच्या लेख्यामध्ये असा कर म्हणून जमा करण्यात आली असल्याचे मानण्यात येईल आणि या अधिनियमाच्या तरतुदी तद्नुसार लागू होतील.

(३) उक्त अधिसूचनेखाली नियोक्ता म्हणून ज्याचा समावेश होत नाही अशा कोणत्याही नोंदणीकृत व्यापाऱ्यास त्यास लागू होतील अशा, नियोक्त्यांच्या संबंधातील तरतुदी करण्यासाठी, आयुक्ताकडे अर्ज करता येईल आणि विहित करण्यात येतील अशा शर्तींना आणि निर्बंधांना अधीन राहून, आयुक्तास लेखी आदेशाद्वारे, ती विनंती मान्य करता येईल.

(४) या कलमाच्या तरतुदींनुसार वजा केलेली आणि राज्य शासनाकडे भरणा केलेली कोणतीही रक्कम किंवा कोणतीही एकूण रक्कम ही, उक्त पुरवठा करणाऱ्या व्यक्तीच्या वतीने केलेले कराचे प्रदान म्हणून समजण्यात येईल, आणि या कलमान्वये देण्यात आलेले प्रमाणपत्र सादर केल्यावर अशाप्रकारे वजा केलेल्या आणि भरणा केलेल्या रकमेसाठी उक्त व्यक्तीला, संबंधित कालावधीच्याबाबतीत, त्या व्यक्तीच्या नावे, तेवढ्या रकमेची जमा दाखवण्यात येईल.

(५) या कलमानुसार कोणतीही एकूण रक्कम वजा करणारा कोणताही नियोक्ता विहित वेळेमध्ये, अशा प्रकारे वजा केलेली रक्कम राज्य शासनाकडे जमा करील. नियोक्त्याने जर अशी रक्कम वजा केली नाही किंवा ती वजा केल्यानंतर या कलमानुसार आवश्यक असलेला कर भरण्यात कसूर केली तर, या अधिनियमाच्या तो भरण्याबाबतच्या तरतुदीद्वारे किंवा तदन्वये त्याने देय असलेला कर आवश्यक असलेल्या वेळेमध्ये भरला नाही असे मानण्यात येईल आणि व्याजाच्या संबंधातील तरतुदींसह या अधिनियमातील सर्व तरतुदी अशा न भरलेल्या करास योग्य त्या फेरफारांसह लागू होतील.

(६) मूळ स्रोतातून वजातीद्वारे कर वसुली करण्याचा अधिकार, वसुलीच्या इतर कोणत्याही मार्गास बाध आणणारा असणार नाही.

(७) या कलमाच्या तरतुदींनुसार कर वजा करणारी प्रत्येक व्यक्ती, विहित करण्यात येईल अशा कालावधींमध्ये, या कलमाखाली ज्या व्यक्तींच्या लेख्यामध्ये कराची रक्कम जमा झाल्याचे दाखवायचे आहे, अशा व्यक्तींना विहित नमुन्यामधील प्रमाणपत्र देईल.

(८) प्रत्येक नियोक्ता, विहित वेळेत, आयुक्ताकडे, विक्रीकर वजातीचा खाते क्रमांक नेमून मिळण्यासाठी अर्ज करील. तो क्रमांक विहित करण्यात येईल अशा दस्तऐवजामध्ये, विवरणपत्रांमध्ये आणि विवरणांमध्ये उद्धृत करण्यात येईल.

(९) कोणत्याही नियोक्त्याकडून मूळ स्त्रोतातून जेव्हा कराची वजात केली जाते तेव्हा उक्त पुरवठा करणाऱ्या व्यक्तीस, उक्त पुरवठ्याच्या बाबतीत ज्या मर्यादेपर्यंत कर वजा करण्यात आला असेल त्या मर्यादेपर्यंत, तिला स्वत:ला कर भरण्यास सांगण्यात येणार नाही.

(१०) नियोक्त्याने प्रत्येक वर्षाच्या अखेरीनंतर, विहित करण्यात येईल अशा नमुन्यात आणि अशा प्राधिकरणाकडे विवरण दाखल केले पाहिजे. फ्लॉपी डिस्क, मॅग्नेटिक कार्ट्रिज टेप, सीडी-रोम (CD-ROM) किंवा विहित करण्यात येईल असे इतर कोणतेही संगणकीय माध्यम याद्वारे दाखल केलेले कोणतेही विवरण, हे या कलमाच्या प्रयोजनार्थ भरण्यात आलेले विवरण असल्याचे मानण्यात येईल. संगणकावरील वाचावयाच्या माध्यमाद्वारे दाखल केलेले विवरण स्वीकारतेवेळी, आयुक्त, संगणकीय माध्यमाद्वारे दाखल केलेल्या दस्तऐवजांची स्कॅनिंगद्वारे उचित तपासणी करील आणि उक्त माध्यमे, आयुक्तांकडून, यथोचितरीत्या, अधिप्रमाणित केली जातील.

३२. (१) यात तरतूद केलेल्या रीतीने आणि विहित करण्यात येईल अशा कालांतराने कर भरण्यात येईल. कराचे प्रदान, इत्यादी.

(२) कलम २०, च्या पोट-कलम (२) अनुसार, आवश्यक असलेली विवरणे सादर करणारा नोंदणीकृत व्यापारी, त्याने दाखल करणे आवश्यक असलेल्या विवरणात अंतर्भूत असलेल्या कालावधीसाठी त्याच्याकडून येणे असलेली कराची रक्कम, व्याजाच्या रकमेसह आणि त्याच्याकडून देय असलेल्या इतर कोणत्याही रकमेसह, विहित करण्यात येईल अशा रीतीने आणि अशा कालांतराने शासकीय कोषागारात भरील.

(३) कलम २० च्या पोट-कलम (५) अनुसार, आधी भरलेल्या कराच्या रकमेपेक्षा अधिक रक्कम देय असल्याचे दर्शविणारे सुधारित विवरण सादर करणारा नोंदणीकृत व्यापारी, प्रथम कराची जादा रक्कम शासकीय कोषागारात भरील.

(४) (क) (एक) देय असलेल्या कराची पूर्ण रक्कम न भरता विवरण किंवा सुधारित विवरण सादर केले असेल तर, ती कराची देय रक्कम ताबडतोब भरण्यात येईल.

(दोन) नियमांमध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या कोणत्याही आकस्मिकतेमुळे कराव्या लागलेल्या, वजावटीतील कपातीमुळे प्रदान करणे आवश्यक असलेली कराची रक्कम, अशी आकस्मिकता उद्‌भवली त्या कालावधीसाठीचा कर भरण्यासाठी विहित केलेल्या कालावधीत भरली जाईल.

(ख) (एक) या अधिनियमाच्या कोणत्याही तरतुदीन्वये दिलेल्या कोणत्याही आदेशानुसार कोणत्याही कालावधीकरिता, देय असलेल्या कराच्या रकमेतून उक्त कालावधीसंबंधात आधीच भरलेली कोणतीही रक्कम वजा करून येणारी रक्कम ; आणि

(दोन) या अधिनियमाच्या कोणत्याही तरतुदीअन्वये बसवण्यात आलेली व्याजाची किंवा शास्तीची किंवा दोन्हीची रक्कम कोणतीही असल्यास ; ती आणि

(तीन) अधिनियमान्वये किंवा नियमान्वये बसवण्यात आलेली समपहृत रक्कम, कोणतीही असल्यास, आणि दंडाची रक्कम, कोणतीही असल्यास, ती ; आणि

(चार) जादा प्रोत्साहनांचा फायदा घेण्याच्या किंवा अनुज्ञेय नसलेली प्रोत्साहने घेण्याच्या संदर्भात मागितलेल्या कराची, शास्तीची आणि व्याजाची रक्कम ; आणि

(पाच) या अधिनियमाखालील देय असलेली इतर कोणतीही रक्कम,

त्या व्यक्तीकडून किंवा व्यापाऱ्याकडून किंवा त्यासाठी जबाबदार असलेल्या व्यक्तीकडून, त्या बाबतीत आयुक्ताने नोटीस बजावल्याच्या दिनांकापासून तीस दिवसांच्या आत, शासकीय कोषागारामध्ये भरण्यात येईल :

परंतु, आयुक्तास, कोणत्याही विशिष्ट व्यापाऱ्याच्या किंवा व्यक्तीच्या बाबतीत कारणे लेखी नमूद करून, कर, शास्ती, व्याज किंवा समपहृत केलेली रक्कम हप्त्याहप्त्याने भरण्याची परवानगी देता येईल, परंतु, हप्त्याहप्त्याने कर भरण्यास परवानगी दिल्यामुळे शास्ती, व्याज, किंवा दोन्हीही आकारण्याच्या तरतुदींसह या अधिनियमाच्या अन्य कोणत्याही तरतुदींना बाध येणार नाही.

(५) पोट-कलम (४) अन्वये नोटीस बजावण्यात आल्यानंतर भरावयाचा राहिलेला कोणताही कर, शास्ती, व्याज, दंड किंवा समपहृत रक्कम, किंवा रीतसर न भरलेला कोणताही हप्ता, किंवा या अधिनियमान्वये देय किंवा देण्या योग्य असलेली कोणतीही रक्कम जमीन महसुलाची थकबाकी म्हणून वसुलीयोग्य असेल.

(६) या अधिनियमात किंवा त्या त्या वेळी अंमलात असलेल्या अन्य कोणत्याही कायद्यात किंवा कोणत्याही संविदेत काहीही अंतर्भूत असले तरी, एखाद्या व्यक्तीने कलम ६० चे उल्लंघन करून कर म्हणून वसूल केलेली कोणतीही रक्कम, कलम २९ अन्वये समपहृत करण्यात आली असेल व त्याच्याकडून वसूल करण्यात आली असेल त्या बाबतीत, असे प्रदान किंवा वसुली यामुळे, ज्या व्यक्तीकडून ती अशा रीतीने वसूल करण्यात आली असेल त्या व्यक्तीस ती परत करण्याच्या दायित्वातून उक्त व्यक्तीची मुक्तता होईल. ज्या व्यक्तीकडून कर म्हणून अशी रक्कम वसूल करण्यात आली असेल त्या व्यक्तीला, आयुक्ताकडे त्या रकमेच्या किंवा तिच्या काही भागाच्या परताव्याची मागणी करता येईल ; मात्र त्या व्यक्तीने, खरेदीच्या दिनांकापासून दोन वर्षांच्या कालावधीमध्ये त्या मालाची फेरविक्री केलेली नसावी; आणि समपहरण आदेशाच्या दिनांकापासून दोन वर्षांच्या आत आयुक्ताकडे विहित नमुन्यातील लेखी अर्ज केलेला असावा. या प्रयोजनासाठी, ज्यांनी कलम ६० चे उल्लंघन करून कोणतीही रक्कम गोळा केली असेल अशा व्यक्तीच्या अभिलेखामध्ये ज्यांची नावे व पत्ते उपलब्ध आहेत अशा उक्त खरेदीदारांना, आयुक्त, विहित नमुन्यात सूचना पाठवू शकेल. असा अर्ज मिळाल्यानंतर, आयुक्त, त्यास योग्य वाटेल अशी चौकशी करील आणि पूर्वोक्तप्रमाणे आपण मालाची फेरविक्री केलेली नाही अशी अर्जदाराने आयुक्तांची खात्री पटविली तर आणि ती मागणी विधिग्राह्य व स्वीकार्य आहे आणि परतावा म्हणून अशा रीतीने मागणी करण्यात आलेली रक्कम शासकीय कोषागारात प्रत्यक्ष भरण्यात आली असून किंवा वसूल करण्यात आली असून त्या रकमेच्या बाबतीत कोणतीही वजावट किंवा परतावा देण्यात आलेला नाही, अशी आयुक्ताची खात्री झाली असेल तर, तो, संबंधित व्यक्तीस जी देय असल्याचे आढळून आले असेल अशी रक्कम किंवा तिचा कोणताही भाग परत करील.

(७) (एक) "महाराष्ट्र ग्राहक संरक्षण व मार्गदर्शन निधी" (यात यापुढे या कलमामध्ये ज्याचा निर्देश "निधी" असा करण्यात आलेला आहे) या नावाचा एक निधी स्थापन करण्यात येईल. समपहृत करण्यात आलेल्या व वसूल करण्यात आलेल्या रकमांमधून, पूर्वोक्तप्रमाणे खरेदीदारांना परत करण्यात आलेल्या रकमा, तसेच, ज्या रकमांच्या बाबतीत वजावट किंवा परतावा दिलेली असेल त्या रकमा वगळता, आणि राज्य शासनाने निर्धारित केल्याप्रमाणे उगराणी व वसुलीचा खर्च वजा जाता राहिलेली रक्कम याबाबत कायद्याने यथोचितरीत्या केलेल्या विनियोजनाद्वारे निधीमध्ये समाविष्ट व हस्तांतरित करण्यात येईल.

(दोन) या निधीमधील कोणतीही रक्कम, खंड (तीन) मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या प्रयोजनाव्यतिरिक्त अन्य कोणत्याही प्रयोजनासाठी देण्यात येणार नाही किंवा वापरण्यात येणार नाही.

(तीन) निधीचा कारभार विहित रीतीने करण्यात येईल आणि या निधीमधील रक्कम, ग्राहक संरक्षण व मार्गदर्शन यांच्याशी संबंधित अशा कोणत्याही कामांसाठी येणारा खर्च भागविण्यासाठी राज्य शासनाकडून निदेश देण्यात येईल त्याप्रमाणे आणि ग्राहकांच्या हिताचे अधिक चांगल्या प्रकारे संरक्षण करणाऱ्या व विहित करण्यात येईल अशी पात्रता असणाऱ्या कोणत्याही सेवाभावी ग्राहक संघटना, संस्था, संघ, मंडळ किंवा परिसंस्था यांना विहित रीतीने अनुदान देण्यासाठी वापरण्यात येईल.

(८) (क) कोणत्याही व्यापाऱ्यास किंवा व्यक्तीस, निपटारा प्रमाणपत्रासाठी विहित नमुन्यामध्ये आयुक्ताकडे अर्ज करता येईल आणि त्यानंतर, आयुक्त, शक्यतो अर्ज प्राप्त झाल्याच्या दिनांकापासून पंधरा दिवसांच्या आत, ज्या कालावधीकरिता विवरणे दाखल केली आहेत किंवा, यथास्थिति, दाखल केली नाहीत, मूल्यनिर्धारण केले आहे, असा कालावधी, प्रलंबित कार्यवाहीची स्थिती, कोणतीही असल्यास आणि अर्जदाराकडून देय असलेल्या रकमा, कोणत्याही असल्यास, प्रमाणपत्रामध्ये नमूद करून विहित नमुन्यातील प्रमाणपत्र अभिलेखाच्या आधारे देईल.

(ख) आयुक्त, दरवर्षी प्रत्येक नोंदणीकृत व्यापाऱ्याला, त्या वर्षीच्या १ एप्रिल रोजी त्यांच्याकडून देय असलेल्या रकमा, ज्या कालावधीची विवरणे सादर करण्यात आलेली नाहीत तो कालावधी, त्या कालावधीनिहाय व्यापाऱ्याकडून देय असलेल्या कर, शास्ती, व्याज व समपहृत रकमा यांच्या अदत्त रकमा, ज्यांच्या प्रदानाची तारीख अद्याप उलटलेली नाही अशा, ज्यांची वसुली स्थगित करण्यात आली आहे, अशा आणि ज्यांचे हप्ते दिले जात आहेत अशा, रकमा यांच्या बाबतीतले प्रमाणपत्र देईल. असे प्रमाणपत्र शक्य होईल तेथवर दरवर्षी १ एप्रिलनंतर ताबडतोब दिले जाईल.

(ग) या पोट-कलमाखाली काढलेले प्रमाणपत्र हे अपूर्ण किंवा चुकीच्या माहितीवर आधारलेले होते असे नंतर आढळून आले तर, आयुक्तास, वसुलीच्या कार्यवाहीसह कोणतीही कार्यवाही चालू करण्यास किंवा चालू ठेवण्यास प्रमाणपत्रातील कोणत्याही गोष्टीमुळे बाध येणार नाही.

वसुलीची विशेष पद्धत.

३३. (१) कोणत्याही कायद्यात किंवा संविदेत त्याविरुद्ध काहीही समाविष्ट असले तरी, आयुक्ताला, एखाद्या व्यापाऱ्याविरुद्ध किंवा व्यक्तीविरुद्ध किंवा कलम ३२ च्या पोट-कलम (४) अन्वये ज्याच्यावर आधीच नोटीस बजावली आहे त्याच्याविरुद्ध कर, व्याज किंवा शास्ती यांचे दायित्व शिल्लक असल्याचे निदर्शनास आले तर, कोणत्याही वेळी, लेखी नोटिशीद्वारे,—

(क) उक्त व्यापाऱ्यास किंवा व्यक्तीस, ज्या कोणत्याही व्यक्तींकडून कोणतीही रक्कम येणे असेल, किंवा येणे होईल त्या व्यक्तीस, किंवा

(ख) जी कोणतीही व्यक्ती अशा व्यापाऱ्यासाठी किंवा व्यक्तीसाठी किंवा अशा व्यापाऱ्याच्या किंवा व्यक्तीच्या वतीने पैसा धारण करीत असेल किंवा नंतर धारण करील त्या व्यक्तीस ;

पैसा येणे झाल्यावर किंवा धारण केल्यावर ताबडतोब किंवा नोटिशीत विनिर्दिष्ट केलेल्या (परंतु वर सांगितल्याप्रमाणे पैसा येणे होण्यापूर्वीच्या किंवा धारण करण्यापूर्वीच्या नसलेल्या) वेळेच्या आत, उपरोक्तप्रमाणे अशा व्यापाऱ्याकडून देय असलेल्या आणि अदत्त असलेल्या रकमेइतकी रक्कम आयुक्ताकडे भरण्यास फर्माविता येईल :

परंतु, कलम ३२ च्या पोट-कलम (४) अन्वये ज्या आदेशानुसार व्यापाऱ्यावर नोटीस बजावण्यात आली असेल त्या आदेशाविरुद्ध, अपील दाखल करण्याचे प्रस्तावित करीत असल्याचे नमूद केलेला अर्ज व्यापारी जर आयुक्ताकडे उक्त दिनांकापूर्वी विहित नमुन्यात, दाखल करील तर अपील दाखल करण्यासाठी विहित केलेल्या दिनांकापर्यंत या पोट-कलमान्वये कोणतीही कारवाई करण्यात येणार नाही.

स्पष्टीकरण.—या कलमाच्या प्रयोजनासाठी, कोणत्याही व्यक्तीकडून व्यापाऱ्यास येणे असलेल्या किंवा कोणत्याही व्यक्तीने व्यापाऱ्यासाठी किंवा व्यापाऱ्याच्या वतीने धारण केलेल्या रकमेची परिगणना, अशा व्यापाऱ्याकडून अशा व्यक्तीस देणे झाल्या असतील अशा कायदेशीर असलेल्या मागण्यांची, (कोणत्याही असल्यास), रक्कम त्यामधून वजा करून करण्यात येईल.

(२) आयुक्तास, कोणत्याही वेळी, अशा कोणत्याही नोटिशीत सुधारणा करता येईल किंवा ती रद्द करता येईल किंवा अशा नोटिशीस अनुसरून कोणतीही रक्कम भरण्याची मुदत वाढविता येईल.

(३) या कलमाखालील नोटिशीचे अनुपालन करून कोणतीही रक्कम भरणाऱ्या कोणत्याही व्यक्तीने, व्यापाऱ्याच्या किंवा व्यक्तीच्या प्राधिकाराखाली अशी रक्कम भरली आहे, असे मानले जाईल, आणि आयुक्ताच्या पावतीवरून, तीत उल्लेखलेल्या रकमेच्या मर्यादेपर्यंत अशा व्यक्तीने आपले दायित्व योग्य आणि पुरेशा रीतीने पार पाडल्याचे प्रस्थापित होईल.

(४) या कलमात उल्लेखलेली नोटीस मिळाल्यानंतर व्यापाऱ्याचे किंवा व्यक्तीचे कोणतेही दायित्व पार पाडणारी कोणतीही व्यक्ती, तिने पार पाडलेल्या दायित्वाच्या मर्यादेपर्यंत किंवा व्यापाऱ्याच्या किंवा व्यक्तीच्या कर, शास्ती, व्याज आणि समपहृत रक्कम यासंबंधीच्या दायित्वाच्या मर्यादेपर्यंत, यापैकी जे कमी असेल त्यापुरती आयुक्तास व्यक्तिशः पात्र असेल.

(५) ज्या व्यक्तीस, या कलमान्वये नोटीस पाठविण्यात आली असेल त्या व्यक्तीने, मागणी केलेली रक्कम किंवा तिचा कोणताही भाग तिच्याकडून व्यापाऱ्यास किंवा व्यक्तीस देय नाही किंवा ती व्यक्ती त्या व्यापाऱ्यासाठी किंवा व्यक्तीसाठी किंवा व्यापाऱ्याच्या वतीने किंवा व्यक्तीच्या वतीने कोणताही पैसा धारण करत नाही अशी, आयुक्ताची खात्री होईल अशा रीतीने सिद्ध केले तर, या कलमातील कोणत्याही मजकुरामुळे त्या व्यक्तीस, यथास्थिति, अशी कोणतीही रक्कम किंवा तिचा भाग आयुक्ताकडे भरणे आवश्यक आहे, असे मानले जाणार नाही.

(६) पोट-कलम (५) च्या तरतुदींना अधीन राहून, एखाद्या व्यक्तीकडून आयुक्ताला देय असलेली कोणतीही रक्कम भरावयाची राहिल्यास, ती पोट-कलम (१) आणि पोट-कलम (४) अन्वये, कलम ३२ अन्वये मागणी केलेली रक्कम असल्याप्रमाणे वसुलीयोग्य असेल, आणि त्यानुसार, या कलमान्वये बजावलेली कोणतीही नोटीस ही, या अधिनियमाच्या प्रयोजनार्थ, कलम ३२ अन्वये बजावलेली नोटीस असल्याचे मानण्यात येईल आणि न भरलेल्या रकमा जमीन महसुलाच्या थकबाकीप्रमाणे वसूल करण्यायोग्य असतील.

३४. (१) या अधिनियमाच्या तरतुदींद्वारे किंवा तदन्वये कोणत्याही व्यापाऱ्याकडून किंवा अन्य व्यक्तीकडून देय आणि वसुलीयोग्य असलेली कराची, शास्तीची, व्याजाची रक्कम, समपहृत रक्कम किंवा अन्य कोणतीही रक्कम, जमीन महसुलाच्या थकबाकीप्रमाणे वसूल करण्याच्या प्रयोजनासाठी,— करांची वसुली जमीन महसुलाची थकबाकी असल्याप्रमाणे करण्यासंबंधीचे विक्रीकर प्राधिकाऱ्यांचे विशेष अधिकार.

१९६६ चा महा. ४१. (एक) विक्रीकर आयुक्तास, महाराष्ट्र जमीन महसूल संहिता, १९६६ अन्वये आयुक्तास असलेले सर्व अधिकार असतील व तो त्यांचा वापर करील आणि आयुक्ताची सर्व कर्तव्ये पार पाडील ;

(दोन) अपर विक्रीकर आयुक्तास, उक्त संहिते अन्वये अपर आयुक्तास असलेले सर्व अधिकार असतील व तो त्यांचा वापर करील आणि अपर आयुक्ताची सर्व कर्तव्ये तो पार पाडील ;

(तीन) विक्रीकर सह आयुक्तास, उक्त संहिते अन्वये जिल्हाधिकाऱ्याला असलेले सर्व अधिकार असतील व तो त्यांचा वापर करील आणि जिल्हाधिकाऱ्याची सर्व कर्तव्ये पार पाडील ;

(चार) वरिष्ठ उप-आयुक्त आणि विक्रीकर उप आयुक्त यांना, उक्त संहिते अन्वये सहायक जिल्हाधिकाऱ्यास किंवा उप जिल्हाधिकाऱ्यास असलेले सर्व अधिकार (विक्री कायम करणे आणि कसूरदारास अटक करणे व दिवाणी तुरुंगामध्ये बंदिवासात ठेवणे हे अधिकार वगळून) असतील व तो त्यांचा वापर करील आणि सहायक जिल्हाधिकाऱ्यांची किंवा उप जिल्हाधिकाऱ्यांची सर्व कर्तव्ये पार पाडील ;

(पाच) सहायक आयुक्तास, आणि विक्रीकर अधिकाऱ्यास उक्त संहिते अन्वये तहसीलदारास असलेले सर्व अधिकार (विक्री कायम करणे आणि कसूरदारास अटक करणे व दिवाणी तुरुंगामध्ये बंदिवासात ठेवण्याचे हे अधिकार वगळून) असतील व तो त्यांचा वापर करील आणि उक्त संहितेखालील तहसिलदाराची सर्व कर्तव्ये पार पाडील.

(२) पोट-कलम (१) अन्वये प्रदान करण्यात आलेल्या अधिकारांचा वापर करून दिलेली प्रत्येक नोटीस किंवा काढलेला प्रत्येक आदेश, कलमे २४, २५, २६, २७ व ८५ च्या प्रयोजनार्थ, या अधिनियमान्वये दिलेली नोटीस किंवा काढलेला आदेश असल्याचे मानण्यात येईल.

३५. (१) कोणत्याही व्यक्तीच्या किंवा व्यापाऱ्याच्या बाबतीत, कोणत्याही येणे रकमेच्या वसुलीसंबंधातील कार्यवाहीसह कोणत्याही कार्यवाहीमधील चौकशी चालू असताना, अथवा या अधिनियमाखाली कोणत्याही व्यक्तीच्या किंवा व्यापाऱ्याच्या धंद्यासंबंधात कोणतीही तपासणी किंवा झडती चालू असताना, महसुलासंबंधीच्या हितसंबंधाचे रक्षण करण्याच्या प्रयोजनासाठी, अशा व्यक्तीला किंवा व्यापाऱ्याला अन्य कोणत्याही व्यक्तीकडून देय असलेली कोणतीही रक्कम किंवा देय होणारी कोणतीही रक्कम अथवा अशा व्यक्तीच्या किंवा व्यापाऱ्याच्या वतीने अन्य कोणतीही व्यक्ती धारण करीत असलेली किंवा नंतर धारण करील अशी कोणतीही रक्कम, तात्पुरती जप्त करणे आवश्यक आहे, असे आयुक्ताचे मत असल्यास त्याला, त्या त्या वेळी अंमलात असलेल्या कोणत्याही कायद्यामध्ये किंवा कोणत्याही संविदेत तद्विरुद्ध काहीही अंतर्भूत असले तरी, लेखी नोटिशीद्वारे तसे करता येईल. विवक्षित प्रकरणी महसुलाचे संरक्षण करण्यासाठी तात्पुरती जप्ती.

परंतु, आदेश ज्यासाठी काढण्यात आला आहे ती रक्कम, आयुक्त, आपल्या आदेशात नमूद करील :

परंतु, आणखी असे की, जर व्यापाऱ्याने, त्या आदेशामध्ये विनिर्दिष्ट केले असेल अशा वेळेमध्ये, अशा कालावधीकरिता बँकेची हमी आयुक्ताकडे सादर केली तर, आयुक्ताला आदेशाद्वारे अशी नोटीस रद्द करता येईल.

(२) अशी प्रत्येक तात्पुरती जप्ती ही, पोट-कलम (१) अन्वये आदेश बजावण्यात आल्याच्या दिनांकापासून एक वर्षाचा कालावधी संपल्यानंतर अंमलात असण्याचे बंद होईल :

परंतु, आयुक्तास, कारणे लेखी नमूद करून त्यासाठी, उपरोक्त कालावधी त्याला योग्य वाटेल इतक्या कालावधीएवढा किंवा कालावधींएवढा वाढविता येईल ; तथापि, हा एकूण वाढीव कालावधी कोणत्याही बाबतीत दोन वर्षांपेक्षा अधिक असणार नाही.

(३) या कलमाखालील अधिकारांचा स्वतः आयुक्ताकडून किंवा संपूर्ण राज्यावर अधिकारिता असलेल्या उप आयुक्ताकडून किंवा यथास्थिति, आयुक्ताने **राजपत्रात** प्रसिद्ध केलेल्या अधिसूचनेद्वारे ज्याच्याकडे असे अधिकार सोपवले असतील अशा कोणत्याही सह आयुक्ताकडून वापर करण्यात येईल.

(४) कोणत्याही व्यक्तीवर, पोट-कलम (१) अन्वये कोणतीही रक्कम जप्त करण्यासाठी तात्पुरता आदेश जारी करण्यात येईल त्याबाबतीत अशी व्यक्ती, जोपर्यंत जप्तीचा आदेश रद्द होत नाही किंवा अंमलात असण्याचे बंद होत नाही, तोपर्यंत आयुक्ताला अशी जप्त केलेली रक्कम देण्यास व्यक्तिशः जबाबदार राहील.

(५) पोट-कलम (१) मध्ये विनिर्दिष्ट केलेला आदेश बजावण्यात आल्याच्या दिनांकापासून पंधरा दिवसांच्या आत, किंवा यथास्थिति, पोट-कलम (२) अन्वये कालावधी वाढवून देणारा आदेश बजावण्यात आल्याच्या दिनांकापासून पंधरा दिवसांच्या आत उक्त व्यक्तीने किंवा व्यापाऱ्याने आयुक्ताकडे विहित नमुन्यात अर्ज केला तर, आयुक्तास, अशा व्यक्तीला किंवा व्यापाऱ्याला आपले म्हणणे मांडण्याची वाजवी संधी दिल्यानंतर आणि त्या प्रकरणाची परिस्थिती लक्षात घेतल्यानंतर, तो आदेश कायम करता येईल, त्यात फेरबदल करता येईल किंवा तो रद्द करता येईल.

(६) पोट-कलम (५) अन्वये काढण्यात आलेल्या आदेशाविरुद्ध करावयाचे अपील, न्यायाधिकरणाकडे करता येईल आणि कलम २६ च्या सर्व इतर तरतुदी तद्नुसार लागू होतील.

वसुलीच्या विवक्षित कार्यवाही चालू ठेवणे व विधिग्राह्य करणे.

३६. (१) कोणत्याही कराच्या, शास्तीच्या, समपहृत रकमेच्या किंवा व्याजाच्या बाबतीत (ज्याचा या कलमात यापुढे " शासनाची येणे रक्कम " असा उल्लेख केला आहे), मागणीची कोणतीही नोटीस, व्यापाऱ्यावर किंवा त्याकरता पात्र असणाऱ्या व्यक्तीवर बजावण्यात आली असेल, आणि अशा शासनाच्या येणे रकमांच्या बाबतीत कोणतेही अपील, किंवा अन्य कार्यवाही दाखल करण्यात आली असेल किंवा हाती घेण्यात आली असेल, त्या बाबतीत,—

(क) अशा अपिलात, किंवा कार्यवाहीत अशी शासनाची येणे रक्कम वाढविण्यात आली असेल तर, आयुक्त, त्या व्यापाऱ्यावर किंवा यथास्थिति, व्यक्तीवर, शासनाची येणे रक्कम जेवढ्या रकमेने वाढवण्यात आली असेल तेवढ्याच रकमेच्या बाबतीत दुसरी नोटीस बजावील आणि असे अपील किंवा कार्यवाही निकालात काढण्यापूर्वी, त्याच्यावर बजावलेल्या मागणीच्या नोटिशीमध्ये किंवा नोटिशींमध्ये समाविष्ट असलेल्या शासनाच्या येणे रकमेच्या वसुलीची कोणतीही कार्यवाही ही, कोणतीही नवीन नोटीस न बजावता असे अपील किंवा कार्यवाही

निकालात काढण्याच्या लगतपूर्वी ज्या अवस्थेत होती त्या अवस्थेपासून पुढे चालू ठेवता येईल ;

(ख) अशा अपिलात किंवा कार्यवाहीत अशी शासनाची येणे रक्कम कमी करण्यात आली असेल तर,—

(एक) आयुक्ताने त्या व्यापाऱ्यावर किंवा व्यक्तीवर नवीन नोटीस बजावणे आवश्यक असणार नाही ;

(दोन) आयुक्त, त्या व्यापाऱ्यास किंवा व्यक्तीस अशी सरकारी देय रक्कम कमी केल्याची सूचना देईल ;

(तीन) असे अपील किंवा कार्यवाही निकालात काढण्यापूर्वी त्याच्यावर बजावलेल्या मागणीच्या नोटिशीच्या किंवा नोटिशींच्या आधारे सुरू करण्यात आलेली वसुलीची कोणतीही कार्यवाही ही, अशा रीतीने कमी केलेल्या रकमेच्या बाबतीत, असे अपील, किंवा कार्यवाही निकालात काढण्याच्या लगतपूर्वी ज्या अवस्थेत होती त्या अवस्थेपासून पुढे चालू ठेवता येईल ;

(ग) असे अपील किंवा कार्यवाही निकालात काढल्यानंतर त्या व्यापाऱ्यावर किंवा व्यक्तीवर मागणीची नवीन नोटीस बजावली नाही, किंवा अशा अपिलात, किंवा कार्यवाहीत अशी शासनाची येणे रक्कम वाढविण्यात आली किंवा कमी करण्यात आली, याच केवळ कारणामुळे, अशा शासनाच्या येणे रकमेच्या बाबतीतील वसुलीची कोणतीही कार्यवाही विधिअग्राह्य ठरणार नाही :

परंतु, अशा अपिलात किंवा कार्यवाहीत कोणतीही शासनाची येणे रक्कम कमी करण्यात आली असेल आणि त्या व्यापाऱ्यास किंवा व्यक्तीस त्याबाबत कोणताही परतावा मिळण्याचा हक्क असेल तर, या अधिनियमाच्या तरतुदींनुसार त्यास असा परतावा देण्यात येईल.

(२) शंका निरसनासाठी याद्वारे असे जाहीर करण्यात येत आहे की, या अधिनियमाखालील अपिलात किंवा कार्यवाहीत दिलेल्या कोणत्याही आदेशाचा परिणाम म्हणून, शासनाच्या येणे रकमेत बदल झाला नसेल तर, अशा कोणत्याही बाबतीत मागणीची कोणतीही नवीन नोटीस आवश्यक असणार नाही.

(३) शासनाची कोणतीही येणे रक्कम देण्यास पात्र असलेल्या व्यापाऱ्यावर किंवा अन्य कोणत्याही व्यक्तीवर आयुक्ताने बजावलेल्या मागणीच्या प्रत्येक नोटिशीच्या बाबतीत, या कलमातील तरतुदी लागू होतील.

या अधिनियमाखालील दायित्व हा प्रथम भार असणे.

३७. कोणत्याही संविदेत त्याविरुद्ध काहीही अंतर्भूत असले तरी, परंतु त्या त्यावेळी अंमलात असलेल्या कोणत्याही केंद्रीय अधिनियमातील प्रथम भार निर्माण करण्यासंबंधीच्या कोणत्याही तरतुदीस अधीन राहून, या अधिनियमान्वये एखाद्या व्यापाऱ्याकडून किंवा अन्य कोणत्याही व्यक्तीकडून देय असलेली कोणतीही कराची, शास्तीची, व्याजाची रक्कम, समपहृत रक्कम, दंडाची किंवा अन्य कोणतीही रक्कम ही, त्या व्यापाऱ्याच्या, किंवा यथास्थिति, व्यक्तीच्या मालमत्तेवरील प्रथम भार असेल.

महसूल चुकविण्यासाठी केलेले हस्तांतरण निरर्थक असणे.

३८. (१) या अधिनियमान्वये कोणतीही कार्यवाही प्रलंबित असताना किंवा ती पूर्ण झाल्यानंतर, एकूण पंचवीस हजार रुपयांपेक्षा अधिक होईल अशी, या अधिनियमाखालील कराची किंवा इतर कोणतीही रक्कम देण्यास पात्र असलेल्या कोणत्याही व्यापाऱ्याने, महसूल चुकविण्याच्या हेतूने कोणत्याही व्यक्तीच्या नावाने आपल्या धंद्याच्या दहा हजार रुपयांइतक्या

किंवा त्यापेक्षा अधिक किंमतीच्या कोणत्याही मत्तेवर भार निर्माण केला असेल किंवा अशा मत्तेची विक्री करून, ती गहाण ठेवून, तिची देणगी देऊन, तिची अदलाबदल करून किंवा अन्य कोणत्याही हस्तांतरण पद्धतीने तिचा कब्जा अन्य कोणत्याही व्यक्तीकडे दिला असेल अशा बाबतीत, कोणत्याही अधिनियमात किंवा संविदेत त्याविरुद्ध कांहीही अंतर्भूत असले तरी, अशी कार्यवाही पूर्ण झाल्याचा परिणाम म्हणून किंवा अन्यथा, अशा व्यापाऱ्याकडून देय असलेल्या कोणत्याही कराच्या किंवा अन्य कोणत्याही रकमेसंबंधातील कोणत्याही मागणीच्या संबंधात असा भार किंवा असे हस्तांतरण निरर्थक ठरेल :

परंतु, असा भार किंवा असे हस्तांतरण, पुरेशा मोबदल्यासाठी आणि कार्यवाही प्रलंबित असल्याचे किंवा कोणतीही कार्यवाही पूर्ण झाल्यावर कोणत्याही रकमेची देयता प्रलंबित असल्याचे माहीत नसताना करण्यात आले असेल तर, ते निरर्थक ठरणार नाही.

(२) या अधिनियमान्वये कोणतीही कार्यवाही प्रलंबित असताना किंवा ती पूर्ण झाल्यानंतर या अधिनियमान्वये देय असलेला कर किंवा अन्य रक्कम देण्यास पात्र असलेल्या कोणत्याही व्यक्तीने, कोणत्याही अन्य व्यक्तीच्या नावाने आपल्या कोणत्याही मत्तेवर भार निर्माण केला असेल किंवा अशी मत्तेची विक्री करून, ती गहाण ठेवून, देणगी देऊन, अदलाबदल करून, किंवा अन्य कोणत्याही हस्तांतरण पद्धतीने तिचा कब्जा अन्य कोणत्याही व्यक्तीकडे दिला असेल आणि असा भार किंवा हस्तांतरण पोट-कलम (१) अन्वये निरर्थक ठरते असे आयुक्ताचे मत असेल तर, आयुक्त, नोटीस देऊन चौकशी करील आणि तो भार किंवा हस्तांतरण पोट-कलम (१) अन्वये निरर्थक ठरले आहे किंवा नाही, हे ठरवील.

(३) अशी चौकशी करण्यात आल्यानंतर, असा भार किंवा हस्तांतरण हे निरर्थक असल्याबद्दल आयुक्ताची खात्री झाली तर तो या अधिनियमाच्या प्रयोजनांसाठी असा भार किंवा हस्तांतरण निरर्थक असल्याचे जाहीर करणारा आदेश काढील.

स्पष्टीकरण.—या कलमामधील " मत्ता " यामध्ये जमीन, इमारत, यंत्रसामग्री, संयंत्र, शेअर, कर्जरोखे व बँकेतील नियत ठेवी, यापैकी कोणतीही गोष्ट जेथवर ती करपात्र व्यक्तीच्या व्यवसायाच्या धंदेमालाचा भाग होत नसेल तेथवर, त्यांचा समावेश होतो.

कर इत्यादींची रक्कम पूर्णांकात भरणे.

३९. या अधिनियमाच्या तरतुदींन्वये देय असलेली कराची, शास्तीची, व्याजाची रक्कम, आपसमेळाची रक्कम, दंडाची किंवा इतर कोणतीही रक्कम, आणि येणे असलेली वजावटीची किंवा परताव्याची रक्कम ही, लगतच्या पूर्ण रुपयांत धरण्यात येईल, आणि या प्रयोजनासाठी, अशा रकमेत रुपयातील पैशाचा भाग अंतर्भूत असेल तेव्हा असा भाग पन्नास पैसे किंवा त्यापेक्षा अधिक असेल तर, तो एक रुपयापर्यंत वाढविण्यात येईल, आणि असा भाग पन्नास पैशांहून कमी असेल तेव्हा तो विचारात घेतला जाणार नाही :

परंतु, या अधिनियमान्वये व्यापाऱ्याकडून कराच्या रूपात येणे असलेली कोणतीही रक्कम वसूल करण्याच्या प्रयोजनासाठी, या कलमातील कोणतीही गोष्ट लागू होणार नाही.

कोणत्याही प्रदानाचे समायोजन करणे.

४०. एखाद्या व्यापाऱ्याने किंवा व्यक्तीने कोणत्याही कालावधीच्या बाबतीत, देय असलेल्या कोणत्याही रकमेचे केलेले प्रदान, उक्त रकमेची किंवा उक्त रकमेच्या भागाची वसुली कलम २६ च्या पोट-कलम (६) अन्वये स्थगित करण्यात आली असेल त्याव्यतिरिक्त, उक्त

कालावधीच्या बाबतीत त्याच्याकडून अशा प्रदानाच्या दिनांकास देय असलेल्या व्याजाच्या पोटी प्रथम समायोजित करण्यात येईल आणि त्यानंतर, शास्ती, समपहृत रक्कम आणि दंड म्हणून येणे असलेल्या रकमांसाठी तिचे समायोजन करण्यात येईल. समायोजित न केलेल्या कोणत्याही उर्वरित रकमेचे नंतर, त्या कालावधीच्या बाबतीत देय असलेल्या कराच्या रकमेसाठी समायोजन करण्यात येईल.

४१. (१) व्यापाऱ्यांच्या किंवा व्यक्तींच्या कोणत्याही वर्गाकडून किंवा वर्गांकडून आकारण्यात व वसूल करण्यात आलेल्या किंवा यथास्थिति, व्यापाऱ्यांच्या किंवा व्यक्तींच्या कोणत्याही खरेदीवर किंवा विक्रीकर आकारलेल्या कोणत्याही कराचा परतावा देणे लोकहिताच्या दृष्टीने आवश्यक असल्याची राज्य शासनाची खात्री पटली तर, राज्य शासनास, **राजपत्रातील** अधिसूचनेद्वारे आणि अधिसूचनेत विनिर्दिष्ट करण्यात आल्या असतील अशा अटींना आणि शर्तींना, अधीन राहून अशा कालावधीकरिता आणि अशा व्यापाऱ्यांच्या किंवा व्यक्तींच्या वर्गाला, अशा परताव्याकरिता, त्यांनी विहित नमुन्यात आयुक्ताकडे अर्ज केल्यावर, अशा कराचा परतावा देण्याकरिता तरतूद करता येईल : सूट व परतावा.

परंतु, अशी अधिसूचना, भूतलक्षी प्रभावाने काढता येईल, मात्र तिचा प्रभावी दर हा, नियत दिनांकाच्या पूर्वीचा असणार नाही.

(२) राज्य शासनाची,—

(क) निर्यात आणि आंतर-राज्य व्यापार व वाणिज्य यांना चालना देणे ;

(ख) राज्य शासनाने पुरस्कृत केलेल्या कोणत्याही सामुहिक प्रोत्साहन योजनेची अंमलबजावणी करणे.

या प्रयोजनांसाठी, विक्रीच्या किंवा खरेदीच्या कोणत्याही विनिर्दिष्ट वर्गाच्या संबंधात, कर पूर्णपणे किंवा अंशतः भरण्यातून सूट देणे लोकहिताच्या दृष्टीने आवश्यक असल्याची खात्री पटली तर, राज्य शासनास, त्यास लादणे योग्य वाटेल अशा शर्तींना अधीन राहून, **राजपत्रातील** अधिसूचनेद्वारे आणि उक्त अधिसूचनेमध्ये विनिर्दिष्ट करण्यात येतील अशा शर्तींना अधीन राहून अशी सूट देता येईल.

(३) राज्य शासनास, ते लादील अशा शर्तींना अधीन राहून, **राजपत्रातील** अधिसूचनेद्वारे, जे व्यापारी नाहीत किंवा जे व्यापारी नोंदणीकृत व्यापारी नाहीत अशा व्यक्तींकडून व्यापाऱ्याने केलेल्या (त्याने केलेल्या खरेदीच्या संबंधात त्याच्याकडून देय असलेल्या करपात्र अदृश्य किंवा अमूर्त मालाच्या खरेदीव्यतिरिक्त) आणि नामित लेख्यामध्ये व्यापाऱ्यांच्या नफा-तोटा लेख्यामध्ये खर्चखाती घातलेल्या म्हणून अंतर्भूत असलेल्या खरेदी कराच्या रकमेचे पूर्णतः किंवा अंशतः प्रदान करण्यातून सूट देण्याची तरतूद करता येईल.

(४) राज्य शासनास, ते लादील अशा शर्तींना अधीन राहून, कोणत्याही वर्गाच्या किंवा वर्गाच्या व्यापाऱ्यांकडून मोटार स्पिरीटच्या किंवा अशोधित तेलाच्या केलेल्या खरेदीवर आणि विक्रीकर आणि या पोट-कलमाच्या प्रयोजनांसाठी " मोटार स्पिरीट " याचा अर्थ राज्य शासन वेळोवेळी शासकीय **राजपत्रात** अधिसूचित करील अशी उत्पादने असा आहे.

देय असलेल्या खरेदी कराच्या किंवा विक्री कराच्या रकमेचे पूर्णतः किंवा अंशतः प्रदान करण्यातून सूट देण्याची, **राजपत्रातील** अधिसूचनेद्वारे तरतूद करता येईल.

करांचा आपसमेळ.

४२. (१) (क) राज्य शासनास, राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे, जे व्यापारी कोणत्याही मालाच्या किंवा व्यापारीमालाच्या किरकोळ फेरविक्रीचा धंदा करतात अशा व्यापाऱ्यांकडून देय असलेल्या कराबाबत, विहित केल्यानुसार आपसमेळाच्या योजनेची, त्या अधिसूचनेत तरतूद करण्यात आलेल्या अशा शर्तींना व निर्बंधांना अधीन राहून तरतूद करता येईल आणि किरकोळ विक्रीचा धंदा करणाऱ्याच्या वेगवेगळ्या वर्गाकरिता वेगवेगळ्या प्रकारच्या योजना अधिसूचित करता येतील.

(ख) या कलमाच्या प्रयोजनासाठी, एखाद्या व्यापाऱ्याने, जर आपल्या विक्रीच्या उलाढालीच्या ९/१० इतकी विक्री, व्यापारी नसलेल्या व्यक्तींना केली असेल तर, त्यास किरकोळ विक्रीचा धंदा करणारा आहे, असे समजण्यात येईल आणि एखादा विशिष्ट व्यापारी हा किरकोळ व्यापारी आहे किंवा कसे, याबाबत कोणताही प्रश्न उद्‌भवल्यास, त्या प्रकरणाचा प्रभारी अधिकारी असा प्रश्न सह आयुक्ताकडे निर्देशित करील आणि तो सह आयुक्त, आवश्यकता भासल्यास, त्या व्यापाऱ्याचे म्हणणे ऐकून घेतल्यावर, त्या प्रश्नावर निर्णय करील. सह आयुक्ताने काढलेला आदेश अंतिम असेल.

(ग) या पोट-कलमातील कोणतीही गोष्ट, जो निर्माता असेल किंवा जो आयातकर्ता असेल किंवा कलम ८ मध्ये अंतर्भूत केलेल्या तरतुदींनुसार ज्याची, उक्त मालाची विक्री करास पात्र नाही अशा नोंदणीकृत व्यापाऱ्याकडून ज्याने तो माल खरेदी केला असेल, अशा व्यापाऱ्यास किंवा जे भारताबाहेरुन आयात केलेले मद्य भारतात तयार केलेले विदेशी किंवा देशी मद्य यासह मद्याची किरकोळ विक्रीकरता अशा व्यापाऱ्यास लागू होणार नाही.

(२) राज्य शासनाला, राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे, सर्वसाधारणपणे जनतेला जेथे खुला प्रवेश असतो असे कोणतेही खाद्यगृह, उपाहारगृह, हॉटेल, अल्पोपाहार कक्ष, किंवा भोजन आस्थापना चालवणाऱ्या व्यापाऱ्यांकडून आणि जे खाद्यपेयप्रबंधक आहेत व ज्यांच्याकडून अन्न व मद्यार्क नसलेली पेये दिली जातात, अशा व्यापाऱ्यांकडून देय असलेल्या कराबाबत आपसमेळ योजनेची, त्या अधिसूचनेत तरतूद करण्यात आलेल्या अशा शर्तींना व निर्बंधांना अधीन राहून, तरतूद करता येईल.

(३) एखादा व्यापारी, कार्यकंत्राटाच्या अंमलबजावणीत अंतर्भूत असलेल्या मालातील (मालाच्या किंवा अन्य कोणत्याही स्वरूपातील) मालमत्तेचे हस्तांतरण करून केलेल्या विक्रीवर कर देण्यास पात्र असेल तर, त्याला, या अधिनियमान्वये त्याच्याकडून देय असलेल्या कराच्या रकमेऐवजी—मग तो कार्यकंत्राटाच्या मार्गाने केलेल्या विक्रीच्या संपूर्ण उलाढालीच्या संबंधात असो किंवा व्यक्तिगत कार्यकंत्राटाने केलेल्या उलाढालीच्या कोणत्याही भागाच्या संबंधात असो—विहित करण्यात येतील अशा निर्बंधांना व शर्तींना अधीन राहून, कार्य कंत्राटाच्या एकूण कंत्राट मुल्याच्या आठ टक्के एवढी रक्कम आपसमेळ करुन, कराची ठोक रक्कम म्हणून भरता येईल.

४३. या अधिनियमान्वये किंवा पूर्वीच्या कोणत्याही कायद्यान्वये एखाद्या व्यापाऱ्याकडून किंवा व्यक्तीकडून येणे असलेल्या (कोणतीही शास्ती, व्याज आणि समपहृत रक्कम यांसह) कोणत्याही कराच्या बाबतीत, कलम ४४ अन्वये तो कर भरण्यास अन्य कोणतीही व्यक्ती पात्र असेल तर, जणू ती व्यक्ती स्वतः व्यापारी आहे असे समजून या अधिनियमाच्या, किंवा यथास्थिति, पूर्वीच्या कायद्याच्या सर्व संबंधित तरतुदी अशा दायित्वाच्या बाबतीत अशा व्यक्तीलासुद्धा लागू असतील.

या अधिनियमान्वये कर देण्यास पात्र असलेल्या व्यक्तीस या अधिनियमाच्या किंवा पूर्वीच्या कोणत्याही कायद्याच्या सर्व तरतुदी लागू असणे.

४४. (१) या अधिनियमान्वये कर देण्यास पात्र असलेला एखादा व्यापारी मरण पावला तर,—

विवक्षित प्रकरणी कर देण्याच्या दायित्वासंबंधी विशेष तरतूद.

(क) तो व्यापारी जो धंदा चालवत होता तो धंदा त्याच्या मृत्यूनंतर त्याच्या कायदेशीर प्रतिनिधीमार्फत किंवा अन्य कोणत्याही व्यक्तीमार्फत चालू ठेवण्यात आला असल्यास, असा कायदेशीर प्रतिनिधी किंवा अन्य व्यक्ती ही, या अधिनियमान्वये किंवा पूर्वीच्या कोणत्याही कायद्यान्वये अशा व्यापाऱ्याकडून कोणतीही शास्ती, समपहृत रक्कम व व्याज यांसह, येणे असलेला कोणताही कर मृत व्यापारी ज्या रीतीने आणि ज्या मर्यादेपर्यंत तो कर देण्यास पात्र होता त्याच रीतीने आणि त्याच मर्यादेपर्यंत देण्यास पात्र असेल, आणि

(ख) तो व्यापारी चालवत असलेला धंदा, त्याच्या मृत्युपूर्वी किंवा त्यानंतर, बंद झाला असल्यास, अशा व्यापाऱ्याकडून या अधिनियमाअन्वये किंवा त्यापूर्वीच्या कोणत्याही कायद्याअन्वये देय असलेला कर तसेच, कोणतीही शास्ती, समपहृत रक्कम व व्याज–मग असा कर, कोणतीही शास्ती, समपहृत रक्कम व व्याज त्याच्या मृत्युपूर्वी निर्धारित करण्यात आलेले, परंतु अदत्त राहिलेले असो किंवा त्याच्या मृत्यूनंतर निर्धारित करण्यात आलेले असो–जर तो व्यापारी मृत्यू पावला नसता तर, ज्या रीतीने व ज्या मर्यादेपर्यंत, देण्यास पात्र असता, त्याच रीतीने व त्याच मर्यादेपर्यंत त्याचा कायदेशीर वारस, मृत व्यापाऱ्याच्या संपत्तीमधून असा कर, शास्ती, समपहृत रक्कम व देय व्याज देण्यास पात्र असेल.

(२) या अधिनियमान्वये कर देण्यास पात्र असलेला व्यापारी म्हणजे एक हिंदू अविभक्त कुटुंब असेल आणि संयुक्त कुटुंबाच्या मालमत्तेचे निरनिराळ्या कुटुंबियांमध्ये किंवा व्यक्तींच्या गटामध्ये अंशतः विभाजन किंवा विभाजन करण्यात आले असेल तेव्हा, प्रत्येक व्यक्ती किंवा व्यक्तींचा गट, अंशतः विभाजनाच्या किंवा विभाजनाच्या वेळेपर्यंत या अधिनियमान्वये किंवा पूर्वीच्या कोणत्याही कायद्यान्वये व्यापाऱ्याकडून येणे असलेला कर व कोणतीही शास्ती, समपहृत रक्कम आणि व्याज देण्यास संयुक्तपणे व पृथक्‌पणे पात्र असेल,—मग असा कर व कोणतीही शास्ती, समपहृत केलेली आणि व्याज अंशतः विभाजनापूर्वी किंवा विभाजनापूर्वी निर्धारित करण्यात आलेले परंतु न भरलेले असो, किंवा अशा घटनेनंतर निर्धारित करण्यात आलेले असो.

(३) या अधिनियमान्वये कर देण्यास पात्र असलेला व्यापारी एखादी भागीदारी संस्था असेल आणि ती विसर्जित करण्यात आली असेल तर, अशा बाबतीत, भागीदार असलेली प्रत्येक व्यक्ती, विसर्जनाच्या वेळेपर्यंत या अधिनियमान्वये किंवा पूर्वीच्या कोणत्याही कायद्यान्वये

भागीदारी संस्थेकडून देय असलेला कर व कोणतीही शास्ती, समपहृत रक्कम आणि व्याज, कलम ४६ अन्वये ज्या मर्यादेपर्यंत असा कर, शास्ती, समपहृत रक्कम व व्याज देण्यास ती पात्र असेल त्या मर्यादेपर्यंत असा कर, शास्ती, समपहृत रक्कम व व्याज देण्यास संयुक्तपणे व पृथकपणे पात्र असेल; मग असा कर, कोणतीही शास्ती, समपहृत केलेली रक्कम आणि व्याज अशा विसर्जनापूर्वी निर्धारित करण्यात आलेले परंतु देण्यात न आलेले असो किंवा अशा विसर्जनानंतर निर्धारित करण्यात आलेले असो.

(४) या अधिनियमान्वये कर देण्यास पात्र असलेला व्यापारी त्याच्या धंद्याचे संपूर्णपणे किंवा अंशतः हस्तांतरण करील किंवा अन्यथा त्याची विल्हेवाट लावील किंवा त्याच्या मालकीमध्ये कोणताही बदल करील व त्याच्या परिणामी त्या धंद्यात किंवा त्याच्या भागात इतर कोणतीही व्यक्ती त्याच्या जागी येईल अशा बाबतीत, तो व्यापारी व त्याच्या जागी येणारी व्यक्ती, अशा हस्तांतरणाच्या, विल्हेवाट लावण्याच्या किंवा मालकीत बदल घडवून आणण्याच्या वेळेपर्यंत, या अधिनियमान्वये, किंवा पूर्वीच्या कोणत्याही कायद्यान्वये त्या व्यापाऱ्याकडून येणे असलेला कर व कोणतीही शास्ती, समपहृत रक्कम आणि व्याज देण्यास संयुक्तपणे व पृथकपणे पात्र असेल–मग असा कर, कोणतीही शास्ती, समपहृत रक्कम आणि व्याज अशा हस्तांतरणाच्या, विल्हेवाट लावण्याच्या किंवा बदलाच्या पूर्वी निर्धारित करण्यात आलेले परंतु न भरलेले असो, किंवा त्यानंतर निर्धारित करण्यात आलेले असो.

(५) या अधिनियमान्वये कर देण्यास पात्र असलेला व्यापारी,–

(क) एखाद्या पाल्याचा पालक असेल, व त्या पाल्याच्या वतीने धंदा चालवीत असेल, किंवा

(ख) विश्वस्तव्यवस्थेद्वारे लाभाधिकाऱ्यासाठी तो धंदा चालवणारा विश्वस्त असेल ;

अशा बाबतीत, जर पालकत्व किंवा विश्वस्तव्यवस्था समाप्त करण्यात आली तर, असा पाल्य किंवा यथास्थिति, लाभाधिकारी, असे पालकत्व किंवा विश्वस्तव्यवस्था समाप्त होण्याच्या वेळेपर्यंत अशा व्यापाऱ्याकडून येणे असलेला कर व कोणतीही शास्ती, समपहृत रक्कम आणि व्याज देण्यास पात्र असेल–मग असा कर, कोणतीही शास्ती, समपहृत रक्कम आणि व्याज असे पालकत्व किंवा विश्वस्तव्यवस्था समाप्त होण्यापूर्वी निर्धारित करण्यात आलेले परंतु न भरलेले असो, किंवा त्यानंतर निर्धारित करण्यात आलेले असो.

प्रकर्त्यांच्या वतीने केलेल्या विक्रीवर कर देण्यास विवक्षित अभिकर्ते पात्र असणे.

४५. (१) कलम २ च्या खंड (८) चे उप खंड (क), (ख) किंवा (ग) मध्ये विनिर्दिष्ट केलेली कोणतीही व्यक्ती, तिच्या प्रकर्त्याच्या वतीने कोणत्याही करपात्र मालाची विक्री किंवा खरेदी करील तेव्हा ती व्यक्ती आणि तिचा प्रकर्ता हे दोघेही, अशा विक्रीच्या किंवा खरेदीच्या उलाढालीवर कर देण्यास संयुक्तपणे व पृथकपणे पात्र असतील.

(२) ज्या प्रकर्त्याच्या वतीने उक्त व्यक्तीने कोणताही माल विकला असेल, किंवा खरेदी केला असेल, त्या प्रकर्त्याने, अशा मालावर पोट-कलम (१) अन्वये उक्त व्यक्तीमार्फत कर भरण्यात आला आहे, असे आयुक्ताचे समाधान होईल, अशा रीतीने दाखवून दिल्यास, तो प्रकर्ता पुन्हा त्याच व्यवहाराच्या बाबतीत, कर देण्यास पात्र असणार नाही आणि प्रकर्त्याने असा कर भरला आहे असे त्या व्यक्तीने, आयुक्ताचे समाधान होईल अशा रीतीने दाखवून दिल्यास, ती व्यक्ती, पुन्हा त्याच व्यवहाराच्या बाबतीत, कर देण्यास पात्र असणार नाही.

(३) अनिवासी व्यापाऱ्याचा अभिकर्ता, अनिवासी व्यापाऱ्याच्या वतीने राज्यात कोणत्याही मालाची विक्री किंवा खरेदी करील, तेव्हा अनिवासी व्यापारी आणि राज्यात राहणारा तो अभिकर्ता हे, अशा विक्रीच्या किंवा खरेदीच्या उलाढालीवर कर देण्यास संयुक्तपणे व पृथकपणे पात्र असतील :

परंतु, अनिवासी व्यापाऱ्याने, अशा विक्रीच्या किंवा खरेदीच्या बाबतीत देय असलेला कर राज्यात राहाणाऱ्या अभिकर्त्याने भरला आहे, असे आयुक्ताचे समाधान होईल अशा रीतीने दाखवून दिल्यास, तो अनिवासी व्यापारी पुन्हा त्याच व्यवहाराच्या बाबतीत कर देण्यास पात्र असणार नाही आणि अनिवासी व्यापाऱ्याने असा कर भरला आहे असे त्या अभिकर्त्याने, आयुक्ताचे समाधान होईल अशारीतीने दाखवून दिल्यास तो अभिकर्ता पुन्हा त्याच व्यवहाराच्या बाबतीत कर देण्यास पात्र असणार नाही.

(४) कार्य-कंत्राटाच्या अंमलबजावणीत अंतर्भूत असलेल्या मालातील (मालाच्या किंवा अन्य कोणत्याही स्वरूपातील) मालमत्तेच्या हस्तांतरणाच्या मार्गाने कोणतीही विक्री झाली असेल आणि कंत्राटदाराने, त्याला देण्यात आलेल्या कार्य-कंत्राटाची अंमलबजावणी उप-कंत्राटदारामार्फत प्रत्यक्ष किंवा अन्यप्रकारे केली असेल त्याबाबतीत, कोणत्याही कायद्यामध्ये किंवा करारामध्ये त्याविरूद्ध काहीही अंतर्भूत असले तरी, कंत्राटदार व उप-कंत्राटदार म्हणून ज्या व्यक्तीने प्रत्यक्षात कार्यकंत्राटाची किंवा त्याच्या भागाची अंमलबजावणी केली असेल ती व्यक्ती, त्यांच्यामधील संबंध प्रकर्ता व अभिकर्ता यांच्यामधील संबंधाप्रमाणे असल्याचे मानण्यात येईल, आणि त्याप्रमाणे—

(क) अशा प्रकर्त्याने कार्यकंत्राटाची संपूर्ण किंवा अंशतः अंमलबजावणी अशा वेगवेगळ्या अभिकर्त्यांवर सोपवली असेल व परिणामी, उक्त विक्रीच्या उलाढालीची वाटणी प्रकर्ता आणि अभिकर्ते यांच्यामध्ये किंवा पूर्णतः अभिकर्त्यांमध्ये होईल तर, व ज्यामुळे प्रकर्ता विक्रीच्या उलाढालीवरील संपूर्ण किंवा अंशतः कर देण्याच्या दायित्वातून मुक्त होत असेल तर, निर्धारण वर्षामधील त्या प्रकर्त्याच्या अशा कंत्राटाच्या अंमलबजावणीच्या संबंधातील विक्रीच्या एकूण उलाढालीसह, विक्रीची एकूण उलाढाल विचारांत घेता, अशा कार्यकंत्राटाची अंमलबजावणी त्याने एकट्याने केली असली तर, तो प्रकर्ता या अधिनियमान्वये कर भरण्यास पात्र ठरला असता, म्हणून अशा विक्रीच्या एकूण उलाढालीवर कर भरण्याचे दायित्व प्रकर्त्याचे असेल ;

(ख) अशा अभिकर्त्याने प्रकर्त्याच्या वतीने अशा कार्यकंत्राटांची अंमलबजावणी केली असेल व त्यांच्यापैकी प्रत्येकजण किंवा दोघांपैकी एक या अधिनियमान्वये कर भरण्यास पात्र असतील अशा बाबतीत, इतर कोणत्याही कायद्यात किंवा कोणत्याही संविदेत त्याविरूद्ध काहीही अंतर्भूत असले तरी, प्रकर्ता व अभिकर्ता हे, अशा कार्यकंत्राटाच्या अंमलबजावणीत अंतर्भूत असलेल्या मालातील मालमत्तेच्या हस्तांतरणासंबंधातील कर संयुक्तपणे व पृथकपणे भरण्यास पात्र असतील ;

(ग) अभिकर्त्याने विक्रीच्या उलाढालीवर प्रत्यक्षात कर भरला आहे असे प्रकर्त्याने, जर आयुक्ताचे समाधान होईल अशा रीतीने दाखवून दिले तर, अभिकर्त्याने ज्या विक्रीच्या उलाढालीवर कर भरला आहे त्याच विक्रीच्या उलाढालीच्या बाबतीत पुन्हा कर भरण्यास प्रकर्ता पात्र ठरणार नाही ;

(घ) अभिकर्त्याने, या अधिनियमान्वये ज्या विक्रीच्या उलाढालीवर कर भरण्यास तो पात्र असेल त्या उलाढालीवर त्याच्या प्रकर्त्याने प्रत्यक्षात कर भरला आहे, असे आयुक्ताचे समाधान होईल अशारीतीने दाखवून दिल्यास, प्रकर्त्याने ज्या विक्रीच्या उलाढालीवर कर भरला असेल त्याच विक्रीच्या उलाढालीवर पुन्हा कर भरण्यास तो अभिकर्ता पात्र ठरणार नाही ;

(ङ) विहित नमुन्यात यथोचितरीतीने स्वाक्षरी केलेले प्रमाणपत्र सादर केल्याखेरीज, प्रकर्ता किंवा अभिकर्ता यांना, पूर्ववर्ती खंडान्वये कर भरण्यातून कोणतीही वजात देण्यात येणार नाही ;

(च) या अधिनियमाखाली नोंदलेल्या उप-कंत्राटदाराकडे कार्यकंत्राटांची (पूर्णतः किंवा अंशतः) अंमलबजावणी सोपवणारा कंत्राटदार हा, त्याच्या एकूण कंत्राटमूल्यामधून किंवा यथास्थिति, विक्रीच्या उलाढालीमधून, अशा उप-कंत्राटदाराने विहित नमुन्यात स्वाक्षरी केलेले प्रतिज्ञापत्र सादर केल्यानंतर, उक्त उप-कंत्राटदारामार्फत अंमलबजावणी केलेल्या कार्यकंत्राटदाराच्या संबंधातील मूल्य किंवा विक्रीची उलाढाल वजा करील ;

(छ) कंत्राटदाराने ज्या उप-कंत्राटदाराकडे कार्यकंत्राटाची (एकतर संपूर्ण किंवा अंशतः) अंमलबजावणी सोपवलेली असेल तर तो उप-कंत्राटदार हा, त्याच्या एकूण कंत्राटमूल्यामधून किंवा यथास्थिति, विक्रीच्या उलाढालीमधून अशा कंत्राटदाराने विहित नमुन्यात स्वाक्षरी केलेले प्रतिज्ञापत्र सादर केल्यानंतर, त्याने अंमलबजावणी केलेल्या अशा कार्यकंत्राटाच्या संबंधातील मूल्य किंवा विक्रीची उलाढाल वजा करील.

भागीदारी संस्थांचे व भागीदारांचे दायित्व.

४६. (१) कोणत्याही संविदेत एतदविरुद्ध काहीही अंतर्भूत असले तरी, या अधिनियमान्वये कर देण्यास कोणतीही भागीदारी संस्था जबाबदार असेल त्याबाबतीत, ती भागीदारी संस्था व तिचा प्रत्येक भागीदार असा कर देण्यास संयुक्तपणे व पृथकपणे जबाबदार असेल.

(२) प्रस्तुत कालावधीत जी व्यक्ती भागीदार होती अशा कोणत्याही व्यक्तीवर या अधिनियमान्वये कोणतीही नोटीस किंवा आदेश बजावण्यात येईल–मग त्या भागीदारी संस्थेचे विसर्जन झालेले असो किंवा नसो–आणि या अधिनियमाच्या सर्व तरतुदी त्यानुसार लागू होतील.

(३) कोणताही भागीदार भागीदारी संस्थेतून निवृत्त झाल्यास, त्याच्या निवृत्तीच्या वेळी द्यावयाचा राहिलेला कर, शास्ती, समपहृत रक्कम व व्याज (कोणतेही असल्यास) आणि निवृत्त होण्याच्या दिनांकापर्यंत निर्धारित करण्यात आलेली नसली तरीही, त्या दिनांकापर्यंत देय असेल अशी कोणतीही रक्कम देण्यास, तो जबाबदार असेल आणि उक्त भागीदाराच्या मृत्यूच्या वेळी, कायदेशीर प्रतिनिधी हा उक्त भागीदारी संस्थेतील भागीदार नसेल तर, तो, मृत भागीदाराच्या संपत्तीमधून, असा मृत भागीदार जर मरण पावला नसता तर, ज्या रीतीने व ज्या मर्यादेपर्यंत रक्कम भरण्यास पात्र झाला असता त्याच रीतीने आणि तेवढ्या मर्यादेपर्यंतच केवळ रक्कम भरण्यास पात्र असेल.

४७. (१) दोन किंवा त्याहून अधिक कंपन्यांचे न्यायालयाच्या किंवा केंद्र सरकारच्या आदेशानुसार एकत्रीकरण करावयाचे असेल आणि आदेशाच्या दिनांकाच्या अगोदरच्या दिनांकास तो आदेश अंमलात यावयाचा असेल आणि अशा कोणत्याही दोन किंवा अधिक कंपन्यांनी, आदेश अंमलात येण्याच्या दिनांकापासून सुरू होणाऱ्या आणि आदेशाच्या दिनांकास संपणाऱ्या कालावधीत, एकमेकांना कोणताही माल विकला असेल किंवा एकमेकांकडून तो खरेदी केला असेल तर, अशा विक्रीचे आणि खरेदीचे व्यवहार, संबंधित कंपन्यांच्या विक्री किंवा खरेदीच्या उलाढालीमध्ये समाविष्ट केले जातील आणि त्यानुसार त्यांच्यावरील कराचे निर्धारण करण्यात येईल. कंपन्यांचे एकत्रीकरण.

(२) उक्त आदेशात काहीही समाविष्ट असले तरी, या अधिनियमाच्या सर्व प्रयोजनांसाठी उक्त दोन किंवा अधिक कंपन्या, उक्त आदेशाच्या तारखेपर्यंतच्या सर्व कालावधींसाठी, वेगवेगळ्या कंपन्या असल्याचे समजण्यात येईल आणि उक्त आदेश आणि उक्त कंपन्यांची नोंदणी प्रमाणपत्रे, आवश्यक तेथे, उक्त आदेशाच्या दिनांकापासून रद्द केली जातील.

(३) या कलमामध्ये वापरलेल्या परंतु व्याख्या न केलेल्या शब्दांना व शब्दप्रयोगांना, कंपनी १९५६ चा १. अधिनियम १९५६ मध्ये त्यांना नेमून दिलेले असतील तेच अर्थ असतील.

प्रकरण आठ

वजावट, परतावा इत्यादी

४८. (१) राज्य शासनाला नियमांद्वारे— वजावट, परतावा इत्यादी.

(क) नियमात विनिर्दिष्ट करण्यात येईल अशा परिस्थितीत व अशा शर्तींना व निर्बंधांना अधीन राहून,—

(एक) या अधिनियमान्वये कर देण्यास पात्र असलेल्या व्यापारी व्यक्तीने, नेमून दिलेल्या दिवसाच्या लगत पूर्वीच्या दिवशी जो माल भांडवली मत्ता म्हणून समजण्यास येत होता अशा मालाच्या किंवा नेमून दिलेल्या दिनांकास धारण केलेल्या साठ्यातील मालाच्या पूर्वीच्या कोणत्याही विक्रीच्या किंवा खरेदीच्या बाबतीत पूर्वीच्या कोणत्याही कायद्यान्वये दिलेल्या सर्व कराची किंवा कराच्या कोणत्याही भागाची वजावट किंवा परतावा अशा व्यापाऱ्यास देण्यात यावा ; किंवा

(दोन) या अधिनियमान्वये मालाच्या पूर्वीच्या कोणत्याही विक्रीच्या किंवा खरेदीच्या बाबतीत दिलेल्या, सर्व कराची किंवा कराच्या कोणत्याही भागाची वजावट किंवा परतावा खरेदी करणाऱ्या व्यापाऱ्यास देण्यात यावा ; किंवा

१९८७ चा महा. ४२. (तीन) महाराष्ट्र स्थानिक क्षेत्रामध्ये मोटार वाहने आणण्यावरील कर अधिनियम, १९८७ अन्वये दिलेल्या सर्व कराची किंवा कराच्या कोणत्याही भागाची वजावट किंवा परतावा, मोटार वाहने खरेदी करणाऱ्या किंवा आयात करणाऱ्या व्यापाऱ्याला देण्यात यावा ; किंवा

२००३ चा महा. ४ (चार) महाराष्ट्र स्थानिक क्षेत्रांत मालाच्या प्रवेशावर कर बसविणे अधिनियम, २००२ अन्वये दिलेल्या सर्व कराची किंवा कराच्या कोणत्याही भागाची वजावट किंवा परतावा, व्यापाऱ्याला देण्यात यावा ;

(ख) या अधिनियमाच्या कोणत्याही तरतुदी अन्वये कर बसवण्याच्या प्रयोजनासाठी, विक्रीच्या किंवा खरेदीच्या कोणत्याही वर्गाच्या बाबतीत विक्रीची किंमत किंवा खरेदीची किंमत ही नियमात विनिर्दिष्ट करण्यात आली असेल अशा मर्यादेपर्यंत आणि अशा रीतीने कमी करता येईल ;

अशी तरतूद करता येईल.

(२) कोणत्याही व्यापाऱ्याला, नोंदणीकृत व्यापाऱ्यांकडून त्याने नियत दिनांकानंतर केलेल्या खरेदीच्या बाबतीत, परताव्याची मागणी करणाऱ्या व्यापाऱ्याने, विक्रीच्या दिनांकास, विक्री करणाऱ्या व्यापाऱ्याचे नोंदणी प्रमाणपत्र अंमलात होते आणि त्या विक्रीवरील देय कर, कोणताही असल्यास, भरण्यात आला आहे किंवा भरण्यात येईल, अशा प्रमाणपत्राचा अंतर्भाव असलेले कराचे बीजक, सादर केल्याखेरीज, आणि अशा प्रमाणपत्रावर, विक्री करणाऱ्या व्यापाऱ्याने किंवा त्याने यथोचितरीत्या प्राधिकृत केलेल्या व्यक्तीने स्वाक्षरी केली असल्याखेरीज, या अधिनियमाखाली केलेल्या कोणत्याही नियमांद्वारे तरतूद केल्याप्रमाणे, कोणतीही वजावट किंवा परतावा देण्यात येणार नाही.

(३) पोट-कलम (४) मध्ये अंतर्भूत केलेल्या तरतुदींना अधीन राहून, पूर्वीच्या कोणत्याही कायद्यान्वये स्वतंत्रपणे कोणत्याही कराची आकारणी करण्यात आली नसेल त्या बाबतीत, मालाच्या पूर्वीच्या कोणत्याही विक्रीच्या किंवा खरेदीच्या बाबतीतील वजावट किंवा परताव्याच्या रकमांची गणना करण्याच्या प्रयोजनांसाठी, किंवा कर बसविण्याकरिता विक्रीच्या किंवा खरेदीच्या किंमतीत घट करण्याच्या प्रयोजनांसाठी लागू असलेला कराचा दर हा, संबंधित अनुसूचीमध्ये त्या मालासमोर दर्शविण्यात आलेला दर असेल.

(४) या अधिनियमान्वये किंवा, यथास्थिति, पूर्वीच्या कोणत्याही कायद्यान्वये काढण्यात आलेल्या कोणत्याही अधिसूचनेअन्वये मालाच्या कोणत्याही विक्रीस किंवा खरेदीस, संपूर्ण विक्री करातून किंवा खरेदी करातून सूट देण्यात आली असेल अशाबाबतीत, पोट-कलम (३) च्या प्रयोजनासाठी, कराचा दर शून्य असेल ; आणि जेथे अशा खरेदीस किंवा विक्रीस विक्रीकराचा (किंवा खरेदीकराचा) कोणताही भाग देण्यातून सूट देण्यात आली असेल तेथे लागू होणारा कराचा दर हा, अशी सूट देण्यात आल्यामुळे ज्या दराने कर देण्यात यावयाचा असेल तो दर असेल.

(५) शंका निरसनार्थ याद्वारे असे घोषित करण्यात येत आहे की, मालाच्या कोणत्याही खरेदीवरील वजावटीची किंवा परताव्याची रक्कम ही, मागणीदार व्यापाऱ्याने उक्त मालाची खरेदी केलेली असता जो खरेदीकर त्याच्याकडून देय असेल त्या मर्यादेव्यतिरिक्त, कोणत्याही बाबतीत, त्याच मालाच्या संबंधात, या अधिनियमान्वये किंवा, यापूर्वीच्या कोणत्याही कायद्यान्वये प्रत्यक्षात शासकीय कोषागारात भरलेल्या कोणतीही असल्यास, कराच्या रकमेपेक्षा अधिक असणार नाही :

परंतु, या अधिनियमान्वये किंवा यापूर्वीच्या कोणत्याही कायद्यान्वये लादलेल्या किंवा लादावयाच्या कराचे प्रदान, राज्य शासनाने अंमलात आणलेल्या सामूहिक प्रोत्साहन योजनेखाली (पॅकेज स्कीम) लांबणीवर टाकलेले असेल किंवा लांबणीवर टाकण्याजोगे असेल त्याबाबतीत असा कर, या पोट-कलमाच्या प्रयोजनासाठी शासकीय कोषागारात प्राप्त झाला आहे, असे मानण्यात येईल.

(६) व्यापारी, नियत दिवसांनंतर कोणत्याही वेळी, यापूर्वीच्या कोणत्याही कायद्यान्वये किंवा या अधिनियमान्वये, परताव्यासाठी हक्कदार होईल अशाबाबतीत, असा परतावा, विवरणामध्ये समाविष्ट असलेल्या किंवा ज्याच्या संबंधात व्यापाऱ्यावर मागणीची नोटीस बजावण्यात आली असेल अशा कालावधीसाठी यापूर्वीच्या कोणत्याही कायद्यान्वये किंवा या अधिनियमान्वये, काही रक्कम देय असल्यास अशा रकमेच्या संबंधात प्रथम उपयोगात आणण्यात येईल आणि त्यानंतर शिल्लक रक्कम, कोणतीही असल्यास, ती व्यापाऱ्याला परत करण्यात येईल.

भाग चार

४९. कोणताही घोषित केलेला माल एखाद्या व्यापाऱ्याने आंतरराज्य व्यापार किंवा वाणिज्य यांच्या ओघात विकला असेल आणि आंतरराज्य व्यापार किंवा वाणिज्य यांच्या ओघात केलेल्या अशा मालाच्या विक्रीच्या संबंधात, केंद्रीय विक्रीकर अधिनियम, १९५६ अन्वये त्याने कर भरला असेल आणि १ ऑक्टोबर १९५८ नंतर, राज्यात अशा मालाच्या केलेल्या कोणत्याही पूर्वीच्या खरेदीच्या किंवा विक्रीच्या बाबतीत, या अधिनियमान्वये किंवा कोणत्याही पूर्वीच्या कायद्यान्वये कर भरण्यात आला आहे अशी, आयुक्ताची खात्री होईल अशा रीतीने असा व्यापारी दाखवून देईल तर त्या बाबतीत, आंतरराज्य व्यापार किंवा वाणिज्य यांच्या ओघात अशी विक्री करणाऱ्या अशा व्यापाऱ्यास, अशा रीतीने भरण्यात आलेल्या कराच्या रकमेइतक्या रकमेची, विहित करण्यात येईल अशा रीतीने व अशा शर्तींना अधीन राहून, प्रतिपूर्ती करण्यात येईल. आंतरराज्य व्यापार किंवा वाणिज्य यांच्या ओघात विकलेल्या घोषित मालावरील कराचा परतावा.

१९५६ चा ७४.

५०. (१) एखाद्या व्यक्तीने, तिच्याकडून देणे असलेल्या कराच्या, शास्तीच्या व व्याजाच्या रकमेपेक्षा अधिक रक्कम, कोणतीही असल्यास, भरलेली असल्यास, या अधिनियमाच्या व त्याखाली करण्यात आलेल्या नियमांच्या इतर तरतुदींना अधीन राहून, आयुक्त, अशा व्यक्तीस त्या रकमेचा परतावा देईल. असा परतावा, अन्य कोणत्याही कालावधीच्या बाबतीत देय असलेल्या कराच्या, शास्तीच्या, समपहृत रकमेच्या व व्याजाच्या रकमेतून, कोणतीही असल्यास, अशी जादा रक्कम वजा करून किंवा अन्य कोणत्याही प्रकरणामध्ये, रोख रक्कम देऊन देता येईल : जादा प्रदानाचा परतावा.

परंतु, आयुक्त, अशा जादा रकमेचा विनियोग, प्रथम, ज्या कोणत्याही रकमेच्या संबंधात कलम ३२ च्या पोट-कलम (४) अन्वये नोटीस देण्यात आलेली असेल ती रक्कम, किंवा यथास्थिति, कोणत्याही विवरणानुसार किंवा सुधारित विवरणानुसार देय असलेली परंतु, भरणा न केलेली कोणतीही रक्कम वसूल करण्यासाठी करील आणि त्यानंतर, कोणतीही असल्यास, शिल्लक रक्कम परत करील.

(२) कोणत्याही व्यापाऱ्याने कोणत्याही कालावधीसाठी सादर केलेल्या विवरणानुसार किंवा सुधारित विवरणानुसार त्याला कोणताही परतावा देय असेल त्याबाबतीत, तात्पुरत्या परताव्याच्या बाबतीतील तरतुदींसह, या अधिनियमाच्या इतर तरतुदींना अधीन राहून, त्यानंतरच्या कोणत्याही कालावधीसाठी कलम २० अन्वये सादर केलेल्या विवरणानुसार किंवा सुधारित विवरणानुसार त्याच्याकडून देय असलेल्या कराच्या पोटी असा परतावा त्याला तात्पुरता समायोजित करता येईल :

परंतु, अशा समायोजनाच्या दिनांकाला व्यापाऱ्याकडून देय असलेली कराची किंवा शास्तीची किंवा व्याजाची किंवा समपहृत रक्कम किंवा या सर्व रकमा, समायोजन करण्यापूर्वी प्रथम अशा परताव्यामधून वजा करण्यात येतील.

५१. (१) जर एखाद्या नोंदणीकृत व्यापाऱ्याने, या अधिनियमाद्वारे किंवा त्याअन्वये आवश्यक असल्याप्रमाणे, कोणतीही विवरणे किंवा सुधारित विवरणे भरलेली असतील, आणि अशा विवरणांमध्ये उक्त व्यापाऱ्यास परतावायोग्य असलेली कोणतीही रक्कम दर्शविलेली असेल तर, उक्त व्यापाऱ्यास निर्धारण होईपर्यंत तात्पुरता परतावा देण्यासाठी, आयुक्ताकडे विहित नमुन्यात अर्ज करता येईल. तात्पुरता परतावा.

(२) आयुक्त, उक्त व्यापाऱ्यास परताव्याच्या रकमेइतक्या रकमेसाठी विहित करण्यात येईल, अशा कालावधीकरिता अशी बँक हमी देण्यास फर्मावू शकेल. अशी हमी प्राप्त झाल्यावर, आयुक्त, नियमांना अधीन राहून, उपरोक्तप्रमाणे परतावायोग्य म्हणून मागणी केलेल्या रकमेचा तात्पुरता परतावा त्या व्यापाऱ्यास देईल.

(३) आयुक्त, उक्त विवरणात समाविष्ट असलेल्या कालावधीतील वर्षाच्या बाबतीत, अशा व्यापाऱ्याचे निर्धारण करण्याचे काम, व्यवहार्य असेल तितक्या लवकर हाती घेण्याची व्यवस्था करील आणि दिलेल्या तात्पुरत्या परताव्याचे, निर्धारणाच्या निष्कर्षाच्या आधारे समायोजन करील. निर्धारण केल्यानुसार देय असलेल्या परताव्यापेक्षा दिलेला तात्पुरता परतावा अधिक आहे, असे आढळून आल्यास, असा अधिक परतावा, जणू काही अशा व्यापाऱ्याकडून कर येणे आहे असे समजून वसूल करण्यात येईल आणि असा तात्पुरता परतावा दिल्याच्या दिनांकापासून उक्त आदेशाच्या दिनांकापर्यंत दर महिन्यासाठी किंवा त्याच्या भागासाठी दोन टक्के इतक्या दराने अशा अधिक परताव्यावर व्याज आकारणीयोग्य असेल.

परताव्याच्या रकमेवरील व्याज.

५२. (१) या अधिनियमान्वये देण्यात आलेल्या कोणत्याही आदेशास अनुसरून, एखाद्या नोंदणीकृत व्यापाऱ्याला कोणत्याही कराचा परतावा देय होईल त्याबाबतीत, त्याला नियमांना असल्यास, अधीन राहून, परताव्याबरोबरच, अशा आदेशात समाविष्ट असलेल्या कालावधीच्या अंतिम दिनांकाच्या लगतनंतरच्या दिनांकास सुरू होणारा आणि अशा आदेशाच्या दिनांकास समाप्त होणारा कालावधी किंवा चोवीस महिन्यांचा कालावधी, यांपैकी जो कमी असेल त्या कालावधीकरिता परताव्याच्या रकमेवरील विहित दराने सरळ व्याज मिळण्याचा हक्क असेल. उक्त कालावधीच्या संबंधात त्या नोंदणीकृत व्यापाऱ्यास देय असलेल्या परताव्याच्या रकमेवरील व्याजाची परिगणना, उक्त कालावधीसंबंधात कोणतीही शास्ती, समपहृत रक्कम व व्याज आकारलेले असल्यास, त्या शास्तीची, समपहृत व व्याजाची रक्कम त्यातून वजा करून आणि तसेच, या अधिनियमान्वये, किंवा यथास्थिति, केंद्रीय विक्रीकर अधिनियम, १९५६ यान्वये १९५६ चा ७४.
वसुलीदाखल परताव्याची कोणतीही रक्कम समायोजित केलेली असल्यास, ती परताव्याची रक्कम, वजा करून करण्यात येईल. या अधिनियमान्वये देण्यात आलेल्या कोणत्याही आदेशामुळे अशा परताव्याच्या रकमेमध्ये, यथास्थिति, वाढ किंवा घट झाली तर त्यानुसार, अशा व्याजामध्ये वाढ किंवा घट करण्यात येईल. व्याजामध्ये घट झाली तर, अधिक दिलेली रक्कम ही, जणू काही ती या अधिनियमान्वये देय असलेली रक्कम आहे, असे समजून वसूल करण्यात येईल.

स्पष्टीकरण.—या कलमाच्या प्रयोजनार्थ, जेव्हा कराच्या परताव्यामध्ये,—मग तो संपूर्ण असो किंवा अंशतः असो—उक्त कालावधीच्या संबंधात अंतिम प्रदान करण्यासाठी विहित केलेल्या दिनांकानंतर केलेल्या कराच्या कोणत्याही प्रदानावरील परताव्याची कोणतीही रक्कम समाविष्ट असेल तेव्हा, अशा कराच्या प्रदानामुळे उद्‌भवलेल्या परताव्याशी जे व्याज संबंधित असेल त्याची परिगणना, असे प्रदान केल्याच्या दिनांकापासून अशा आदेशाच्या दिनांकापर्यंत करण्यात येईल.

उशिरा दिलेल्या परताव्यावरील व्याज.

५३. (१) या अधिनियमान्वये काढलेल्या आदेशाच्या आधारे, आयुक्ताकडून कोणत्याही व्यक्तीला परत करणे आवश्यक असलेली रक्कम, आदेश काढण्यात आल्याच्या दिनांकापासून नव्वद दिवसांच्या आत तिला अशी रक्कम परत केली नाही तर, आयुक्त, नव्वद दिवसांचा कालावधी संपल्याच्या लगतनंतरच्या दिनांकापासून ती रक्कम परत करण्याच्या दिनांकापर्यंतच्या कालावधीसाठी उक्त रकमेवर, अशा व्यक्तीस, विहित दराने सरळ व्याज देईल :

परंतु, न्यायाधिकरणाच्या किंवा उच्च न्यायालयाच्या किंवा सर्वोच्च न्यायालयाच्या आदेशाच्या आधारे जेव्हा रक्कम परतावायोग्य होईल त्याबाबतीत, या कलमाच्या तरतुदींन्वये देय असलेले व्याज ज्या अधिकाऱ्याचा आदेश न्यायाधिकरणापुढील, उच्च न्यायालयापुढील किंवा सर्वोच्च न्यायालयापुढील कार्यपद्धतीचा विषय झालेला असेल त्या अधिकाऱ्याला न्यायाधिकरणाचा, उच्च न्यायालयाचा किंवा सर्वोच्च न्यायालयाचा आदेश मिळाल्याच्या दिनांकापासून नव्वद दिवसांचा कालावधी संपल्याच्या लगतनंतरच्या दिनांकापासून परताव्याच्या दिनांकापर्यंत देय असेल. अर्जदार व्यापारी किंवा व्यक्ती उक्त अधिकाऱ्यास अशा आदेशाची प्रमाणित प्रत पुरवू शकेल आणि जर प्रत अशा प्रकारे देण्यात आली तर, अशी प्रत दिल्याच्या दिनांकापासून नव्वद दिवसांचा कालावधी समाप्त झाल्यानंतर व्याज देय होईल.

स्पष्टीकरण.---पूर्वोक्त नव्वद दिवसांच्या कालावधीच्या आत रक्कम परत करण्यास उक्त व्यक्तीमुळे उशीर झाला असेल,---मग तो पूर्णतः झालेला असो किंवा अंशतः झालेला असो--तर त्याच्यामुळे उशीर झालेला कालावधी हा, ज्या कालावधीकरिता व्याज देय असेल त्या कालावधीतून वगळण्यात येईल.

(२) या कलमातील तरतुदीन्वये व्याजाची परिगणना करण्याच्या प्रयोजनासाठी वगळावयाच्या कालावधींसंबंधी कोणताही प्रश्न उद्‌भवल्यास, अशा प्रश्नावर आयुक्त निर्णय देईल व त्याचा निर्णय अंतिम असेल.

५४. (१) ज्या आदेशामुळे परताव्याचा प्रश्न उद्‌भवेल असा आदेश एखाद्या अपिलाचा किंवा पुढील कार्यवाहीचा विषय असेल किंवा त्या विषयी या अधिनियमाखालील इतर कोणतीही कार्यवाही प्रलंबित असेल आणि असा परतावा दिल्यास महसुलावर प्रतिकूल परिणाम होण्याचा संभव आहे, असे अशा परताव्यास मंजुरी देण्यास सक्षम असलेल्या प्राधिकाऱ्याचे मत असेल तर, अशा प्राधिकाऱ्यास, आयुक्ताच्या पूर्वमान्यतेने, आयुक्त निश्चित करील अशा वेळेपर्यंत परताव्याची रक्कम रोखून ठेवता येईल : विवक्षित प्रकरणात परतावा रोखून ठेवण्याचा अधिकार.

परंतु, अशा अपिलाचा, पुढील कार्यवाहीचा किंवा इतर कार्यवाहीचा निष्कर्ष काढल्यानंतर परताव्याची रक्कम, पूर्णतः किंवा अंशतः वसूल करणे आवश्यक झाले तर, कोणत्याही वाजवी कालावधीमध्ये ती वसूल करणे अन्यथा व्यवहार्य होणार नाही किंवा तसे करणे शक्य होणार नाही, असे आयुक्ताचे मत झाले तरच, आयुक्त परतावा रोखून ठेवण्यासाठी आपली मान्यता देईल :

परंतु आणखी असे की, उक्त परतावा देण्याचा प्रश्न ज्यामुळे उद्‌भवला तो आदेश बजावल्याच्या दिनांकापासून नव्वद दिवसांचा कालावधी संपल्यानंतर, परतावा रोखून ठेवण्याचा कोणताही आदेश काढण्यात येणार नाही.

(२) पोट-कलम (१) अन्वये परतावा रोखून ठेवण्यात आला असेल त्याबाबतीत, राज्य शासन, अपील किंवा पुढील कार्यवाहीचा किंवा इतर कोणत्याही कार्यवाहीचा परिणाम म्हणून त्या व्यक्तीस देय होणाऱ्या, अंतिमरित्या निश्चित करण्यात येईल अशा परताव्याच्या रकमेवर, कलम ५३ च्या तरतुदींनुसार, पोट-कलम (१) मध्ये निर्दिष्ट केलेला आदेश बजावल्याच्या दिनांकापासून नव्वद दिवसांचा कालावधी संपल्यानंतर लगेच येणाऱ्या दिनांकापासून परताव्याच्या दिनांकापर्यंतच्या कालावधीकरिता व्याज देईल.

प्रकरण नऊ

कार्यवाही

आगाऊ अधिनिर्णय देणे.

५५. (१) कोणत्याही नोंदणीकृत व्यापाऱ्यास किंवा व्यापार, वाणिज्य, उद्योग किंवा सेवा क्षेत्र यांच्या कोणत्याही संघास, या अधिनियमाच्या, नियमांच्या किंवा अधिसूचनांच्या कोणत्याही तरतुदीची अर्थउकल करण्याबाबत आगाऊ अधिनिर्णय मिळण्यासाठी उक्त तरतुदीशी संबंधित कोणताही प्रश्न कोणत्याही कार्यवाहीत उद्भवला नसला तरीही, न्यायाधिकरणाकडे विहित नमुन्यात व विहित रीतीने अर्ज करता येईल.

(२) न्यायाधिकरणाला, अर्जामध्ये कोणत्याही महत्त्वपूर्ण व सारभूत प्रश्नाचा अंतर्भाव नाही, असे आढळून आले तर, न्यायाधिकरण अर्जदाराला आपले म्हणणे मांडण्याची वाजवी संधी दिल्यानंतर, अर्ज फेटाळू शकेल.

(३) अर्ज दाखल करून घेण्यात आला असेल तर, त्या प्रश्नावर निर्णय देण्यासाठी अध्यक्ष, न्यायाधिकरणाचे तीन किंवा पाच सदस्य, न्यायाधिकरणासमोर हजर राहण्यास हक्कदार असलेले वरिष्ठ व्यवसायी आणि आयुक्ताने नामनिर्देशित करावयाचा सह आयुक्ताच्या दर्जापेक्षा कमी दर्जाचा नसलेला विक्रीकर विभागाचा अधिकारी यांचे मिळून बनणारे एक न्यायपीठ घटित करण्याची व्यवस्था करील. अर्जदाराचे म्हणणे ऐकून घेतल्यानंतर, न्यायपीठ, अर्जामध्ये नमूद केलेल्या प्रश्नावर आपला आगाऊ अधिनिर्णय घोषित करील. न्यायपीठाच्या सदस्यांमध्ये मतभिन्नता असेल तर, त्यानंतर घेतलेला निर्णय हा बहुमतांचा निर्णय असेल. न्यायाधिकरणाद्वारे अर्ज स्वीकारल्यापासून चार महिन्यांच्या आत उक्त खंडपीठाकडून शक्य तेथवर आगाऊ अधिनिर्णयाची अधिघोषणा करण्यात येईल.

(४) ज्या कायद्याच्या आधारे आगाऊ अधिनिर्णय घोषित केलेला असेल त्या कायद्यात बदल झाला नसल्यास, घोषित केलेला आगाऊ अधिनिर्णय बंधनकारक असेल आणि त्यानुसार, कलम २७ मध्ये तरतूद केली असेल त्या व्यतिरिक्त, या अधिनियमान्वये नियुक्त किंवा घटित केलेल्या कोणत्याही प्राधिकरणाकडून असा कोणताही प्रश्न कोणत्याही कार्यवाहीमध्ये विचारात घेतला जाणार नाही. या कलमान्वये नंतरच्या कोणत्याही कार्यवाहीत न्यायाधिकरणाला त्याच्या आधीच्या आगाऊ अधिनिर्णयाला अधिशून्य करण्याचा प्रसंग आला तर, न्यायाधिकरणाला, अधिनिर्णय अधिशून्य करण्याच्या दिनांकास किंवा त्यापूर्वीच्या दिनांकास संपणाऱ्या कोणत्याही कालावधीच्या बाबतीत कर प्रदान करण्यास पात्र असलेल्या कोणत्याही व्यक्तीच्या किंवा व्यापाऱ्याच्या दायित्वास अधिनिर्णय अधिशून्य करण्याने बाधा येणार नाही, असा आदेश देता येईल.

विवादग्रस्त प्रश्नांचा निर्णय करणे.

५६. (१) या अधिनियमाच्या प्रयोजनासाठी,—

(क) कोणतीही व्यक्ती, सोसायटी, क्लब किंवा संघ, किंवा कोणतीही भागीदारी संस्था किंवा कोणत्याही भागीदारी संस्थेची कोणतीही शाखा किंवा विभाग हा, व्यापारी आहे किंवा नाही, किंवा

(ख) कोणत्याही विशिष्ट व्यक्तीची किंवा व्यापाऱ्याची नोंदणी करणे आवश्यक आहे किंवा नाही, किंवा

(ग) कोणत्याही मालास, केलेली कोणतीही विशिष्ट गोष्ट ही, मालाची निर्मिती या संज्ञेच्या अर्थानुसार, त्या मालाची निर्मिती ठरते किंवा कसे अथवा त्याचे पर्यावसान निर्मितीत होते किंवा कसे, किंवा

(घ) कोणताही व्यवहार हा विक्री आहे, किंवा खरेदी आहे, किंवा तो व्यवहार विक्री किंवा खरेदी असल्यास, त्याची यथास्थिति, विक्री किंमत किंवा खरेदी किंमत काय आहे, किंवा

(ङ) कर भरण्यास पात्र असलेल्या कोणत्याही व्यक्तीच्या किंवा व्यापाऱ्याच्या बाबतीत, अशा व्यक्तीकडून किंवा व्यापाऱ्याकडून कोणत्याही विशिष्ट विक्रीच्या किंवा खरेदीच्या बाबतीत कोणताही कर देय आहे किंवा नाही अथवा देय असल्यास त्याचा दर काय आहे, किंवा

(च) खरेदीच्या कोणत्याही विशिष्ट व्यवहारात वजावटीची मागणी करता येऊ शकेल काय आणि मागणी करता येणे शक्य असेल तर, अशी वजावट कोणत्या शर्तींना व निर्बंधांना अधीन राहून करता येईल,

यासंबंधी कलम ५५ अन्वये न्यायालय किंवा न्यायाधिकरण यांच्यापुढे चालू असलेल्या कार्यवाहीत उपस्थित झालेल्या प्रश्नाव्यतिरिक्त कोणताही प्रश्न उद्‌भवल्यास, किंवा आयुक्ताने कलम २३ अन्वये व्यापाऱ्यावर आकारणी करण्यास सुरुवात करण्यापूर्वी कोणताही प्रश्न उद्‌भवल्यास आयुक्त, नियमांना अधीन राहून अशा प्रश्नाचा निर्णय करणारा आदेश देईल.

स्पष्टीकरण.—या पोट-कलमाच्या प्रयोजनांसाठी, आयुक्ताने, कलम २३ अन्वये व्यापाऱ्यावर कोणतीही नोटीस बजावली असेल तर आयुक्ताने, त्या कलमान्वये त्या व्यापाऱ्याबरील आकारणीस सुरुवात केली आहे असे मानले जाईल.

(२) आयुक्तास, निर्धारणापूर्वी केलेल्या कोणत्याही विक्रीच्या किंवा खरेदीच्या बाबतीत या अधिनियमाखालील अर्जदाराच्या दायित्वास किंवा परिस्थितीनुसार तसे करणे समर्थनीय असेल तर, तशाच परिस्थितीत असलेल्या इतर कोणत्याही व्यक्तीच्या दायित्वास बाधा येणार नाही, असा निदेश देता येईल.

(३) आयुक्त, कारणे लेखी नमूद करून पोट-कलम (१) किंवा (२) अन्वये, त्याच्याकडून देण्यात आलेल्या आदेशाचे स्वतःहून पुनर्विलोकन करील आणि त्यास रास्त व योग्य वाटेल असा आदेश त्यावर देईल. आयुक्तास, पुनर्विलोकनाच्या आदेशामुळे, पुनर्विलोकनापूर्वी करण्यात आलेल्या कोणत्याही विक्रीच्या किंवा खरेदीच्या संबंधात ज्या व्यक्तीच्या बाबतीत पुनर्विलोकन करण्यात आले त्या व्यक्तीच्या दायित्वास बाधा येणार नाही, असा निदेश देता येईल आणि त्यानुसार त्याचप्रमाणे जर परिस्थितीनुसार तसे करणे समर्थनीय असेल तर, तशाच परिस्थितीत असलेल्या इतर कोणत्याही व्यक्तीच्या दायित्वास बाधा येणार नाही, असा निदेश देता येईल :

परंतु, ज्याच्याबाबतीत, आदेशाचे पुनर्विलोकन करण्याचे प्रस्तावित करण्यात आले आहे, अशा व्यापाऱ्यास किंवा व्यक्तीस आपले म्हणणे मांडण्याची वाजवी संधी दिल्याखेरीज, या पोट-कलमान्वये, कोणताही आदेश दिला जाणार नाही :

परंतु आणखी असे की, या पोट-कलमान्वये कोणतीही कार्यवाही सुरू करण्यापूर्वी, आयुक्त राज्य शासनाची पूर्व परवानगी मिळवील.

(४) या अधिनियमान्वये किंवा पूर्वीच्या कोणत्याही कायद्यान्वये आधीच दिलेल्या कोणत्याही आदेशातून असा कोणताही प्रश्न उपस्थित होत असेल तर, या कलमान्वये निर्धारण करण्यासाठी असा कोणताही प्रश्न दाखल करून घेतला जाणार नाही, मात्र, अशा आदेशाविरुद्ध केलेल्या अपिलात असा प्रश्न उपस्थित करता येईल.

(५) आयुक्त, शक्य होईल तेथवर निर्धारणासाठी अर्ज ज्या कालक्रमानुसार दाखल करण्यात आले असतील, त्या कालक्रमानुसार त्या अर्जावर निर्णय देईल.

भाग चार

अधिनियमाचा उद्देश व प्रयुक्ती विफल करण्यासाठीचा करार शून्यवत असणे.

५७. (१) या अधिनियमाची किंवा या अधिनियमाच्या कोणत्याही तरतुदीची प्रयुक्ती किंवा प्रयोजने विफल ठरविणारी कोणतीही संव्यवस्था दोन किंवा अधिक व्यक्तींमध्ये किंवा व्यापाऱ्यांमध्ये करण्यात आली असल्याबद्दल आयुक्ताची खात्री झाली तर, आयुक्त अशी संव्यवस्था या अधिनियमाची प्रयुक्ती व प्रयोजने या संबंधात शून्यवत असल्याचे, आदेशाद्वारे, जाहीर करु शकेल. आयुक्तास, उक्त आदेशाद्वारे, अशा संव्यवस्थेमुळे बाधित झालेल्या कोणत्याही व्यक्तीकडून किंवा व्यापाऱ्याकडून—मग असा व्यापारी किंवा व्यक्ती संव्यवस्थेतील पक्षकार असो वा नसो—देय असलेल्या कराच्या रकमेमध्ये, त्या व्यापाऱ्याला त्या संव्यवस्थेतून अथवा संव्यवस्थेअन्वये मिळालेला कराचा कोणताही फायदा विफल करण्याच्या दृष्टीने त्याला योग्य वाटेल अशी वाढ किंवा घट करण्याची तरतूद करता येईल.

(२) या कलमाच्या प्रयोजनांसाठी,—

(एक) " संव्यवस्था " यामध्ये, कोणतीही संविदा, करार, योजना किंवा समझोता–मग तो कायद्यान्वये अंमलात आणण्याजोगा असो वा नसो–आणि ज्याद्वारे ती व्यवस्था अंमलात आणावयाची आहे असे सर्व उपाय व व्यवहार यांचा समावेश होतो ;

(दोन) " कराचा फायदा " यामध्ये,—

(क) कोणत्याही व्यापाऱ्याच्या कर भरण्याच्या दायित्वात केलेली कोणतीही कपात,

(ख) कोणत्याही व्यापाऱ्याच्या, वजावटीची किंवा परताव्याची मागणी करण्याच्या हक्कामध्ये केलेली कोणतीही वाढ,

(ग) कोणत्याही व्यापाऱ्याला मिळणाऱ्या किंवा त्याने द्यावयाच्या विक्री किंमतीत अथवा खरेदी किंमतीत केलेली कोणतीही कपात,—

यांचा समावेश होतो.

(३) या कलमाखाली कोणताही आदेश काढण्यापूर्वी, आयुक्त ज्या कोणत्याही व्यक्तीला किंवा व्यापाऱ्याला मिळालेला कराचा फायदा विफल करावयाचा आहे, त्याला आपले म्हणणे मांडण्याची वाजवी संधी देईल.

एका वर्षापेक्षा कमी किंवा अधिक कालावधीसंबंधातील सांविधिक आदेशांबाबत विशेष तरतुदी.

५८. जेव्हा एखाद्या व्यापाऱ्याच्या बाबतीत, कोणत्याही कारणासाठी वर्षाच्या एखाद्या भागाकरिता या अधिनियमाखाली कोणताही आदेश देण्यात येत असेल तेव्हा, कर आकारण्याच्या किंवा कर भरण्यापासून संपूर्ण किंवा अंशतः सूट देण्याच्या प्रयोजनांसाठी आणि त्याच्याशी अनुषंगिक किंवा त्याला साह्यभूत असणाऱ्या कोणत्याही प्रयोजनांसाठी, या अधिनियमाखालील कलम ३ व्यतिरिक्त इतर कोणत्याही कलमामध्ये किंवा कोणत्याही नियमामध्ये किंवा त्या वर्षाच्या बाबतीत काढलेल्या कोणत्याही अधिसूचनेमध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या कोणत्याही रकमेच्या किंवा रकमांच्या कोणत्याही निर्देशाचा अशा आदेशाच्या प्रयोजनांसाठी, अशा प्रत्येक रकमेला किंवा रकमांना, संख्येच्या अंशाच्या जागी, ज्या कालावधीसाठी आदेश दिला असेल त्या कालावधीतील महिन्यांची संख्या असेल व छेदाच्या जागी बारा ही संख्या असेल अशा संख्येने गुणून, सुधारणा केल्याप्रमाणे उक्त रकमेचा किंवा रकमांचा निर्देश आहे, असा लावण्यात येईल :

परंतु, अशा कालावधीमध्ये एखाद्या महिन्याच्या भागाचा समावेश असेल त्यावेळी, असा भाग पंधरा किंवा त्याहून अधिक दिवसांचा असेल, तर तो एक पूर्ण महिना समजण्यात येईल आणि असा भाग पंधरा दिवसांपेक्षा कमी असेल तर तो हिशेबात धरला जाणार नाही :

परंतु आणखी असे की, असा संपूर्ण कालावधी जेव्हा पंधरा दिवसांपेक्षा कमी असेल तेव्हा तो एक पूर्ण महिना समजण्यात येईल.

१९६६ महा.

५९. (१) आयुक्तास, संबंधित पक्षकारांना त्या प्रकरणी आपले म्हणणे मांडण्याची वाजवी संधी दिल्यानंतर, लेखी आदेशाद्वारे, तसे करण्याबद्दलची आपली कारणे त्या आदेशात नमूद करून, या अधिनियमाच्या कोणत्याही तरतुदीखालील कोणतीही कार्यवाही किंवा कार्यवाहीचा वर्ग, स्वतःकडून इतर कोणत्याही अधिकाऱ्याकडे हस्तांतरित करता येईल आणि त्याचप्रमाणे त्यास, कोणत्याही अधिकाऱ्याकडे प्रलंबित असलेली कार्यवाही किंवा या कलमाखाली आधीच हस्तांतरित केलेली कार्यवाही यासह, अशी कोणतीही कार्यवाही, कोणत्याही अधिकाऱ्याकडून, समवर्ती अधिकारिता असलेल्या किंवा नसलेल्या इतर कोणत्याही अधिकाऱ्याकडे किंवा स्वतःकडे हस्तांतरित करून घेता येईल : कार्यवाही हस्तांतरित करण्याचा अधिकार.

परंतु, असे हस्तांतरण एका अधिकाऱ्याकडून इतर कोणत्याही अधिकाऱ्याकडे करावयाचे असेल आणि दोन्ही अधिकाऱ्यांची कार्यालये ठाणे जिल्हा यासह बृहन्मुंबईमध्ये किंवा यथास्थिति, महाराष्ट्र जमीन महसूल संहिता, १९६६ च्या कलम ४ अन्वये घटित करण्यात आलेल्या एकाच
१९६६ चा महा. ४१. जिल्ह्यात असतील तेव्हा, या कलमातील कोणत्याही गोष्टीमुळे, अशी कोणतीही संधी देणे आवश्यक ठरते, असे मानले जाणार नाही.

(२) या अधिनियमाच्या प्रयोजनांसाठी, कोणतीही कार्यवाही ही, योग्य अधिकारिता असलेला कोणताही प्राधिकारी, या अधिनियमाच्या, नियमांच्या किंवा अधिसूचनेच्या तरतुदींअन्वये नोटीस देईल तेव्हाच प्रलंबित असल्याचे मानण्यात येईल आणि अशी नोटीस दिल्यानंतरच ती कार्यवाही प्रलंबित असल्याचे मानण्यात येईल.

(३) जेव्हा कोणत्याही प्राधिकाऱ्यापुढे कार्यवाही प्रलंबित नसेल तेव्हा एखाद्या व्यक्तीवर किंवा व्यापाऱ्यावर, योग्य अधिकारिता असलेल्या कोणत्याही प्राधिकाऱ्यास अशा वेळी, जी कोणतीही कार्यवाही असेल ती सुरू करता आणि ती पूर्ण करता येईल.

स्पष्टीकरण एक.—या कलमात, कोणत्याही व्यापाऱ्याच्या संबंधात, " कार्यवाही " या शब्दाचा अर्थ, अशा आदेशाच्या दिनांकास जी प्रलंबित असेल किंवा अशा दिनांकास किंवा दिनांकापूर्वी जी पूर्ण झाली असती अशी, कोणत्याही कालावधीच्या बाबतीतील या अधिनियमाखालील सर्व कार्यवाही, असा आहे आणि त्यात, अशा व्यापाऱ्याच्या बाबतीत, उक्त कालावधीच्या वर्षाच्या संबंधात, अशा आदेशाच्या दिनांकानंतर जी सुरू केली जाईल अशा, या अधिनियमाखालील सर्व कार्यवाहींचा देखील समावेश होतो.

स्पष्टीकरण दोन.—कलम २१ च्या पोट-कलम ५ च्या प्रयोजनार्थ, विक्री किंवा खरेदीच्या कोणत्याही व्यवहाराच्या बाबतीतील कार्यवाहीचे हस्तांतरण करणे आवश्यक असेल तेव्हा निवडक हस्तांतरणाची कार्यवाही केली जाईल.

६०. (१) करपात्र नसलेल्या कोणत्याही मालाच्या विक्रीच्या बाबतीत, कोणतीही व्यक्ती, कराच्या रूपाने कोणतीही रक्कम वसूल करणार नाही. विवक्षित प्रकरणांमध्ये कराच्या रूपाने किंवा कराच्या ऐवजी रकमा वसूल करण्यास मनाई.

(२) जी नोंदणीकृत व्यापारी नाही अशी कोणतीही व्यक्ती, कोणत्याही मालाच्या विक्रीबाबत अन्य कोणत्याही व्यक्तीकडून कराच्या रूपाने कोणतीही रक्कम वसूल करणार नाही आणि कोणताही नोंदणीकृत व्यापारी, या अधिनियमाच्या तरतुदींअन्वये कोणत्याही मालाच्या विक्रीवर त्याच्याकडून देय असलेल्या कराच्या रकमेपेक्षा कोणतीही अधिक रक्कम कराच्या रूपाने किंवा कराच्या ऐवजी वसूल करणार नाही.

स्पष्टीकरण.—या पोट-कलमाच्या प्रयोजनांसाठी, जेथे नोंदणीकृत व्यापाऱ्याकडून विक्रीच्या उलाढालीवर वसूल केलेल्या कराची एकूण रक्कम ही, अशा उलाढालीवर त्या व्यापाऱ्याकडून देय असलेल्या कराच्या रकमेपेक्षा अधिक होत असेल आणि उक्त व्यापारी किंवा आयुक्त, अशी अधिक वसुली नेमक्या कोणत्या व्यवहारावर करण्यात आली आहे, हे ओळखू शकत नसतील तेथे, या पोट-कलमाच्या प्रयोजनांसाठी, ती अधिक वसुली, उलाढाली अंतर्भूत असलेल्या सर्व व्यवहारामुळे त्या त्या प्रमाणात करण्यात आली आहे, असे मानण्यात येईल आणि त्यानुसार या कलमाच्या प्रयोजनांसाठी उपरोक्त अधिक रक्कम ही, अशा प्रत्येक व्यवहारावर वसूल करण्यात आली आहे, असे मानण्यात येईल.

(३) पोट-कलम (२) मधील कोणतीही गोष्ट त्या त्यावेळी अंमलात असलेल्या कोणत्याही कायद्याच्या तरतुदींअन्वये एखाद्या व्यक्तीवर लादण्यात आलेल्या शर्तींचे आणि निर्बंधांचे अनुपालन करण्याकरिता त्या व्यक्तीने अशी कराची रक्कम स्वतंत्रपणे वसूल करणे आवश्यक असेल त्याबाबतीत, लागू असणार नाही.

(४) पोट-कलम (२) मध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, जो कार्यकंत्राटदार नाही अशा ज्या व्यापाऱ्यास आयुक्ताने या अधिनियमाच्या, नियमांच्या किंवा अधिसूचनेच्या कोणत्याही तरतुदीअन्वये कराच्या ऐवजी ठोक रक्कम भरण्याची परवानगी दिली असेल तो व्यापारी, ज्या कालावधीकरिता अशी ठोक रक्कम देणे लागू असेल, त्या कालावधीत मालाची विक्री केलेली असल्यास, त्या विक्रीवर कराच्या रूपाने किंवा कराच्या ऐवजी कोणतीही रक्कम वसूल करणार नाही.

विवक्षित प्रकरणी लेख्यांची लेखापरीक्षा करणे.

६१. (१) कर देण्यास पात्र असलेला प्रत्येक व्यापारी,—

(क) जर त्याच्या विक्रीची, किंवा यथास्थिति, खरेदीची उलाढाल कोणत्याही वर्षात चाळीस लाख रुपयांहून अधिक असेल तर;

(ख) जर तो अनिवासी व्यापारी असेल तर,

अशा वर्षाच्या बाबतीतील त्याच्या लेख्यांची, त्या वर्षाच्या समाप्तीपासून विहित कालावधीच्या आत लेखापालाकडून लेखापरीक्षा करून घेईल आणि अशा लेखापालाने यथोचित स्वाक्षरी व सत्यापित केलेला व विहित करण्यात येईल असा तपशील व प्रमाणपत्रे नमूद करणारा, अशा लेखापरीक्षेचा अहवाल विहित नमुन्यात त्या कालावधीत सादर करील.

स्पष्टीकरण.—या कलमाच्या प्रयोजनार्थ, " लेखापाल " याचा अर्थ, सनदी लेखापाल अधिनियम, १९४९ याच्या अर्थानुसार सनदी लेखापाल, असा आहे. १९४९ चा ३८

(२) पोट-कलम (१) अन्वये लेख्यांची लेखापरीक्षा करण्यास जबाबदार असलेल्या कोणत्याही व्यापाऱ्याने, उपरोक्त मुदतीत अशा अहवालाची एक प्रत सादर करण्यात कसूर केली तर, आयुक्त, व्यापाऱ्यास आपले म्हणणे मांडण्याची वाजवी संधी दिल्यानंतर, त्याच्यावर, देय असलेल्या कोणत्याही कराबरोबरच एकूण विक्रीच्या किंवा, यथास्थिति, खरेदीच्या एक दशांश टक्के इतकी रक्कम किंवा एक लाख रुपये यांपैकी जी कमी असेल ती रक्कम शास्तीच्या स्वरूपात लादील.

निर्धारणाची कार्यवाही, इत्यादी विवक्षित कारणांमुळे विधिअग्राह्य न ठरणे.

६२. (१) या अधिनियमाच्या कोणत्याही तरतुदीला अनुलक्षून सादर करण्यात आलेले, केलेले किंवा दिलेले किंवा करण्यात आलेले अथवा सादर करण्यात आल्याचे, केल्याचे किंवा दिल्याचे किंवा करण्यात आल्याचे अभिप्रेत असलेले कोणतेही विवरण, निर्धारण (पुनर्विलोकन, अपील, सुधारणा आणि सूचना) नोटीस, समन्स किंवा इतर कार्यवाही ही, जर असे विवरण, निर्धारण, नोटीस, समन्स किंवा इतर कार्यवाही यांचा आशय आणि प्रभाव हा, या अधिनियमाच्या

उद्देशाशी, प्रयोजनांशी आणि आवश्यकतांशी सुसंगत किंवा त्यानुसार असेल तर, केवळ असे विवरण, निर्धारण, नोटीस, समन्स किंवा इतर कार्यवाही यांतील कोणतीही चूक, दोष किंवा कसूर याच कारणांमुळे विधिअग्राह्य ठरणार नाही किंवा विधिअग्राह्य असल्याचे मानण्यात येणार नाही.

(२) कोणतीही नोटीस, आदेश किंवा, यथास्थिति, पत्र ज्याला पाठवण्यात आले असेल त्या व्यापाऱ्याने किंवा व्यक्तीने आधीच त्यावर कारवाई केली असेल तर, किंवा ज्याच्या बजावणीस अशी नोटीस, आदेश किंवा पत्र यांनुसार अगोदर सुरू झालेल्या, चालू असलेल्या किंवा पूर्ण झालेल्या कार्यवाहीमध्ये अथवा कार्यवाहीच्या, बाबतीत आक्षेप घेण्यात आला नसेल तर उक्त नोटिशीच्या, आदेशाच्या किंवा पत्राच्या बजावणीस आक्षेप घेण्यात येणार नाही.

(३) या अधिनियमाच्या तरतुदीन्वये दिलेला निर्धारण, पुनर्विलोकन अपील सुधारणा, किंवा सूचना यांच्या आदेशासह कोणताही आदेश, या अधिनियमाच्या इतर कोणत्याही तरतुदीन्वये इतर कोणत्याही प्राधिकाऱ्याकडूनदेखील ती कार्यवाही करता आली असती, केवळ एवढ्याच कारणावरून विधिअग्राह्य ठरणार नाही.

प्रकरण दहा

हिशेब इत्यादी सादर करण्याचे दायित्व.

हिशेब. ६३. (१) या अधिनियमान्वये कर देण्यास पात्र असलेला प्रत्येक व्यापारी आणि विहित नमुन्यातील नोटीस बजावून आयुक्ताने ज्यास तसे करण्यास फर्मावले असेल असा अन्य कोणताही व्यापारी, त्याने खरेदी केलेल्या किंवा विकलेल्या मालाच्या मूल्याचा खरा हिशेब ठेवील.

(२) असे ठेवलेले हिशेब, एखादा व्यापारी कोणत्याही कालावधीत कर देण्यास पात्र आहे किंवा नाही हे ठरवण्यासाठी पुरेसे स्पष्ट किंवा समजण्यासारखे नाहीत, किंवा सादर केलेल्या विवरणांची किंवा विवरणपत्रांची योग्य छाननी करता येणार नाही अशा रीतीने ते ठेवण्यात आले आहेत, असे आयुक्तास वाटले तर, त्यास अशा व्यापाऱ्यास, विक्रीच्या किंवा खरेदीच्या अभिलेखासह असे हिशेब, कराचे निर्धारण योग्य प्रमाणात होण्याच्या प्रयोजनासाठी त्याच्या मते आवश्यक असेल, अशा नमुन्यात किंवा अशा रीतीने आणि त्याबाबत विहित करण्यात येईल अशा कोणत्याही गोष्टींना अधीन राहून, तो लेखी निदेश देईल त्याप्रमाणे ठेवण्यास लेखी नोटिशीद्वारे फर्माविता येईल.

(३) आयुक्तास, याबाबतीत विहित करण्यात येतील अशा शर्तींना किंवा निर्बंधांना अधीन राहून, लेखी नोटिशीद्वारे कोणत्याही व्यापाऱ्यास किंवा राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे व्यापाऱ्यांच्या कोणत्याही वर्गास, त्यांच्या मालाची खरेदी, विक्री किंवा पोचवणी यासंबंधी आणि मालाच्या विक्री किंवा खरेदीबाबत दिलेल्या किंवा स्वीकारलेल्या रकमेसंबंधी तो विनिर्दिष्ट करील असे तपशील दर्शविणारे हिशेब आणि अभिलेख, अशा नमुन्यात आणि अशा रीतीने ठेवण्याबद्दल निदेश देता येईल.

(४) प्रत्येक नोंदणीकृत व्यापारी, सर्वसाधारणपणे त्याच्या मालाचा साठा, किंवा त्याने केलेली मालाची खरेदी, विक्री आणि मालाची पोचवणी, किंवा त्याने दिलेली किंवा मालाच्या विक्री किंवा खरेदीबाबत स्वीकारलेली रक्कम यासंबंधातील त्याचे हिशेब, नोंदवह्या आणि कागदपत्रे, त्याच्या नोंदणी प्रमाणपत्रात विनिर्दिष्ट केलेल्या धंद्याच्या एका किंवा अनेक ठिकाणी किंवा, आयुक्ताच्या पूर्वमान्यतेने, आयुक्ताने संमती दिली असेल अशा अन्य ठिकाणी ठेवील.

हिशेब व कागदपत्रे सादर करणे व त्यांची तपासणी आणि जागेची झडती.

६४. (१) आयुक्तास, विहित करण्यात येतील अशा शर्तींना अधीन राहून, कोणत्याही व्यापाऱ्यास कोणतेही हिशेब किंवा कागदपत्रे त्याच्यापुढे सादर करण्यास, किंवा त्या व्यापाऱ्याच्या मालाच्या साठ्यासंबंधी किंवा त्याने विकलेल्या, खरेदी केलेल्या, आणि पोचवणी केलेल्या मालासंबंधी किंवा मालाच्या विक्री किंवा खरेदीबाबत त्याने दिलेल्या किंवा स्वीकारलेल्या रकमेसंबंधी कोणतीही माहिती पुरविण्यास, किंवा या अधिनियमाच्या प्रयोजनांसाठी आवश्यक असेल अशी त्याच्या धंद्यासंबंधीची अन्य कोणतीही माहिती पुरविण्यास फर्माविता येईल.

(२) कोणत्याही व्यापाऱ्याच्या मालाच्या साठ्याशी संबंधित असलेले किंवा कोणत्याही व्यापाऱ्याने खरेदी केलेल्या, विकलेल्या आणि पोचवणी केलेल्या मालाशी, किंवा मालाच्या विक्री किंवा खरेदीबाबत दिलेल्या किंवा स्वीकारलेल्या रकमेशी संबंधित असलेले सर्व हिशेब,

नोंदवह्या व कागदपत्रे आणि कोणत्याही व्यापाऱ्याच्या धंद्याच्या कोणत्याही ठिकाणी ठेवलेला सर्व माल व रोकड, ही, आयुक्तास सर्व वाजवी वेळी पाहण्यासाठी खुली असेल आणि आयुक्तास, या अधिनियमाच्या प्रयोजनांसाठी त्यास आवश्यक वाटतील अशा उक्त हिशेबाच्या, नोंदवह्यांच्या किंवा कागदपत्रांच्या प्रती किंवा उतारे आणि आढळलेल्या मालाची आणि रोख रकमेची यादी करून घेता येईल किंवा घेण्याची व्यवस्था करता येईल.

(३) जर कोणत्याही व्यापाऱ्याने त्याच्याकडून येणे असलेल्या कोणत्याही कराची रक्कम भरण्याचे टाळले आहे किंवा तो टाळण्याचा प्रयत्न करत आहे असे आयुक्तास सकारण वाटत असेल तर, त्यास, कारणे लेखी नमूद करून, त्यास आवश्यक वाटतील असे त्या व्यापाऱ्याचे हिशेब, नोंदवह्या किंवा कागदपत्रे जप्त करता येतील, आणि त्याबद्दल तो पावती देईल, आणि या अधिनियमाखालील कोणत्याही कार्यवाहीच्या संबंधात आवश्यक असेल तोपर्यंत ते ठेवून घेईल :

परंतु, व्यापाऱ्याने अर्ज केल्यावर, आयुक्त, उक्त हिशेब, नोंदवह्या किंवा कागदपत्रे यांच्या सत्य प्रती, पुरवील.

(४) पोट-कलम (२) किंवा पोट-कलम (३) च्या प्रयोजनांसाठी आयुक्तास, कोणत्याही व्यापाऱ्याच्या धंद्याच्या कोणत्याही ठिकाणी; किंवा अन्य ज्या कोणत्याही ठिकाणी व्यापारी त्याच्या धंद्याचे हिशेब, नोंदवह्या किंवा कागदपत्रे किंवा त्याच्या धंद्याशी संबंधित मालाचा साठा ठेवत आहे किंवा त्यावेळी त्याने ठेवला आहे, असे आयुक्तास सकारण वाटत असेल, त्या ठिकाणी प्रवेश करता येईल आणि त्या जागेची झडती घेता येईल.

(५) झडती घेत असताना कोणतीही हिशेबाची पुस्तके, इतर दस्तऐवज, पैसे किंवा माल कोणत्याही व्यक्तीच्या ताब्यात किंवा नियंत्रणात असल्याचे आढळून आल्यास, एतद्विरुद्ध सिद्ध करण्यात आले नाही तर, अशी हिशेबाची पुस्तके, इतर दस्तऐवज, पैसे किंवा माल अशा व्यक्तीच्या मालकीचा आहे, असे गृहीत धरण्यात येईल.

स्पष्टीकरण.—या कलमाच्या प्रयोजनासाठी, धंद्याचे ठिकाण यामध्ये व्यापारी, कोणत्याही नावाने ओळखल्या जाणाऱ्या अभिकर्त्यामार्फत किंवा अन्यथा, ज्या ठिकाणी कामधंदा करीत असेल अशी जागा, अशा अभिकर्त्याच्या कामधंद्याची जागा, व्यापारी किंवा अभिकर्ता त्याचा माल साठवत असेल अशी वखार, गोदाम किंवा इतर जागा, आणि व्यापारी किंवा अभिकर्ता त्यांची खातेपुस्तके ठेवत असतील अशी कोणतीही जागा यांचा समावेश होतो.

व्यवहारांची उलटतपासणी करणे.

६५. (१) कर चुकवेगिरीस प्रतिबंध घालण्याच्या आणि या अधिनियमाच्या तरतुदींच्या योग्य अनुपालनाची खात्री करण्याच्या दृष्टीने आयुक्तास, व्यापाऱ्यांच्या कोणत्याही वर्गाने केलेल्या विक्री आणि खरेदीसंबंधीची माहिती वेळोवेळी गोळा करता येईल आणि त्यास, विक्रीच्या आणि खरेदीच्या अशा कोणत्याही व्यवहारांची उलटतपासणी करविता येईल.

(२) या प्रयोजनासाठी, आयुक्तास, **राजपत्रातील** अधिसूचनेद्वारे, वेळोवेळी, व्यापाऱ्यांच्या कोणत्याही वर्गास, विनिर्दिष्ट करण्यात येईल अशा नमुन्यात व अशा प्राधिकाऱ्याकडे आणि अशा दिनांकापर्यंत, उक्त अधिसूचनेत नमूद केलेल्या कालावधीत त्यांनी केलेल्या विक्री किंवा

खरेदीसंबंधीची, त्यात विनिर्दिष्ट करण्यात येईल अशी माहिती, सविस्तर व तपशीलवार सादर करण्यास फर्मावता येईल.

(३) आयुक्त, अशा कोणत्याही व्यवहारांचा खरेदीदार आणि विक्रेत्या व्यापाऱ्यांच्या लेखा-पुस्तकांचा संदर्भ घेऊन उलटतपासणी करवून घेईल. या प्रयोजनार्थ, आयुक्त, त्याला शक्य होईल तेथवर, उलटतपासणी करण्याच्या प्रयोजनासाठी लेखापुस्तकांची पडताळणी करणे आवश्यक आहे, अशी, व्यापाऱ्याला विहित नमुन्यातील लेखी सूचना पाठवील आणि त्यात उलटतपासणी करावयाच्या प्रस्तावित व्यवहारांचा तपशील आणि कोणत्या वेळी व कोणत्या दिनांकास त्या व्यापाऱ्याने लेखापुस्तके आणि खरेदी विक्रीच्या बीजक वह्यांसह हजर राहावयाचे ते कळवील. व्यापाऱ्याने उलटतपासणीसाठी हजर राहण्यास कसूर केली तर, व्यवहारांची उलटतपासणी करण्यासाठी रीतसर प्राधिकृत केलेला कोणताही अधिकारी किंवा व्यक्ती, सर्वसाधारणपणे तो व्यापारी जेथे लेखापुस्तके ठेवतो अशा ठिकाणी, कोणत्या वेळी व कोणत्या दिनांकास भेट देईल ती वेळ व दिनांक देखील सूचनेत नमूद करील.

(४) आयुक्तास, शक्य असेल तितपत तपासणी अशाप्रकारे योजावी की, कोणत्याही व्यापाऱ्यासाठी, त्याला बोलावून खाते पुस्तके आणि इतर पुरावे यांच्यानुसार त्याच्या व्यवहाराची उलटतपासणी करण्यासाठी कोणत्याही वर्षात दोनपेक्षा अधिक नसतील इतक्या तारखा आणि जर व्यापाऱ्याने या सूचनेनुसार उपस्थित राहण्यास कसूर केली तर व्यापाऱ्याच्या धंद्याच्या उक्त जागेला भेट देण्याकरिता दोन तारखा निश्चित करता येतील. आयुक्त अशा तारखा व्यापाऱ्याला कळवील.

सर्वेक्षण. ६६. (१) या अधिनियमान्वये कर देण्यास जबाबदार असलेले, परंतु नोंदणी न झालेले व्यापारी शोधून काढण्याच्या दृष्टीने, आयुक्त, वेळोवेळी नोंदणी न झालेल्या व्यापाऱ्यांचे सर्वेक्षण करवील.

(२) सर्वेक्षण करण्याच्या प्रयोजनासाठी, आयुक्तास, सर्वसाधारण किंवा विशेष नोटिशीद्वारे कोणत्याही व्यापाऱ्यास किंवा व्यापाऱ्यांच्या वर्गास, ज्यांनी अशा व्यापाऱ्याकडून किंवा व्यापाऱ्यांच्या वर्गाकडून कोणत्याही नियत कालावधीमध्ये कोणताही माल खरेदी केला आहे किंवा त्यांना कोणताही माल विकला आहे अशा व्यक्तींची आणि व्यापाऱ्यांची नावे, पत्ते आणि त्यास आवश्यक वाटेल असा त्यांच्या संबंधातील इतर तपशील सादर करण्यास फर्माविता येईल.

(३) सर्वेक्षण करण्याच्या प्रयोजनांसाठी, आयुक्तास, त्याच्या मते सर्वेक्षणाच्या प्रयोजनार्थ, ज्या प्रस्तुत व उपयुक्त वाटतील अशा बँक व्यवसायी कंपन्यांसह लोकसेवाभावी व वित्तीय संस्थांमार्फत पुरविण्यात आलेल्या सेवांसंबंधीची सविस्तर व तपशीलवार माहिती मागविता येईल. त्यास, वेळोवेळी अशा सर्वेक्षणामध्ये आढळून आलेल्या कोणत्याही विशिष्ट नोंदणी न झालेल्या व्यापाऱ्याचे नाव उघड होणार नाही किंवा सूचित होणार नाही अशाप्रकारे, त्यास योग्य वाटेल अशा कोणत्याही रीतीने त्या सर्वेक्षणाचे निष्कर्ष प्रसिद्ध करविता येतील.

(४) आयुक्तास, सर्वेक्षणाच्या प्रयोजनांसाठी नोंदणी न झालेली किंवा नोंदणी प्रमाणपत्र देण्यासाठी अर्ज न केलेली एखादी व्यक्ती जेथे धंदा करीत असेल त्या कोणत्याही ठिकाणी प्रवेश करता येईल— मग असे ठिकाण धंद्याचे मुख्य ठिकाण असो किंवा अशा धंद्याचे मुख्य ठिकाण नसो— आणि त्यास, धंद्याच्या मालकाला, कर्मचाऱ्याला किंवा त्यावेळी व त्या ठिकाणी कोणत्याही रीतीने धंद्याचे काम पाहणाऱ्या किंवा धंद्यात मदत करणाऱ्या इतर कोणत्याही व्यक्तीला,—

१०५

(एक) त्याला आवश्यक वाटतील आणि अशा ठिकाणी उपलब्ध असतील अशा लेखा-पुस्तकांची किंवा कागदपत्रांची तपासणी करण्यासाठी त्यास आवश्यक ती सुविधा उपलब्ध करून देण्यास ;

(दोन) त्यात आढळून येईल अशी रोख रक्कम किंवा साठा यांची तपासणी किंवा पडताळणी करण्यासाठी त्यास आवश्यक ती सुविधा उपलब्ध करून देण्यास ; आणि

(तीन) या अधिनियमाखालील कोणत्याही कार्यवाहीसाठी जी उपयुक्त होऊ शकेल, किंवा त्यांच्याशी संबद्ध असेल अशा कोणत्याही प्रकरणासाठी त्यास आवश्यक असेल अशी माहिती सादर करण्यास,

फर्मावता येईल.

स्पष्टीकरण.---या कलमाच्या प्रयोजनासाठी, " धंद्याचे ठिकाण " यात, जेथे एखादी व्यक्ती अभिकर्त्यामार्फत, कोणत्याही नावाने किंवा अन्यथा धंदा करीत असेल अशा अभिकर्त्याचे धंद्याचे ठिकाण, वखार, गोदाम किंवा व्यापारी किंवा अभिकर्ता त्यांचा माल साठवून ठेवत असेल असे इतर ठिकाण आणि व्यापारी किंवा अभिकर्ता त्यांची लेखापुस्तके ठेवत असेल असे ठिकाण यांचाही अंतर्भाव होतो.

(५) जेथे अशी व्यक्ती धंदा करीत असेल अशा ठिकाणी, आयुक्त, असे ठिकाण धंद्यासाठी उघडे असेल केवळ अशाच वेळेमध्ये आणि उक्त अन्य कोणत्याही ठिकाणी केवळ सूर्योदयानंतर व सूर्यास्तापूर्वी प्रवेश करील. आयुक्तास, त्याने तपासणी केलेल्या हिशेब पुस्तकांतील व इतर दस्तऐवजातील उतारे किंवा प्रती घेता येतील किंवा घेण्याची व्यवस्था करता येईल, त्याने तपासणी केलेली व पडताळून पाहिलेली कोणतीही रोकड किंवा साठा यांची वस्तुसूची तयार करता येईल किंवा तयार करण्याची व्यवस्था करता येईल आणि या अधिनियमाखालील कोणत्याही कार्यवाहीसाठी उपयुक्त ठरेल किंवा कार्यवाहीसंबंधात प्रस्तुत ठरेल असे कोणत्याही व्यक्तीचे निवेदन नोंदवून घेता येईल.

(६) या कलमाखालील अधिकारांचा वापर करताना, आयुक्त, जेथे त्याने प्रवेश केला असेल अशा ठिकाणामधून कोणतीही हिशेब पुस्तके, इतर दस्तऐवज किंवा कोणतीही रोकड किंवा साठा कोणत्याही कारणास्तव हलवणार नाही किंवा हलवण्यास कारण ठरणार नाही.

(७) या कलमात काहीही अंतर्भूत असले तरी, व्यवसायात गुंतलेल्या उक्त व्यक्तीने आपले नोंदणी प्रमाणपत्र सादर करून, आपण नोंदणीकृत व्यापारी आहोत असे सिद्ध केल्यावर लगेचच सर्वेक्षण थांबवण्यात येईल.

तपासणी चौक्यांची व नाक्यांची स्थापना करणे.

६७. (१) शासनाला या अधिनियमाखालील कराच्या चुकवेगिरीला आळा घालण्याच्या किंवा तपासणी करण्याच्या दृष्टीने आवश्यक वाटत असल्यास, राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे, त्यात विनिर्दिष्ट करण्यात येईल अशा राज्यातील किंवा राज्याच्या सीमेवरील ठिकाणी, तपासणी चौक्यांची स्थापना किंवा नाक्यांची उभारणी किंवा दोन्हीचीही स्थापना करण्याचा निदेश देता येईल.

(२) वाहनाचा मालक किंवा ते ताब्यात असलेली व्यक्ती किंवा चालक,---

(क) वाहनातून वाहून नेत असलेल्या मालाच्या संबंधातील कर बीजक (टॅक्स इनव्हॉईस) किंवा विक्रीचे देयक किंवा पोचवणी पावती किंवा विहित करण्यात येईल असा अन्य दस्तऐवज आपल्यासोबत बाळगील ;

(ख) तपासणी चौकीच्या किंवा नाक्याच्या कोणत्याही प्रभारी अधिकाऱ्यासमोर, किंवा कलम ७७ च्या पोट-कलम (१) अन्वये प्राधिकृत करण्यात आलेल्या कोणत्याही अन्य अधिकाऱ्यासमोर, पोट-कलम (क) मध्ये उल्लेख केलेले दस्तऐवज किंवा कागदपत्र सादर करील आणि त्यावर अशा अधिकाऱ्याचा शिक्का उमटवून घेईल आणि विक्रीच्या बिलाची व पोचवणी पावतीची एक प्रत उक्त अधिकाऱ्याला देईल आणि दुसरी प्रत मालाची वाहतूक पूर्ण होईपर्यंत आपल्याजवळ बाळगील ;

(ग) राज्यात प्रवेश करताना, प्रथम लागणाऱ्या तपासणी चौकीला किंवा नाक्याला आणि राज्यातून बाहेर पडताना शेवटी लागणाऱ्या तपासणी चौकीला किंवा नाक्याला कळवील आणि वाहनात भरलेल्या मालाच्या संबंधात विहित करण्यात येईल असा तपशील असलेले प्रतिज्ञापत्र उक्त अधिकाऱ्याला देईल ;

(घ) मालाच्या तपासणीकरिता आणि वाहनात भरलेल्या मालाच्या संबंधातील अशा चालकाच्या किंवा वाहन ताब्यात असलेल्या अन्य व्यक्तीच्या ताब्यात असलेल्या अभिलेखांचे निरीक्षण करण्यासाठी वाहन थांबवील आणि उक्त अधिकाऱ्याला आवश्यक वाटेल तितका वेळ ते थांबवून ठेवील आणि तशी आवश्यकता असल्यास तो त्याचे नाव व पत्ता आणि वाहनाच्या मालकाचे नाव व पत्ता देईल ;

(ङ) कलम ७७ च्या पोट-कलम (१) अन्वये प्राधिकृत केलेला एखादा अधिकारी कोणतेही वाहन मध्येच अडवील तेव्हा असा अधिकारी त्याला आवश्यक वाटल्यास, मालकाला किंवा चालकाला किंवा वाहन ताब्यात असलेल्या व्यक्तीला, ते वाहन तपासणी-चौकीवर किंवा नाक्यावर किंवा पोलीस ठाण्यावर नेण्याचा निदेश देईल आणि मालक, चालक किंवा वाहन ताब्यात असलेली व्यक्ती, त्याच्या अशा निदेशाचे पालन करील.

राज्यातून, रस्त्याने मालाची ने-आण करणे आणि ने-आण पास देणे.

६८. (१) एखादे वाहन, करपात्र मालाची वाहतूक करताना,—

(क) राज्याबाहेरील कोणत्याही ठिकाणाहून, राज्याबाहेरील कोणत्याही ठिकाणी वाहतूक करीत असेल आणि राज्यातून जात असेल ; किंवा

(ख) देशाबाहेरील कोणत्याही ठिकाणाहून राज्यात आयात केली असेल आणि असा माल राज्याबाहेरील कोणत्याही ठिकाणी नेत असेल ;

अशा बाबतीत अशा वाहनाचा चालक किंवा वाहन ताब्यात असलेली कोणतीही अन्य व्यक्ती विहित माहिती भरून देईल आणि राज्यातील त्याच्या प्रवेशानंतर किंवा यथास्थिति, असा माल राज्यातून हलवण्यास प्रारंभ केल्यानंतर लागणाऱ्या पहिल्या तपासणी-चौकीच्या किंवा नाक्याच्या प्रभारी अधिकाऱ्याकडून किंवा यथास्थिति, राज्यात प्रवेश केल्यावर किंवा असा माल हलविण्यास सुरुवात केल्यावर मालवाहन मध्येच अडवण्याबाबत कलम ७७ चे पोट-कलम (१) अन्वये ज्याला अधिकार प्रदान करण्यात आले आहेत अशा अधिकाऱ्याकडून, विहित नमुन्यातील ने-आण पास दोन प्रतीत मिळवील.

(२) वाहनाचा चालक किंवा वाहन ताब्यात असलेली व्यक्ती, पोट-कलम (१) अन्वये मिळवलेली ने-आण पासाची प्रत, करारनिविष्ट वेळेत, राज्यातून बाहेर पडण्याआधी शेवटच्या तपासणी-चौकीच्या किंवा नाक्याच्या प्रभारी अधिकाऱ्याला देईल.

(३) (क) मालाने भरलेले वाहन, जर कोणत्याही कारणाने ने-आण पासातील करारनिविष्ट वेळेत राज्याबाहेर हलवण्यात आले नसेल तर माल वाहनाचा मालक, चालक किंवा ते ताब्यात असलेली कोणतीही व्यक्ती, अशा विलंबाची कारणे व इतर तपशील, कोणताही असल्यास, याबाबतीत अधिकार प्रदान केलेल्या अधिकाऱ्याला देईल आणि असा अधिकारी, जेथे आवश्यक असेल तेथे योग्य ती चौकशी केल्यानंतर, ने-आण पासामध्ये उचित सुधारणा करून बाहेर जाण्याची वेळ वाढवून देईल.

(ख) एखाद्या वाहनाने वाहून आणलेल्या मालाचा राज्यात प्रवेश झाल्यानंतर किंवा, यथास्थिति, माल हलवायला सुरूवात केल्यानंतर, असा माल कोणत्याही अन्य वाहनाने किंवा कोणत्याही अन्य मार्गाने राज्याबाहेर वाहून नेल्याचा दावा केला असल्यास ; तो माल राज्याबाहेर प्रत्यक्ष वाहून नेला हे सिद्ध करण्याची जबाबदारी राज्यांत प्रथम माल आणणारा वाहन चालक, वाहन ताब्यात असलेली व्यक्ती किंवा मालक यांच्यावर असेल.

(४) वाहनाचा चालक किंवा ते ताब्यात असलेली कोणतीही अन्य व्यक्ती, पोट-कलम (२) च्या आवश्यकतांची पूर्तता करीत नसेल तर, त्याने अन्यथा सिद्ध करेपर्यंत वाहनाच्या मालकाने उक्त मालाची राज्यामध्ये विक्री केलेली आहे असे गृहीत धरण्यात येईल आणि तो कर भरण्यास पात्र असलेला व्यापारी आहे असे समजून, आयुक्ताने याबाबतीत अधिकार प्रदान केलेल्या अधिकाऱ्याकडून त्याच्यावरील कर निर्धारित केला जाईल आणि या अधिनियमाच्या सर्व तरतुदी तदनुसार त्याला लागू होतील.

(५) पोट-कलम (१) अन्वये तरतूद केल्याप्रमाणे ने-आण पास मिळविलेल्या वाहनाच्या मालकाने, पोट-कलम (२) मध्ये तरतूद केल्यानुसार पास परत करण्यात कसूर केल्यास, तो वाहतूक केलेल्या मालावर बसवण्यायोग्य कराच्या रकमेच्या दुप्पट होईल एवढी रक्कम शास्ती म्हणून भरण्यास पात्र असेल.

(६) मालक असलेल्या व्यक्तीने वाहन अन्य व्यक्तीला मालाच्या वाहतुकीसाठी भाड्याने दिलेले असेल अशा प्रकरणात, वाहन भाड्याने घेणारादेखील, या कलमाच्या प्रयोजनाकरिता, वाहनाचा मालक आहे असे मानण्यात येईल.

२००० चा २१. ६९. (१) माहिती तंत्रज्ञान अधिनियम, २००० मधील तरतुदी आणि या अधिनियमाखाली केलेले नियम आणि दिलेले निदेश, डिजिटल सह्या, इलेक्ट्रॉनिक नियंत्रण, निर्देश, पोच आणि इलेक्ट्रॉनिक अभिलेख पाठवणे, इलेक्ट्रॉनिक अभिलेख मिळविणे आणि डिजिटल सह्या व डिजिटल सहीचे प्रमाणपत्र मिळविणे यांबाबतच्या तरतुदींसह, या अधिनियमाखाली केलेल्या कार्यपद्धतीला शक्य होईल तेथवर लागू होतील. स्वयंचलन.

(२) जेव्हा कोणतीही नोटीस, पत्र किंवा सूचना स्वयंचलित माहिती संस्करण यंत्रणेवर तयार केली असेल आणि ती कोणत्याही व्यापाऱ्यावर किंवा व्यक्तीवर रीतसर बजावण्यात आली असेल तेव्हा, उक्त नोटीस, पत्र किंवा सूचना यावर कोणत्याही अधिकाऱ्याने किंवा व्यक्तीने व्यक्तिशः सही करणे आवश्यक नसेल आणि उक्त नोटीस, पत्र किंवा सूचना यावर अशा अधिकाऱ्याने व्यक्तिशः सही केलेली नाही याच केवळ कारणासाठी ते विधिग्राह्य नसल्याचे मानण्यात येणार नाही.

प्रकरण अकरा

आकडेवारी

७०. (१) या अधिनियमाची अधिक चांगल्या रीतीने अंमलबजावणी करण्याच्या प्रयोजनासाठी, तसे करणे आवश्यक आहे असे आयुक्ताला वाटले तर, त्यास **राजपत्रातील** अधिसूचनेद्वारे, या अधिनियमाद्वारे किंवा त्या संबंधात हाताळण्यात येईल अशा कोणत्याही बाबीसंबंधी आकडेवारी गोळा करण्यात यावी, असा निदेश देता येईल. आकडेवारी गोळा करण्याचा अधिकार.

(२) असा निदेश देण्यात आल्यानंतर, आयुक्ताला किंवा याबाबत आयुक्ताने प्राधिकृत केलेल्या कोणत्याही व्यक्तीला किंवा व्यक्तींना, **राजपत्रातील** अधिसूचनेद्वारे आणि आवश्यक वाटल्यास कोणत्याही वृत्तपत्रामध्ये नोटीस प्रसिद्ध करून, किंवा व्यापाऱ्यांचे व इतर व्यक्तीचे किंवा व्यक्तींचे लक्ष नोटिशीकडे वेधण्यास आयुक्ताच्या व उक्त व्यक्तीच्या मते जी रीत अधिक सोयीस्कर असेल अशा अन्य रीतीने, ज्यासंबंधी आकडेवारी गोळा करावयाची असेल अशा कोणत्याही बाबीसंबंधी अशा नोटिशीत नमूद करण्यात येईल अशी माहिती किंवा विवरणे सादर करण्यास सर्व व्यापाऱ्यांना किंवा व्यापाऱ्यांच्या कोणत्याही वर्गाला किंवा व्यक्तींना सांगता येईल. ज्या नमुन्यात व ज्या व्यक्तींकडे किंवा प्राधिकरणांकडे अशी माहिती किंवा विवरणे पाठवावयाची असतील तो नमुना व त्या व्यक्ती किंवा ती प्राधिकरणे, त्यामध्ये जो तपशील अंतर्भूत असावयास पाहिजे तो तपशील, आणि ज्या कालांतराने अशी माहिती किंवा विवरणे पुरवावयाची असतील ते कालांतर, विहित करण्यात येईल त्याप्रमाणे असेल.

लोकसेवकाने माहिती उघड करणे.

७१. (१) या अधिनियमानुसार दिलेल्या कोणत्याही विवरणपत्रातील, पुरवलेल्या कोणत्याही विवरणातील किंवा सादर केलेल्या कोणत्याही हिशेबातील किंवा दस्तऐवजातील सर्व तपशील, किंवा या अधिनियमाखालील कोणत्याही कार्यवाहीच्या वेळी दिलेल्या पुराव्याच्या कोणत्याही अभिलेखातील सर्व तपशील (फौजदारी न्यायालयापुढील कार्यवाही व्यतिरिक्त), किंवा या अधिनियमाच्या प्रयोजनासाठी तयार करण्यात आलेल्या कोणत्याही आकारणीच्या कार्यवाहीच्या किंवा मागणीच्या वसुलीसंबंधीच्या कोणत्याही कार्यवाहीच्या कोणत्याही अभिलेखातील सर्व तपशील, पोट-कलम (३) मध्ये तरतूद केली असेल त्या व्यतिरिक्त, गोपनीय समजण्यात येईल ; आणि भारतीय साक्षीपुरावा अधिनियम, १८७२ मध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, कोणत्याही न्यायालयास, वर सांगितले असेल त्या व्यतिरिक्त, कोणत्याही सरकारी कर्मचाऱ्यास आपल्यासमोर असे कोणतेही विवरणपत्र, विवरण, हिशेब, दस्तऐवज किंवा अभिलेख किंवा त्यातील कोणताही भाग सादर करण्यास, किंवा त्या बाबतीत आपल्यासमोर पुरावा देण्यास भाग पाडण्याचा हक्क असणार नाही. १८७२ चा १.

(२) पोट-कलम (३) मध्ये तरतूद केली असेल त्या व्यतिरिक्त, जर कोणत्याही सरकारी कर्मचाऱ्याने, पोट-कलम (१) मध्ये उल्लेख केलेल्या तपशिलांपैकी कोणताही तपशील उघड केला तर, त्यास दोष सिद्ध झाल्यानंतर ६ महिन्यांपर्यंत असू शकेल इतक्या कारावासाची किंवा दंडाची किंवा या दोन्ही शिक्षा देण्यात येतील

परंतु, राज्य शासनाची पूर्व मंजुरी घेतल्याखेरीज, या कलमान्वये कोणताही खटला दाखल करण्यात येणार नाही.

(३) या कलमातील कोणतीही गोष्ट,—

(क) भारतीय दंड संहिता किंवा भ्रष्टाचार प्रतिबंधक अधिनियम, १९८८ अन्वये, किंवा या अधिनियमान्वये किंवा त्या त्या वेळी अमलात असलेल्या इतर कोणत्याही कायद्यान्वये कोणताही खटला भरण्याच्या प्रयोजनासाठी असे कोणतेही विवरणपत्र, विवरण, हिशेब, दस्तऐवज, पुरावा, प्रतिज्ञापत्र किंवा जबानी यांच्याबाबतचा असा कोणताही तपशील उघड करणे ; किंवा १८६० चा ४५. १९८८ चा ४९.

१०८

(ख) राज्य शासनाकडे किंवा या अधिनियमाच्या अंमलबजावणीचे किंवा या अधिनियमाच्या प्रयोजनांसाठी काम करणाऱ्या कोणत्याही व्यक्तीकडे असा कोणताही तपशील उघड करणे ; किंवा

(ग) एखादी नोटीस बजावण्यासाठी किंवा कोणतीही मागणी वसूल करण्यासाठी या अधिनियमान्वये कोणतीही आदेशिका कायदेशीर रीतीने बजावताना असा तपशील उघड करावा लागत असेल तर, असा तपशील उघड करणे ; किंवा

(घ) या अधिनियमाखालील कोणत्याही कार्यवाहीतून उद्भवणाऱ्या कोणत्याही गोष्टीशी संबंधित असणाऱ्या ज्या कोणत्याही दाव्यात शासन पक्षकार असेल, त्या कोणत्याही दाव्यात दिवाणी न्यायालयास असा कोणताही तपशील उघड करणे ; किंवा

(ङ) या अधिनियमान्वये लादण्यात आलेल्या कराच्या जमा रकमांची किंवा परताव्याच्या रकमांची लेखापरीक्षा करण्याकरिता नेमलेल्या कोणत्याही अधिकाऱ्यास असा कोणताही तपशील उघड करणे ; किंवा

(च) कोणत्याही संबंधित कायद्यान्वये चौकशी अधिकारी म्हणून नियुक्त केलेली कोणतीही व्यक्ती किंवा कोणत्याही व्यक्ती यांस, विक्रीकर विभागाच्या अधिकाऱ्याच्या वर्तणुकीसंबंधी करावयाच्या कोणत्याही चौकशीच्या प्रयोजनार्थ संबंधित असलेला असा कोणताही तपशील उघड करणे ; किंवा

(छ) केंद्र सरकारला किंवा कोणत्याही राज्य शासनाला त्याने लादलेला कोणताही कर किंवा शुल्क बसवणे किंवा वसूल करणे शक्य होण्यासाठी केंद्र सरकारच्या किंवा राज्य शासनाच्या एखाद्या अधिकाऱ्याला आवश्यक असेल अशी वस्तुस्थिती उघड करणे ; किंवा

१९५८ चा मुंबई ६०. १८९९ चा २.

(ज) मुंबई मुद्रांक अधिनियम, १९५८ किंवा भारतीय मुद्रांक अधिनियम, १८९९ अन्वये एखादा लोकसेवक अपुरा मुद्रांक लावलेला दस्तऐवज अवरूद्ध करण्यासाठी कायदेशीररीत्या आपल्या अधिकारांचा वापर करीत असताना त्याच्याकडून जो तपशील उघड होईल असा कोणताही तपशील उघड करणे ; किंवा

(झ) विधि व्यवसायी, विक्रीकर व्यवसायी, परिव्यय लेखापाल किंवा सनदी लेखापाल यांच्याविरुद्ध विक्रीकर कार्यवाहीच्या संबंधातील गैरवर्तणुकीच्या आरोपाच्या कोणत्याही चौकशीशी संबंधित असलेला जो तपशील, यथास्थिति, विधि व्यवसायी, विक्रीकर व्यवसायी, परिव्यय लेखापाल किंवा सनदी लेखापाल म्हणून व्यवसाय करणाऱ्या व्यक्तींविरुद्ध शिस्तभंगाची कारवाई करण्याचा अधिकार प्रदान करण्यात आलेल्या कोणत्याही प्राधिकाऱ्यास उघड करण्यात येईल, असा कोणताही तपशील उघड करणे ; किंवा

(ञ) संचालक, अर्थ व सांख्यिकी केंद्र, यास किंवा त्यांच्या हाताखाली काम करणाऱ्या कोणत्याही अधिकाऱ्यास किंवा कलम ७०, पोट-कलम (२) अन्वये प्राधिकृत केलेल्या कोणत्याही व्यक्तीस किंवा व्यक्तींना आपली शासकीय कर्तव्ये पार पाडणे शक्य व्हावे म्हणून त्या संचालकास किंवा अशा व्यक्तीस किंवा व्यक्तींना आवश्यक असेल असा कोणताही तपशील उघड करणे; किंवा

(ट) कोणत्याही स्वयंचलित पद्धतीने आकडेवारीची नोंद करण्याच्या प्रयोजनांसाठी किंवा कोणतेही स्वयंचलित यंत्र चालविण्याच्या किंवा त्याची क्षमता वाढविण्याच्या किंवा त्याचे परिरक्षण करण्याच्या प्रयोजनासाठी नियुक्त केलेल्या कोणत्याही अभिकरणास, असे अभिकरण, उपरोक्त प्रयोजनांव्यतिरिक्त, ज्या तपशिलाचा वापर न करण्यास किंवा जे उघड न करण्यास कराराने बांधील असेल असा कोणताही तपशील उघड करणे ; किंवा

(ठ) केंद्र सरकारच्या किंवा कोणत्याही राज्य शासनाच्या एखाद्या अधिकाऱ्यास, भारताच्या कोणत्याही भागात अमलात असलेल्या कोणत्याही कायद्याची अंमलबजावणी करण्यासाठी किंवा अशा कायद्याखालील चौकशीच्या किंवा खटल्याच्या प्रयोजनांसाठी खालील चौकशीच्या किंवा खटल्याच्या प्रयोजनासाठी आवश्यक असेल असा कोणताही तपशील उघड करणे यास लागू होणार नाही.

कलम ७२ अन्वये आवश्यक असलेली माहिती उघड करणे व त्या कलमान्वये माहिती किंवा विवरण पुरविण्यात कसूर करणे.

७२. (१) कलम ७० च्या प्रयोजनांसाठी कोणत्याही गोष्टीसंबंधी कोणत्याही व्यक्तिगत विवरणात किंवा त्याच्या भागात दिलेली कोणतीही माहिती, त्या व्यापाऱ्याच्या वा व्यक्तीच्या किंवा, त्याचा जो कोणी प्राधिकृत अभिकर्ता असेल त्याच्या लेखी पूर्वसंमतीशिवाय, त्यातील कोणताही तपशील एखाद्या विशिष्ट व्यापाऱ्याच्या संदर्भातील आहे, असे ओळखणे शक्य होईल अशा रीतीने प्रसिद्ध करण्यात येणार नाही आणि अशी कोणतीही माहिती या अधिनियमाच्या तरतुदींखालील कोणत्याही कार्यवाहींच्या प्रयोजनासाठी वापरता येणार नाही.

(२) या अधिनियमाखालील खटल्याच्या प्रयोजनांसाठी असेल त्या व्यतिरिक्त, या अधिनियमान्वये आकडेवारी गोळा करण्याचे किंवा या अधिनियमाच्या प्रयोजनासाठी तिचे संकलन करण्याचे किंवा तिचे संगणकीकरण करण्याचे काम जी व्यक्ती करीत नसेल, अशा कोणत्याही व्यक्तीस, त्या कलमात उल्लेखिलेली कोणतीही माहिती किंवा कोणतेही विवरण पाहण्यास किंवा उपलब्ध होण्यास परवानगी देता येणार नाही.

(३) जर कलम ७० अन्वये आकडेवारी गोळा करण्याचे किंवा तिचे संकलन करण्याचे किंवा संगणकीकरण करण्याचे काम करणारी कोणतीही व्यक्ती, त्या कलमान्वये दिलेली कोणतीही माहिती किंवा दिलेल्या कोणत्याही विवरणातील आशय, त्या कलमान्वये तिचे कर्तव्य बजावताना असेल त्याव्यतिरिक्त किंवा या अधिनियमाखालील अपराधाबद्दल खटला भरण्याच्या प्रयोजनांसाठी असेल त्याव्यतिरिक्त, हेतुपुरस्सर उघड करील तर, तिला दोष सिद्ध झाल्यानंतर, सहा महिन्यांपर्यंत असू शकेल इतक्या कारावासाची किंवा एक हजार रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या दंडाची किंवा त्या दोन्ही शिक्षा देण्यात येतील.

(४) अशी माहिती प्रसिद्ध करणे लोकहितार्थ इष्ट आहे, असे आयुक्ताचे मत असेल तर, एखाद्या व्यापाऱ्याच्या वर्गासंबंधीची किंवा व्यवहाराच्या वर्गासंबंधीची कोणतीही माहिती प्रसिद्ध करण्याबाबत या कलमातील कोणतीही गोष्ट लागू असणार नाही.

७३. (१) कलमे ७१ आणि ७३ यामध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, कोणतेही व्यापारी किंवा इतर व्यक्ती यांची नावे आणि असे व्यापारी व व्यक्ती यांच्या बाबतीतील या अधिनियमाखालील कोणत्याही कार्यवाहीशी संबंधित इतर कोणताही तपशील लोकहितार्थ प्रसिद्ध करणे किंवा उघड करणे आवश्यक किंवा इष्ट आहे, असे राज्य शासनाचे मत असेल तर, त्यास, अशी नावे आणि तपशील, त्यास योग्य वाटेल अशा रीतीने प्रसिद्ध किंवा उघड करता येईल किंवा प्रसिद्ध अथवा उघड करण्याची व्यवस्था करता येईल. व्यापारी व इतर व्यक्ती यांच्या संबंधीचा तपशील लोकहितार्थ प्रसिद्ध करणे व उघड करणे.

(२) या अधिनियमान्वये बसवलेला कोणताही कर किंवा लादलेली शास्ती किंवा आकारलेले व्याज किंवा कोणत्याही कार्यवाहीशी संबंधित कोणत्याही अपराधाबद्दलची दोषसिद्धी याबद्दलची या कलमाखालील कोणतीही प्रसिद्धी किंवा प्रकटन समुचित अपील प्राधिकरणाकडे अपील सादर करण्याचा काळ, अपील सादर न होता संपल्याशिवाय किंवा अपील सादर केले असल्यास ते निकालात निघाल्याशिवाय, केले जाणार नाही.

स्पष्टीकरण.—भागीदारी संस्था, कंपनी किंवा व्यक्तींचा इतर संघ यांच्याबाबतीत, भागीदारी संस्थेचे भागीदार, कंपनीचे संचालक, व्यवस्थापन अभिकर्ते, सचिव, कोषपाल किंवा व्यवस्थापक किंवा यथास्थिति, संघाचे सदस्य यांची नावेदेखील, राज्य शासनाच्या मते, प्रत्येक बाबतीतील परिस्थितीनुसार तसे समर्थनीय असेल तर, प्रसिद्ध किंवा उघड करता येतील.

प्रकरण बारा

अपराध व शास्ती

७४. (१) जी कोणतीही व्यक्ती, या अधिनियमाखालील नोंदणीकृत व्यापारी नसताना, माल विकताना किंवा विकत घेताना आपण नोंदणीकृत व्यापारी आहोत किंवा होतो असे खोटेच दर्शवील, तिला दोषसिद्ध झाल्यानंतर, सहा महिन्यांपेक्षा कमी नसेल आणि तीन वर्षांपर्यंत असू शकेल एवढ्या मुदतीच्या सश्रम कारावासाची आणि दंडाची शिक्षा होईल. अपराध व शास्ती.

(२) या अधिनियमाच्या कोणत्याही तरतुदींन्वये जेव्हा विवरण देणे आवश्यक असेल, तेव्हा, जी कोणतीही व्यक्ती बुद्धिपुरस्सर खोटे विवरण देईल, तिला, दोषसिध्द झाल्यानंतर,--

(एक) खोटे विवरण खरे म्हणून स्वीकारले असते तर, जी कराची रक्कम टाळता आली असती ती रक्कम १०,००० रुपयांपेक्षा अधिक असेल अशा बाबतीत, सहा महिन्यांपेक्षा कमी नसेल व तीन वर्षांपर्यंत असू शकेल एवढ्या मुदतीच्या सश्रम कारावासाची आणि दंडाची शिक्षा होईल ;

(दोन) इतर कोणत्याही बाबतीत, तीन महिन्यांपेक्षा कमी नसेल व एक वर्षापर्यंत असू शकेल एवढ्या मुदतीची सश्रम कारावासाची आणि दंडाची शिक्षा होईल.

(३) कलम २९, पोट-कलम (४) मध्ये निर्देशित केलेल्या कोणत्याही प्रयोजनांसाठी, जी कोणतीही व्यक्ती जाणूनबुजून, खोटे बिल, रोखीचे टिपण, प्रमाणक, प्रतिज्ञापत्र, प्रमाणपत्र किंवा अन्य कागदपत्रे आयुक्ताकडे किंवा न्यायाधिकरणाकडे सादर करील, तिला दोषसिध्द झाल्यानंतर,--

(एक) जर वर नमूद केलेली कागदपत्रे खरी म्हणून स्वीकारण्यात आली असती तर, जी कराची रक्कम टाळता आली असती ती रक्कम, एक वर्षाच्या कालावधीत १०,००० रुपयांहून अधिक असेल त्या बाबतीत सहा महिन्यांपेक्षा कमी नसेल व तीन वर्षांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या सश्रम कारावासाची आणि दंडाची शिक्षा होईल

(दोन) इतर कोणत्याही बाबतीत, तीन महिन्यांपेक्षा कमी नसेल व एक वर्षापर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या सश्रम करावासाची आणि दंडाची शिक्षा होईल.

(४) जी व्यक्ती कलम ६३, पोट-कलम (१) चे उल्लंघन करून तिने विकत घेतलेल्या किंवा विकलेल्या मालाच्या किंमतीचा जाणूनबुजून खोटा हिशेब ठेवील तिला, दोषसिध्द झाल्यानंतर, तीन महिन्यांपेक्षा कमी नसेल व एक वर्षापर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या सश्रम कारावासाची आणि दंडाची शिक्षा होईल.

(५) जी कोणतीही व्यक्ती खोटे हिशेब, खोट्या नोंदवह्या किंवा खोटी कागदपत्रे जाणूनबुजून सादर करील किंवा जाणूनबुजून चुकीची माहिती सादर करील तिला, दोषसिध्द झाल्यानंतर,--

(एक) जर वर नमूद केलेले हिशेब, नोंदवह्या किंवा कागदपत्रे किंवा माहिती खरी म्हणून स्वीकारण्यात आली असती तर, कराची जी रक्कम टाळता आली असती ती रक्कम एक वर्षाच्या कालावधीत १०,००० रुपयांहून अधिक असेल त्या बाबतीत सहा महिन्यांपेक्षा कमी नसेल व तीन वर्षांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या सश्रम कारावासाची व दंडाची शिक्षा होईल;

(दोन) इतर कोणत्याही बाबतीत, तीन महिन्यांपेक्षा कमी नसेल व एक वर्षापर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या सश्रम कारावासाची आणि दंडाची शिक्षा होईल.

(६) जी कोणतीही व्यक्ती या अधिनियमाखालील, नियमांखालील किंवा अधिसूचनाखालील कोणतेही प्रमाणपत्र किंवा प्रतिज्ञापत्र कोणत्याही व्यक्तीस देईल किंवा जी खोटी असल्याचे तिला माहीत आहे किंवा जी खोटी असल्याचे तिला सकारण वाटत असेल अशी खोटी देयके, रोखीचे ज्ञापन, प्रमाणक, बटवडा चलान (delivery challan), मालमोटारीची पावती किंवा इतर कागदपत्रे कोणत्याही व्यक्तीस देईल तिला, दोषसिद्धझाल्यानंतर, सहा महिन्यांपेक्षा कमी नसेल व तीन वर्षांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या सश्रम कारावासाची आणि दंडाची शिक्षा होईल.

(७) जी कोणतीही व्यक्ती—

(क) (एक) या अधिनियमान्वये आकारणीयोग्य असलेला कोणताही कर टाळण्याचा कोणत्याही रीतीने बुद्धिपुरस्सर प्रयत्न करील, किंवा

(दोन) या अधिनियमाखालील कोणताही कर, शास्ती किंवा व्याज किंवा हे सर्व यांचे प्रदान करण्यात टाळाटाळ करण्याचा कोणत्याही प्रकारे, बुद्धिपुरस्सर प्रयत्न करील, किंवा

(तीन) कलम ३७ च्या पोट-कलम (२) अन्वये देण्यात आलेल्या कोणत्याही आदेशातील आवश्यक गोष्टींचे पालन करण्यात कसूर करील,

तिला दोषसिध्द झाल्यानंतर,--

(क) एका वर्षाच्या कालावधीत त्यात समाविष्ट असलेली रक्कम १०,००० रुपयांहून जास्त असेल त्या बाबतीत सहा महिन्यांपेक्षा कमी नसेल व तीन वर्षांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या सश्रम कारावासाची आणि दंडाची शिक्षा होईल ;

(ख) इतर कोणत्याही बाबतीत, तीन महिन्यांपेक्षा कमी नसेल व एक

वर्षापर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या सश्रम कारावासाची आणि दंडाची शिक्षा होईल.

(ख) कोणत्याही कार्यवाहीमध्ये कोणत्याही प्राधिकाऱ्यापुढे उपस्थित राहण्यासाठी तिला कलम ८२ अन्वये प्राधिकृत केले आहे असे खोटेच दर्शवील, तिला दोषसिद्धझाल्यानंतर, तीन महिन्यांपर्यंत असू शकेल एवढ्या मुदतीच्या कारावासाची आणि दंडाची शिक्षा होईल.

(८) जी कोणतीही व्यक्ती---

(क) कलम १६ चे बुद्धिपुरस्सर उल्लंघन करून, नोंदणी न करता व्यापारी म्हणून धंदा करील, किंवा

(ख) कलम १८ अन्वये धंद्यातील बदल इत्यादीसंबंधी आवश्यक असलेली कोणतीही माहिती देण्यात पुरेशा कारणाशिवाय कसूर करील, किंवा कलम १४ च्या पोट-कलम (१) अन्वये जारी करण्यात आलेल्या कोणत्याही समन्सच्या आवश्यकतांचे किंवा कलम १७ च्या आवश्यकतांचे अनुपालन करण्यात कसूर करील, किंवा

(ग) कलम २२ च्या पोट-कलम (२) किंवा (५) च्या तरतुदींचे अनुपालन करण्यात कसूर करील, किंवा

(घ) कलम ३१ अन्वये आवश्यक असल्याप्रमाणे मूळ स्त्रोतातून कर वजा करण्यात किंवा अशा रीतीने वजा करण्यात आलेला कर भरण्यात पुरेशा कारणाशिवाय कसूर करील, किंवा

(ङ) वाजवी कारणाशिवाय, कलम ६० च्या कोणत्याही तरतुदींचे उल्लंघन करील, किंवा

(च) पुरेशा कारणाशिवाय, कलम ६१ अन्वये तरतूद केल्याप्रमाणे त्याच्या लेख्यांची लेखापरीक्षा करवून घेण्यात किंवा लेखापरीक्षेचा अहवाल देण्यात कसूर करील, किंवा

(छ) कलम ६३ अन्वये, कोणतेही हिशेब किंवा अभिलेख ठेवण्याचे निदेश दिले असताना ते ठेवण्यात पुरेशा कारणाशिवाय कसूर करील, किंवा

(ज) कलम ६७ किंवा ६८ यांच्या तरतुदींचे उल्लंघन करील किंवा त्या तरतुदी अन्वये आवश्यक असलेल्या गोष्टींचे अनुपालन करण्यात कसूर करील, किंवा

(झ) कलम ६४, ६५ किंवा ६६ अन्वये आवश्यक असलेल्या कोणत्याही गोष्टीचे अनुपालन करण्यात पुरेशा कारणाशिवाय कसूर करील, किंवा

(ञ) कोणत्याही अधिकाऱ्यास, कलम २२ अन्वये लेखापरीक्षा करण्यास किंवा कलम ६४ अन्वये तपास किंवा झडती किंवा जप्ती करण्यास कलम ६५ अन्वये उलट-तपासणी करण्यास किंवा कलम ६६ अन्वये पाहणी करण्यास स्वतः होऊन अडथळा आणील, किंवा

(ट) पुरेशा कारणाशिवाय, विहित केलेल्या दिनांकास आणि विहित केलेल्या रीतीने, कलम ७० अन्वये आवश्यक केलेली कोणतीही माहिती किंवा विवरणे देण्यात कसूर करील किंवा चुकीची किंवा खोटी असल्याचे तिला माहीत आहे, अशी कोणतीही माहिती किंवा विवरण बुद्धिपुरस्सर देईल,

(ठ) पुरेशा कारणाशिवाय, कलम ८६ अन्वये आवश्यक असल्याप्रमाणे कर बीजक, देयक किंवा रोखीचे ज्ञापन देण्यात कसूर करील, किंवा

(ड) ज्या शर्तींना अधीन राहून हक्कविषयक प्रमाणपत्र देण्यात आले आहे त्या शर्तींचे पुरेशा कारणाशिवाय उल्लंघन करील,

तिला, दोषसिद्ध झाल्यानंतर, एक वर्षापर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या कारावासाची आणि दंडाची शिक्षा होईल.

(९) जी कोणतीही व्यक्ती, पोट-कलमे (१) ते (८) मध्ये विनिर्दिष्ट केलेले कोणतेही कृत्य करण्यास कोणत्याही व्यक्तीस मदत करील किंवा अपप्रेरणा देईल किंवा प्रवृत्त करील, तिला दोष सिद्ध झाल्यानंतर, तीन महिन्यांपेक्षा कमी नसेल व एक वर्षापर्यंत असू शकेल इतक्या सश्रम कारावासाची आणि दंडाची शिक्षा होईल.

(१०) जी कोणतीही व्यक्ती, पुरेशा कारणाशिवाय, विहित करण्यात आलेल्या दिनांकास आणि विहित करण्यात आलेल्या रीतीने, कलम २० अनुसार आवश्यक असलेल्या वार्षिक विवरणाखेरीज इतर कोणतेही विवरण देण्यात कसूर करील, त्या व्यक्तीस दोषसिध्द झाल्यानंतर, एक वर्षापर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या साध्या कारावासाची आणि--

(एक) जर विवरणामध्ये नमूद करण्यात आलेल्या कालावधीकरिता देय असलेल्या कराची रक्कम वीस हजार रुपयांपेक्षा अधिक नसेल तर--दोन हजार रुपयांपेक्षा;

(दोन) जर विवरणामध्ये नमूद करण्यात आलेल्या कालावधीकरिता देय असलेल्या कराची रक्कम वीस हजार रुपयांपेक्षा अधिक असेल, परंतु एक लाख रुपयांपेक्षा अधिक नसेल तर--पाच हजार रुपयांपेक्षा;

(तीन) जर विवरणामध्ये नमूद केलेल्या कालावधीकरिता देय असलेल्या कराची रक्कम एक लाख रुपयांपेक्षा अधिक असेल तर--दहा हजार रुपयांपेक्षा ;

कमी नसेल, एवढ्या दंडाची शिक्षा होईल.

(११) जी कोणतीही व्यक्ती, पुरेशा कारणाशिवाय विहित करण्यात आलेल्या दिनांकास आणि विहित करण्यात आलेल्या रीतीने अचूक आणि परिपूर्ण वार्षिक विवरण देण्यात कसूर करील, तिला दोष सिद्ध झाल्यानंतर, एक महिन्यापेक्षा कमी नसेल आणि एक वर्षापर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या साध्या कारावासाची आणि दंडाची शिक्षा होईल.

(१२) जी कोणतीही व्यक्ती पोट-कलमे (१) ते (११) मध्ये विनिर्दिष्ट केलेली कोणतीही कृत्ये करील आणि या पोट-कलमांच्या कोणत्याही तरतुदीखालील अपराध करण्याचे तिने चालू ठेवले असेल त्या बाबतीत तिला, दोष सिद्ध झाल्यानंतर, या कलमान्वये तरतूद केलेल्या शिक्षांबरोबरच आणखी, अपराध चालू असलेल्या कालावधीत दर दिवसाला शंभर रुपयांहून कमी नाही इतक्या दंडाची शिक्षा होईल.

(१३) पोट-कलमे (१) ते (९) मध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, एखाद्या वर्षाच्या कालावधीत टाळलेली किंवा टाळण्याचा प्रयत्न केलेली कराची रक्कम २०० रुपयांहून कमी असेल तर, त्या पोट-कलमांमध्ये नमूद केलेल्या कृत्यांसाठी कोणत्याही व्यक्तीविरुद्ध कार्यवाही करण्यात येणार नाही.

(१४) पोट-कलम (१) ते (७) किंवा पोट-कलम (८) मधील कोणतेही खंड, पोट-कलम (१०) किंवा पोट-कलम (११) मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या अपराधाचा आरोप एखाद्या व्यापाऱ्यावर ठेवण्यात आला असेल त्या बाबतीत, कलम १९ अन्वये अशा व्यापाऱ्याच्या धंद्याचा व्यवस्थापक म्हणून मानण्यात येणारी व्यक्ती देखील, जर तिने असा अपराध आपल्या नकळत घडला आहे किंवा असा अपराध घडू नये म्हणून आपण योग्य ती सर्व दक्षता घेतली होती, असे सिद्ध केले नसेल तर, अशा अपराधाबद्दल दोषी आहे, असे मानले जाईल.

(१५) या कलमाखालील अपराधाबाबतच्या कोणत्याही कार्यवाहीत, आरोपीची मानसिक स्थिती सदोष असणे आवश्यक असेल त्या कार्यवाहीत, न्यायालय, अशी सदोष मानसिक स्थिती असल्याचे गृहित धरेल, परंतु त्या कार्यवाहीमध्ये अपराधाचा आरोप केलेल्या कृतीच्या बाबतीत, त्याची अशी मानसिक स्थिती नव्हती, ही वस्तुस्थिती सिद्ध करणे, हा आरोपीसाठी बचाव असू शकेल.

स्पष्टीकरण.—सदोष मानसिक स्थिती यात, उद्देश, हेतू किंवा वस्तुस्थितीचे ज्ञान किंवा त्या बाबतीतील विश्वास किंवा वस्तुस्थिती मानण्यास कारण यांचा अंतर्भाव आहे आणि एखादी वस्तुस्थिती अस्तित्वात आहे याबाबत जेव्हा न्यायालयाची निःसंशय खात्री पटेल तेव्हाच फक्त ती वस्तुस्थिती सिद्ध झाल्याचे, म्हटले जाते ; केवळ संभवनीयतेच्या प्राबल्याने तिचे अस्तित्व प्रस्थापित केल्याने ते अस्तित्व सिद्ध होत नाही.

व्यवसाय युनिटांनी केलेले अपराध.

७५. (१) या अधिनियमाखालील किंवा नियमाखालील अपराध व्यवसाय युनिटने (Business Entity) केला असेल तर, असा अपराध घडण्याच्या वेळी व्यवसाय युनिटचा धंदा चालवण्यासाठी व्यवसाय युनिटचा (Business Entity) ताबा ज्या व्यक्तीकडे होता आणि व्यवसाय युनिटचा (Business Entity) धंदा चालवण्यास जी व्यक्ती जबाबदार होती अशी प्रत्येक व्यक्ती, त्याचप्रमाणे व्यवसाय युनिट, त्या अपराधाबद्दल दोषी आहे, असे मानले जाईल आणि अशी व्यक्ती व व्यवसाय युनिट, त्यांच्याविरुद्ध कार्यवाही केली जाण्यास व त्यानुसार शिक्षा दिली जाण्यास पात्र असतील

परंतु, अशा कोणत्याही व्यक्तीने असा अपराध आपल्या नकळत घडला किंवा असा अपराध घडू नये म्हणून आपण योग्य ती सर्व दक्षता घेतली होती असे सिद्ध केले तर, या कलमातील कोणत्याही गोष्टीमुळे ती व्यक्ती या अधिनियमात तरतूद केलेल्या कोणत्याही शिक्षेस पात्र होणार नाही.

(२) पोट-कलम (१) मध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, या अधिनियमाखालील किंवा त्याखाली करण्यात आलेल्या नियमांखालील अपराध एखाद्या व्यवसाय युनिटाने केला असेल आणि त्या व्यवसाय युनिटच्या कोणत्याही संचालकाच्या, व्यवस्थापकाच्या, सचिवाच्या किंवा अन्य अधिकाऱ्याच्या संमतीने, किंवा मूकसंमतीने किंवा त्याने दुर्लक्ष केल्यामुळे असा अपराध घडल्याचे सिद्ध करण्यात आले असेल तर असा संचालक, व्यवस्थापक, सचिव किंवा अन्य अधिकारीदेखील त्या अपराधाबद्दल दोषी आहे असे मानले जाईल आणि त्याच्याविरुद्ध कारवाई केली जाण्यास व त्यानुसार शिक्षा दिली जाण्यास तो पात्र होईल.

स्पष्टीकरण.—या कलमाच्या प्रयोजनासाठी—

(क) " व्यवसाय युनिट "याचा अर्थ, निगम निकाय, असा आहे आणि त्यात भागीदारी संस्थेचा किंवा व्यक्तींच्या अन्य संघाचा समावेश होतो ; आणि

(ख) भागीदारी संस्थेच्या संबंधात "संचालक" याचा अर्थ, भागीदारी संस्थेतील भागीदार असा आहे.

(३) या अधिनियमाखालील अपराध एखाद्या अविभक्त हिंदू कुटुंबाने केला असेल तर, अशा कुटुंबाचा कर्ता, त्या अपराधाबद्दल दोषी आहे असे मानले जाईल आणि त्याच्याविरुद्ध कार्यवाही केली जाण्यास व दोष सिद्ध झाल्यानंतर त्यानुसार शिक्षा दिली जाण्यास तो पात्र असेल :

परंतु, अशा कर्त्याने, असा अपराध आपल्या नकळत घडला होता किंवा असा अपराध घडू नये म्हणून आपण योग्य ती सर्व दक्षता घेतली होती असे सिद्ध केले तर, या पोट-कलमातील कोणत्याही गोष्टीमुळे तो कर्ता कोणत्याही शिक्षेस पात्र होणार नाही :

परंतु आणखी असे की, या अधिनियमाखालील अपराध एखाद्या अविभक्त हिंदू कुटुंबाने केला असेल आणि अशा अविभक्त हिंदू कुटुंबाच्या कोणत्याही प्रौढ सदस्याच्या संमतीने, किंवा मूकसंमतीने किंवा त्याने दुर्लक्ष केल्यामुळे असा अपराध घडल्याचे सिद्ध करण्यात आले असेल तर, असा सदस्य देखील त्या अपराधाबद्दल दोषी आहे असे मानले जाईल आणि त्याच्याविरुद्ध कार्यवाही केली जाण्यास व त्यानुसार शिक्षा दिली जाण्यास तो सदस्य पात्र असेल.

अपराधांची दखल.

७६. (१) फौजदारी प्रक्रिया संहिता, १९७३ मध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, या अधिनियमान्वये किंवा तदनुसार केलेल्या नियमान्वये शिक्षापात्र असलेले सर्व अपराध दखलपात्र व जमानत योग्य असतील. १९७४ चा २.

(२) फौजदारी प्रक्रिया संहिता, १९७३ मध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, महानगर दंडाधिकाऱ्याला किंवा प्रथम वर्ग न्याय दंडाधिकाऱ्याला कलम ७१, ७२ किंवा ७४ अन्वये दोषी असल्याचे आढळून आलेल्या कोणत्याही व्यक्तीवर संबंधित कलमांमध्ये तरतूद केल्यानुसार शास्ती लादता येईल. १९७४ चा २.

(३) जर कलम २९ किंवा ६१ अन्वये आयुक्ताकडून ज्या वस्तुस्थितीबाबत शास्ती लादण्यात आली आहे त्याच वस्तुस्थिती संबंधात या अधिनियमाखालील अपराधाकरिता कोणताही खटला सुरू करण्यात आला असल्यास, जर कलम ७८ खाली किंवा, इतर कोणत्याही बाबतीत अंतिम कार्यवाहीचा परिणाम म्हणून दोष सिद्ध झाल्यानंतर, अपराध आपसात मिटवण्यात आला असेल तर, आयुक्त व्यापाऱ्यास त्याने भरलेल्या शास्तीची रक्कम परत करील.

अपराधांचे अन्वेषण.

७७. (१) विहित करण्यात येतील अशा शर्तींस, कोणत्याही असल्यास, अधीन राहून, आयुक्ताला, या अधिनियमान्वये शिक्षापात्र असलेल्या सर्व किंवा कोणत्याही अपराधांचे अन्वेषण करण्यासाठी, एकतर सर्वसाधारणपणे किंवा कोणत्याही विशिष्ट प्रकरणाच्या संबंधात किंवा प्रकरणांच्या वर्गाच्या संबंधात त्याच्या हाताखालील कोणत्याही अधिकाऱ्यास किंवा व्यक्तीस प्राधिकृत करता येईल.

(२) अशा रीतीने प्राधिकृत केलेला प्रत्येक अधिकारी, अशा अन्वेषणाचे काम चालवताना, पोलीस ठाण्याच्या प्रभारी अधिकाऱ्याला दखलपात्र अपराधांचे अन्वेषण करण्यासाठी फौजदारी प्रक्रिया संहिता, १९७३ अन्वये दिलेल्या अधिकारांचा वापर करील. १९७४ चा २.

७८. (१) आयुक्ताला, कलम ७४ अन्वये किंवा या अधिनियमान्वये केलेल्या कोणत्याही नियमान्वये शिक्षापात्र असलेल्या कोणत्याही अपराधाबद्दल कार्यवाही दाखल करण्यापूर्वी किंवा दाखल केल्यानंतर, संबंधित व्यक्तीस आपले म्हणणे मांडण्याची संधी दिल्यानंतर, पोट-कलम (८), (१०) किंवा (११) खाली किंवा कोणत्याही नियमाखाली असा आरोप ठेवलेल्या कोणत्याही व्यक्तीकडून अपराधाच्या आपसमेळापोटी दोन हजार रुपयांहून अधिक नसेल इतकी रक्कम किंवा इतर कोणत्याही बाबतीत, त्या विक्रीवर, खरेदीवर किंवा उलाढालीवर कराची जितकी रक्कम द्यावी लागली असती त्या रकमेच्या दुप्पट रकमेहून अधिक नसेल इतकी रक्कम—स्वीकारता येईल. अपराध आपसात मिटविणे.

(२) पोट-कलम (१) अन्वये आयुक्ताकडून ठरवण्यात येईल अशी रक्कम प्रदान केल्यानंतर, त्याच अपराधाच्या संबंधात त्या आरोपी व्यक्तीविरुद्ध आणखी कोणतीही कारवाई करण्यात येणार नाही आणि त्यापूर्वी कोणतीही कार्यवाही केलेली असेल तर, ती समाप्त होईल.

१९७४ चा २.

प्रकरण तेरा

संकीर्ण

१९५९ चा मुंबई ३५. ७९. मुंबई न्यायालय फी अधिनियम, १९५९ यात काहीही अंतर्भूत असले तरी,— अपील आणि अन्य विवक्षित अर्ज यांवरील फी.

(क) खंड (ख) च्या तरतुदींना अधीन राहून, ज्यासंबंधी अन्यथा तरतूद करण्यात आलेली नसेल असा कोणताही अर्ज, विहित प्रयोजनासाठी विहित प्राधिकरणाकडे सादर करण्यात येईल तेव्हा किंवा न्यायाधिकरणाकडे सादर करण्यात येईल तेव्हा, त्यावर विहित करण्यात यईल त्याप्रमाणे, शंभर रुपयांपेक्षा अधिक मूल्य नसेल इतकी मूल्य फी आकारण्यात येईल ; आणि

(ख) कलम २६ अन्वये केलेल्या अपिलावर, जर विवादाची रक्कम एक लाख रुपयांपेक्षा अधिक असेल तर, विहित करण्यात येईल त्याप्रमाणे, एक हजार रुपयांपेक्षा अधिक मूल्याची नसेल इतकी फी आकारण्यात येईल आणि अन्य कोणत्याही अपिलावर, विहित करण्यात येईल त्याप्रमाणे, शंभर रुपयांपेक्षा अधिक नसेल इतक्या मूल्याचा न्यायालय फी मुद्रांक असेल.

८०. कलमे ५, ६ व ७ अन्वये ठरवून दिलेल्या मुदतीची गणना करताना, मुदत अधिनियम, १९६३ याची कलमे ४ व १२ यांच्या तरतुदी शक्य असतील तितपत लागू होतील. मुदत अधिनियमाची कलमे ४ व १२ लागू असणे.

१९६३ चा ३६.

८१. (१) अपील प्राधिकाऱ्यास, कलम २६ खालील कोणतेही अपील, उक्त कलमात नमूद केलेल्या मुदतीनंतर, जर अपीलकर्त्याने अशा मुदतीच्या आत अपील दाखल न करण्यास त्यास पुरेसे कारण होते अशी अपील प्राधिकाऱ्याची खात्री पटवून दिली तर, दाखल करून घेता येईल. विवक्षित बाबतीत मुदत वाढविणे.

स्पष्टीकरण.——या कलमाच्या प्रयोजनासाठी जेव्हा कलम २६ अन्वये दाखल करण्यात आलेले अपील, त्या कलमात नमूद केलेल्या मुदतीनंतर दाखल करण्यात आलेले असेल तेव्हा, उपरोक्त मुदत संपल्यानंतर अपीलकर्त्याला एखाद्या न्यायालयाचा, न्यायाधिकरणाचा किंवा अन्य प्राधिकरणाचा कोणताही न्यायनिर्णय, निर्णय किंवा आदेश कळला होता (मग असा न्यायनिर्णय, निर्णय किंवा आदेश हा त्या मुदतीच्या समाप्तीपूर्वी किंवा नंतर दिलेला किंवा केलेला असो) हे कारण, या कलमाच्या प्रयोजनासाठी पुरेसे कारण ठरत असल्याचे मानण्यात येणार नाही.

(२) मुदतीची संगणना करतेवेळी, या अधिनियमाखालील कोणत्याही कार्यवाहीच्या बाबतीत, एखाद्या सक्षम न्यायालयाच्या आदेशानुसार ती कार्यवाही ज्या काळात तहकूब झाली असेल तो काळ वगळण्यात येईल.

कार्यवाहीमध्ये कोणत्याही प्राधिकरणापुढे हजर राहणे.

८२. (१) शपथेवर तपासणी घेण्यासाठी किंवा दृढकथन करण्यासाठी व्यक्तिशः हजर राहणे आवश्यक असेल ते खेरीज करून, या अधिनियमान्वये कोणत्याही कार्यवाहीच्या संबंधात न्यायाधिकरणासह कोणत्याही प्राधिकरणापुढे हजर राहण्याचा हक्क असलेल्या किंवा हजर राहणे आवश्यक आहे अशा कोणत्याही व्यक्तीला,——

(क) तिचा नातेवाईक असलेल्या किंवा तिने नियमीतपणे नोकरीस ठेवलेल्या व्यक्तीमार्फत, किंवा

(ख) पोट-कलम (२) द्वारे किंवा त्यानुसार ज्याला अपात्र ठरवले नाही अशा विधि व्यवसायीमार्फत, सनदी लेखापालामार्फत, किंवा परिव्यय लेखापालामार्फत, किंवा

(ग) विहित केलेली पात्रता धारण करणाऱ्या व त्याबाबतीत आयुक्त ठेवील त्या यादीत नोंद केलेल्या आणि पोट-कलम (२) अन्वये किंवा त्यानुसार अपात्र ठरवण्यात न आलेल्या विक्रीकर व्यवसायीमार्फत, किंवा

(घ) जी व्यक्ती या अधिनियमाच्या प्रारंभाच्या लगतपूर्वी अगोदरच्या कोणत्याही कायद्यान्वये विक्रीकर व्यवसायी म्हणून हजर राहण्यास पात्र होती व जी, पोट-कलम (२) अन्वये किंवा त्यानुसार अपात्र नाही अशा कोणत्याही व्यक्तीमार्फत,

असा नातेवाईक, नोकरीस ठेवलेली व्यक्ती, विधि व्यवसायी, सनदी लेखापाल, परिव्यय लेखापाल किंवा विक्रीकर व्यवसायी याला अशा व्यक्तीने, विहित केलेल्या नमुन्यामध्ये प्राधिकृत केलेले असेल तरच आणि अशा प्राधिकारपत्रात, अशा कार्यवाहीमध्ये अशा व्यक्तीच्या वतीने काम करण्याच्या प्राधिकाराचा समावेश असू शकेल तरच, हजर राहता येईल.

स्पष्टीकरण.——" नियमितपणे नोकरीस ठेवलेली व्यक्ती " याचा अर्थ, जिचे वेतन व्यापाऱ्याच्या लेखा पुस्तकामध्ये नियमितपणे व नियतकालाने खर्च खाती घालण्यात येते व नोंदवण्यात येते अशी व्यक्ती, असा आहे.

(२) आयुक्ताला, लेखी आदेशाद्वारे व त्यात कारणे नमूद करून, त्या आदेशात नमूद केलेल्या कालावधीसाठी,---

(एक) ज्याला शासकीय सेवेतून काढून टाकण्यात किंवा बडतर्फ करण्यात आले असेल, किंवा

(दोन) जो विधि व्यवसायी, सनदी लेखापाल किंवा परिव्यय लेखापाल असून, तो जो व्यवसाय करीत असेल त्या व्यवसायातील व्यक्तीविरुद्ध शिस्तभंगाची कारवाई करण्याचा अधिकार प्रदान करण्यात आलेल्या प्राधिकाऱ्यास, या अधिनियमाखालील कोणत्याही कार्यवाहीच्या संबंधात गैरवर्तणुकीबद्दल दोषी असल्याचे आढळून आले असेल, किंवा

(तीन) जो विक्रीकर व्यवसायी असून अशा गैरवर्तणुकीबद्दल दोषी असल्याचे आयुक्तास आढळून आले असेल,

अशा कोणत्याही विधि व्यवसायीस, सनदी लेखापालास, परिव्यय लेखापालास किंवा विक्रीकर व्यवसायीस अशा कोणत्याही प्राधिकाऱ्यासमोर हजर राहण्यास अपात्र ठरवता येईल.

(३) कोणत्याही विशिष्ट व्यक्तीबाबत, त्या व्यक्तीला आपले म्हणणे मांडण्याची वाजवी संधी दिल्याशिवाय, अपात्रतेचा कोणताही आदेश देण्यात येणार नाही.

(४) या कलमान्वये ज्या व्यक्तीविरुद्ध अपात्रतेचा कोणताही आदेश देण्यात आला असेल अशा कोणत्याही व्यक्तीला, असा आदेश कळवल्याच्या दिनांकापासून एक महिन्याच्या आत, असा आदेश रद्द करण्यासाठी किंवा त्यात फेरबदल करण्यासाठी न्यायाधिकरणाकडे अपील करता येईल.

(५) आयुक्ताचा आदेश, तो बजावल्यापासून एक महिन्यापर्यंत किंवा अपील दाखल केले असेल तेव्हा अपिलाचा निर्णय होईपर्यंत, अंमलात येणार नाही.

(६) आयुक्ताला, कोणत्याही वेळी स्वाधिकारे किंवा याबाबतीत त्याच्याकडे अर्ज करण्यात आल्यावर, पोट-कलम (२) अन्वये कोणत्याही व्यक्तीविरुद्ध देण्यात आलेला कोणताही आदेश रद्द करता येईल किंवा त्यात फेरबदल करता येईल व त्यानंतर अशा आदेशामध्ये अंतर्भूत करण्यात येतील अशा शर्तींना किंवा निर्बंधांना अधीन राहून अशी व्यक्ती अपात्र असण्याचे बंद होईल.

८३. (१) या अधिनियमाखाली नियम करण्याचा अधिकार राज्य शासनाला राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे वापरता येईल. नियम करण्याचा अधिकार.

(२) या अधिनियमात अन्यत्र अंतर्भूत असलेल्या, नियम करण्याच्या कोणत्याही अधिकाराला बाधा न येता, राज्य शासनाला, सर्वसाधारणतः या अधिनियमाची प्रयोजने पार पाडण्याकरिता नियम करता येतील ; आणि अशा नियमांमध्ये या अधिनियमाच्या कोणत्याही प्रयोजनांसाठी फी आकारण्याच्या नियमांचाही अंतर्भाव असू शकेल.

(३) याबाबत करण्यात आलेल्या कोणत्याही तरतुदीला बाधा न येता, या अधिनियमान्वये करण्यात आलेला कोणताही नियम, नियत दिनांकाच्या आधीचा नसेल अशा कोणत्याही दिनांकास तो भूतलक्षी ठरेल अशा प्रकारे करता येईल.

(४) या कलमान्वये करण्यात आलेले नियम, पूर्वप्रसिद्धीच्या शर्तीला अधीन असतील :

परंतु, राज्य शासनास तात्काळ कार्यवाही करणे जीमुळे आवश्यक व्हावे अशी परिस्थिती अस्तित्वात असल्याबद्दल त्याची खात्री पटली असेल तर, या कलमान्वये करावयाच्या कोणत्याही नियमाच्या अथवा नियमांच्या पूर्व प्रसिद्धीची आवश्यकता काढून टाकता येईल.

(५) नियमांचा भंग केल्यास दोन हजार रुपयांहून अधिक नसेल इतक्या रकमेच्या दंडाची आणि जेव्हा अपराध चालू राहील तेव्हा अपराध चालू राहिल्याच्या मुदतीत प्रत्येक दिवसास शंभर रुपयांहून अधिक नसेल इतक्या रकमेच्या दंडाची शिक्षा होईल, अशी तरतूद त्या नियमांमध्ये करता येईल.

(६) या कलमान्वये केलेला प्रत्येक नियम, तो करण्यात आल्यानंतर शक्य तितक्या लवकर, राज्य विधानमंडळाचे अधिवेशन चालू असताना एकाच अधिवेशनात किंवा लागोपाठच्या दोन अधिवेशनांत, एकूण तीस दिवसांचा होईल इतक्या कालावधीकरिता राज्य विधानमंडळाच्या प्रत्येक सभागृहापुढे ठेवण्यात येईल, आणि ज्या अधिवेशनात तो अशा रीतीने ठेवण्यात आला असेल ते अधिवेशन किंवा त्याच्या लगतनंतरचे अधिवेशन समाप्त होण्यापूर्वी, या नियमात कोणताही फेरफार करण्याविषयी दोन्ही सभागृहांचे एकमत होईल किंवा नियम करण्यात येऊ नये याविषयी दोन्ही सभागृहाचे एकमत होईल व असा निर्णय **राजपत्रात** अधिसूचित करतील, तर तो नियम, अशी अधिसूचना प्रसिद्ध करण्यात आल्याच्या दिनांकापासून केवळ अशा सुधारलेल्या स्वरुपात अंमलात येईल किंवा, यथास्थिति, तो नियम अंमलात येणार नाही; तथापि, अशा कोणत्याही फेरबदलामुळे किंवा विलोपनामुळे त्या नियमान्वये पूर्वी केलेल्या किंवा करण्याचे वर्जिलेल्या कोणत्याही गोष्टीच्या विधिग्राह्यतेस बाध येणार नाही.

नियत दिवशी ताब्यात असलेला मालाचा साठा घोषित करणे.

८४. आयुक्तास, **राजपत्रातील** अधिसूचनेद्वारे, त्या अधिसूचनेमध्ये विनिर्दिष्ट करण्यात येईल अशा नोंदणीकृत व्यापाऱ्यांच्या कोणत्याही वर्गास, नियत दिवसाच्या लगतपूर्वीच्या दिवशी त्यांनी धारण केलेल्या भाडवली मत्तांचे आणि नियत दिवसाच्या लगतपूर्वीच्या दिवशी, त्यांच्या ताब्यात असलेल्या मालाच्या साठ्याबद्दल आयुक्त याबाबतीत अधिसूचित करील अशा रीतीने, अशा तपशिलासह आणि अशा प्राधिकाऱ्याकडे असे विशिष्ट तपशील घोषित करण्यास फर्माविता येईल.

विवक्षित कार्यवाहीस रोध.

८५. (१) कलम २७ मध्ये तरतूद केली असेल त्याव्यतिरिक्त, या अधिनियमाखाली नियुक्त किंवा घटित केलेल्या कोणत्याही प्राधिकरणाने, या अधिनियमान्वये, नियमांन्वये किंवा अधिसूचनेअन्वये दिलेला कोणताही आदेश किंवा केलेली कोणतीही कार्यवाही, कोणत्याही न्यायालयामध्ये प्रश्नास्पद केली जाणार नाही, आणि कलम २६ मध्ये तरतूद केली असेल त्याव्यतिरिक्त, परंतु पोट-कलम (२) ला अधीन राहून, अशा कोणत्याही आदेशाच्या विरुद्ध कोणतेही अपील दाखल केले जाणार नाही.

(२) (क) हा अधिनियम, नियम किंवा अधिसूचना यांअन्वये दिलेली कोणतीही नोटीस, किंवा

(ख) कलम १२ च्या पोट-कलम (१) अन्वये देण्यात आलेल्या सूचना किंवा कलम १४ च्या पोट-कलम (१) अन्वये काढलेले कोणतेही समन्स, किंवा

(ग) हप्त्यासाठीच्या अर्जावरून दिलेला कोणताही आदेश, किंवा

(घ) कलम ३४ चे पोट-कलम (१) किंवा (२) अन्वये दिलेला कोणताही आदेश, किंवा पुरेसे कारण नसताना, कलम ३५ च्या पोट-कलम (१) अन्वये काढण्यात आलेल्या कोणत्याही आदेशाच्या आवश्यकता पूर्ण करण्यास कसूर करील किंवा ज्यांना अधीन राहून कलम ४२ अन्वये कराचा आपसमेळ घातला जातो, अशा शर्ती आणि निर्बंध यांचे पालन करण्यात कसूर करील, किंवा;

(ङ) लेखा पुस्तके, नोंदवह्या आणि इतर दस्तऐवज जप्त करण्याच्या किंवा ठेवून घेण्याच्या संबंधातील आदेश, किंवा

(च) या अधिनियमान्वये खटला भरण्यास मंजुरी देणारा आदेश, किंवा

(छ) कलम ५९ खालील कोणताही आदेश किंवा अभिहस्तांकन, किंवा

(ज) लेखापरीक्षेच्या परिणामासंबंधी कलम २२ अन्वये दिलेले पत्र

(झ) कोणत्याही कार्यवाहीच्या ओघात दिलेला अंतरिम आदेश परंतु कलम २६ च्या पोट-कलम (६) अन्वये काढण्यात आलेला आदेश वगळून,

याविरुद्ध कोणतेही अपील दाखल करण्यात येणार नाही.

करांचे बीजक आणि विक्रीचे किंवा खरेदीचे ज्ञापन.

८६. (१) जर एखादा नोंदणीकृत व्यापारी दुसऱ्या नोंदणीकृत व्यापाऱ्याला कोणताही करपात्र माल विकील, तर, तो पोट-कलम (२) मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या तपशीलाचा समावेश असलेले कराचे बीजक खरेदीदाराला देईल आणि त्याची एक प्रत, ज्या वर्षात विक्री करण्यात आली असेल त्या वर्षाच्या समाप्तीपासून तीन वर्षांसाठी स्वतःजवळ ठेवून घेईल.

(२) पोट-कलम (१) अन्वये दिलेल्या कराच्या मूळ बीजकामध्ये, तसेच सर्व प्रतींवर पुढील तपशील समाविष्ट असेल,—

(क) प्रतीच्या वरच्या भागात किंवा कोणत्याही ठळक ठिकाणी " **कराचे बीजक** " हे जाड ठशातील शब्द,

(ख) विक्री करणाऱ्या व्यापाऱ्याचे तसेच खरेदी करणाऱ्या व्यापाऱ्याचे नाव, पत्ता व नोंदणी प्रमाणपत्र क्रमांक,

(ग) कराच्या बीजकाचा व्यक्तिगत अनुक्रमांक आणि ते काढल्याचा दिनांक,

(घ) मालाचे वर्णन, प्रमाण किंवा यथास्थिति, नग आणि विकलेल्या मालाची किंमत आणि त्यावर आकारलेल्या कराची रक्कम, स्वतंत्रपणे दर्शवलेली आणि

(ङ) विक्री करणाऱ्या व्यापाऱ्याची किंवा त्याने यथोचित रीत्या प्राधिकृत केलेल्या कर्मचाऱ्याची, व्यवस्थापकाची किंवा अभिकर्त्याची स्वाक्षरी.

(३) या अधिनियमान्वये कर भरण्यास पात्र असलेला एखादा व्यापारी, नोंदणीकृत व्यापारी वगळता अन्य कोणत्याही व्यक्तीला कोणत्याही एकाच व्यवहारामध्ये पन्नास रुपये किंवा त्याहून अधिक मूल्य असलेल्या कोणत्याही मालाची विक्री करील त्याबाबतीत, तो खरेदीदाराला अनुक्रमांक घातलेले त्याने अथवा त्याच्या कर्मचाऱ्याने, व्यवस्थापकाने किंवा अभिकर्त्याने दिनांकासह स्वाक्षरी केलेले आणि विहित करण्यात येतील असे अन्य तपशील दर्शविलेले देयक वा रोखीचे ज्ञापन देईल. तो अशा देयकाची वा रोखीच्या ज्ञापनाची यथोचितरित्या स्वाक्षरित, व दिनांकित स्थळप्रत किंवा दुसरी प्रत स्वतःजवळ ठेवील आणि ज्या वर्षात विक्री करण्यात आली त्या वर्षाच्या समाप्तीपासून तीन वर्षांच्या कालावधीसाठी तिचे जतन करील

परंतु, पन्नास रुपयांपेक्षा कमी मूल्य असलेल्या मालाची कोणत्याही एकाच व्यवहारामध्ये विक्री करण्यात आली असेल त्याबाबतीत जर खरेदीदाराने देयकाची किंवा रोखीच्या ज्ञापनाची मागणी केली तर, कर भरण्यास पात्र असलेला उक्त व्यापारी, तरतूद केल्याप्रमाणे खरेदीदाराला ते देयक किंवा रोखीचे ज्ञापन देईल.

(४) जेव्हा,—

(क) कार्यकंत्राटाच्या अंमलबजावणीत अंतर्भूत असलेल्या मालाच्या स्वरूपातील मालमत्तेचे (माल म्हणून किंवा अन्य स्वरूपात) हस्तांतरण करून ;

(ख) आंतर-राज्य व्यापार किंवा वाणिज्य यांच्या ओघात ;

(ग) भारताच्या राज्यक्षेत्रातून निर्यात किंवा तेथे आयात करण्याच्या ओघात ; किंवा

(घ) जो, कलम ४२ मध्ये तरतूद केल्याप्रमाणे आपसमेळ म्हणून कर भरीत आहे त्या व्यापाऱ्याकडून,

विक्री करण्यात येत असेल त्याबाबतीत पोट-कलम (१) किंवा (२) मधील कोणतीही गोष्ट लागू असणार नाही.

(५) राज्य शासनास, आयुक्ताकडून मान्यता देण्यात येईल अशा नमुन्यात व अशा रीतीने, पोट-कलम (३) च्या प्रयोजनांसाठी त्या देयकाचा किंवा रोखीच्या ज्ञापनाचा तपशील जतन करता यावा यासाठी आवश्यक असेल तर, विहित करण्यात येईल अशा स्वयंचलित आधारसामग्री संस्करण यंत्रणेबरोबर वापरता येईल अशा इलेक्ट्रॉनिक यंत्रणेची नियमांद्वारे तरतूद करता येईल आणि कोणत्याही व्यापाऱ्यास, अशा यंत्रणेवर देयकांची किंवा रोखीच्या ज्ञापनांची नोंद ठेवण्यासाठी, विहित करण्यात येतील अशा, कोणत्याही असल्यास, शर्तींना अधीन राहून परवानगी मिळविण्यासाठी आयुक्ताकडे अर्ज करता येईल. अशी परवानगी देण्यात आल्यावर, अशा व्यापाऱ्यास, पोट-कलम (३) च्या प्रयोजनांसाठी उक्त देयकांच्या किंवा रोखीच्या ज्ञापनांच्या स्थळप्रती किंवा दुसऱ्या प्रती ठेवण्याच्या आणि देयकावर किंवा रोखीच्या ज्ञापनावर सही करण्याच्या बाबतीत सूट दिली जाईल.

विनिर्दिष्ट दिनांकास आणि त्या दिनांकानंतर विवक्षित विहित नमुने विहित प्राधिकाऱ्याकडून मिळवणे.

८७. आयुक्तास, वेळोवेळी, **राजपत्रातील** अधिसूचनेद्वारे, त्या अधिसूचनेमध्ये, विनिर्दिष्ट करण्यात येईल अशा दिनांकास व त्या दिनांकानंतर, या अधिनियमाखालील किंवा कोणताही नियम किंवा कोणतीही अधिसूचना यांखालील कोणत्याही प्रमाणपत्रांचा किंवा प्रतिज्ञापनांचा नमुना, विहित प्राधिकाऱ्याकडून, तो त्याबाबतीत विनिर्दिष्ट करील अशा शर्तींना व निर्बंधांना अधीन राहून विहित रीतीने मिळविण्यात यावा, असा निदेश देता येईल.

प्रकरण चौदा

सामूहिक प्रोत्साहन योजना

प्रकरण चौदा खालील व्याख्या.

८८. या प्रकरणात, संदर्भानुसार दुसरा अर्थ अपेक्षित नसेल तर,—

(क) " हक्कविषयक प्रमाणपत्र " याचा अर्थ, संबंधित सामूहिक प्रोत्साहन योजनेखाली, विक्रीकरविषयक प्रोत्साहन मिळण्याबाबत आयुक्ताने दिलेले प्रमाणपत्र, असा आहे;

(ख) कोणत्याही पात्र युनिटाच्या बाबतीत " जिल्हा औद्योगिक केंद्र " याचा अर्थ, ज्या जिल्ह्यात संबंधित पात्र युनिट आहे, त्या जिल्ह्यात राज्य शासनाने स्थापन केलेले जिल्हा औद्योगिक केंद्र, असा आहे ;

(ग) " पात्रता प्रमाणपत्र " याचा अर्थ, राज्य शासनाने बनविलेल्या संबंधित सामूहिक प्रोत्साहन योजनेखाली, विक्रीकरविषयक प्रोत्साहन मिळण्यासंबंधात महाराष्ट्र राज्य औद्योगिक व गुंतवणूक महामंडळ (सिकॉम) किंवा संबंधित प्रादेशिक विकास महामंडळ किंवा संबंधित जिल्हा औद्योगिक केंद्र किंवा महाराष्ट्र पर्यटन विकास महामंडळ किंवा महाराष्ट्र ऊर्जा विकास प्राधिकरण यांनी दिलेले प्रमाणपत्र, असा आहे ;

(घ) " पात्र युनिट " याचा अर्थ, ज्याच्याबाबतीत पात्रता प्रमाणपत्र दिले जाते असे औद्योगिक युनिट, असा आहे;

(ङ) " सामूहिक प्रोत्साहन योजना " याचा अर्थ, वेळोवेळी सुधारित केल्याप्रमाणे, असलेल्या उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभागाकडून १९७९, १९८३, १९८८ किंवा १९९३ मध्ये सुरू केलेल्या सामूहिक प्रोत्साहन योजना, गृह व पर्यटन विभागाने सुरू केलेली पर्यटनासाठीची सामूहिक प्रोत्साहन योजना, १९९३, आणि प्रकल्पांसाठीची नवीन सामूहिक प्रोत्साहन योजना, १९९८ तसेच उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभागाने सुरू केलेले वीजनिर्मिती प्रचालन धोरण, १९९८, असा आहे.

(च) " संबंधित प्रादेशिक विकास महामंडळ " याचा अर्थ,—

१९५६ चा १. (एक) राज्याच्या विदर्भ क्षेत्राच्या बाबतीत, कंपनी अधिनियम, १९५६ अन्वये नोंदणीकृत असलेली विदर्भ विकास महामंडळ मर्यादित ही शासकीय कंपनी;

१९५६ चा १. (दोन) मुंबई शहर व मुंबई उपनगर जिल्हा वगळून कोकण महसूल विभागाच्या बाबतीत, कंपनी अधिनियम, १९५६ अन्वये नोंदणीकृत असलेली कोकण विकास महामंडळ मर्यादित ही शासकीय कंपनी;

१९५६ चा १. (तीन) राज्याच्या मराठवाडा क्षेत्राच्या बाबतीत, कंपनी अधिनियम, १९५६ अन्वये नोंदणीकृत असलेली मराठवाडा विकास महामंडळ मर्यादित ही शासकीय कंपनी;

१९५६ चा १. (चार) उर्वरित महाराष्ट्राच्या बाबतीत, कंपनी अधिनियम, १९५६ अन्वये नोंदणीकृत असलेली पश्चिम महाराष्ट्र विकास महामंडळ मर्यादित ही शासकीय कंपनी, असा आहे;

१९५६ चा १. (छ) " सिकॉम " याचा अर्थ, कंपनी अधिनियम, १९५६ अन्वये नोंदणीकृत असलेली महाराष्ट्र राज्य औद्योगिक व गुंतवणूक महामंडळ मर्यादित ही शासकीय कंपनी, असा आहे.

(ज) " महाराष्ट्र पर्यटन विकास महामंडळ " याचा अर्थ कंपनी अधिनियम, १९५६ अन्वये नोंदणीकृत असलेली शासकीय कंपनी, असा आहे ;

१८६० चा २१. (झ) " महाराष्ट्र ऊर्जा विकास प्राधिकरण " याचा अर्थ " महाराष्ट्र ऊर्जा विकास प्राधिकरण " या नावाने सोसायटी नोंदणी अधिनियम, १८६० अन्वये नोंदणीकृत असलेली संस्था असा आहे.

हक्कविषयक प्रमाणपत्र देणे.

८९. (१) राज्य शासनाने जाहीर केलेल्या कोणत्याही सामूहिक प्रोत्साहन योजनेअंतर्गत पात्र युनिटाला अंमलबजावणी अभिकरणाकडून पात्रता प्रमाणपत्राची शिफारस करण्यात आली असेल त्याबाबतीत, अशा पात्र युनिटास, हक्कविषयक प्रमाणपत्र देण्यासाठी आयुक्तांकडे अर्ज करता येईल.

(२) या अधिनियमाच्या तरतुदींना, आणि या संदर्भात करण्यात येतील अशा कोणत्याही नियमांना अधीन राहून, आयुक्त, जर पात्र युनिट विहित करण्यात येतील अशा अतिरिक्त आवश्यकतांची पूर्तता करीत असेल तर, त्या युनिटाला, विहित करण्यात येईल अशा नमुन्यात, आणि अशा शर्तींना अधीन राहून हक्कविषयक प्रमाणपत्र देईल.

हक्कविषयक प्रमाणपत्र रद्द करणे.

९०. या अधिनियमात काहीही अंतर्भूत असले तरी, कोणत्याही सामूहिक प्रोत्साहन योजनेबाबत, आयुक्ताने पात्र युनिटाच्या नावे काढलेले हक्कविषयक प्रमाणपत्र-मग ते नियत दिनांकापूर्वीचे असो किंवा नंतरचे असो—

(क) (एक) पात्र युनिटासाठी नियत केलेल्या द्रव्यविषयक कमाल मर्यादेपेक्षा, लाभांच्या एकत्रित ठरीव प्रमाणासह, उपयोगात आणलेली प्रोत्साहने अधिक असतील तर ती—मग ती नियत दिनांकापूर्वीची असोत किंवा नंतरची असोत ; किंवा

(दोन) पात्र युनिटाला हक्कविषयक प्रमाणपत्र ज्या कालावधीसाठी देण्यात आले होते, तो कालावधी जेव्हा समाप्त होईल ; किंवा

(तीन) पात्र युनिटाला देण्यात आलेले हक्कविषयक प्रमाणपत्र जेव्हा रद्द करण्यात आलेले असेल,

त्या दिनांकास, आपोआप रद्द झाले असल्याचे मानण्यात येईल; किंवा

(ख) देण्यात आलेले हक्कविषयक प्रमाणपत्र, या अधिनियमाच्या, किंवा यथास्थिति, मुंबई विक्रीकर अधिनियम, १९५९ याच्या, किंवा नियमांच्या किंवा अधिसूचनांच्या कोणत्याही तरतुदीशी किंवा प्रस्तुत सामूहिक प्रोत्साहन योजनेच्या कोणत्याही तरतुदीशी विसंगत असल्याचे निदर्शनास आले असल्यास, पात्र युनिटाला आपले म्हणणे मांडण्याची वाजवी संधी देण्यात आल्यानंतर, आयुक्ताकडून ते रद्द करण्यात येईल. १९५९ चा मुंबई ५१.

प्रोत्साहनांच्या स्वरुपात बदल.

९१. (१) सामूहिक प्रोत्साहन योजनेच्या कोणत्याही युनिटाला जेव्हा हक्कविषयक प्रमाणपत्र दिले असेल आणि असे युनिट हे, नियत दिनांकानंतर समाप्त होणाऱ्या कोणत्याही कालावधीसाठी लाभ मिळविण्यास हक्कदार असेल तेव्हा अशा युनिटास, उक्त योजनेमध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरीही फक्त हा अधिनियम आणि त्याखाली तयार करण्यात आलेले नियम आणि काढलेल्या अधिसूचना यांच्या अनुसार लाभ घेता येतील.

(२) कलम ३२ मध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी आयुक्तास, शासनाची देणी लांबणीवर टाकून लाभ प्राप्त करण्यासाठी हक्कविषयक प्रमाणपत्र दिलेल्या व्यापाऱ्याच्या बाबतीत, देय रकमांच्या प्रदानाचा दिनांक वाढवून देता येईल किंवा देय रकमांच्या प्रदानासाठी विलंबावधी मंजूर करता येईल किंवा विहित केल्या असतील अशा शर्तींना अधीन राहून देय रकमांचे प्रदान, त्यानंतर हप्त्यांमध्ये करता येण्याची तरतूद करता येईल.

(३) शासनाच्या देय रकमांच्या प्रदानातून सूट देऊन त्याद्वारे लाभ प्राप्त करण्यासाठी हक्कविषयक प्रमाणपत्र देण्यात आलेल्या कोणत्याही व्यापाऱ्याने प्राप्त केलेले, लाभांचे एकत्रित ठरीव प्रमाण, कोणत्याही सामूहिक प्रोत्साहन योजनेखालील संबद्ध द्रव्यविषयक कमाल मर्यादेहून अधिक आहे किंवा कसे, हे निश्चित करण्यासाठी, आयुक्त, विहित केलेल्या रीतीने, लाभांचे एकत्रित ठरीव प्रमाण प्रगणित करील आणि या प्रयोजनासाठी तो, उक्त व्यापाऱ्याला, नियत दिवसापूर्वी मिळालेले लाभ, कोणतेही असल्यास, विचारात घेईल.

(४) कोणत्याही व्यापाऱ्याच्या बाबतीत प्रगणिक करण्यात आलेले लाभांचे एकत्रित ठरीव प्रमाण जर संबद्ध द्रव्यविषयक कमालमर्यादेपेक्षा, अशी कमालमर्यादा, संबद्ध सामूहिक प्रोत्साहन योजनेत घालून दिली असेल तेव्हा अधिक असेल तर, आयुक्त अशा व्यापाऱ्यास, लेखी आदेशाद्वारे, प्रत्येक संबद्ध कालावधीसाठी कर, व्याज किंवा शास्ती भरण्यास फर्मावील आणि शासनाच्या अशा देय रकमांच्या वसुलीच्या प्रयोजनासाठी, व्यापाऱ्यावर कलम ३२ खाली तरतूद केल्याप्रमाणे नोटीस बजावील

परंतु, व्यापाऱ्याला आपले म्हणणे मांडण्याची वाजवी संधी देण्यात आल्याखेरीज, या कलमान्वये कोणताही आदेश संमत करण्यात येणार नाही.

(५) हा अधिनियम, त्याखाली तयार करण्यात आलेले नियम किंवा कोणतीही सामूहिक प्रोत्साहन योजना यांत काहीही अंतर्भूत असले तरी,—

(एक) शासनाच्या देय रकमांच्या, प्रदानाचा दिनांक लांबणीवर टाकून किंवा प्रदानांमधून सूट मिळवून लाभ प्राप्त करण्यासाठी हक्कविषयक प्रमाणपत्र देण्यात आलेला कोणताही व्यापारी, त्याने केलेल्या कच्च्या मालाच्या खरेदीच्या संबंधात विक्री कराच्या वजावटीचा दावा करण्यास हक्कदार असणार नाही आणि या कलमाच्या प्रयोजनांसाठी, " कच्चा माल " या शब्दप्रयोगाचा अर्थ, नियमांमध्ये त्याला नेमून दिलेल्या अर्थाप्रमाणे असेल ;

(दोन) शासनाच्या देय रकमांच्या प्रदानाचा दिनांक लांबणीवर टाकून, किंवा त्या प्रदानामधून सूट मिळवून लाभ प्राप्त करण्यासाठी हक्कविषयक प्रमाणपत्र देण्यात आलेला कोणताही व्यापारी, कच्च्या मालाच्या खरेदीच्या संदर्भात नियमांना अनुसरून, विक्रीकराच्या परताव्याची मागणी करण्यात हक्कदार असेल ;

१९५९ चा मुंबई ५१. (तीन) राज्य शासनाला, या कलमाअन्वये देय असलेल्या परताव्याच्या कारणास्तव हक्कविषयक प्रमाणपत्र धारण करणाऱ्या उक्त व्यापाऱ्यास उपलब्ध असलेली द्रव्यविषयक कमाल मर्यादा खाली आणण्याची नियमांद्वारे तरतूद करता येईल.

१९५१ चा ६५. ९२. (१) कोणत्याही सामूहिक प्रोत्साहन योजनेमध्ये एतद्विरुद्ध काहीही अंतर्भूत केलेले असले तरी, ज्याला पात्रता प्रमाणपत्र देण्यात आलेले आहे असे कोणतेही पात्र युनिट, संबंधित कालावधीत लागू असलेल्या उद्योग (विकास व विनियमन) अधिनियम, १९५१ याखालील अनुज्ञापक तरतुदी विचारात घेऊन राज्य शासन विहित करील त्याप्रमाणे, असलेल्या त्या युनिटाच्या वार्षिक उत्पादन क्षमतेहून अधिक झालेल्या उत्पादनाच्या संबंधात, नियत दिनांकानंतर कोणत्याही वर्षामध्ये लाभ घेण्यास पात्र असणार नाही. सामूहिक प्रोत्साहन योजनेअंतर्गत उपलब्ध करून द्यावयाच्या लाभावरील वार्षिक कमाल मर्यादा.

(२) कोणत्याही पात्र युनिटाने पोट-कलम (१) चे उल्लंघन करून मिळवलेला लाभ काढून घेण्यात येईल आणि तो काढून घेतला असल्याचे मानण्यात येईल आणि असे युनिट, विक्रीच्या किंवा खरेदीच्या संबंधात, जेथवर ती विक्री किंवा खरेदी पोट-कलम (१) मध्ये निर्दिष्ट केलेल्या अशा अधिक उत्पादनाशी संबंधित असेल तेथवर, शास्ती आणि व्याजासह कर भरण्यास पात्र असेल.

९३. (१) प्रोत्साहनाच्या कोणत्याही सामूहिक योजनेमध्ये एतद्विरुद्ध काहीही अंतर्भूत केलेले असले तरी, ज्याला पात्रता प्रमाणपत्र देण्यात आले आहे असे कोणतेही पात्र युनिट, नियत दिनांकानंतर कोणत्याही वर्षी त्या वर्षातील उक्त युनिटाच्या विक्रीच्या व खरेदीच्या एकूण उलाढालीला, राज्य शासनाने विहित केले असेल असे गुणोत्तर लागू करून येणाऱ्या विक्रीच्या किंवा खरेदीच्या उलाढालीच्या फक्त तेवढ्याच भागावर लाभ मिळण्यास पात्र असेल आणि युनिटांच्या विविध वर्गांकरिता आणि विविध योजनांकरिता वेगवेगळी गुणोत्तरे विहित करता येतील. विवक्षित आकस्मिक खर्चामध्ये पात्र युनिटाला प्रमाणानुसारी लाभ.

(२) पोट-कलम (१) चे उल्लंघन करून पात्र युनिटाने मिळविलेले लाभ, असल्यास, ते काढून घेण्यात येतील आणि काढून घेतले असल्याचे मानण्यात येईल आणि असे युनिट पोट-कलम (१) अन्वये येणाऱ्या उलाढालीपेक्षा जास्त असलेल्या विक्री व खरेदीच्या उलाढालीच्या संबंधात, कोणत्याही असल्यास, शास्ती आणि व्याजासह, कर भरण्यास पात्र असेल आणि त्यानुसार अशाप्रकारे मिळवलेला कोणताही लाभ हा कराची थकबाकी असल्याप्रमाणे पोट-कलम (३) मध्ये तरतूद केल्याप्रमाणे वसूल करण्यात येईल.

(३) कराच्या थकबाकीच्या वसुलीसाठी, ज्या उलाढालीच्या बाबतीत लाभ उपलब्ध नसतील अशा उलाढालीच्या बाबतीत कर, व्याज आणि शास्ती भरण्याबाबत आयुक्त त्या पात्र युनिटाला लेखी आदेशाद्वारे फर्मावील आणि त्या व्यापाऱ्यावर, कलम ३२ च्या पोट-कलम (४) मध्ये तरतूद केल्याप्रमाणे मागणीची नोटीस बजावील :

परंतु, त्या पात्र युनिटाला आपले म्हणणे मांडण्याची वाजवी संधी दिल्याशिवाय या कलमांखाली कोणताही आदेश काढण्यात येणार नाही.

मानीव प्रदान. ९४. (१) या अधिनियमात, नियमांत किंवा अधिसूचनांत काहीही अंतर्भूत असले तरी, परंतु, आयुक्त, **राजपत्रातील** सर्वसाधारण किंवा विशेष आदेशाद्वारे विनिर्दिष्ट करील अशा शर्तींस अधीन राहून, ज्या व्यापाऱ्यास पात्रता प्रमाणपत्राच्या आधारे, विक्रीकराच्या किंवा खरेदीकराच्या किंवा अतिरिक्त कराच्या किंवा अधिभाराच्या किंवा उलाढाल कराच्या स्थगित प्रदानाच्या स्वरूपात किंवा राज्य शासनाने तयार केलेल्या कोणत्याही सामूहिक प्रोत्साहन योजनेअंतर्गत कराच्या स्थगित प्रदानाच्या स्वरूपात प्रोत्साहन देण्यात आले असेल, आणि अशा व्यापाऱ्याकडून देय असलेल्या अशा कोणत्याही कराच्या रकमेइतकेच कर्जाचे दायित्व सिकॉम किंवा संबंधित प्रादेशिक विकास महामंडळ किंवा संबंधित जिल्हा उद्योग केंद्र, किंवा महाराष्ट्र पर्यटन विकास महामंडळ किंवा महाराष्ट्र ऊर्जा विकास प्राधिकरण यांच्याकडून उभारण्यात आलेले असेल, तेव्हा लोकहिताच्या दृष्टीने, असा कर भरण्यात आला असल्याचे मानण्यात येईल.

(२) या अधिनियमात किंवा नियमांत किंवा सामूहिक प्रोत्साहन योजनेच्या कोणत्याही भागात एतद्‌विरुद्ध काहीही अंतर्भूत असले तरी, ज्याला यथास्थिति, विक्रीकराच्या किंवा खरेदीकराच्या स्थगित प्रदानाच्या स्वरुपात प्रोत्साहन मिळविण्यासाठी पात्रता प्रमाणपत्र देण्यात आले आहे, अशा पात्र युनिटास, ज्या कालावधीत उक्त प्रमाणपत्र वैध असेल अशा कोणत्याही कालावधीच्या संबंधात, स्वतःच्या विकल्पानुसार, त्यास स्थगिती देण्यात आलेल्या कराच्या रकमेच्या ऐवजी, विहित करण्यात येईल त्याप्रमाणे, स्थगित कराच्या निव्वळ वर्तमान मूल्याएवढी रक्कम मुदतपूर्व देता येईल व अशी रक्कम देण्यात आल्यावर, अशा स्थगित कराचे प्रदान झाले असल्याचे लोकहितार्थ मानण्यात येईल.

प्रकरण पंधरा

निरसन व व्यावृत्ती

९५. (१) पुढील कायदे, याद्वारे, निरसित करण्यात येत आहेत :— निरसन.

१९५८ चा मुंबई ६६. (क) मुंबई मोटार स्पिरिट विक्री कराधान अधिनियम, १९५८,

१९५९ चा मुंबई ५१. (ख) मुंबई विक्रीकर अधिनियम, १९५९,

१९६२ चा महा. ९. (ग) महाराष्ट्र ऊस खरेदी कर अधिनियम, १९६२,

१९७९ चा महा. १७. (घ) महाराष्ट्र विक्रीकर अधिनियम, १९७९,

१९८५ चा महा. १८. (ङ) महाराष्ट्र कोणताही माल कोणत्याही प्रयोजनार्थ वापरण्याच्या हक्काच्या हस्तांतरणावरील विक्रीकर अधिनियम, १९८५, आणि

१९८९ चा महा. ३६. (च) महाराष्ट्र कार्यकंत्राटाच्या अंमलबजावणीत अंतर्भूत असलेल्या मालातील मालमत्तेच्या हस्तांतरणावरील विक्रीकर (पुनरधिनियमित) अधिनियम, १९८९.

(२) कलम ३ चे पोट-कलम (१) आणि कलम ९६ चे पोट-कलम (१) यामधील तरतुदींच्या अधीनतेने पूर्वीच्या कोणत्याही कायद्यान्वये दिलेले प्रत्येक नोंदणी प्रमाणपत्र आणि लायसन हे, नियत दिवसापासून रद्द होईल व नियत दिवसापासून तीन महिन्यांच्या कालावधीत ते विरुपित करण्यासाठी निर्धारण प्राधिकरणाकडे परत पाठविण्यात येईल. निर्धारण प्राधिकरण, उक्त प्रमाणपत्राची किंवा लायसनची आपली स्वतःची प्रत आणि त्यांच्याकडे परत पाठविलेली प्रतही विरुपित करील आणि विरुपणानंतर, ती विरुपित प्रत, प्रमाणपत्राच्या किंवा लायसनच्या पूर्वीच्या धारकाला परत पाठविण्यात येईल.

९६. (१) कलम ९५ अन्वये त्यात उल्लेखिलेल्या कायद्यांपैकी कोणत्याही कायद्याचे निरसन केले असले तरीही,— व्यावृत्ती.

(क) कोणताही कर बसविण्याच्या, त्याच्या विवरणांच्या, आकारणीच्या, फेर आकारणीच्या, अपीलाच्या, निर्धारणाच्या, पुनरीक्षणाच्या, दुरुस्तीच्या, निर्देशाच्या, मुदत, हिशेब व कागदपत्रे प्रस्तुत करण्याच्या, जागेची झडती घेण्याच्या, कार्यवाही हस्तांतरण करण्याच्या, आणि त्याच्या प्रदानाच्या आणि वसुलीच्या, लाभांच्या एकत्रित ठरीव प्रमाणाच्या परिगणनेच्या, कर प्रदानातून सूट देण्याच्या व कर प्रदानाची देय तारीख लांबणीवर टाकण्याच्या हक्कविषयक प्रमाणपत्र रद्द करण्याच्या, मुळ स्रोतातून कर वसुलीच्या, किंवा वजातीच्या, कोणत्याही कर परताव्याच्या किंवा वजावटीच्या, कोणताही परतावा रोखून ठेवण्याच्या, कर प्रदानातून सूट देण्याच्या, आकडेवारी गोळा करण्याच्या, नियम करण्याच्या अधिकाराच्या, कोणतीही शास्ती लादण्याच्या किंवा व्याज आकारण्याच्या किंवा कोणत्याही रकमेचे समपहरण करण्याच्या प्रयोजनांसाठी, जेथे असा कर बसवण्याचा, विवरणांचा, आकारणी करण्याचा, फेर आकारणी करण्याचा, अपिलाचा, निर्धारणाचा, पुनरीक्षणाचा, दुरुस्तीचा, निर्देशाचा, मुदत मर्यादेचा, प्रदानाचा व वसुलीचा, लाभांच्या एकत्रित ठरीव प्रमाणाच्या परिगणनेचा, कर प्रदानातून सूट देण्याचा व कर प्रदानाची देय तारीख लांबणीवर टाकण्याचा, हक्कविषयक प्रमाणपत्र रद्द करण्याचा, वसुली करण्याचा, मूळ स्रोतातून कर वजातीचा, परताव्याचा किंवा वजावटीचा, कोणताही परतावा रोखून ठेवण्याचा, कर भरण्यापासून सूट देण्याचा, आकडेवारी गोळा करण्याचा, नियम करण्याच्या अधिकाराचा, मुदत मर्यादेचा, हिशेब आणि दस्तऐवज प्रस्तुत करण्याचा

आणि तपासणीचा आणि जागेची झडती घेण्याचा, कार्यवाही हस्तांतरणाचा, कोणतीही शास्ती लादण्याचा किंवा व्याज आकारण्याचा किंवा कोणत्या रकमेचे समपहरण करण्याचा संबंध नियत दिनांकापूर्वीच संपलेल्या कोणत्याही कालावधीशी असेल, तेथे, त्या प्रयोजनांसाठी किंवा उपरोक्त प्रयोजनांपैकी कोणत्याही प्रयोजनाशी संबंध असलेल्या किंवा त्यास अनुषंगिक असलेल्या इतर कोणत्याही प्रयोजनांसाठी ते कायदे (त्यांच्या कोणत्याही तरतुदींन्वये अंमलात असलेल्या कोणत्याही पूर्वीच्या कायद्यासह) आणि त्या कायद्यांन्वये केलेले व नियत दिनांकाच्या लगतपूर्वी अंमलात असलेले सर्व नियम, विनियम, आदेश, अधिसूचना, नमुने, प्रमाणपत्रे आणि नोटिसा, नेमणुका आणि अधिकार सोपवणे ह्या बाबींकरिता या अधिनियमाच्या इतर तरतुदी लागू होतील तितपत त्यांना अधीन राहून अंमलात असण्याचे चालू राहतील—मग अशा कार्यवाहीच्या संबंधातील कर, शास्ती, व्याज समपहृत रक्कम, किंवा मूळ स्रोतातून केलेली कर वजावट कोणतीही असल्यास, नियत दिनांकास किंवा त्यापूर्वी भरण्यात आली असो वा नसो ;

(ख) मुंबई विक्रीकर अधिनियम, १९५९ अन्वये दिलेले कोणतेही नोंदणी प्रमाणपत्र हे या अधिनियमाच्या कलम ३ च्या पोट-कलम (१) अन्वये कर भरण्याचे दायित्व अस्तित्वात असेल तेथवर, नियत दिनांकाच्या लगतपूर्वी अंमलात असलेले नोंदणी प्रमाणपत्र असल्यामुळे या अधिनियमान्वये नियत दिवशी दिलेले नोंदणी प्रमाणपत्र आहे, असे नियत दिवशी मानण्यात येईल आणि, तदनुसार, नियत दिवसाच्या लगतपूर्वी असे नोंदणी प्रमाणपत्र धारण करणारा व्यापारी, या अधिनियमान्वये ते प्रमाणपत्र यथोचितरीत्या रद्द होईपर्यंत, या अधिनियमान्वये कर भरण्यास पात्र असलेला नोंदणीकृत व्यापारी असल्याचे मानण्यात येईल आणि या अधिनियमाच्या सर्व तरतुदी, या अधिनियमाखाली कर भरण्यास पात्र असलेल्या व्यापाऱ्याला जशा लागू होतात तशाच त्या त्याला लागू होतील ;

(ग) मुंबई विक्रीकर अधिनियम, १९५९ या व्यतिरिक्त कोणत्याही अगोदरच्या कायद्याखाली, जी नियत दिवसाच्या लगतपूर्वी, मुंबई विक्रीकर अधिनियम, १९५९ अन्वये नोंदणीचे प्रमाणपत्र धारण करत नाही अशा कोणत्याही व्यक्तीला दिलेले, नियत दिवसाच्या लगतपूर्वी अंमलात आलेले कोणतेही नोंदणी प्रमाणपत्र किंवा लायसन, विद्यमान कलम ३ च्या पोट-कलम (१) अन्वये कर भरण्याचे दायित्व असेल तेथवर, कलम १६ च्या पोट-कलम (१) मधील तिसऱ्या परंतुकाअन्वये तरतूद केलेल्या विहित कालावधीच्या समाप्तीपर्यंत, या अधिनियमाखाली नियत दिवसाला देण्यात आलेले नोंदणीचे प्रमाणपत्र आहे, असे मानण्यात येईल आणि त्यानुसार असे नोंदणी प्रमाणपत्र धारण करणाऱ्या व्यक्तीला असा कालावधी संपेपर्यंत या अधिनियमान्वये नोंदणीकृत व्यापारी मानण्यात येईल आणि त्यानुसार, या अधिनियमाच्या सर्व तरतुदी, या अधिनियमाखाली कर भरण्यास पात्र असलेल्या एखाद्या व्यापाऱ्याला जशा लागू होतात तशाच त्याला लागू होतील; १९५९ चा मुंबई ५१.

(घ) कोणत्याही व्यक्तीने किंवा व्यापाऱ्याने, नियत दिवसापूर्वी मुंबई विक्रीकर अधिनियम, १९५९ अन्वये नोंदणीसाठी अर्ज केलेला असेल, परंतु नियत दिवसापूर्वी, नोंदणी प्रमाणपत्र देण्यात आलेले नसेल किंवा नियत दिवसापूर्वी उक्त अधिनियमान्वये कर भरण्यास पात्र झालेला आहे, असा कोणताही व्यापारी त्या अधिनियमान्वये अशा अर्जासाठी तरतूद करण्यात आलेल्या वेळेत, अर्ज करीत असेल, परंतु तो अर्ज नियत दिवसानंतर केला गेला असेल, अशा व्यक्तीला किंवा व्यापाऱ्याला, त्या अधिनियमाखाली तरतूद केल्याप्रमाणे नोंदणी प्रमाणपत्र नियमानुसार देण्यात येईल आणि कलम ३ मध्ये अंतर्भूत असलेल्या तरतुदींसह या अधिनियमाच्या सर्व तरतुदींच्या प्रयोजनार्थ, अशी व्यक्ती किंवा व्यापारी नियत दिवसाच्या लगतपूर्वी अंमलात असलेले नोंदणी प्रमाणपत्र धारण करीत असल्याचे मानण्यात येईल आणि त्यानुसार या अधिनियमातील सर्व तरतुदी लागू होतील ; १९५९ चा मुंबई ५१.

१९५९ चा मुंबई ५१. (ङ) मुंबई विक्रीकर अधिनियम, १९५९ अन्वये कर भरण्यास पात्र असलेल्या कोणत्याही व्यक्तीने किंवा कोणत्याही व्यापाऱ्याने, त्या अधिनियमाअन्वये जी व्यापारी नव्हती अशा व्यक्तीकडून अथवा त्या अधिनियमाअन्वये नोंदणीकृत व्यापारी नव्हता अशा व्यापाऱ्याकडून खरेदी केलेला कोणताही माल नियत दिवशी साठ्यात ठेवला असेल त्याबाबतीत, ती व्यक्ती किंवा तो व्यापारी, जणू काही ती किंवा तो, त्या अधिनियमाच्या कलम १३ अन्वये खरेदी कराच्या संबद्ध दराने खरेदी कर भरण्यास पात्र झाला असल्याप्रमाणे, त्या अधिनियमान्वये, अशा मालाच्या खरेदी मूल्यावर खरेदी कर भरण्यास पात्र असेल आणि त्यानुसार उक्त व्यापारी किंवा व्यक्ती, मुंबई विक्रीकर अधिनियम, १९५९ अन्वये तिने दाखल करणे आवश्यक असेल अशी उलाढाल उघड करील व त्याप्रमाणे असा कर भरील.

१९५९ चा मुंबई ५१. १९८५ चा महा. १८. (च) मुंबई विक्रीकर अधिनियम, १९५९ किंवा, यथास्थिति, महाराष्ट्र कोणताही माल कोणत्याही प्रयोजनार्थ वापरण्याच्या हक्काच्या हस्तांतरणावरील विक्रीकर अधिनियम, १९८५ याअन्वये कर भरण्यास पात्र असलेल्या कोणत्याही व्यापाऱ्याने, भाडे खरेदीवर वा हप्त्याने प्रदान करावयाच्या कोणत्याही पद्धतीने मालाची पोचवणी करून किंवा यथास्थिति, कोणत्याही प्रयोजनासाठी कोणत्याही मालाच्या वापराच्या अधिकाराचे हस्तांतरण करून (विनिर्दिष्ट कालावधीसाठी असो किंवा नसो) नियत दिवसापूर्वी कोणत्याही वेळी विक्री केली असेल आणि नियत दिवसानंतर अशा पोचवणी वा हस्तांतरणाबाबत विक्री मूल्याची कोणतीही रक्कम आदेय व देय असेल त्याबाबतीत, त्या पोचवणीशी वा हस्तांतरणाशी संबंधित पूर्ण कर, नियत दिवसापूर्वी भरला किंवा प्रदान केला नसेल तर, उक्त रकमा, या अधिनियमान्वये दाखल करावयाच्या समुचित विवरणांमध्ये उक्त व्यापाऱ्याकडून दर्शविण्यात येतील आणि त्यानुसार त्या रकमांवर देय असलेला कर भरण्यात येईल आणि त्यानुसार पोचवणी वा हस्तांतरण हे नियत दिवसापूर्वी करण्यात आले असले तरीही, उक्त व्यापारी, पोचवणी वा हस्तांतरण आणि उक्त रकमा यांना या अधिनियमाच्या सर्व तरतुदी लागू होतील;

१९५९ चा मुंबई ५१. परंतु, नियत दिवसानंतर आदेश व देय असेल अशा विक्री मूल्याच्या बाबतीत, या अधिनियमान्वये कर भरण्याचे उक्त व्यापाऱ्याने दायित्व हे, जर निरसित अधिनियम अंमलात असणे चालू राहिले असते तर त्या अधिनियमान्वये उपार्जित झाले असते, अशा दायित्वापेक्षा अधिक असणार नाही.

१९८९ चा मुंबई ३६. (छ) महाराष्ट्र कार्य कंत्राटांच्या अंमलबजावणीत अंतर्भूत असलेल्या मालातील मालमत्तेच्या हस्तांतरणातील विक्रीकर (पुनरधिनियमित) अधिनियम, १९८९ खाली नोंदणी केलेला व्यापारी या अधिनियमान्वये कर भरण्यास पात्र असेल आणि त्याने नियत दिवसाअगोदर कोणत्याही वेळी कोणतेही कार्य कंत्राट केलेले असेल आणि उक्त कार्यकंत्राटाची अंमलबजावणी नियत दिवसानंतर चालू असेल त्याबाबतीत, उक्त कंत्राटाबाबत व्यापाऱ्याने या अधिनियमान्वये भरावयाच्या कराचे दायित्व हे निरसित अधिनियमान्वये, जर तो अंमलात असणे चालू राहिले असेल तर, अर्जित झाले असेल अशा दायित्वापेक्षा अधिक असणार नाही आणि निरसित अधिनियमान्वये कराच्या आपसमेळाचा पर्याय स्वीकारला असेल, अशा व्यापाऱ्याबाबत, नियत दिवसाअगोदर अंमलबजावणी सुरू झाली असेल व त्यानंतर ती चालू असेल अशा कंत्राटाबाबत, या अधिनियमाखालील दायित्व हे, जर निरसित अधिनियम अंमलात असणे चालू राहिले असते तर, त्या अधिनियमान्वये उक्त कंत्राटाबाबत आपसमेळ करून देय झाली असती अशा रकमेपेक्षा अधिक असणार नाही.

१९५९ चा मुंबई ५१.

(२) पूर्ववर्ती पोट-कलमांतील तरतुदींना बाध न येता, आणि त्यांना अधीन राहून, मुंबई सर्वसाधारण वाक्खंड अधिनियम, १९०४ चे कलम ७ हे, कलम ९५ मध्ये उल्लेखिलेल्या कायद्यांपैकी कोणत्याही कायद्याचे निरसन करण्याच्या संबंधात, जणू कांही अशा रीतीने निरसन केलेला कायदा हा त्या अधिनियमाच्या कलम ७ च्या अर्थानुसार अधिनियमित करण्यात आला होता असे समजून, लागू होईल. १९०४ चा मुंबई १.

निरसन केलेल्या कोणत्याही कायद्यातील अधिकारी, प्राधिकारी इत्यादींच्या निर्देशांचा अर्थ लावणे.

९७. या अधिनियमान्वये आता निरसन केलेल्या कोणत्याही कायद्याच्या कोणत्याही तरतुदीतील कोणत्याही अधिकाऱ्याच्या, प्राधिकाऱ्याच्या किंवा न्यायाधिकरणांच्या कोणत्याही निर्देशाचा, अर्थ, कलम ९४ मध्ये अंतर्भूत असलेल्या तरतुदींची अंमलबजावणी करण्याच्या प्रयोजनार्थ या अधिनियमान्वये किंवा तदनुसार नेमलेल्या किंवा घटीत केलेल्या तत्सम अधिकाऱ्याचा, प्राधिकाऱ्याचा किंवा स्थापन केलेल्या तत्सम न्यायाधिकरणाचा निर्देश आहे असा लावला जाईल ; आणि जर असा अधिकारी, प्राधिकारी किंवा न्यायाधिकरण कोण आहे, असा प्रश्न उपस्थित झाला तर, ते प्रकरण राज्य शासनाकडे विचारार्थ पाठविण्यात येईल आणि राज्य शासनाचा त्यावरील निर्णय अंतिम असेल.

अडचणी दूर करणे.

९८. (१) या अधिनियमाच्या तरतुदींची, कलम ९४ मध्ये अंतर्भूत असणाऱ्या तरतुदींसह, अंमलबजावणी करण्यात अडचण निर्माण झाली तर, राज्य शासनाला, ती अडचण दूर करण्याच्या प्रयोजनासाठी, त्यास आवश्यक किंवा इष्ट वाटेल अशी, या तरतुदींशी विसंगत नसेल अशी कोणतीही गोष्ट राजपत्रात सर्वसाधारण किंवा विशेष आदेश प्रसिद्ध करून त्याद्वारे करता येईल. विशेषतः आणि पूर्वगामी अधिकारांच्या सर्वसाधारणतेला बाधा न येता, अशा कोणत्याही आदेशात नियत दिवसाच्या लगतपूर्वी संपणाऱ्या वर्षाच्या किंवा पूर्वीच्या कोणत्याही वर्षाच्या बाबतीतील कार्यवाहीच्या संबंधात पूर्वीचा कायदा ज्या अनुकूलनाना किंवा फेरबदलाना अधीन राहून लागू होईल त्या अनुकूलनाची किंवा फेरबदलाची तरतूद करता येईल

परंतु, नेमलेल्या दिनांकापासून दोन वर्षांचा कालावधी संपल्यानंतर असा कोणताही आदेश काढण्यात येणार नाही.

(२) या कलमान्वये काढलेला प्रत्येक आदेश, तो काढण्यात आल्यानंतर, शक्य तितक्या लवकर, राज्य विधानमंडळाच्या दोन्ही सभागृहांपुढे ठेवण्यात येईल.

अनुसूची

[कलमे २(२६), ५ व ६ पहा]

ज्या मालांची विक्री किंवा खरेदी कराधीन आहे असा माल

टीप.—

१९७५ चा ५१. १. सीमा-शुल्क प्रशुल्क अधिनियम, १९७५ याच्या सीमा-शुल्क सहकार परिषद, ब्रुसेल यांनी वेळोवेळी अद्ययावत केलेल्या, प्रसिद्ध केलेल्या स्पष्टीकरणात्मक टिपांसहीत निर्वचनाकरिताचे नियम, या अनुसूचीच्या निर्वचनाकरिता लागू होतील.

१९७५ चा ५१. २. कोणत्याही शीर्षासमोरील किंवा यथास्थिति, उप-शीर्षासमोरील कोणत्याही वस्तूंचे वर्णन केले असेल आणि उपरोक्त वस्तूचे वर्णन, सीमा-शुल्क प्रशुल्क अधिनियम, १९७५ मधील संबंधित वर्णनापेक्षा कोणत्याही बाबतीत वेगळे असेल तर, उपरोक्तप्रमाणे वर्णन केलेली वस्तूच केवळ उक्त अनुसूचीच्या नोंदीच्या व्याप्तीमध्ये समाविष्ट करण्यात येईल आणि इतर वस्तू १९७५ चा ५१. सीमा-शुल्क प्रशुल्क अधिनियम, १९७५ मधील संबंधित वर्णनामध्ये समाविष्ट असल्या तरी, उक्त अनुसूचीच्या नोंदीच्या व्याप्तीमध्ये समाविष्ट करण्यात येणार नाहीत.

३. या अनुसूचीमध्ये अंतर्भूत असलेल्या कोणत्याही नोंदीच्या प्रयोजनासाठी, टीप २ ला अधीन राहून, कोणत्याही शीर्षासमोरील किंवा यथास्थिति, उप-शीर्षासमोरील वर्णन, सीमा-शुल्क १९७५ चा ५१. प्रशुल्क अधिनियम, १९७५ मधील संबंधित वर्णनाशी पूर्णपणे जुळत असेल तर, शीर्षाखालील किंवा उप-शीर्षाखालील उक्त प्रशुल्काच्या प्रयोजनासाठी समाविष्ट केलेल्या सर्व वस्तू, या अनुसूचीतील नोंदीच्या व्याप्तीमधे समाविष्ट करण्यात येतील.

४. कोणत्याही शीर्षासमोरील किंवा उप-शीर्षासमोरील वर्णन " इतर " म्हणून दर्शविले असेल तर, टीप १ मध्ये तरतूद केल्याप्रमाणे असलेले निर्वचन त्यास लागू होईल.

५. " टक्के " या शब्दाचा कराच्या दरासंदर्भातील अर्थ असा की, तो कर नोंद ज्या मालासंबंधातील असेल त्या मालावरील विक्री किंमतीच्या किंवा खरेदी किंमतीच्या आधारे लावला जाईल आणि तो कर विक्री किंमतीच्या किंवा खरेदी किंमतीच्या टक्केवारी इतका असेल.

भाग क

कराचा दर शून्य टक्के असलेल्या मालांची सूची

अनु-क्रमांक (१)	वस्तूचे नाव (२)	सीमा-शुल्क प्रशुल्क अधिनियम, १९७५ याची तत्सम शीर्षे व उपशीर्षे (३)	कराचा दर (४)
१	हातांनी चालवावयाची किंवा पशूंकडून ओढली जाणारी शेतीची अवजारे.	८२.०१	निरंक %
२	अपंग व्यक्तींकडून वापरली जाणारी साधने व उपकरणे	९०.२१	,,
३	गवत, वाळलेले गवत व पेंढा यांसह जलचर प्राण्यांचे खाद्य, पाळीव प्राण्यांचे, पक्षांचे खाद्य आणि गुरांचे खाद्य.	२३.०९, १२.१३ १२.१४	,,
४	विड्याची पाने	१४.०४	,,
५	पुस्तके, नियतकालिके व कालिके	४९.०१, ४९.०२ ४९.०३, ४९.०४	,,
६	चरखा, अंबर चरखा, हातमाग व हातमाग कापड आणि गांधी टोपी.		,,
७	कोळसा	४४.०२	,,
८	तांदूळ आणि गहू यांव्यतिरिक्त असलेली जाडीभरडी धान्ये.	१०.०२, १०.०३, १०.०४, १०.०५, १०.०७, १०.०८	,,
९	निरोध व संततिप्रतिबंधक साधने	४०.१४	,,
१०	सुती व रेशमी धाग्याची लड	५२.०५, ५२.०६, ५२.०७, ५०.०४, ५०.०६	,,
११	दही, लस्सी, आणि ताक	४.०३, ४.०६	,,
१२	मातीची भांडी	६९.०५	,,
१३	विद्युत ऊर्जा	२७.१६	,,
१४	जळावू लाकूड	४४.०१	,,
१५	मासे पकडण्याचे जाळे आणि ते तयार करण्यासाठी लागणारे फॅब्रिक्स.	५६.०८	,,

(१)	(२)	(३)	(४)
१६	ताजे दूध, निर्जंतुक केलेले दूध व मलाईरहित दूध	४.०१	निरंक %
१७	ताजी रोपे, रोपटी आणि ताजी फुले	१२.११, ६.०१, ६.०२, ६.०३	
१८	ताजी भाजी आणि फळे	७.०१, ७.०२, ७.०३, ७.०४, ७.०५, ७.०६, ७.०८, ७.०९, ८.०३, ८.०४, ८.०५, ८.०६ ८.०७, ८.०८, ८.०९, ८.१०	
१९	लसूण आणि आले	७.०३, ९.१०	
२०	काचेच्या बांगड्या	७०.२	
२१	मानवी रक्त आणि रक्ताचा प्लाझ्मा	३०.०२	
२२	हातानी बनवलेली देशी संगीत वाद्ये	९२.०२, ९२.०४, ९२.०१	
२३	कुंकू, बिंदी, आळता आणि सिंदूर	३३.०७	
२४	खारवलेले किंवा गोठवलेले नसेल असे मांस, मासे, कोळंबी आणि इतर सागरी उत्पादने, अंडी व पशुधन आणि पशूंचे केस.	१६.०१, १६.०२ १६.०३, ४.०७, १.०१, १.०२, १.०३, १.०४, १.०५, १.०६, ५.०२, ५.०३, ५.०७	
२५	राष्ट्रध्वज	६३.०७	
२६	सेंद्रिय खत	३१.०१	
२७	शासनाच्या कोषागारांकडून विकण्यात येणारे न्यायिकेतर मुद्रांक कागद ; शासनाकडून विकण्यात येणारी पाकीट, पोष्टकार्ड, इत्यादीसारखी टपाल सामग्री ; जेव्हा रुपयांची नोट भारतीय रिझर्व्ह बँकेला विकली जाते तेव्हा ती आणि सुटे किंवा पुस्तक रूपातील धनादेश.	४९.०१, ४९.०७, ४९.०९	

भाग चार]

(१)	(२)	(३)	(४)
२८	कच्ची लोकर	५१.०१	निरंक %
२९	गोठवलेल्या रेतासह रेत	५.११	,,
३०	अंडी देणारे रेशीम किडे, कोश आणि कच्चे रेशीम	५०.०१, ५०.०२	,,
३१	पाटी आणि पाटीवरच्या पेन्सिली	९६.१०, ९६.०९	,,
३२	शहाळी	८.०१	,,
३३	ताडी, नीरा आणि अरक	२२.०८	,,
३४	ब्रँड नसलेला पाव	१९.०५	,,
३५	संस्करण न केलेले व ब्रँड नसलेले मीठ	२५.०१	,,
३६	(एक) वायुमिश्रित, खनिजयुक्त, विशुद्ध औषधी, आयोनिक, बॅटरी, खनिजरहित केलेले पाणी, आणि (दोन) सीलबंद पात्रातून विकले जाणारे पाणी, याव्यतिरिक्त पाणी.	२२.०१	,,

(४)
क %

भाग ख

कराचा दर १ % असलेल्या मालांची सूची

अनु-क्रमांक	वस्तूचे नाव	सीमा-शुल्क प्रशुल्क अधिनियम, १९७५ याची तत्सम शीर्षे व उपशीर्षे	कराचा दर
(१)	(२)	(३)	(४)
१	सोने, चांदी, व इतर मौल्यवान धातू	७१.०८, ७१.०६, ७१.१२.	१ %
२	सोने, चांदी व मौल्यवान धातू यांपासून बनविलेल्या जडजवाहीऱ्यांसह सोने, चांदी व धातूंच्या वस्तू.	१७.१४, ७१.१३ ७१.१५, ७१.१६, ७१.१८.	,,
३	रत्ने (मौल्यवान खडे), कमी प्रतीचे मौल्यवान खडे आणि सर्व प्रकारचे मोती.	७१.०२, ७१.०३, ७१.०४, ७१.०१.	,,

भाग ग

कराचा दर ४ % असलेल्या मालांची सूची

अनु-क्रमांक (१)	वस्तूचे नाव (२)	सीमा-शुल्क प्रशुल्क अधिनियम, १९७५ याची तत्सम शीर्षे व उपशीर्षे (३)	कराचा दर (४)
१	हातांनी न चालवली जाणारी किंवा पशूंकडून न ओढली जाणारी शेतीची अवजारे.	८४.३२	४ %
२	प्रायव्हेट ब्रँच एक्स्चेंज (पी.बी.एक्स.) आणि इलेक्ट्रॉनिक प्रायव्हेट ऑटोमॅटिक ब्रँच एक्स्चेंज (इ.पी.ए.बी.एक्स.) इत्यादी, यांसारखी दळणवळणासाठी असलेली सर्व सामग्री.	८५.१७	
३	राज्य शासन, वेळोवेळी अधिसूचीत करील असा अमूर्त माल.		
४	फ्लाय अॅश विटा, उत्तापसाही (रिफॅक्टरी) विटा, व ॲस्फाल्ट छप्पर, मातीची कौले यासह सर्व प्रकारच्या विटा.	६८.१०, ६९.०१, ६९.०२, ६९.०४.	,, ,,
५	सुती व रेशमी सुताची लड व शिलाईचा दोरा याव्यतिरिक्त सर्व प्रकारचे सूत.	३३.०६, ५१.०६, ५१.०७, ५१.०८, ५१.०९, ५१.१०, ५३.०६, ५३.०७, ५३.०८, ६८.१२, ७०.१९, ५५.०४, ५४.०६, ५६.०४, ५६.०५, ५६.०६, ५२.०४, ५२.०५, ५२.०६, ५२.०७, ५४.०१, ५४.०३	,, ,,
६	अॅल्युमिनिअमची भांडी	७६.१५	,,
७	सुपारीची भुकटी व सुपारी व कच्चे काजू	८.०१, ८.०२	,,
८	बांबू	१४.०१	,,

(१)	(२)	(३)	(४)
९	बेअरिंगस्	८४.८२.	४ %
१०	विडीची पाने	१४.०४	,,
११	बेल्टींग्ज	४०.१०, ४२.०४ ५९.१०, ३९.२६	,,
१२	दुचाकी, तिचाकी, सायकल रिक्षा आणि त्यांचे भाग	८७.१२	,,
१३	बिटुमेन	२७.१४	,,
१४	हाडाचा भुगा	०५.०६	,,
१५	ब्रँड असलेला पाव	१९.०५	,,
१६	ठोक स्वरुपातील औषधिद्रव्ये (बल्क ड्रग्ज)	२९.२२, २९.२८, २९.३१, २९.३२, २९.३३, २९.३४, २९.३५, २९.१४	,,
१७	राज्य शासनाकडून वेळोवेळी अधिसूचित केला जाणारा भांडवली माल		,,
१८	ओतकामे	७२.०१, ७३.०३, ७३.२३, ७३.०७	,,
१९	अपकेंद्री (सेंट्रीफ्यूगल), मोनोब्लॉक व निमज्जनशील (सबमर्सिबल) पंप आणि त्यांचे भाग.	८४.१३	,,
२०	कॉफीच्या द्विदल बिया व बी, कोको फळे (पॉड), चहाची हिरवी पाने व चिकोरी.	९.०२, १८.०१, ९.०१,१२.१२	,,
२१	रासायनिक खते, कीटकनाशके, तणनाशके आणि जंतुनाशके	२८.०९, ३१.०१, ३१.०२, ३१.०३, ३१.०४, ३१.०५, २९.३०, २९.३२, २९.३३, २९.३१, ३८.०८	,,
२२	काथ्याच्या गादया वगळता काथ्या व काथ्याची उत्पादने	५३.०५	,,
२३	कापूस व टाकाऊ कापूस (कॉटन वेस्ट)	५२.०१, ५२.०२	,,
२४	मुशी (क्रुसिबल)	६९.०३	,,
२५	या अनुसूचीच्या भाग क मध्ये अंतर्भूत असलेल्या मालाव्यतिरिक्त केंद्रीय विक्रीकर अधिनियम, १९५६ च्या कलम १४ मध्ये वेळोवेळी विनिर्दिष्ट केल्याप्रमाणे घोषित केलेला माल.		,,

(१)	(२)	(३)	(४)
२६	खाद्य तेले, तेलबियांची पेंड आणि तेल काढलेली पेंड.	१५.०७, १५.०८, १५.०९, १५.१०, १५.११, १५.१२, १५.१३, १५.१४, १५.१५, २३.०४, २३.०५, २३.०६.	४ %
२७	इलेक्ट्रोडस्	८३.११	,,
२८	वही, आलेख वही आणि प्रयोगशाळेची वही	४८.२०	,,
२९	राज्य शासन वेळोवेळी, अधिसूचीत करील असा प्राथमिक अवस्थेतील अलोह धातू आणि मिश्र धातू.	..	,,
३०	सर्व प्रकारचे तंतू आणि तंतूंचा टाकाऊ भाग	५३.०३, ५३.०४, ५५.०५, ५३.०५, ५५.०३, ५५.०६, ५५.०७, ७०.१९, ९०.०१, ६८.१२ ४१.११	,,
३१	पीठ, आटा, मैदा, सुजी, बेसन.	११.०१, ११.०२ ११.०६	,,
३२	भाजलेले हरभरे	२०.०८	,,
३३	गूळ, जागरी व रब गुळाचे इतर खाण्यायोग्य प्रकार	१७.०१, १७.०२	,,
३४	हाताने चालवायचा पंप भाग व जोडणी साहित्य	८४.१३	,,
३५	औषधी वनस्पती, झाडांची साले, वाळवलेली रोपे, वाळवलेली मुळे सामान्यपणे जडीबुटी व वाळवलेली फुले म्हणून ओळखली जाणारी.	१२.११	,,
३६	लवचिक नळ (होज् पाईप)	५९.०९	,,
३७	होजिअरी माल	६१.१५	,,
३८	कंड धान्याचे तूस व कोंडा	१२.१३, २३.०२	,,

वस्तूचे नाव	सीमा शुल्क प्रशुल्क अधिनियम, १९७५ याची तत्सम शीर्षे व उपशिर्षे	कराचा दर
(२)	(३)	(४)
बर्फ	२२.०१	४%
अगरबत्ती, धुपकांडी, धुपबत्ती या नावांने साधारणपणे ओळखली जाणारी सुगंधी काडी.	३३.०७	४%
औद्योगिक केबल (हाय व्होल्टेज केबल, एक्सएलपीई केबल्स, जेली फिल्ड केबल्स, ऑप्टिकल फायबर).	८५.४४, ९०.०१	४%
राज्य शासन वेळोवेळी अधिसूचित करील अशी माहिती तंत्रज्ञान उत्पादने.		४%
सार्वजनिक वितरणव्यवस्थेमार्फत विकण्यात येणारे घासलेट.	२७.१०	४%
पत्रावळी व द्रोण	१४.०१	४%
राज्य शासनाने वेळोवेळी अधिसूचित केलेला औद्योगिक कच्चा माल व आवेष्टन सामुग्री.		४%
मुरमुरालु, पेलाळू, आटुकुलु, कुरमुरे, मुरी	१९.०४	४%
नवारी	५८.०६	४%
नापा लाद्या (ओबडधोबड फरशीचे दगड)	६८.०१	४%
खनिजे व धातुके	२६.०१, २६.०२, २६.०३, २६.०४, २६.०५, २६.०६, २६.०७ २६.०८, २६.०९, २६.१०, २६.११, २६.१२, २६.१३, २६.१४, २६.१५, २६.१६, २६.१७.	४%

(१)	(२)	(३)	(४)
५०	तांदूळ, गहू आणि कडधान्ये	७.१३, १०.०१ १०.०६	४%
५१	कागद आणि वर्तमानपत्राचा कागद	४७.०७, ४८.०२, ४८.०१, ४८.०३, ४८.०४, ४८.०५, ४८.०६	४%
५२	जी. आय. पाईप, सी.आय.पाईप्स, डक्टील पाईप आणि पी. व्ही. सी. पाईप्ससहित सर्व प्रकारचे पाईप्स.	३९.१७,७३.०३, ७३,०४,७३,०५. ७३,०७.	४%
५३	प्लॅस्टीकची पादत्राणे	६४,०४	४%
५४	दैनंदिनी, दिनदर्शिका, सहीत मुद्रित साहित्य	४९,०४,४९,०५ ४९.०९, ४९.१० ४९,११,	४%
५५	टोनर आणि कॅट्रीजेस वगळता छपाईची शाई	३२.१५	४%
५६	संस्करण केलेले आणि ब्रँड असलेले पीठ	२५.०१	४%
५७	बांबूचा, लाकडाचा आणि कागदाचा लगदा	४७.०१, ४७.०२, ४७,०३,४७,०४ ४७,०६	४%
५८	रेल्वेचे डबे, इंजिने व वाघिणी	८६.०१, ८६.०२, ८६.०३, ८६.०४, ८६.०५, ८६.०६.	४%
५९	तयार कपडे	६१.०१, ६१.०२, ६१.०३, ६१.०४, ६१.०५, ६१.०६, ६१.०७, ६१.०८, ६१.०९, ६१.१०, ६१.११, ६१.१२, ६१.१३, ६१.१४, ६२.०१, ६२.०२, ६२.०३. ६२.०४, ६२.०५, ६२.०६, ६२.०७, ६२.०८, ६२.०९, ६२.१०, ६२.११, ६२.१२.	४%

(१)	(२)	(३)	(४)
६०	नवीकरण करण्याजोगी ऊर्जा साधने आणि सुटे भाग	८४.१९, ८५.१४, ८५.०२,	४%
६१	सुरक्षित आगपेट्या	३६.०५	४%
६२	बी-बियाणे	१२.०९	४%
६३	शिलाई यंत्रे	८४.५२	४%
६४	जहाज आणि इतर जलयाने	८९.०१, ८९.०२, ८९.०३, ८९.०४ ८९.०५, ८९.०६, ८९.०७ ८९.०८	४%
६५	रेशमी कापड	५०.०७	४%
६६	मलईरहित दुधाची भुकटी	४.०२, ४.०१	४%
६७	सेंद्रीय विद्रावक तेलाव्यतिरिक्त विद्रावक तेले	३८.१४	४%
६८	जिरे, बडीशेप, हळद आणि सुक्या मिरच्या यांच्यासह सर्व प्रकारचे व सर्व स्वरूपातील मसाले.	९.०४, ९.०६, ९.०७, ९.०८, ९.०९, ९.१०.	४%
६९	पोशाख व पादत्राणे वगळता क्रिडा साहित्य	९५.०४, ९५.०६, ९५.०७	४%
७०	स्टार्च	११.०८	४%
७१	(१) साखर व खांडसरी, राज्य शासन वेळोवेळी अधिसूचित करील ते (२) ऊस		४%
७२	चिंच	८.१३	४%
७३	विणलेले कापड (टेक्स्टाईल फॅब्रिक्स), राज्य शासन वेळोवेळी अधिसूचित करील ते.		४%
७४	तंबाखू, राज्य शासन वेळोवेळी अधिसूचित करील ते.		४%
७५	कर्षित्रे (ट्रॅक्टर्स), कापणीयंत्रे आणि जोडयंत्रे व त्यांचे भाग	८७.०१, ८४.३३	४%
७६	पारेषण मनोरे	८५.२५	४%
७७	मैदानी छत्र्या वगळता छत्र्या	६६.०१	४%
७८	वनस्पती तेल (हैड्रोजनची प्रक्रिया केलेले वनस्पती तेल)	१५.१७	४%
७९	गिनगिली तेल व ब्रॅन तेल यांसह वनस्पती तेल	१५.१५, १५.१६	४%
८०	लेखनसाहित्य	९६.०८, ९६.०९	४%

भाग—घ

करांचा दर ज्यासाठी २० टक्के असेल अशा मालाची सूची

अनु-क्रमांक	वस्तूचे नाव	सीमा शुल्क प्रशुल्क अधिनियम, १९७५ याखालील संबंधित शीर्षे व उपशीर्षे	कराचा दर
(१)	(२)	(३)	(४)
१	मुंबई विदेशी मद्य नियम, १९५३ च्या नियम ३ (ब) (१) मध्ये, वेळोवेळी, विदेशी मद्याची व्याख्या केल्याप्रमाणे.	२२.०३ ते २२.०८	२०%
२	महाराष्ट्र देशी दारू नियम, १९७३ मध्ये व्याख्या केल्याप्रमाणे देशी दारू.	२२.०३ ते २२.०८	२०%

भाग—ड

मोटार स्पिरिटची सूची

अनु-क्रमांक	मोटार स्पिरिटचे नाव	कराचा दर	सीमा शुल्क प्रशुल्क अधि-नियम, १९७५ याखालील संबंधित शीर्षे व उपशीर्षे
(१)	(२)	(३)	(४)
१	हाय स्पिड डिझेल ऑइल		
	(क) बृहन्मुंबई, ठाणे आणि नवी मुंबई या महानगर-पालिकांच्या भौगोलिकदृष्ट्या हद्दींमध्ये असलेल्या धंद्याच्या ठिकाणापासून एखाद्या किरकोळ व्यापाऱ्यास व्यापार करण्यासाठी वितरण केले असेल तेव्हा, आणि	रुपयातील चौतीस पैसे + प्रति लीटर एक रुपया.	२७.१०
	(दोन) बृहन्मुंबई, ठाणे आणि नवी मुंबई या महानगरपालिकांच्या भौगोलिकदृष्ट्या हद्दींमध्ये असलेल्या धंद्याच्या ठिकाणी किरकोळ व्यापाऱ्या-व्यतिरिक्त धंद्याकरीता असलेल्या एखाद्या व्यक्तीस वितरण केले असेल तेव्हा.	रुपयातील चौतीस पैसे + प्रति लीटर एक रुपया.	२७.१०
	(ख) वरील खंड (क) मध्ये निर्दिष्ट केले असेल त्या परिस्थितीव्यतिरिक्त.	रुपयातील एकतीस पैसे + प्रति लीटर एक रुपया.	
२.	विमानचालन चक्की इंधन (शुल्क भरलेले) (नोंद ३ मध्ये अंतर्भूत केले असेल त्याव्यतिरिक्त)	रुपयातील पंचवीस पैसे.	२७.१०
३	केंद्रीय विक्रीकर अधिनियम, १९५६ च्या कलम १४ च्या खंड (दोन) मध्ये विनिर्दिष्ट केल्याप्रमाणे विमानचालन चक्की इंधन (शुल्क भरलेले).	रुपयातील चार पैसे.	२७.१०
४	विमानचालन चक्की इंधन (बॉण्डेड) (नोंद ३ मध्ये अंतर्भूत केले असेल त्याव्यतिरिक्त).	रुपयातील तीस पैसे.	२७.१०
५	विमानचालन गॅसोलीन (शुल्क भरलेले)	रुपयातील दहा पैसे	२७.१०
६	विमानचालन गॅसोलीन (बॉण्डेड)	रुपयातील दहा पैसे	२७.१०
७	मोटार स्पिरीटचा इतर कोणताही प्रकार		२७.१०
	(क) जेव्हा,—		
	(एक) बृहन्मुंबई, ठाणे व नवी मुंबई महानगरपालिकांच्या भूप्रदेशाच्या हद्दीत वसलेल्या व्यवसायाच्या जागेतून व्यापार करण्यासाठी किरकोळ व्यापाऱ्याला ; आणि	रुपयातील तीस पैसे + प्रति लीटर एक रुपया.	
	(दोन) बृहन्मुंबई, ठाणे व नवी मुंबई महानगरपालिकांच्या भूप्रदेशाच्या हद्दीत वसलेली व्यवसायाची जागा असलेल्या किरकोळ व्यापाऱ्याव्यतिरिक्त कोणत्याही व्यक्तीला वितरीत केलेला असेल.	रुपयातील तीस पैसे + प्रति लीटर एक रुपया.	

सूची–चालू

(१)	(२)	(३)	(४)
		(ख) वरील खंड (क) मध्ये उल्लेखिलेल्या परिस्थिती व्यतिरिक्त	रुपयातील एकोणतीस पैसे + प्रति लीटर एक रुपया.

भाग–च

अन्यत्र अंतर्भूत नसलेल्या मालाच्या यादीवर कलम ५ च्या पहिल्या परंतुकानुसार अधिसूचित केलेल्या दराने कर आकारण्यात येईल.

अनु.क्र.	वस्तूचे नाव
१	अन्यत्र अंतर्भूत नसलेला सर्व प्रकारचा माल.

शासकीय मध्यवर्ती मुद्रणालय, मुंबई